

nova **RIJEČ**

ČASOPIS ZA

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

Nakladnici:

**Žavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica
NIU „Hrvatska riječ“, Subotica**

Za nakladnike:

**Tomislav Žigmanov
Ivan Karan**

Glavni i odgovorni urednik:

Tomislav Žigmanov

Savjet časopisa:

**Neven Ušumović (Umag), Mirko Sebić (Novi Sad),
Stjepan Blažetin (Pečuh), Helena Sablić Tomić (Osijek),
Petar Vuković (Zagreb), Darko Vuković (Novi Sad),
Vojislav Sekelj (Subotica)**

Uredništvo:

**Katarina Čeliković, Vladan Čutura (zamjenik glavnog i odgovornog urednika),
Bernadica Ivanković, Mirko Kopunović, Nela Tonković,
Ljubica Vuković Dulić, Željka Zelić**

Grafičko oblikovanje:

Darko Vuković

Ilustracije u ovom broju:

Darko Vuković

Lektura:

ZKVH

Korektura:

Željka Zelić

Tajnica Uredništva:

Ljiljana Dulić Mészáros

Priprema i prijelom:

Thomas Šujić

Tisak:

Štamparija Printex Subotica

Naklada:

500 primjeraka

ISSN 2334-8208

nova **RIJEČ**

ČASOPIS ZA
KNJIŽEVNOST I UMJETNOST

br. **2**

Subotica, prosinac 2014.

SADRŽAJ

HRVATI I PRVI SVJETSKI RAT

- Zorica Jurčević** **9**
Hrvatsko blato u Prvom svjetskom ratu:
Simbolika *Bitke kod Bistrice Lesne*
- Tomislav Žigmanov** **19**
Prvi svjetski rat u pjesništvu
Hrvata u Bačkoj

NEPOZNATA BAŠTINA HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

- Petar Vuković** **33**
Dva poglavlja iz neobjavljenoga romana
Posljednji Gizdarev Ivana Antunovića
- Posljednji Gizdarev** **35**
Pripiješt, osnovana po Ivanu
Antunovich bivšem uredniku
Bunjevačkih i šokačkih novinâ
- Slaven Bačić** **42**
Iz zatamljene književne povijesti
bunjevačkih Hrvata – korespondencija
Geze Kikića o *Antologiji eseja i kritike*
bunjevačkih Hrvata

HRVATSKI PJESNIČKI GLASOVI IZVAN VOJVODINE

- Ante Sekulić**
- Ako se ikad vratim na ravnice **61**
Oko salaša **61**
Nisam te zvao **62**
Žetveni dar **62**
Klasje **63**
Pred njenim likom **63**
Ante Sekulić (biografija) **64**
- Miroslav Slavko Mađer**
- Dječaćka sjećanja **65**
Hrtkovci **65**
Žita zemlje **68**
Samo me vjetar pozdravlja iz mog
starog Srijema **69**
Miroslav S. Mađer (biografija) **70**

Luka Štilinović

Strah i pjesma	71
Marici: misli i zbilja	71
Tavankutska lipa	72
Luka Štilinović (biografija)	72

Ljubica Kolarić Dumić

Samo reci riječ	73
Obliven suzama	73
Gledat ćemo nebo mojim očima	74
Dok ih promatram među lijehama	75
Ljubica Kolarić Dumić (biografija)	76

Lajčo Perušić

Iza lica	77
Dolinom mog zavičaja	77
Livadom života	79
Večer na pomolu	79
Ogrtač nosim svoj	80
Lajčo Perušić (biografija)	80

Slavko Žebić

Gibarac i ti	81
Tvoj šor	81
Kosidba	82
Slavko Žebić (biografija)	82

Stipan Orčić

Vlakovi	83
Vagaši kajanja	83
Furtom deranac	84
Stipan Orčić (biografija)	84

**PSEUDOMNOST U HRVATSKOM
PESNIŠTVU DANAS****Sven Adam Ewin**

Pjesnik	87
Sonet o mulju	87
Dobra pjesma	88
Žigosanje riječi	88
Metafora	89
Utjeha pjesme	89
Bijela trešnja	90
Mor i mjesečina	90
Izvlačiš vjedro s vodom	91
Ti pišeš pismo	91

**KRITIČKA ČITANJA KNJIŽEVNOGA
NASLJEĐA**

Ivana Andrić Penava	95
Mara Švel-Gamiršek: Portret jedne (ne)poznate književnice	

Vojislav Sekelj	106
Pjesnik sjenki Lazar Merковиć	

Marina Balažev	114
Koncept vremena u kalendarsko-dnevničkim publikacijama	

**MAĐARSKA KNJIŽEVNOST
U PRIJEVODU NA HRVATSKI**

Neven Ušumović	127
Krasznahorkai: hipnotizirajuća bujica (uz prijevod Melankolije otpora)	

(NOVE) PRAKSE UMJETNIČKE BAŠTINE

Ljubica Vuković Dulić	137
Dvije poklon kolekcije Stipana Šabića	

Petar Pifat	146
Hrvatsko pjevačko društvo „Neven“ i nasljeđe zbornoga pjevanja u Petrovaradinu	

Vladan Čutura	151
Scenski prostor odredio značenja <i>Glorije</i>	

**HRVATSKO NAKLADNIŠTVO
U NULTOM DESETLJEČU**

Neven Ušumović	157
Godina 2002.	

ČITANJA KNJIŽEVNE PRODUKCIJE

Katarina Čeliković	171
<i>Prognanik iz svijeta svjetlosti : život i djelo Stanislava Prepreka</i>	

Silvestar Balić 173
Ante Evetović Miroljub, *Vječnosti doba*

Vladan Čutura 175
Stjepan Beretić, *Božji prijatelji s nama na putu*

Katarina Čeliković 176
Jakov Kopilovi, *Molitve vremena sadašnjeg : izabrane pjesme*

Petar Vuković 177
Nova riječ, br. 1/2013; 2/2013; 1/2014.

Bernadica Ivanković 180
Prepekovo proljeće 2013. :
zbirka pjesama

Vladan Čutura 182
Géza Csáth, Arthúr Munk i Emil Havas,
Leteći Vučidol

Zoran Nakić 183
Lazar Novaković, *Recept*

Nevena Mlinko 185
Narodne pjesme iz književnih djela i sakupljačke ostavštine Ilije Okrugića Srijemca

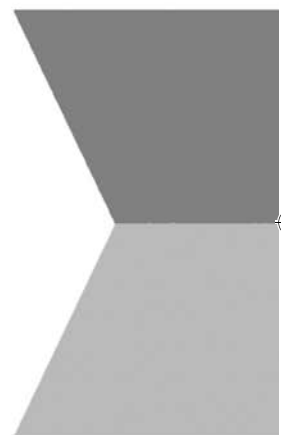
Zlatko Romić 187
Balint Vujkov, *Gradišćanske povidajke*

Bernadica Ivanković 188
Stjepan Blažetin, *Sjajna igra : antologija hrvatske dječje poezije u Mađarskoj 1945.-2010.*

KULTURNI DOKUMENTARIJ 193
(lipanj – prosinac 2014.)
Zabilježila **Bernadica Ivanković**

**HRVATI I
PRVI SVJETSKI RAT**

Ovim se tematskim blokom i Uredništvo časopisa Nova riječ na svoj način pridružuje obilježavanju 100. obljetnice početka Prvoga svjetskoga rata, rata koji je značajno utjecao na živote ljudi, promjene u društvima te iscrtao novu kartu Europe. Bio je to rat kojim su neposredno bili pogođeni i Hrvati iz Austro-ugarske monarhije, a Srbija aktivni čimbenik u ratnim događanjima. Kao takav, on je zacijelo ostavio određene tragove i u svjetskoj književnosti, a svoju je inačicu imao i u nacionalnoj hrvatskoj književnosti. Koliku i kakvu, nije naša namjera ovdje u nekakvoj konačnoj prosudbi donositi, no cilj nam je dati svoj mali prinos tematizaciji Prvoga svjetskoga rata u hrvatskoj književnosti. (Uredništvo)

Zorica Jurčević

HRVATSKO BLATO U PRVOM SVJETSKOM RATU: SIMBOLIKA BITKE KOD BISTRICE LESNE

Uvod

Novela *Bitka kod Bistrice Lesne* mogla bi se čitati i kao kritika hrvatskoga naroda i ironiziranje besmisla njihovih života. Hrvati, označeni riječju *muži*, skraćenom množinom riječi *mužeki*, ne samo da skraćivanjem već pogrdne riječi postaju *manjak* značaja, nego su lišeni i vrijednosti. Oni su muži – seljaci, ne muškarci. Tom hipokorističnom riječju ističe se, stoga, da njima vlada netko drugi, odnosno da njihova vlastita tijela nisu u njihovoj vlasti, nego u vlasti onih koji imaju vrijednost. Mužek je *de facto* umanjeni muškarac koji nema vlast. Time su već zagorski muži osuđeni da unutar Velikoga rata budu tijela bez vrijednosti, što se na kraju i ostvaruje. Njihova tijela tako postaju brojevi, statistike na papiru koje popisuje bez-imeni mrtvozornik, ponovno čovjek umanjene vrijednosti kao *manjak* imena. Koliko je sudbina hrvatskoga seljaka predodređena i obavijena smrću i beznačajnošću, pronalazimo u mnogim tekstualnim pokazateljima koji će ukazivati uvijek i samo na jedno – Hrvatsku kao blato iz kojega se rodio hrvatski seljak te kojega nanovo stvara postajući mrtvo tijelo – ljudski gnoj jalove hrvatske zemlje. Bezvrijednost njihovih života ističe se tako u simbolici imena, brojeva, boja, samoj riječi *blato* te ostalim stilskim postupcima kojima se upotpunjuje crna slika Hrvatske u kojoj je smrt već unaprijed predodređena manjkom vrijednosti.

Simbolika imena

Čitajući novelu nemoguće je, unutar samog konteksta, ne primijetiti simboličnost imena i implicitna značenja koja evociraju jasne predodžbe unutar samoga teksta, a budući da tekst smatramo simboličnim „od trenutka kada mu (...) otkrivamo neki indirektni smisao”¹, simbolika se otkriva

1 Todorov, T. (1986), *Simbolizam i tumačenje*. Novi Sad: Biblioteka Svetovi Bratstvo-jedinstvo, str. 17.

zapravo već na samome početku novele. U imenima desetnika i šest domobrana svakako se može iščitati indirektni smisao, odnosno sama sudbina marginaliziranih Hrvata koja, budući da je upisana već u prezimenima likova, evocira zapečaćenu hrvatsku sudbinu unaprijed predodređenu već samim rođenjem. Krleža tako naglašava položaj slabijih, marginaliziranih i onih prikladnih (*tauglich*) za umiranje ostvaren kolonizacijom na temelju kršćanske religije usađene svim državama pod krovom Habsburške Monarhije², pri čemu se hrvatski domobrani pasivno i slijepo predaju sudbini jer je to tako *od Gospodina Boga stvoreno* (str. 7). Oni stoga umiru za stranog agensa kojega ne percipiraju kao neprijatelja i opresora te svoju sudbinu rezignirano prihvaćaju jer je njima oduvijek tako, a poginuti kao domobran časno je i *od Boga dano*.

Odnosno, kobnog događaja, obrata ili *katastrofa* (grč. katastrofa) koji bi definirao njihov identitet mučenika nema – oni su oduvijek gurnuti u blato i tamo ostaju uglubljeni. *Katastrofo* je tako daleko izgubljena komponenta, bez uzorka uzroka i povoda, no istodobno i implicitno evociranje buđenja hrvatskog seljaka koji iz blata nikada nije ni ustajao.³ Ta pasivnost, rezignacija i politička neaktivnost ono je što ga i odvodi u propast slušajući nadređene, pokoravajući se i umirući za njih čineći tako biblijsku žrtvu za nezasluženi Drugoga. Zanimljivo je i to da, upravo u skladu s tim kršćanskim svjetonazorom, hrvatski domobrani (osim simboličnih prezimena) svi nose i imena svetaca čime se ističe hrvatska tradicionalna religioznost, ukorijenjena kulturom dominirajućih, te, ironično, Bog koji ih je napustio i ostavio da trunu u blatu. Krležin hrvatski seljak tako postaje pasivan, bez ikakvih ideala, isključen iz političkog života i predodređen da, distribucijom moći, on pogine „časno“ za svijet stvaran stranim vršiteljima. Kao što će biti vidljivo, imena i prezimena zagorskih junaka nose u sebi preneseno značenje te „svoju bit postižu (...) asociacijom ideja“⁴, čime se otkriva indirektno značenje teksta.

1. PESEK, Mate (koji je simbolično naveden prvi) kao desetnik poput *peseka*, psa, sluša zapovijedi svoga vlasnika, svoga gospodara te ponizno izvršava sve naredbe odvođeci ostale u smrt. On nema svoje *ja* jer je, kao što je već rečeno, sam po sebi *manjak*.

2. TRDAK, Vid simbolizira vlastiti teški, *tvrdi* život hrvatskog seljaka koji od svog težačkog rada ima samo šaku-dvije zrnja, no i sudbinu Hrvata koji od velikog gospodara tuđinca dobivaju samo mrvice i smrt.

3. BLAŽEK, Franjo već u svom prezimenu sadržava položaj Hrvata – deminutivnim nastavkom *ek* (koji se javlja zapravo i u imenima: Lovrek, Loborec, Trdak, Pecak, a i u riječi *bogec*, te kratkoj množini riječi *muži* < *mužeki*) predstavljen je kao mali, nevažni čovjek koji je blag i poslušan svim naredbama.

2 Bakliž, S. (2010), *Hrvatski bog Mars, Analiza i lociranje hrvatske zbilje u srednjoeuropskom diskurzu*, <http://hrcak.srce.hr/65141>, listopad 2014., str. 49.

3 Bakliž, S., isto, str. 52.

4 Todorov, T. (1986), isto, str. 14.

4. LOVREK, Štef, osim deminutivnog nastavka koji označava njegovu umanjenost, u prezimenu nosi i ime svetoga Lovre, mučenika koji je bio spaljen na ražnju zbog većeg i jačeg od sebe kao što je i sam Lovrek mučenik te umire u mukama zbog sile veće od njega.

5. LOBOREC, Štef simbolizira težak, mučan i nepravedan rad (lat. *labor*) hrvatskoga seljaka; rad koji je uzaludan i nedostojan čovjeka; rad ne na zemlji, nego na u blatu iz kojega nema života. Treba napomenuti da Zlata Derossi⁵ upravo u liku Loboreca Štefa vidi samoga Krležu kao nemoćnog pojedinca u protestu protiv društvenih nepravdi.

6. PECAK, Imbro. *Pecak* bi mogla biti izvedenica od glagola *pecati* što u kajkavskom⁶, osim doslovnog značenja, ima značenje i *udvarati se* u čemu bi se svakako moglo iščitati hrvatsko udvaranje raznim velesilama kroz povijest. Ipak, možda je vjerojatnija izvedenica od latinskog izraza *homo peccator*, čije se značenje, u Krležinom opusu, odnosi na grešnika „koji ne može izići iz svoje tragične situacije“⁷. Imbro Pecak tako se može uzvisiti i na razinu simbola ne samo hrvatskog seljaka, nego hrvatskoga naroda.

7. KRIŽ, Matija (koji simbolično dolazi na kraju) simbolizira žrtvu, muku, tragediju i smrt maloga Hrvata koji je poput Krista izdan od vlastitog naroda i preuzima tuđe grijeha (onih krivih za rat) i umire. Motiv križa javlja se i u sintagmama *raspeti Krist, teret svagdje u križima, krsta probadala, križnom putu po hodnicima* što pojačava asocijaciju hrvatskog seljaka kao mučenika, ranjenika i žrtve tuđih igara.

S druge strane, kao antiteza malom Hrvatu mučeniku, stoji veliki vojskovođa velikog imena koje iskazuje važnost njegova položaja i ističe vrijednost. U imenu Rikard Weisersheimb, Ritter von Reichlin-Meldegg und Hochenthurm (ime, koje suprotno hrvatskome *manjku*, ima odrednicu *viška*) prepoznajemo riječi koje mogu ukazivati na njegovu važnost: Weiser (bijelac, čist), Heim (dom), Ritter (vitez), Reich (bogat; carstvo), Hoch (visok), Thurm (toranj). Veliki, bogati vojskovođa i ne zna što se događa s Lovrekima, Pesekima, Trdakima, ubogoj hrvatskoj sirotinji i tko su uopće oni – samo bezimni brojevi i statistika na njegovim kartama; on je suprotnost crnini, prljavštini njihova života u blatu. Tako je već na planu imena Krleža suprotstavio dva pola: crni (*blatni*) pol – umanjene Hrvate kao žrtve (nastavci za umanjene *ek, ec, ak* i motiv *križa*) te bijeli (*weiser*) pol – uvećanu austrougarsku silu (predstavljenu vojskovođom velikog imena), stroj koji omalovažava i melje hrvatskog seljaka.

Nadalje, simbolična su i imena krava hrvatskih seljaka koja stoje u izravnom kontrastu situaciji Hrvata. Cvetan koji asocira na cvijeće i ljepotu, Lisak na mudrost te Rumena na boju i živost što su sušte suprotnosti života seljaka koje opisuje Krleža.

5 Derossi, Z. (1963), *Vjencelav Novak: Iz velegradskog podzemlja*, www.ceeol.com, listopad 2014.

6 Prema Lipljin, T. (2002), *Rječnik varaždinskog kajkavskog govora*. Varaždin: Garestin d.o.o., str. 607.

7 Šimundža, D. (2004), *Bog u djelima hrvatskih pisaca: vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 534.

Apsurdnost života zagorskih mužeka-domobrana iskazana je i u bezimenu (i „tituli“) mrtvozornika – đaka Palčića. Palčić, kao vrsta ptica iz reda vrapčarki, „jedna od naših najmanjih ptica“⁸, ponovno evocira malog hrvatskog čovjeka i njegovu nevažnost koja je iskazana i u deminutivnom nastavku *čić* (isto kao i *ec* u Loborec, *ek* u Blažek, *ak* u Trdak i Pecak). Tako niti njihova smrt nije dostojna ratnih junaka, nego im „počasti“ daje samo neki bezimeni đak Palčić; nevažna persona za nevažnu smrt. On je manjak imena kao što i hrvatski domobrani smrću ostaju lišeni svojih imena i postaju broj.

Simbolika brojeva

Novela koja je obojana smrću, beznađem i bezboštvom ipak u sebi krije, iako ironično, i vjersku, božju sastavnicu izraženu učestalom pojavom biblijskih brojeva 7 i 3.

Broj sedam

Sedam je ukupno domobrana poginulo za Drugoga, tuđega. Broj sedam izraziti je biblijski broj – „broj ljubavi, milosti i Duha Svetoga, te potpune dovršenosti i savršenstva“.⁹ Broj sedam tako je u izravnom kontrastu nesavršenosti i nemilosti života malih, nevažnih Hrvata, a budući da je broj sedam i simbol vječna života, njegovo se značenje izvrcē i tako u ovoj noveli postaje broj vječne smrti.

Krleža naglašava da je poginuo desetnik Pesek Mate i šest domobrana, ističući time možda i suštinu broja sedam „jer sve što postoji na svijetu jest sedam, jer svatko posjeduje jedan identitet i šest strana“¹⁰, evocirajući da bi Pesek mogao biti taj jedan (hrvatski) identitet – identitet slugē koji poslušno poput psa sluša tuđe zapovijedi i odvodi u propast vlastiti narod (ostalih šest domobrana).

Nadalje, religijska dimenzija vidljiva je i u činjenici da je sedam domobrana krenulo u bitku u nedjelju popodne, a poginulo ujutro *na samu božju nedjelju* – u vremenskom rasponu od sedam dana. Također, domobrani umiru sedmi dan, što je suprotnost biblijskom značenju toga broja gdje je Bog sedmi dan proveo „ne radeći i učinio ga svetim danom, i koji je kruna stvaranja, njegovo dovršenje u savršenstvu“¹¹. Hrvatski domobrani tako od krune stvaranja i dovršenja postaju kruna umiranja i uništenja. Bog i njegova načela time se izvrcē i ruši se Njegova pravednost nepravednim stradanjima nejakih i njemu (prazno)vjernih zagorskih seljaka.

Ne treba propustiti niti broj 313 (kota kod koje su poginuli domobrani)

⁸ <http://www.hrleksikon.info/definicija/palcic.html>, kolovoz 2014.

⁹ Badurina, A. (2000), *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, str. 547.

¹⁰ Chevalier, J. – Gheerbrant, A. (2007), *Rječnik simbola*. Zagreb: Kulturno-informativni centar, Jesenski i Turk, str. 645.

¹¹ Isto, str. 645.

čiji zbroj opet daje broj sedam te tako unutar broja savršenstva (7) i broja božanstva (3) pronalazimo ponovno smrt, čime Krleža očito pojačava i smrt božanskoga u tadašnjem svijetu, a pogotovo u Hrvatskoj. Također, broj se sedam, uvijek u kontekstu patnje i smrti, javlja i u rečenicama: ... *neće oni zepsti sedam dugih noći u marvinskom vagonu; odležao je on vani već svojih sedamnaest mjeseci; dvadeset sedam jaja poklonila općinskom pisaru; prebacio sedamdesetu* te u rečenici: ... *i tako njega i još trideset sedmoricu bacila u kasarnu k bataljonu*, suprotstavljajući ponovno savršenstvo nesavršenstvu te božansko smrću.

Zanimljivo je i da se broj sedam, povezano uz kontekst smrti, javlja i u vrlo zanimljivom broju 72 (*72 smrtovnice*) koji je umnožak brojeva 9 i 8 te čija bi umnožena značenja trebala dati antitezu smrti. Broj devet simbolizira „dovršenje djela“, a također je i „broj nebesa“¹² te usporedno s brojem osam, simbolom beskonačnosti, dobivamo vječni život na nebesima (matematički znak za beskonačnost je polegnuta osmica ∞). Nadalje, broj osam je i simbol „uskrsnuća, preobraženja, navješćuje buduće doba“¹³ što sugerira da je broj 72 broj života i nade. Međutim, Krleža ponovno ironizira te spajanjem toga broja s imenicom *smrtovnice* poništava njegov prvotni značaj i još jednom izvrće simbole religijskog diskursa u blato beznađa i smrti.

Broj tri

Vrlo se učestalo pojavljuje i broj tri, simbol Svetog Trojstva koji izražava „duhovni red u Bogu, u kozmosu i u čovjeku te je plod sjedinjenja neba i zemlje“¹⁴. Kao antiteza duhovnom redu i jedinstvu broj se tri pojavljuje u već navedenoj koti 313 koja je, simbolično, mjesto smrti domobrana, a broj tri pojavljuje se u kontekstu smrti i u sintagmama: *putuje treći put na frontu; putovali već tri nedjelje po blatnim stanicama ruskim; tri koračaja (od granate); tri goluba (smrt ljubavi); tretji put pišem (nema odgovora); još tri, sve tri visoko (granate)*, čime je očito srušena Božja prvotna zamisao savršena svijeta, međusobne povezanosti, složnosti i ljubavi te je na tron postavljena smrt i ono sotonsko, animalno u čovjeku što prebiva u blatu društva, kaljuži svijeta. Tako se i tu javlja Krležin pogled na ljudski rod kao „najnižoj životinjskoj vrsti“ i čovjeku koji je „obično animalno biće, životinja“¹⁵.

Unutar imena *kota 313* simboličan je i sam broj 13 koji označuje „kobno kretanje prema smrti“¹⁶ što se potpuno poklapa s kretanjem Peseka Mate i šest hrvatskih domobrana prema vlastitoj smrti za tuđinca, a značenje broja 13 za ovu novelu značajno je i stoga što „odgovara novom početku“, odno-

12 Isto, str. 131-132.

13 Isto, str. 500.

14 Isto, str. 773.

15 Šimundža, D. (2004), isto, str. 298.

16 Chevalier, J. – Gheerbrant, A. (2007), isto, str. 778.

sno „više ponavljanju nečega, negoli ponovnom rođenju“¹⁷ čime se opisuje cjelokupna hrvatska povijest koja se ne mijenja unatoč novim počecima, no i povijesti svijeta koja se ponavlja u sukobima, ratovima i umiranju nevinih. Prvi svjetski rat samo je jedan od sizifovskih kamenja koji će nakon svoga vrhunca ponovno početi ispočetka u ratovima nekih novih imena.

Broj tri, indirektno, pronalazimo i na crnoj tabli s imenima dvadeset devetorice pokopanih u jednom, zajedničkom grobu, što simbolički ukupno daje broj 30, gdje bi taj jedan grob mogao predstavljati puninu smrti (29 mrtvih + 1 grob). Također, tih dvadeset devet žrtava pokopano je prije tri mjeseca što pojačava motiv smrti božjega u paklu Zemlje, a što naglašava i već gore spomenuti broj 37. Ironiziranje Božjeg nauma za hrvatskog seljaka pronalazimo i u rečenici: *I tako je sedam naših domobrana napajalo... svaki božji dan... već trideset godina* (str. 8), gdje se ističe pad Božje providnosti i pravdnosti te se u broju 30 skriva punina Božjeg poraza. Biblijski broj tri, kao i broj sedam, umjesto Božjega savršenstva, izražavaju položaj malog mužeka Hrvata, osuđenog na smrt i patnju, evocirajući Boga kao onoga koji je sve to i stvorio i koji je ponovo umoren i raspet na Zemlji o čemu možda najbolje svjedoči sljedeća rečenica: *... žene rodilje su novorođenčadi i dalje svojom vlastitom rukom rezale pupak srpom i ustajale treći dan po porodu* (...) (str. 10). Jasno je da je to asocijacija na uskrsnuće Isusa Krista u vječni život, no slika je ovdje pak ponovno potpuno izvrnuta jer niti žene rodilje niti njihovu novorođenčad u Hrvatskoj ne čeka vječni život, nego smrt kao tipičan završetak maloga, nevažnoga hrvatskog života. Brojevi 3 i 7 tako postaju „znak, znamen, biljeg (...) koji u sebi nose asocijativnu i sugestivnu komponentu“¹⁸ te otkrivaju indirektni smisao teksta – o bezvrijednom položaju Hrvata unutar velikih povijesnih sila.

Simbolika boja

CRNA	CRVENA
crno tegljenje, masna crna čađa, crni mački, crna blatna koljena, crna kava, crne buhe, crne visoke strmine, crnogorica, crn i blatan kanal, crni kanal, crna tabla, crni stup vode, crni stup zemlje, crni zemljokosci, crni čađavi stupovi dima, masni crni oblaci dima, crno na bijelom zapisano	domobranska krv, crvena slanina debelih svinja, krvave rupe, mirisna svježa krv, krvave mesarske ruke, kao fašnik krvavi, krvareći, crvena zastava, krvavi, crvena cigla, crvena olovka, crvene strelice, krvava pjena, ruke krvave, prst krvav, krv škropila, ogrebotina krvarila, krvavi prsti, mater mu krvavu, krvareća srca, izmlatio do krvi

¹⁷ Isto, str. 779.

¹⁸ Filipović, V. (1965), *Filozofijski rječnik*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 364.

Jasno je kako će u noveli koja je obojana smrću prevladavati crna boja, no ona se još više pojačava neprekidnim prisustvom crvene boje (od koje crna boja i nastaje), koja se indirektno pojavljuje i u sveobuhvatnom motivu krvi.

Simboličnost obiju boja potpuno se uklapa u kontekst priče unutar koje je i bijela boja, simbol čistoće, pretvorena u simbol smrti. Crna boja izražava „apsolutnu pasivnost, stanje potpune i nepromjenjive smrti... pada u ništavilo iz kojega nema povratka“¹⁹ što i jest glavna poruka ove novele. Maleni Hrvati oduvijek su osuđeni na bespovratno ništavilo i vječnu patnju unutar većih i jačih sila te crno „kao boja tuge i pesimizma, patnje i nesreće“²⁰ potpuno opisuje život i sudbinu hrvatskih, nevažnih, mužeka. Stoga, zasigurno nije slučajan niti ironično-sarkastičan odnos prema Bogu jer se crna boja povezuje i sa zlom, tj. „sa svime što ometa i usporava razvoj po Božjoj volji“²¹, što je izrazito vidljivo u ovoj noveli gdje rat i odnos *važni-nevažni, gospoda-seljaci* izvrću Božji prvotno stvoreni raj i pretvaraju ga u pakao.

Koliko je bijela boja ugašena i ocrnjena jasno pokazuje njezina rijetka pojava, a kada se i spominje, ona je uvijek u kontekstu smrti: *bijele plahte... polivene mirisnom svježom krvlju; bijeli mački i oguljeni pilici polomljenih zglobova; bijeli oblačići šrapnelski; bijeli plin; bijeli mjuhuri od opekлина; crno na bijelom napisano*. Očito je kako potpuno crnilo prevladava te ocrta krvavu sliku svijeta pogođena ratom, a pogotovo sliku Hrvatske i Hrvata kao sluga čije je jedino *sveto pravo* mučenički umrijeti ili mučenički živjeti umirući.

U manjoj mjeri, ali u istoj funkciji, javlja se i žuta boja, npr. *žute oči mačje; žutih metalnih korica* (mrtvački papiri): *žuta plinska svjetiljka* (unutar polutmine beščutne kraljevske vlade). Žuta boja može biti boja vječnosti, no ona označava i „slabljenje, starost, približavanje smrti i može biti supstitut crnog“²². Žuto kao vječnost apsolutno opisuje vječno stradanje malih, nevažnih i nevinih te približavanje smrti koja se iščekuje i osjeća od početka novele. Također, žuto na Zemlji simbolizira „izopačenosti vrlina kao što su vjera, razboritost, vječni život“²³ što se uklapa u Krležinu viziju Boga koji je opisan kao apsurd te koji u svojoj svetosti i svemogućnosti dopušta nesvete žrtve koje mučenički žive za Boga, no mučenički umiru za tuđinca.

Očito je da je u noveli prisutno simboličko izražavanje, „odnosno slikovito izražavanje, izražavanje u alegorijama, metaforama“²⁴ gdje je blato metafora za Hrvatsku, a cijela novela zapravo alegorija za hrvatsku povijest koja se ponavlja.

19 Chevalier, J. – Gheerbrant, A. (2007), isto, str. 87.

20 Isto, str. 89.

21 Isto, str. 89.

22 Isto, str. 917.

23 Isto, str. 918.

24 Samardžija, M. – Selak, A. (2001), *Leksikon hrvatskoga jezika i književnosti*. Zagreb: Pergamena, str. 367.

Simbolika blata

Simboličnost *Bitke kod Bistrice Lesne*, kao što je prikazano, iskazana je u prikazivanju „jednog predmeta pomoću drugog koji ima neku sličnost s njim“²⁵. Prema Hrvatskom jezičnom portalu *blato*, koje se u noveli ponavlja više od 20 puta, je:

- a) meka smjesa raskvašene zemlje, glib, kal
- b) *pren*. prljavština, niskost, porok, društveno dno.

Vrlo je jasno da se i eksplicitni i implicitni smisao te riječi može utkati u kontekst same novele. Zemlja zagorskih mužeka uistinu jest blato koje stoljećima već preoravaju za šaku-dvije zrnja te se već samom tom slikom ne može pobjeći dojmju da upravo to neplodno, mukotržno blato asociira i evocira Hrvatsku: ... *jer je naša zemlja jalova i visi, pak treba da se duboko ore i ljudski gnoji da ne izda i ne zataji* (str. 8). Ta rečenica doista opisuje i kontekst cijele novele – hrvatska sirotinja, pomirena sa sudbinom kmetova i patnika, zaista postaje ljudski gnoj, no gnoj u ime tuđe zemlje gdje su se *podigla i propala silna carstva... život izmijenio iz temelja* (str. 10), dok je Hrvatska i dalje ostala nepromijenjena. Bezvrijedna, mrtva hrvatska tijela vraćaju se stoga kao gnoj u hrvatsku zemlju, posljedično, ne proizvodeći vrijednost, te njihove živote možemo opisati, poput Krležine ironizirajući, parafrazom biblijske rečenice: *Ta iz zemlje si uzet bio: blato si, u blato ćeš se i vratiti!*²⁶ *Time su Krležini protagonisti označeni kao oni koji su neizlječivo apatični, inertni likovi, koji ne stvaraju radnju* (oni su i manjak radnje), nego radnja stvara njih, u nebitnosti njihova karaktera, kao nepokretnu masu mesa imunu na sve tipove promjena.²⁷ Blato tako postaje simbol hrvatskog kala, gliba u kojem žive irelevantne generacije oduvijek prisutne – nepomične, rezignirane i do vrata ukopane.

Hrvatska, no i zaraćena Europa, stoga je prikazana upravo učestalom upotrebom te slikovite riječi koja ne samo da implicitno evocira ratnu kaljužu iz koje se ne izlazi živ, nego i hrvatski položaj unutar toga strašnog rata. Čitajući preneseno značenje riječi *blato*, jasno je da se *niskost* i *društveno dno* apsolutno odnose na Hrvate, predstavljeni hrvatskim mužima s razlogom, gdje se identitet hrvatskoga naroda unutar velike Europe poistovjećuje s bezvrijednim žrtvama većeg i silnijeg stroja kraljevstva. Hrvatski seljaci jesu upravo to društveno dno, na jalovoj zemlji, bez ikakva značaja, kojima blato predstavlja porok za kojega daju sve, a ne dobivaju gotovo ništa. I upravo takvi, nevini mučenici, nestaju pod prljavštinom rata i društvenim dnom, glibom čovječanstva, dok stroj i dalje živi, kontrolira i upravlja neke nove, niže ljude u vlastiti kal.

²⁵ Filipović, V. (1965), isto, str. 20.

²⁶ Biblijska rečenica glasi (Postanak, 3:19): ... *ta iz zemlje si uzet bio: prah si, u prah ćeš se i vratiti*. <http://www.wordplanet.org/cr/01/3.htm#0>

²⁷ Matić, D. (2010), *Hrvatski bog Miroslav*. <http://hrcak.srce.hr/65142>, listopad 2014., str. 57-58.

Sve sažima i simboličko značenje riječi blato „koje se pojavljuje kao proces involucije, početak propadanja“ te se poistovjećuje s „društvenim talogom, s nižim razinama bića“²⁸, odnosno, u ovoj noveli s Hrvatima.

Nadalje, sa stilske strane, iznimno je zanimljiva i asonanca koja se uvijek javlja uz riječ *blato* i to vrlo učestalom upotrebom „tamnih glasova“ *a* i *o*.

... pate na našem blatu...	... etapnom blatu i patnjama logorskim...
... kolodvorsku čekaonicu blatan zahodski lonac...	... kamo se valjalo blato i smrad čitavoga grada...
... blatan kanal...	... gacao preko blatne...
... to se čulo kako konj teško izvlači kopita iz blata...	... glasno spustila u blato.
... Trdaka Vida ovdje u blatu...	... klokoću u blatu: klo ^o k, klo ^o k...
... to blato, sve je tako gluho ⁿ ijemo i sivo.	... zariti glavu u blato...
... blatna zemlja...	... sav blatan i prijav tackao po glavi...
... izvlače bakandže iz blata...	... nego ju je izlio u blato...

Od tamnih boja do tamnih glasova Krleža jasno ističe da je hrvatski seljak, nevažna ličnost, izigran i izdan i od stroja vlasti koji bi ih trebao pravedno čuvati i od Boga koji im je usađen tradicijom, a koji nepravedno čuva jačega, a kolje slabijega.

Zaključak

Položaj Hrvatske u Prvom svjetskom ratu alegorično je prikazan u likovima zagorskih seljaka koji su junaci samo sarkastično – jer oni izbora nemaju, za njih odlučuje Drugi; i ironično – jer iza njih ostaje broj, ne ime. Predvođeni religijstvom povijesno nametnutim od austrougarske kulture Krležini protagonisti ostaju pasivni i prepuštaju se rezignaciji i vječno prisutnom patosu jer *pak što tu ima da se misli i što se tu može?* Takvi su se pojedinci rodili u blatu, u glibu iz kojega nikada zapravo nisu ni izašli; jer i pogibaju u blatu koje tako postaje simbol hrvatske zbilje koja ukopava svoj vlastiti narod. Prisutnost religijske dimenzije u imenima, prezimenima i brojeva dodatno ističe proces izvrtanja i rušenja božanskoga na surovo dno

²⁸ Chevalier, Jean – Gheerbrant, Alain (2007), isto, str. 57.

hrvatske zemlje, u pakao hrvatskoga blata gdje Bog postoji samo u praznovjerju zagorskih bogaca. Poništavanjem svetosti njihova ponizna života Krleža ističe uzaludnost žrtve za Drugoga, i još k tome tuđega. Zagorski seljak stoga nikako ne može biti junak – „onaj koji se odlikuje hrabrošću ili smjelošću“²⁹; junak bi bio da se odupro. Ovako je samo sluga, pesek koji sluša gospodu te nosi blaženo svoj križ tvrdoga života, labora i mučeništva do neizbježnosti vlastite tragedije. Krležin je pogled na Hrvatsku surov, tmuran i beznadan te u stapanju crne i crvene boje, uklopljene u simboličan kontekst brojeva i nazivlja, stvara se jasna slika Hrvatske u Prvom svjetskom ratu – *žrtva, smrt...* a na kraju ipak samo *broj*.

²⁹ http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search_by_id&id=el9IXRM%3D, rujan 2014.

Tomislav Žigmanov

PRVI SVJETSKI RAT U PJESNIŠTVU HRVATA U BAČKOJ

Uvodne naznake o problemima napisa i teme

Na početku želimo ukazati na to kako je cjelokupna povijesna građa hrvatske književnosti u Vojvodini uvelike uništena, što vrijedi onda i za pjesništvo. Stoga se čini razvidnim zašto se o ovoj relativno bogatoj književnoj baštini može govoriti i kao izrazito nepoznatoj!¹ O njoj se, drugim riječima, kao cjelovitoj mozaičnoj slici prepunoj bogatih i raznovrsnih detalja, premalo toga pouzdanije i točnije zna. Recimo, kada je u pitanju tema naše radnje – Prvi svjetski rat u sadržajima pjesama hrvatskih književnika iz Bačke – i nakon 100 godina od njegova početka nije napisana niti jedna ozbiljnija studija na ovakvu temu.² U tom smislu, ova radnja predstavlja skromni i ne pretenciozni prinos strožijem tematskom iščitavanju dijela ove bogate baštine.³

Naznačeni deficiti glede iščitavanja i pratećih procesa spoznajâ posljedice su cijeloga niza izvanknjiževnih – u prvom redu društvenih i političkih – čimbenika koji su uvelike određivali kako postojanje i pulsiranje institucionalnog okvira ove književnosti, pa i pjesništva, tako i njezina motivsko-tematska ishodišta te, na koncu, stručnu recepciju. Kada je riječ o spomenutim „tematsko-motivskim“ ishodištima i sastavnicama, vrijedi nam reći kako je ona, budući da je riječ o hrvatskoj književnosti koja postoji izvan Hrvatske, imala relativno samostalne i zasebne procese vlastitoga razvoja, koji su znali biti posve različiti, pa čak i suprotni s onima u književnosti u matici. Osim toga što se razvijala u mahom nepovoljnim društvenim uvje-

1 Ova polazna postavka o, čini se, poraznoj naravi i obimu saznanja o ovoj regionalnoj i manjinskoj hrvatskoj književnosti za posljedicu onda ima brojne negativne značajke.

2 Iznimka čini esej Milovana Mikovića „Smrt Grge Bajića“, objavljen u knjizi *Život i smrt u gradu*, Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ i Hrvatsko akademsko društvo, Subotica 1999., str. 191-201., no u njemu se izravno referira na jednu pjesmu Slavka Matkovića koja za glavnu temu ima sudbinu njegova djeda u Prvom svjetskom ratu.

3 O Prvome se svjetskom ratu moglo pisati tek nakon njegova početka, pa u tom smislu i govorimo o *dijelu književnosti bačkih Hrvata* – o onoj koja je nastajala u proteklih stotinu godina.

tima, koji su relativno često bili na djelu, ova je hrvatska književnost imala i brojne diskontinuitete u vlastitom trajanju, što je sve pridonosilo sporom razvoju i stanovitim zakašnjelostima u odnosu na gibanja i procese u matici, napose glede naravi i tematici u vlastitim žanrovskim izričajima. Konkretno, Miroslav je Krleža zbirku svojih novela na temu Prvoga svjetskoga rata *Hrvatski bog Mars* objavio već 1922., a prvo eksplicitnije tematiziranje Prvoga svjetskog rata u kontekstu sudbine Hrvata s ovoga područja imat ćemo tek sredinom 1980-ih u pjesništvu i to od strane unuka onih koji su bili dionici toga rata!

Glavni razlog za tako što situiran je, čini se, u tomu što je relativno kasno ova regionalna hrvatska književnost postala u toj mjeri razvijena da bi se mogla baviti u vlastitim književnim ostvarajima ne samo motivikom skrhanom „zavičajnim domotužjem“, kako je to izvanredno imenovao Geza Kikić, u kojima dominiraju romantikom natopljeni opisi krajolika, i naivne slike u prikazivanju života, uz dominaciju *cviljenja* kao dominante odlike u razumijevanju ljubavi, a što *in continuum* možemo, istina nešto smanjenog intenziteta, pratiti u književnosti bačkih Hrvata sve do danas, nego da bi smjerala i na one sadržaje koji ulaze u prostore zahtjevnijih motivsko-tematskih sklopova, recimo, onih koji su natopljeni sastavnicama koje su određene iz domene političkoga! Drugim riječima, u književnosti, a to znači onda i u poeziji, mora se računati i na tematiziranja užljebljenosti života u društvenu zbilju, okovanom nepravednom distribucijom moći, čije se onda silnice različito usadržavaju i po vertikalnim i po horizontalnim presjecima društva, gdje je situirana distribucija ljudi po staležima, što se onda u svojoj pluralnosti, poželjno je, treba i književno elaborirati.

To posebno trebamo imati na umu jer su upravo u toj činjenici francuski suvremeni filozofi i teoretičari Gilles Deleuze i Felix Guattari u svojoj studiji o književnom djelu Franza Kafke⁴ utvrdili kako svaka manjinska književnost mora, ukoliko se hoće nazivati manjinskom, biti i nužno *politička*, to jest mora sezati i ka tematiziranju društveno važnih pitanja. U tom smislu, književni kritičar iz Zrenjanina Vladimir Arsenić će ustvrditi kako je „literatura koju pišu predstavnici grupe koja je lišena moći uvijek čitana s povećanom pažnjom i osjetljivošću ka političkom, shvaćenom ovdje naravno kao ideološko, a ne kao (svako)dnevno“.⁵ Dakle, književnost manjinskih zajednica mora biti sposobna u vlastiti tematski okvir i način njegova zahvaćanja u književnim djelima uvlačiti i tematiku koja ne isključuje ono što je povezano sa situiranjem moći u konkretni društveni kontekst i njezinim posljedicama po sudbinu ljudi, osobito onih koji pripadaju njihovoj zajednici. Napose je to od važnosti što, zbog strukturalne nejednakosti, moć u svojem društvenom kontekstu znade imati i negativne posljedice po one koji su u manjinskom položaju, budući da su oni najčešće, kako veli Arsenić, lišeni iste. Na taj način književnost manjinskih zajednica postaje s jedne strane angažirana bivajući na strani tlačenih, a s druge strane ukazuje na nepravednost kao

4 *Kafka*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi Sad, 1998.

5 Vidi na: <http://www.e-novine.com/mobile/kultura/kultura-knjige/106890-Fijaker-stari-kroz-stolee-luta.html> (pristupano 20. XII. 2014.)

strukturalni čimbenik koji tvori patnju, nesreću i tragiku među ljudima. Prvi svjetski rat i Hrvati u Bačkoj zacijelo je jedna takva zahtjevna tema koja, onda gotovo nužno, zahtijeva i književnu elaboraciju.

Istodobno, o nepoznavanju i slabome znanju o hrvatskoj književnosti u Vojvodini /i/ili Bačkoj vrijedi ovdje naznačiti tek sljedeće. Znano je kako, promatrano s motrišta hrvatskoga iseljeništva i dijaspore, hrvatsku nacionalnu književnost ne od jučer karakterizira tek sporadična integriranost regionalnih hrvatskih književnosti koje postoje izvan Hrvatske, pa su tek neznatni sadržaji iz ovih književnosti zastupljeni u prikazima povijesti cjelokupne hrvatske književnosti, kontinuirano zatim odsustvuje kritičke recepcije njihovih književnih sadržaja, mali broj je njihovih objavljenih knjiga u Hrvatskoj, izostaje suradnja u časopisima, postoji nevidljivost u prostoru javnosti...⁶ U tome se nalaze glavni razlozi o visokom neznanju o ovoj regionalnoj hrvatskoj književnosti čak i u stručnim krugovima u Hrvatskoj. Istodobno, zbog naznačenih nedostataka i negativnoga povijesnog nasljeđa, hrvatska književnost u Vojvodini nije uspjela značajnije razviti i ustrojiti vlastite recepcijske potencijale, u vidu stručne i obrazovane elite i pratećeg primjerenog institucionalnog okvira, kao što su književni instituti ili katedre za književnost, koji bi onda preuzeli na sebe zadaću kritičkog iščitavanja, svestranog tumačenja i komparativnih sagledavanja vlastite književne baštine ne bi li prostor znanja o njoj bio veći od, kao što je to sada slučaj, neznatnoga. Navedeno se odnosi na književnost u cijelosti, što znači da vrijedi i kada je riječ o poeziji vojvođanskih Hrvata, pa i onih u Bačkoj.

Hrvatska književnost u Vojvodini i Prvi svjetski rat – osnovne značajke

Ono što nije upitno jest da se u korpusu hrvatske književnosti u Vojvodini izravno, istina uopće ne previše i ne tako često, tematiziraju kako sami događaji iz i oko Prvoga svjetskoga rata tako još više sudbine ljudi u njima, pri čemu je pozornost isključivo posvećena ljudima koji dolaze iz zajednice kojoj pripadaju autori. Razlog tomu je, dakako, taj što su Bački Hrvati kao državljani Austro-Ugarske bili, istina ne svojevrijedno, mobilizirani u vojne postrojbe carevine te ratovali za njezine interese, napose na bojišnicama na udaljenom istoku i sjeveroistoku – u dalekoj Galiciji, koja će biti gotovo, kako će se pokazati, mitskim mjestima njihova stradanja. I ta činjenica ratovanja za „domovinu“ na prostorima koji su jako udaljeni od njihova neposrednog zavičaja vjerojatno je dodatno snažila uvjerenje da se ovaj rat ne osjeća kao „svoj“ već da se bezrazložno gine „za crnožutu zastavu smrti“ (Slavko Matković).

6 Drugim riječima, ova regionalna hrvatska književnost tijekom cijele svoje povijesti „pulsira na hrvatskome istočnom etničkom rubu bez čvršćih, trajnijih i strukturalnih navezanosti na književnost naroda u matici, napose onoga u središtu“. Stoga onda ne treba čuditi zašto se o ovome segmentu hrvatske književnosti još uvijek malo toga zna ne samo u široj javnosti nego i u onoj stručnoj. Vidi o tome konkretnije na primjeru pjesništva u: Tomislav Žigmanov, „Poetika hrvatskoga ruba na prijelazu tisućljeća“, u časopisu *Kolo*, 5-6/2010, Zagreb, str. 73.

U tome se vjerojatno krije razlog što će *tragičnost* sudbina dionika toga rata onda biti sastavni dio svih pjesama. U suprotnom bi se, vjerojatno, podnijeta žrtva lirskoga junaka mogla tumačiti kao ona koja je potrebna za boljitak koji nužno slijedi u budućnosti, te bi se mogla tumačiti i kao junčka. Na ovaj, pak, način razumljeno vlastito udioništvo u ratu sa sobom povlači isključivo nevoljnost i žrtvovanje bez ikakvog smisla, što se zorno da nazrijeti iz svjetonazorskih okvira pjesama na temu Prvoga svjetskog rata u književnosti bačkih Hrvata.

No, vrijedi odmah istaknuti kako se tematika okupljena oko Prvoga svjetskog rata javila relativno kasno u ovdašnjoj hrvatskoj književnosti – tek sredinom osamdesetih godina XX. stoljeća, najprije u poeziji Petka Vojnića Purčara i Slavka Matkovića, dok će u prozi, već i prije II. svjetskog rata, recimo kod Marka Čovića, biti daleko više riječi o posljedicama koje su uslijedile, napose uspostavljanjem novih granica, nakon Prvoga svjetskog rata. Ona će se kasnije – 90-ih godina XX. stoljeća – ponovno na slični način aktualizirati u proznim uradcima Milivoja Prčića i Antuna Gabrića.

Pri tomu se mogu i u prozi i u poeziji razlikovati sljedeći oblici književno-tematskih usadržanja: s jedne strane imamo izravnu zastupljenost ratne tematike iz Prvoga svjetskog rata i to kroz literarne prikaze sudbina onih koji su u njemu sudjelovali, a s druge strane u književnim se djelima obrađuju i posljedice po život Hrvata, koje su uslijedile nakon rata. Kao pravilo vrijedi da će izravno tematiziranje rata biti više zastupljeno u poeziji, a ono što je uslijedilo nakon rata – promjena granica i nade koje su probuđene zbog života u južnoslavenskoj zajednici naroda – bit će više predmet interesa ovdašnjih prozaista. U kontekstu naših naznačenih misli u uvodu ovog eseja može se zaključiti kako će, kada je riječ o pjesništvu u *manjinskoj* književnosti Hrvata u Bačkoj, ono uvelike zadocniti i tako izaći iz vlastite (i samoskrivljene!) nezrelosti.

Temeljna značajka situiranja tematike iz Prvoga svjetskog rata u pjesništvu hrvatske književnosti u Bačkoj jest da je ovdje riječ o posve raritetnim motivima, to jest da su oni zastupljeni u veoma malom broju pjesama – tek se nekoliko pjesama tematski referira na događanja iz Prvoga svjetskog rata.⁷ Osim pjesme Petka Vojnića Purčara „Čizme, smrt“, koja ima većinu elemenata epske naracije u pjesništvu (npr. duljina stiha i opisnost događajnosti), u svima je ostalima riječ o lirskim minijaturama, o (iskrzanim) slikama pojedinačnih događaja ili događaja koji nemaju dulje vremensko trajanje. U svim je, pak, pjesmama glavni junak muška osoba koji je neposredni sudionik rata i koji je uokviren, kao po pravilu, isijavanjem različitih oblika stradalništava. To se onda može tumačiti na način da je Prvi svjetski rat u kolektivnoj memoriji Hrvata u Vojvodini imao po njihove tadašnje sunarodnjake primarnu značajku tragičnoga. Vrijedi napomenuti da su dvije od pet

7 Ovim se, naravno, ne želi reći kako se od neke manjinske književnosti, pa i od hrvatske u Bačkoj, očekuje da u tematskom smislu bude skrhanu ratnom tematikom, no zacijelo jest problem ako ono što se neposredno događa u društvu, napose u situacijama kada se to događanje zbiva na štetu određenih skupina ljudi, ne bude u književnosti uopće tematizirano, što je u pjesništvu u književnosti bačkih Hrvata bio slučaj do 1980-ih godina, a što kao činjenicu držimo prijepornom.

pjesama napisane i na govoru bačkih Hrvata Bunjevaca – novoštokavskoj ikavici, a dvije na srpsko(hrvatsko)m standardu.

Prvi svjetski rat i lirika hrvatske književnosti u Bačkoj

Motiv *odlaska* vojnika u bojnu imamo u pjesmi „Photo“ Mirka Kopunovića. U prostornom smislu, on je smješten u fotografsku radnju u kojoj se jedan, anonimni, austrougarski vojnik, oslikan u pjesmi u kratkim glavnim crtama ne realistično, fotografira pred odlazak u rat, prateći tako vjerojatno ondašnje modne trendove kada je u pitanju industrija sjećanja – fotografija je bila veoma čvrst garant da ljudsko sjećanje („spomen“) neće izbljedjeti, a upražnjavala se kao takav dokument u svakoj iznimnoj prilici (npr. vjenčanje ili sahrana). S druge strane, ne treba zaboraviti i rašireni snažan patrijarhalni kod o važnosti odlaska u vojsku za muški svijet, čime „naočit“ vojnik stame-no stoji u stroju njegova vjerna održavanja i produženja.

*U fotografskoj radnji
pred odlazak
brkati naočit vojnik
oslonjen o stol
u austrougarskoj odori
s kapom na ćelavoj glavi
i bajunetom
za spomen se slika*

U drugom dijelu ove pjesme slobodnoga stiha imamo bolno dramatsko razrješenje naivnoga, bezazlenoga početka: uslikanom vojniku u odori carevine neposredno iskustvo rata u Galiciji bit će razlogom za priznanje *kajanja*. Naime, njegovo iskustvo boravka na ratištu bilo je negativno – fronta u dalekoj Galiciji, bilježi Kopunović, bila je „krvlju zamazana“ i „gladna“ i „žedna“, to jest ono što se očekivalo nije se i dogodilo, tako da se čovjek osjećao izigranim, prevarenim. No, i to je važno primijetiti – neka vrsta prosvjeda zbog sudjelovanja u ratu kojemu ne vidi smisao bit će razriješen prosvkom i u prostoru privatnosti, to jest nezadovoljstvo ovoga vojnika neće imati značajnija socijalna obilježja.⁸

*Poslat će sliku
poslije
s nekakve muzgave, kaljave
krvlju zamazane
gladne
žedne
fronte galicijske
ženi i djeci*

⁸ Napominjemo kako je ta vrsta ne anonimnog ali ne i javnog očitovanja nezadovoljstva bila a i danas jest relativno česta sastavnica narodnosne karakterologije bunjevačkih Hrvata u Bačkoj.

*psujući dan
 kad je nalickan
 ponosan
 pred fotografa stao*

Raritetni su i *opisi prilika na ratištu*, što je, čini se, posljedica činjenice da je autorima pjesama to iskustvo ne samo pomalo strano, u smislu nepoznatoga, već i stoga što ga nisu mogli dobiti ni kao preneseno. Već je istaknuto kako su ne djeca nego unuci bili oni književni autori koji elaboriraju rat svojih djedova od 1914. do 1918. To onda znači da je njihovo iskustvo i slika Prvoga svjetskoga rata, ukoliko ga je i bilo, moralo biti posredovano naracijama u obitelji ili pak, kao što je slučaj i kod Slavka Matkovića, posredstvom fotografije. Dakle, imagološke refleksije na fotografiju, kao jedinu konkretnu činjenicu koja se pojavljuje pred autorom pjesme, pjesnički se obogaćuju naracijama iz obitelji ili znanjima opće kulture. Slavko Matković autor je dviju pjesama o svojem djedu, sudioniku Prvoga svjetskoga rata, nazvane jednostavno po njegovu imenu i prezimenu: *Grga Bajić* i *Grga Bajić II*. One su nam značajne za temu naše radnje jer se jedino u njima lirski uvjerljivo iznose detalji s ratišta. U pjesmi „Grga Bajić“ čitamo sljedeće „izvješće“ posredstvom fotografije, koje također obiluje negativnim opisima kako samoga prostora („austroougarski rov negde u Galiciji / pun straha / plesni i vlage“), tako i izgleda vojnika Grge Bajića („mutne“ oči, ukaljane čizme „krvlju“), no sam Grga se čini ravnodušnim.

*NA FOTOGRAFIJI VELIČINE RAZGLEDNICE
 PUNOJ MUVLJIH UPLJUVAKA
 PRLJAVŠTINE I ŠKRABOTINA
 AUSTROUGARSKI ROV NEGDE U GALICIJI
 PUN STRAHA
 PLESNI I VLAGE
 MESTIMIČNO OKREČEN
 SAV ISPRSKAN LJUDSKOM KRVLJU.*

*U ROVU STOJI RAVNODUŠNA IZRAZA
 GRGA BAJIĆ MOJ DEDA
 FOTOGRAFIŠE SE ZA ISTORIJU
 POTOMSTVO
 I OVU PESMU.*

*(STAV MIRNO
 PETE SASTAVLJENE
 FIŠEKLIJE PUNE
 MUNDIR ZAKOPČAN
 PUŠKA K NOZI.
 OČI MU MALO MUTNE
 OD DIMA*

TUGE
I ŽUTOG GALICIJSKOG VETRA.)

...

ČIZME MU PODERANE
UKALJANE IZMETOM ILOVAČOM I KRVLJU
NA LEVOJ STRANI
SASVIM U ČOŠKU FOTOGRAFIJE
OTVOREN SANDUK SA MUNICIJOM
U KOME SIJAJU MEDENE ČAURE
I LEPE SE
KRVAVE GUŽVE ZNOJA.

Boravak u dalekoj, stranoj i ratnoj Galiciji austrougarski vojnik lakše provodi uz nostalgiju za zavičajem putem posjedovanja nekoliko predmeta, što ih je ponio u rat. Tako barem predočuje autor pjesme Matković – naime, on uz prikaze onoga što se vidi na fotografiji uvlači kao artistski intervent i ono što se „ne vidi na fotografiji“, kako bi ukazao da je svijet onih fotografiranih daleko veći i dublji od plošnosti koju fotografija nudi. Tako će Matković uvući onda u pjesmu i djedov, budući da je bio „bokter“, „železničarski sat“, ali što je još intrigantnije „i malu fotografiju svoje žene Anke“, čime pjesma dobiva još više na potresnosti – vojnik oko kojeg su „krvave gužve znoja“ ostavio je doma nekoga svog, pa je tako onih koji pate i koji su u žalosti zbog njegova odlaska u rat više. Patos stradalništva na frontu i nostalgijski zanos za zavičajem osnažen je i uvlačenjem „pajdaša“ iz Tavankuta Bele Mačkovića, s kojim se u trenucima predaha opušta uz alkohol i zavičajne popularne pjesme. Blizina „sa svojima“ i u daljini krijepi žalove za zavičajem!

GRGA U LEVOM DŽEPU MUNDIRA
NOSI BELU ZEČIJU ŠAPU
ŽELEZNIČARSKI SAT
I MALU FOTOGRAFIJU SVOJE ŽENE ANKE
MOJE BABE.
A KADA SE NAPIJE CUJKA I RUMA
GRLENIM GLASOM PEVA
(sa svojim pajdašem
i zemljakom iz Tavankuta
Belom Mačkovićem)
STARU SALAŠARSKU
„ANČICE PANČICE...“
TOLIKO GLASNO
DA MU PESMOM ODGOVARAJU
I VOJNICI IZ RUSKOG FRONTA.
(sve se to ne vidi na fotografiji)

Motiv stradanja u ratu i trauma koje su prisutne u životu nakon iskustva rata odlično su obrađeni u pjesmi Petka Vojnića Purčara „Čizme, smrt“, pjesma koja u poeziji bačkih Hrvata tematski nasvestranije osvjetljava rat i njegove posljedice. Glavni junak je i ovdje pjesnikov djed „*dida Silvester*“, koji je *osamnaeste došo iz vojne / ko skršen soko s ožiljkom ponad obrve / što mu lipo stoji...*, kako stoji na početku. Imponira pjesničko umanj enje veličine nesreće – ranjavanje u ratu – na način njegove estetske funkcionalizacije, što djeluje simpatično, no ono zacijelo ne umanjuje tragičnost metafore koja joj prethodi: da je *dida* iz rata došao *ko skršen soko*. Vojnić Purčar zatim donosi prikaze i sudbina nekoliko *didinih* susjeda koji su također bili u ratu – i to, sudeći po prezimenima – jednoga Srbina, Mađara i Nijemca, čime šalje univerzalnu poruku da je Prvi svjetski rat za sve narode u ovom dijelu Bačke bio u biti tragičan:

*komšije u ataru mu lepojev fekete i lang
prvo đule bubrig otkinilo drugom prste live
trećem komad uveta al od kose se vidilo nije
i svi su falili silvestera kako je dobro prošo
a prošo je galiciju i drinu⁹ ko i nji trojica*

Za razliku od lirskoga junaka Mirka Kopunovića, kod Vojnić Purčarevih imamo snažniji i javnosti usmjereniji iskaz protivljenja ratu. Naime, nakon povratka svi četvero *komšija ... se zakletu da u salaše ne meću na zidove / slike ni carske ni kraljevske ričju nikake* – rat je sa sobom donio da se ukloni državna simbolika među građanstvom, koji tako čine iskorak iz bezuvjetnog podaništva, to jest u njima zri građanskodemokratska svijest. U pjesmi Petka Vojnića Purčara imamo i opis trauma iz rata koje su svi *komšije* i nakon povratka doma, na salaš, intenzivno proživljavali. Riječju, zatičemo prikaz nečega što bi se današnjim rječnikom imenovalo kao *posttraumatski ratni sindrom*.

*dida je sanjo često gole kozakinje kako
sabljama prite i vlažnim kosama mu obraze taru
lepojev da je na bagremovu križu digod srid srbije
ni fekete ne bje brez more na balvanu široka voda
odnosi ga i ne mož nikako uzvodno da se vrati
a lang krucifiks po cilu noć drži se za točkove
aeroplana koji leti visoko u ajeru
prducka mašina al prducka i on od straja¹⁰*

Boravak na ratištu u Galiciji – gdje su austrougarske trupe ratovale protiv vojske Rusije – bila je prilika da se dođe u neposredni doticaj ne samo

9 Ovo je jedini toponim koji se uz Galiciju navodi kao mjesto gdje su junaci pjesama koje analiziramo ratovali.

10 I ovdje maestralno Vojnić Purčar veličinu i ozbiljnost iznesene tragičnosti smanjuje, ali sada ne otklonom i estetskom funkcionalizacijom već usporedbom koja tjera na smijeh.

s drugim narodima i vjerama nego i s novim svjetonazorima, prije svega s komunizmom, koji se kao politički pokret, s jasnom ideološkom profilacijom, nakon jeseni 1917. pod vodstvom Vladimira Ilića Lenjina i ostvario u Rusiji. To je bila povijesna činjenica koju je Slavko Matković iskoristio u svojoj pjesmi „Grga Bajić II“ ne bi li objasnio na koji je način njegov *dida* došao u dodir s komunističkim učenjem te na koncu postao i njihov sljedbenik: on će sudjelovati kao buntovnik u pobuni na moskovskim ulicama, zatim u oružanim borbama diljem Rusije i na koncu kao agitprop aktivist. No, prije toga Matković iznosi motiv *izdaje* – austrougarski vojnik Grga Bajić iskazuje prosvjed protiv rata koji ne osjeća kao svoj „i predaje se Rusima“. Naravno, i ovdje se Matković odlično poigrava faktima i fiksacijama.

TEŠKE RUSKE MAGLE
ISPARAVAJU SA FOTOGRAFIJE
I VIDIM GRGU BAJIĆA
KAKO POGUREN
VRLUDAVOM LINIJOM BEŽI
U SIVOM
AUSTROUGARSKOM OGRTAČU OD GUTAPERČE
KAKO PRETRČAVA BRISANI PROSTOR FRONTA
I PREDAJE SE RUSIMA
JER NE ŽELI DA GINE
ZA CRNOŽUTU ZASTAVU SMRTI.
(sve se to ne vidi na fotografiji)

1917. SA FOTOKULISE BIJE DIM
FOSFORNI POŽARI I ZANOS
GRGA BAJIĆ VEĆ LEBDI U GOMILI
KOJA SE VALJUŠKA
VIČE I OTPOZDRAVLJA
SLUŠAJUĆI REVOLUCIONARNI GOVOR LENJINA
NA TEATRALNOJ PLOŠADI
U MOSKVI.

GRGA POSTAJE CRVENI GARDIST
JURIŠA I PUCA IZ SVOJE VINTOVKE
OD VLADIVOSTOKA DO RIGE.
DVE RANE NA KOLČAKOVOM FRONTU
PRELEŽANI TIFUS KOD KIJEVA
KRVARI GRGA
ZA MAJČICU RUSIJU /.../
KAO REKOVALENSCENT LEPI
AGITACIONE PLAKATE POST-E.
(sve se to ne vidi na fotografiji)

Motiv kraja rata prikazuje se, vidjeli smo to kod Vojnić Purčara, motivom (sretnog) povratka sudionika doma. U pjesmi Vojislava Sekelja „Ponoćnica“ to je pjesnički potresno izvedeno na način prikaza samog trenutka povratka, povratka kojemu su prethodile godine neimanja ikakvih vijesti s dalekih bojišnica od strane onih koji su čekali, a zebrje i neizvjesnosti su se umnažale. Minimalistički sadržaji i jednostavni tematski okvir u izravnoj su suprotnosti s onim što je sve prethodilo „iznenadnom“ povratku *ranka* na salaš. I više nego je spretan spoj *rankovog* povratka u vrijeme iščekivanja – na Badnju večer kada se, naime, čeka „rođenje Spasitelja“.

*Te godine
kad je
ranko
iz galicije
odjedared
i iznenada
na salaš
za božić banio
gadži se
od dragosti
ajer u grlu
upačo.*

Matković je u svojoj, pak, pjesmi „Grga Bajić II“ nešto ekstenzivniji u naraciji koja prati Grgin povratak na salaš. On donosi tako i vrijeme kada se vraća, zatim kojim putem i kako, s kakvim (o)sjećanjima... Taj dio, koji je također autorova fiksativna projekcija u odnosu na predložak koji stoji pred njim – sadržaj fotografije, glasi ovako:

*OKTOBRA 1921.
PREKO CRNOG MORA I ODESE
VRAĆA SE SVOM SALAŠU
U STOČNOM VAGONU
PUNOM PLESNIVE SLAME
I HLORA
SA VIZIONARSKIM NEMIROM U OČIMA
DOK U MISLIMA JOŠ GRLI
PRELEPU BOLNIČARKU VALJU ANASTASIJEVNU
RUSKINJU IZ NOVORADOMSKA
ZBOG KOJE JE SKORO
ZABORAVIO SVOJ SALAŠ
SVOJU NJIVU
I BOKTERNICU br. 42.
(sve se to ne vidi na fotografiji)*

Osim prikaza trauma koje prate sudionike i nakon povratka iz rata, Vojnić Purčar u svojoj pjesmi „Čizme, smrt“ značajni dio posvećuje prilagodbi ratnika-salašara na svakodnevnicu nakon rata. Opisi poslova – prije svega rijetko viđena zauzetost oko zemlje, koja isključuje i obitelj pa čak i Boga, zauzetost koja nije svikla na savjet koji bi je umanjio – odlično se uklapa u raširene stereotipije o bunjevačkim Hrvatima, kojima je zemlja najveća vrijednost u životu i kao takva onda nalaže primarnost u zauzetosti čovjeka. Potresenost supruge Janje zbog nemoći utjecaja na Silvestra dodatno uvećava njezina konstatacija da ga je, zapravo, rat u tomu promijenio. No, Silvestrova je perspektiva bitno drugačija – njegove interpretacije zauzetosti oko zemlje počivaju na činjenici da je rat, iz kojeg se vratio relativno sretno, iza njega te da ono što je propustio tijekom boravka na ratištima mora gledati odnosa prema zemlji nadoknaditi. Vojnić Purčar je na primjeru svojega *dide* Silvestra nakon četverogodišnjeg izbivanja sa salaša njegovu zauzetost oko zemlje i prateću obiteljsku dinamiku opisao na sljedeći način:

*rastrčo se od vinograda do njive
korov čupa i zubima škripi boji se zemlje
jalove od četir godine ratovne bem mu mliko
govori a žena se moli da kom zlo ne učini
u kuću u varoš ne odlazi samo konja kad potkiva
il kad kuruz i žito na mlivenje odvozi
za crkvu i groblje jedva nađe vrimena
gladna usta dičija ko žuta kljunad laščadi
štogod gadno opcuje i oma mu lakše u krstima
duša će ti u pako kara ga janja a di je pako
pita je njezin vinčani pa u dubokoj zemlji
ona će ko popo al cigurna nije a od čeg mi
živimo janje jal nebo orema jal zemlju kaži
ona se zbuni al tri očenaša za njeg izmoli
od velečasnog taj divan zataji na ispovidi
dicu sklanja da ji od boga ne udalji on se smije
ko sam pajdaš sotonin bože oprosti to ga ona
kuglja ponad obrve stresla kršćanin pravi je bio
o rat o rata da ne budne više, jel od poštena
čovika napravi svašta (...)
piva dida trideset tri mu je lita timenom kreše
zvizde zaboravijo je rov i krv ko da je rat sanjo
sve nevolje su daleko a srića nikad bliža (...)*

No, povratak se Silvestru događao u vrijeme velikih društvenih nestabilnosti. Rat jest bio službeno okončan, ali je njegov kraj donio drugačije vrste problema. Na zemljopisnom području s kojega potječu svi akteri u navedenim pjesmama – to je prostor središnje Ugarske: Subotica i okolica – imamo na djelu raspad države i dolazak savezničkih vojski, koje će južnu granicu Ugarske pomaknuti čak do Pečuha. Vojnoj i civilnoj vlasti dosta je

vremena trebalo da uspostave red i da s ratnog načina funkcioniranja prijeđu u mirnodopske uvjete. Taj proces je bio ne samo spor, nego su ga pratili i različiti ekscesi, u smislu da su odmetnuti dijelovi vojski još uvijek bili aktivni i činili različita zla. Na koji način i s kojim ishodima kroz prikaz tragičnog skončavanja *dide* Silvestra imamo detaljno „izvješće“ u posljednjem dijelu Vojnić Purčareve pjesme „Čizme, smrt“.

*i u taj čas huncuti soldati odbigli stanu prid
konje za ulare vaćaju i karuce drmaju puškom prite
iz kuruzišta izalaze novi novce i konje oće
zar on sive iz juriša mnogi da se ovi poplaši
koji samo vako u čoporu junačiti se smidu jednog
pripozna di li ga je samo srio taj se penje
i čini se da ji vodi opelješit i zatuć ga žele
tad ga dida dovati ko džak baci kajasima konje na
stražnje noge digne i strašnim kasom razbije ih očas
pripucaju huncuti kaderski neće plin da im umakne
dida leteć stoji kod prvog zavoda na sic padne
pogradi čizme na dlanovima mu fleke višnjeve
civanice polomljene kud da ga strevi kad ni u boju
nije al od svog usuda pobić se ne mož rat mu se
sveti sad krv njegovu ište zapeku se čizme vruće
konji utrču u ambetuš rudom u caklo ko tuča
odma rizat čizme sić noge jel kasno biće već
do druge zore did ni čut ne da ni čizme ni noge
ako triba mrit nije ni to najgore sviko se
vapaj i plač smekšali ga nisu i drugog dana
pomodri do pasa divanit je mogo još kojekako
a onda zanimi i zaspe na opakliji ispod topole*

Na temelju iznesenoga i prikazanoga o tematici Prvoga svjetskoga rata u poeziji bačkih Hrvata mogu se donijeti sljedeći zaključci: premda po obimu i učestalosti raritetna, ratna tematika u ovome pjesništvu posjeduje neprijepornu umjetničku relevanciju. Zakašnjela u objavi, ona je motivski određena ne toliko prikazom onoga što se u ratu događalo, već prati kako su se događaji iz Prvoga svjetskoga rata prelamali na sudbinama ljudi, pojedinaca koji su dolazili iz njihovog neposrednog okruženja. U njima dominiraju slike o nedobrovoljnom sudjelovanju u ratu, zatim snažni su i upečatljivi oslici stradanja, što pridonosi onda uspostavi tragičnosti kao primarne značajke svih likova u pjesmama, ali i njihove sudbinske pomirenosti s danim okvirima. Naravno, očitovana „dragost“ zbog povratka doma sadržava neizravnu prosvjednost protiv rata, istina u javnosti gotovo neartikuliranu, što onda ovu književnost kandidira da preko ovih pjesničkih ostvaraja postane i *manjinskom* na način kako je to navedeno u uvodu ovoga eseja.

**NEPOZNATA BAŠTINA
HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI**

Petar Vuković

DVA POGLAVLJA IZ NEOBJAVLJENOGA ROMANA *POSljednji GIZDAREV* IVANA ANTUNOVIĆA

Romani Ivana Antunovića neproučeni su i u cjelini slabo poznati, iako među tekstovima svojega autora zauzimaju istaknuto mjesto. Uostalom, samo je jedan od njih i objavljen – roman *Odmetnik*, čiji je naslovni junak franjevački raspop i jakobinski urotnik Ignjat Martinović, svjetlo je dana ugledao u Zagrebu 1875. Preostala dva Antunovićeve opsežna pripovjedna teksta ostala su u rukopisu i bili su dostupni samo rijetkima. Posrijedi su tematski srodni romani *Posljednji Gizdarev* i *Bariša Kitković*, u kojima se pripovijeda o životu bunjevačkih plemića u Ugarskoj u prvoj polovini 19. st. te njihovoj postupnoj mađarizaciji. Kako navodi Matija Evetović u *Kulturnoj povijesti bunjevačkih i šokačkih Hrvata* (Subotica, 2010, 399-400), u prvom od njih Antunović tematizira porodicu Latinović, a u drugom porodicu Rudić. U ovom broju *Naše riječi* objavljujemo prijepis prvih dvaju poglavlja iz romana *Posljednji Gizdarev*. Njegov se rukopis čuva u arhivi Katoličkoga društva za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović* u Subotici, a ima ukupno 357 stranica.

Roman *Posljednji Gizdarev* pisan je, kao i većina drugih Antunovićevih tekstova, hrvatskim književnim jezikom druge polovine 19. st., tj. varijetetom koji se u kroatistici naziva i jezikom Zagrebačke filološke škole. Od uzornih predstavnika te jezične norme (npr. izvornoga Augusta Šenoe) Antunović se najupadljivije razlikuje po velikom broju sintaktičkih latinizama, nedosljednoj uporabi nesinkretiziranih nastavaka za dativ, lokativ i instrumental množine te razmjerno nesustavnoj interpunkciji. S druge strane, jekavski odraz praslavenskoga jata u njegovu izričaju posve dominira te je broj ikavizama iznenađujuće malen. Prijepis koji objavljujemo u svemu poštuje izvorni rukopisni zapis: osim što u tekst nisu unesene nikakve glasovne, morfološke, sintaktičke ni leksičke preinake, potpuno je sačuvan i njegov pravopis, uključujući i interpunkciju te grafijske akcente. Antunović se, naime, u rukopisu povremeno služio obrnutim brevisom (˘) kako bi označio samoglasničku duljinu ili neke gramatičke kategorije (npr. genitiv, lokativ i instrumental množine u imenica; neodređeni oblik u pridjeva) te gravisom (˘) kako bi

označio samoglasničku kračinu i neke gramatičke kategorije (npr. aorist). Iznimno rijetko u rukopisu se pojavljuje i akut (´), ali ne i u poglavljima koja objavljujemo.

U prvotni tekst rukopisa naknadno su unesene neke izmjene. Pisala ih je vjerojatno ista ruka, iako je u međuvremenu postala znatno manje brižljiva. Na nekim su mjestima tako dijelovi prvotnoga teksta precrtani, dok su na drugima dodani novi tekstovni segmenti. U takvim slučajevima prijepis donosi i precrtani prvotni i dopisani novi tekst, no radi jasna razlikovanja naknadno dodani tekst nalazi se u uglatim zagradama, tj. [], a precrtani prvotni u vitičastima, tj. { }. Ponegdje precrtani ili dodani tekst nije lako čitljiv te ni prijepis ne može biti posve pouzdan. Tekst je tada rekonstruiran najbolje što se moglo, no na nesigurnost rekonstrukcije upućuje zvjezdica smještена odmah nakon prve zagrada, npr. {*militariji}. Ako je tekstovni segment u potpunosti nečitljiv, u zagradi stoje tri crtice, npr. {---}. Kad se u prijepisu pojavljuju oble zagrade, tj. (), ili kose crte u funkciji zagrada, tj. //, one odgovaraju zagradama iz izvornoga rukopisnoga zapisa. Kako bi međusobna usporedba prijepisa i izvornoga rukopisnoga zapisa bila što je moguće više olakšana, u prijepisu su označeni i brojevi stranica iz rukopisa. Navedeni su unutar prelomljenih zagrada, npr. <4>, i to uvijek na onom mjestu u tekstu koje se podudara s početkom označene stranice.

POSLEDNJI GIZDAREV

Pripoviest, osnovana po Ivanu Antunovich
bivšem uredniku *Bunjevačkih i šokačkih novinâ*

<1> [1]

Bilo je to izmedju godine 1830. i 1840., kada su se dva mlada slavjanska Ugrina bečkimi ulicama šetala. Kamo god su prolazila, svugdje su ih bečki stanovnici ljubopitno motrili, ali tiem više bečke krasotice, koje su ih pozornim okom {*smotrile i} pratile {*ih}, dokle im god bijaše moguće. Nu tko ih je lično poznao, tomu se niti čudio nije: mogao bo si tisuću plemićkih obiteljih pretražiti i pregledati, ipak bi jedva naišao na ovaka dva krasna ljudska stvora, kakov bijaše Radisav Gizdarev i Luka Trumić. Samo su se bojom lica razlikovali: Luka bio je naime plav, a Radisav crnomanjast. Inače, kano da ih je jedna bunjevačka majka odgojila bila. Visoka, mal'ne u hvat sižuća stâsa, širokih plećâ, junačkih prsijuh, a strûka vitka, utanjena, stvorena upravo da se obavije i opaše pâsom junačkih slavskih djedovâ, kakov su ovi navadno nosili, kada je Samobor, njihova rodjaja gnjezdo, slavnoj [vojnoj granici] {*militariji} jošter pripadao. Nu ovi njihovi krasni unuci nebijahu sabljom opasani, buduć da nebjehu vojnici, već je Radisav čast velikog odvjelnika /:fiškala:/, a Luka velikog bilje- <2> žnika obnašao. Od djetinstva pobratimi, bijahu god. 1836., saborskimi zastupnicî izabrani.

I u Samoboru se je svako oko razvedrilo, kada je ova dva prijatelja opazilo. A kako da se ne nadtječu bečke krasotice, da što prije dugokose i gizdave ove mladiće sa prozorâ svojih ugledaju? U ono dõba su mladići po Ugarskoj bili toga uvjerenja, da će stasom i osobom svojom većma naličiti junakom, ako vlasli svoje [*poput Abrakona] u duljinu rasti puste. Ta oni dobro znahu, da se djevojke i u obće krasni spol, samo u junake pohlepno zagledje. A mladiću je prvom brigom, da osobu svoju tako uredi i zaodijje, kako će koje krasotice strielovito oko o njoj zapeti. O tom bo je svaki u dnu srdca osvjedočen, da će mu se samo onda i sreća okolo vrâta oviti, ako bude kâdar, pozornost krasnoga spola na se povući.

Ta da mladići znaju, da začarujuća moć nepribiva u tielu već ponajviše u duši, danju i noćju bi se trsili, da Bogom im darivana svojstva srdca i ûma, što većma u sebi razvijju, usavrše. Jer to valja svakomu pametnomu stvoru

priznati, da celog svieta u pjesmâ razvijena slava i dika, nije u stanju na toliko uzbuditi muževske sile na neopisljivi râd <3> i trûd, na koliko će to priznanje i pohvala jedne ljubljene i štovane ženske duše učiniti moći.

Ali, žalibože, naši mladići misle, da se naše djevojke samo za gizdom la{h}kome, pa zaoto se manje brinu za oplemenjenje duše, nego li za ures i nakit svojega tiela.

Nije to bilo jedanput, da su muževi naši začudjenjem govorili: „Kako dragovoljno nose naše djevojke igo nesmiljene mode, dočiem su inače strašive kao leptiri, pa se i na puhanje najslabijega vjetra prepadnu; ali kad môda izda zapovied, da trieba na glavu i tudje kose /vlasi/ tovariti, onda zaboravljaju, da su to bile vlâsi možda kakove židovke, kojoj su se iste po vladajućem običaju, odmah poslie vjenčanja do kože odriezale; ili su to bile vlâsi kakve na njenu nesrieću neosiedjele babetine, – ili kakove nevaljane, svakim ruglom obterećene, na roblje odsudjene ženskinje, kojoj se kose odriežu u znak dokazane nevaljanosti, ili baš mrtvih, svakojakimi bolestmi oborenih i u bolnicâ umirajućih ženskinjâ.“ – Nu reći će ti naš mladić: „Ni rimski car Vespasijan nije gledao, iz čijeg žepa bijaše vadjen novac, mà ako je baš i od istog gnojîšta plaćan, samo ako je zlatan bio: zašto bi dakle naše djevojke iztraživale, <4> čijimi su suzami one kose, koje na svojoj glavi nositi kani, orošene bile? Što je njim zato, ako je koja sirotica bila prinuđena, kao najzadnji svoj imetak Židovu prodati, samo ako se je s'timi vlasî njihova liepa glavicâ nagizdala.“

Ovo dakako nesmiju mladići ljepoticam u lice reći, jer ove su navikle, a i utvaraju si, da im mladići samo med na okušavanje donose, i jedino njihovu krasotu jezikom navješćuju. Pa ako bi se tko usudio, nješto na njihovu vladanju popravljati, tomu bi bez svakog okolisanja u brk rekla, da one rado stupaju stazom mladićâ, i po toj iduć opažavaju, da se mladići rado skreću u češljaonice, te da o njih znaju, da su im vlasî oštri, nu ipak vide, da su im isti mnokrat nakuštrani i mirisavom mašču namazani. To biva, vele, uzprkos tomu, što u gimnaziju uče Marciala, koji o muževih reče, da ovakav vonj, ako je i mirisav, ipak nije uvijek dobar. Evo dakle, za volju mira, razboritost želi, neka se prizna, da môda umije svoje gospodstvo vršiti ne samo u ženskom, već takodjer i u mužkomu spolu. Pa što god je čvršće u nami osvjedočenje, da smo mužkarci mnogo jačji no što bi ženskinje bile: to je očevidnije, da slabost mužkaracâ mora biti veća, ako svo- <5> ja pleća môdi podvrgnu.

Ali bilo to kako mu drago, – tko je Radisava Gizdareva i Luku Trumića s'dugima vlasî vidio, prisiljen je bio očitovati, da su ovo takova dva mladića, o kojih moradè i zlobna duša priznati, da su im majke vesele bile, pošto su djevojke tîli rado za njimi gledale.

Obitelj Gizdareva nosila je [ponosno] {---} glavu u Samoboru, jerbo je bila jedna od onih po Lavoslavu habsburžke dinastije kralju plemštinom obdarenih obiteljih, koje su za Ugarsku život ulâgale, te za svoje careve i kraljeve silnu krv prolievale. Obitelj Gizdareva imala je više dičnih sinovâ u vojsci Eugena Savojskoga, pa je svojim junačtvom, slavnoj sentjanskoj pobjedi mnogo dopriniela. Na uspomenu toga junačtva je onaj dio Samobora, gdje su Gizdarevi za onda stanovali, Sentom okršten. Neznam zašto, ali je

istina, da se je ova obitelj od znamenite one bitke, kad je po Lavoslavu plemstvom obdarena bila, sasma vojevanja odrekla, i sinove svoje lih za građanska zvanja uzgajala. Bilo je u njoj umnih glavâ. Jedan se od njih tja na prijestolje apoštolsko uzpeo i biskupom posvećen bio, dočiem su drugi hvale vrednu radinost, točnost i strogost u županijskih, gradskih i kraljev- <6> skih zvanjih na vidik iznašali. Pa ako se i niesu baš velemjem odlikovali, al' se zato ni pohlepa za obogaćenjem u njih nije odala.

Jedno je, što je pozorni motrioc na članovih ove obitelji mogao opaziti, da kao što su brojem rastli u njoj oni, koji su ju svjetlijim građanskim dostojanstvom obasjali, tako se je u njoj uzdizao ponos, dok ovaj u Radisavu napokon, u cielu i pravu oholost izrastè. Akoprem bi on za ovu najmanje i ljudskog temelja nalazio, buduć da se je već onda ova obitelj svome uništenju približavala, i nije više od tri člana brojila, a među ovimi ni u jednom pa mà to i najvjerniji prijatelj tražio, nebi ni znanosti ni vrline za višja zvanja, a baš niti bogatstva našao. Dakle ako je i bio zlatan komornički ključ, kojim je Nj. Veličanstvo Radisava u starijih godinâ odlikovalo, to ipak sjajni trâci njegovi nenadojše odsjeva, u kom bi se prelamali, i u obitelji svjetlost razprostranjivali.

Nije to bilo davno, kada je otac i začetnik obitelji grčke Sina imenom, putujući, na jednoj poštarskoj postaji vozniku (kočijašu) samo dvie forinte uručio, premako je ko bečki bankir i ugarski veleposjednik, s' milijunâ raspola- gao. I kada poštarski voznik počè nezadovoljan mrmljati <7> i izticati, da mu mladi Sina, t. j. sin ovoga starca, obiçaje u sličnih prigodâ deset forintih pokloniti, tada mu bogataš odvrati: „On to može činiti, jerbo je sin bogata bankira Sinaja.“

Ljudi, koji stječu imovinu, slave, znanosti, bogatstva ili vrlinâ, neosjećaju u sebi nagona oholosti, buduć se sravnjivajuć s' drugimi ljudmi, nalaze i smatraju vazda manjimi, pa zaoto nastoje râsti. A njihovi baštinici, gledajuć pred sobom mà koju imovinu, jerbo se s' onakovom, kakovu su oni baštinili, na svakom koraku i nesastaju – pomisle, da i neima više takovih ljudij kakovi su oni, čega radi otvore srdce oholosti, koja vazda vreba na svakog čovjeka u svakom činu, pa baš i u istoj molitvi, i pokušava, nebi li mogla u nutarnja njegova prodrieti, znajuć, da ako se tamo ugnjezdi, iztriebti će sve vrline i onda ako su se one baš u pameti i srdcu već i udomile. Oholost naliči zloj, nenavidnoj i ljubomornoj ženi, koja izgrize iz kuće svoga muža, otca, mater, sestru, brata i sve ostalo, što se je okolo srdca muževa uhvatilo bilo.

U rimskoj poviesti razvila se je i neobičnom slavom zasjala obitelj Klau- dija, pa je <8> mnoge plemenite, u svakoj grani državnih zvanjâ svjetleće muževe radjala, a konačno se baš i na prijestolje vladalačko uzpela. Ali počiem je ovu obitelj vazda od jednog do drugog koljena pratila njeka oholost, koja navadno mržnju poradja, to je ona na prijestolju u obitelji tako zavlada- la, da nije samo u rimskom narodu [uglednije] {*plemenitije} osobe mačem i otrovom utamanjivala, već je i vlastite svoje članove nenavidnošću dotle progonila, dok je i posljednjem prije vriemena râku iskopala.

[2]

Radisav imao je otca u Mijatu, a strica u Zenku Gizdarevu. U rodjenoj toj braći sasviem je potamnila svjetlost ove znamenite obitelji, i izumro onaj duh, koji je tražio bio, da se na građanskom, vojnom ili crkvenom polju osvjetla. U njih je proklijao kašnje nagon, težeći vazda za bogatstvom, a od starine jedino je u njimi zaostao bio junački stâs, dočiem je ostalo, i po sugrađanih cienjeno blago, sve bilo propalo.

Nedavno sam prošao u Retkovcu uz vrt bivšeg nekog vlastelina, u komu je poznato bilo jedno stablo, o kom se priča, da je već 200 godinâ preživilo. I ja sam to stablo vidio, kada je debelo i dugô granje na sve strane razprostiralo, i čitavoj četi nadničarâ dovoljno hlada za odmor davalo. Dok je vlastelin živio, i ovo se je stablo čisto ponosilo, kad <9> je goste plemenite, srodne i strane pod zelena svoja krila sakûpljalo, gledajuć s'visine na tečnim jielom i sladkim pićem preobilno natovarene stolove, posluškujuć vesele razgovore i oduševljavajuće pjesme, koje se rukom umjetnih ciganâ, na guslâ izvadjahu. – A sad? sad je ovo stablo gotovo sasviem otrcano. Tamo i ovamo još po koja grančica visi, iztaknuvša se kanoti silom iz debela odlomka, da staromu dëblu čelavu glavu ponješto zakrivljujuć, za koju još godinicu život sačuva.

U dnu srdca bijah tronut, videć čudnu sudbinu na ovom drvetu izpunjenu, i to tiem većma, što ga je slavjanska podanička ruka zasadila, gorkim svojim trudom njegovala, i ne jedanput groznimi suzami zalievala.

Čudne misli prevaljivahu se prieko moje glave, gledajuć žalostno stanje znamenita ovoga stabla . – Ta koliko putâ odhrani otac i mati po šest do desetero djece, izpušća ju kanoti roj iz košnice, da idu kûpiti meda iz kaleža cvatućega svieta. A ona mnokrat poput pauka, donose starima svojima jieda i otrova. Naplodi se njihova obitelj, kao njekoč praotca Jakoba, i na 70 članovâ; pa dočiem je stablo otca i matere, svima, hladom i plodom zadovoljavalo, ostarjelom stablu više puta jedva zao- <10> stane kadkad jedna nemočna praukna, koja ih neumije niti od zime a niti od sparine obrânit. Oj, kôli je to žalostno gledati! Nevjerujem, da bi bilo čovjeka, komu se srdce nad ovakovim prizorom nebi razplakalo.

Dugo niesam progovorio, već jednako mûčao, dok oni se vâlovi uzburkanih čuvstvâ neslegoše. Onda zapitam samnom se vozeća starâ svećenika, župnika ovoga mjesta, kakove l' da su òvo siromašne kućice u tih vrtovih? „Oj,” reče starina svećenik – „ovo je sirotinja šokačka, koje se trudi i radi danju i noćju; pa ipak, kao što su joj koljebice kukavne i poderane, takovo joj je i odielo, a nemanje i jjielo. Nju čudnovatim načinom uzdržaje premilosrdni Bog; jer kada imaju krova, tada neimaju kruha; kada se jedno ũdo kuće obuje ili čimgod zaogrne, onda je drugo golo i boso. Ovi ljudi nedolaze zimi u crkvu, niti nešalju djecu svoju u školu, a to sve stoga, što neimaju u čemu.”

Ja mu upadoh u rieč pitanjem kako da bi to bilo moguće, kada malo prije reče, da je ta sirotinja radena? „Jest,” odgovori župnik, „ali je podjedno i pijanstvu odana. Nu ipak nemogu da spopadnem kamen, pa da ga o glave ove sirotinje udaram,” nastavi stari svećenik. „Ja sam Magjar” reče, „pa ipak

nesmijem <11> odobravati ona sriedstva, koja se u tu svrhu uporabljaju, da se napučena ova slavsko občina pomagjari.

Bilo je tu njekoč mnogo vlastelinâ. Buduć da su spahije plemićki posjed na mužko i žensko jednako dielile, a regalija je svaki posebno rukovodio: to niti u samoj Pešti nebijaše toliko krčmâ, koliko u Retkovcu, a spahija je onog podanika hvalio, koji je u njegovoj krčmi najviše vina i rakije popio. A medju svimi spahijama, kao najimućniji i najsilniji, uzdigao se je Živko Botond. Ovaj bivši u rodstvu s'ugarskimi velikaši i plemići županijskimi, sve je kod svjetovne i duhovne vlasti izveo, što je samo hotieo i želio. Ovo ti je bio nemilosrdan čovjek, koji se nije klanjao ni Bogu ni čovjeku. Razuzdane naravi u svačem, jedino je svojimi nečistim strastim ugadjao. Čovjek, a naročito Šokac, vriedio je pred njim toliko, koliko i jedan pas. Njegovo barbarstvo zasvjedočava grozan čin, što ga je izveo, kada se je sa susjednim njekim posjednikom zaratio. Susjed je napravio svinjac na obćem pašnjaku, što ovom nije bilo pravo. Po tadašnjoj navadi, podanik je morao stajati uz svoga spahiju. Dakle, kao dva protivnika, izved[è](*ošè) jedan i drugi boreće čete, svoje sluge: ovaj da ruši, a onaj da <12> brani svinjac. Grozi se Botond susjedu, i nakanjiva se, svinjac razoriti, ali to nedopušća susjed. Na to Botond po[ti]{će}ra naprvo svoje sluge, i zapoviedi lovcu, sinu podanika, da opali svoju pušku. Lovac se ustručavaše, ali Botond počme vaditi svoj nož, da će ga ubosti, i tiem prisili istog da opali. Hitac sgodni na protivnoj strani stojeća nevinâ Šokca. Možna županija vodila je poradi toga učina dotle iztragu, dok se nakon više godinâ proti Botondu izreče znamenita osuda, da se najmre s'njegova dvorišta skinu vrata, pa da ista za ciela života Botondova ostanu otvorena."

Zapanjen upitah župnika, kako l' da je moguće, da je ovakov nečovjek, dobio takovu bājci sličnu osudu? Na što mi upitani odvrati: „Nesriećni ovaj događaj sbio se je izmedju 1820. i 1830. godine; a Vi ćete se barem iz predanja sjećati, da je Josipom uzbunjeni duh magjarski 1825. godine sve svoje sile napeo bio, da se u državne i gradjanske životne žile utisne. Gospodar Botond je našao u Košutu, tadanjem odvjetniku u Pešti, vješta branioca u svojoj stvari. Ako dakle promislite i Vami kašnje poznana slavna govornika glasovitu rječitost, te pogledate u vrielo, iz kojega je ovaj liep i mlad čovjek svoje razloge crpio, odmah ćete uvidjeti, da je ūmom <13> sudijâ, rođenih Magjarâ, mahao, a srdcem njihovim po volji razpolagao.

On se nije upuščao u razpravu počinjena grieha, nego je zvonkim glasom zaviknuo: „Sudije! da li ste vi Magjari? Ako jeste, onda nam srdce ne može drugo želiti, nego kada bi vâs sviet propao, tada neka bi mu Magjar nadgrobnicu odpjevao. Nesrieća je h[t]{ć}ela, da je jedan morao umrieti. Botond je dakle tako mislio, kao što svakomu Magjaru valja danas misliti. Nas je malo, a Slavjanâ je pun sviet. Dakle ako se mora prolievati krv, da se mržnja utaloži, neka se ona zalieva šokačkom, a ne magjarskom krvlju. Zaoto je Šokac žrtvom pao, i Magjara s'Magjarom izmirio. Ako na uzburkanu môru strašni vâlovi zapriete galiji, da će ju progutati i u duboki ponor odnieti[, te] {i kada} nastane potreba, da teret olakšati trieba, tada se najprije ona roba izbacuje, koja je najmanje ciene. Ako je pao Šokac, popuniti će mu mjesto drugi sunarodnik; ali da je pao Magjar, ostalo bi mu mjesto prazno; jerbo ih

neimamo, da one široke i dūge bačke prostore, otkuda je Turčin magjarstvo u roblje odveo, napučimo, a kamo l' da umrvša Magjara odakle namaknemo. <14> Znam, da biste vi samnom zajedno odvratili smrt od svakog sela naše ljubljene domovine; ali ako se je kamo i prieko naše volje utisnula, onda volimo da se izdovoljuje u slavjanskih obitelji. U Izraelu je prigodom izlaska iz Egipta, bilo prieko šeststo tisućâ za oružje sposobnih muževâ; pa ipak kada je triebalo usmrćujućeg andjela zadovoljiti, voljeli su egipatsku prvorodjenčad nego li izraelsku izpostaviti. Mnogi su se ljudi uštrepili nad užasnim prizorom, gdje rimski konsul Manlijo, rodjena sina na smrt osudjuje; ali nikad niesam čitao, da bi ga zato njegovi zemljaci pohvalili, ili ga možda za uzor kakav postavili. A da je Botond jedan od onih Magjarâ, koji ne samo podupire državnost magjarsku, već i narodnost razširuje, čujte iz njegovih vlastitih ustijuh."

„Gospodo!“ reče na to Botond. „Dok mnogi plemići traže razkošja u gradovih, ja se zadovoljavam u selu, {*za}da u mojoj okolici razastirem gospodstvo magjarstva. Kad sam vlastelinstvo po smrti blage uspomene otca mi nastupio, i za kratko vrieme uvido, da mi podanici slavjanskim jezikom govore, rekoh u sebi: ovo nije dobro! Ta ova je zemlja božja <15> i moja, i svatko, tko s'nje jiede kruha, moj je, pa ako je moj, tada želim, da i mojim jezikom govori. To pako, mislim, da je svakoga podanika stroga dužnost, buduć je on sluga, koji trieba a i mora da usvoji jezik svoga gospodara, naravno bo je, da on svomu gospodaru služi ne samo rukom, već također i umom. A tieme će rasti njegova vriednost; jerbo će usvojiv jezik svoga gospodara, komu će već ovim naličnijim postati, pred svim svietom ciena mu večati. Niesam dakle mirovao, dok niesam kod crkvene vlâsti isposlovao, da nam se namjesti svećenik, Magjar, i ovomu sličan pučki učitelj. Pri tom sam mislio i govorio: „Vlastela su Magjari, i oni su prvi na redu, da im se duševne potreboće u crkvi i u školi popunjavaju. Ta nitko nedvoji, da će nabožnost i znanost cvjetati, ako se najprije u vlastelinskoj obitelji ugnjezdila bude. U prilog je dakle i crkve i škole, da se podanici vježbaju i upučuju u magjarskom jeziku, jerbo se samo ovim putem mogu u srdca podanikâ uciepi vjerska čuvstva, a u glavi istih zasjati nješto svjetlosti evangjeoske. Ako je dakle nesriećom poginuo jedan Šokac, to Magjar ipak <16> svake godine oživljuje tisuću Šokacâ.“

Poslije ovih govorâ povučè se sūd da vieća. Ovdje podžupan kao predsjednik sūda, reče: „Gospodo! da se spasi jedan Magjar, koga je zla kōb na nesretno ubojstvo navela, al' ujedno da se i kazni za to, što nije umieo svoju strast zauzdati, pa da se i zakonu zadovolji: to ćemo, mislim, razborito i pravedno činiti, ako lovca osudimo na tri godine teške tamnice, što se je pokorio na zlo zapoviedajućemu gospodaru, rješavajući ga podjedno batinâ, kojih bi svakog četvrt godišta 25 dobiti imao. A Botondu trieba naložiti, da dvorištna vrata ukloni, i ova tja do svoje smrti na dvorište svoje staviti nesmije. To će za njega biti dostatna kâzan; jer buduć da u tomu selu nijedan podanik neima ograde, dakle ni dvorištnih vratâ, čim se je dosad ponosila samo Botondova kuća: to će istoga kada god ulazio ili izlazio bude, moriti misao, da je podanikom jednakim postao. A premda ga je srčba i zloba na

opako ono djelo zavela, ova će ga kâzna do groba mučiti, jer će u otvoreno mu dvorište, i prase, i tele i ždriebe podaničko nasrtati, i tiem oholu Botondu prkositi.”

Medjutiem se podanici Botondovi, kao i drugih još njemu <17> sličnih vlastelâ, nisu pomagjarili, niti se tomu jeziku u školi a baš ni u crkvi priučili. Jalova korist bijaše za nje svakog predavanja, jerbo im se djeca u kršćanskom nauku niesu materinskim jezikom podučavala, a odrastliji su tek svake četvrte ili pete nedjelje, propovied u narodnom svom jeziku slušati mogli. Pa ako je vanredna milost božja, uz nehajstvo bivše oblasti, i nješto nabožnosti sačuvala, da niesu kao njeki u njihovu susjedstvu, žrtvom nazarenske zablude pali: ipak je nerazumljenje školskih predavanjâ, uz vječito ponudjanje vina, koje se gotovo u svakoj desetoj kući točilo, prouzrokovalo to, da radinost nije mogla pijanstvu dosta sriedstvâ nabavljati, [pa] {kroza što} je siromaštvo mah preotelo, i marljivi ovaj narod u glavu ubilo.

Vlastelin, gradjanin i državnik, mudrovao on kako mu drago, naći će svakda dovoljna razloga, da izvede svoju volju, mà oni i neće biti na sudnjem danu primljeni. Ali svećeniku nije slobodno ovim tragom zabluditi, jerbo mu je naloženo, da sveto Evangjelje navješćuje, – a to se zna, da je Duh sveti u jezicih sašao nad apoštole, nipošto pako na pûk. To se pako nedogodi ovako zato, da se apoštoli pred svietom odlikuju (čega radi se je to čudo i na skrovit[om]{u} mjestu dogodilo), već <18> da se pûk u istinâ vjerezakonskih poučava.

Jezik iznosi misli iz ũma, a čuvstva iz srдца. Pa kao što se tudjinu nedaje ništa iz kuće, već samo ukućan[om]{ima}, isto tako ako tudj jezik dopre do vaše duše, neće mu se vrâta misli i čuvstva otvoriti, tudj bo ključ neotvara domaća vrata.

IZ ZATOMLJENE KNJIŽEVNE POVIJESTI BUNJEVAČKIH HRVATA – KORESPONDENCIJA GEZE KIKIĆA O ANTOLOGIJI ESEJA I KRITIKE BUNJEVAČKIH HRVATA

Iznimno plodni opus subotičkoga književnog povjesničara Geze Kikića (Subotica, 1925. – Dubrovnik, 2002.), unatoč tomu što je trajao kraće od jednoga desetljeća, još i danas fascinira kvalitetom i aktualnošću. Rezultate svoga rada na zavičajnoj književnoj baštini objavljiivao je ponajviše u subotičkoj Rukoveti 1968.-71., a prvi sintetski rezultati njegovih višegodišnjih istraživanja bile su *Antologija poezije bunjevačkih Hrvata* i *Antologija proze bunjevačkih Hrvata*, koje je objavio Nakladni zavod Matice hrvatske 1971., što ga čini prvim suvremenim književnim antologičarom bačkih Hrvata (prema samome Kikiću, prve zbirke poezije bunjevačkih Hrvata bile su *Preljski dar za Bunjevce i Šokce* iz 1894. – prva knjiga *Nevenove* edicije Pučka knjiga [zapravo: Naša knjiga – prim. prir.] te *Bunjevačka narodna čitanka* Milivoja Kneževića iz 1931. [iz njegove Pismene izjave Radio Zagrebu od 12. prosinca 1970. – prim. prir.]). Međutim, poslije sloma Hrvatskoga proljeća na sjednici Predsjedništva CK SKJ u Karađorđevu 2. prosinca 1971., zabranjeno mu je javno djelovanje i objavljivanje, čime je radikalno zaustavljen njegov daljnji rad na kulturnome planu.

No, kako je Kikić u to vrijeme bio u naponu stvaralačke energije, planirao je i radio na objavljivanju još nekoliko kapitalnih djela za bačke Hrvate. Jedno od njih je *Antologija eseja i kritike bunjevačkih Hrvata* kod istoga nakladnika, za koju on sâm u svojem „sažetku životopisa“ od 7. travnja 1993. kaže da je njezino tiskanje zabranjeno a rukopis vjerojatno zaplijenjen. Dakle, do danas je sudbina njegove treće antologije ostala nepoznata, kao i njezin sadržaj. Međutim, u Kikićevoj je privatnoj pismohrani (koja se nalazi u Zavodu za kulturu vojskovođa Hrvata u Subotici) sačuvana njegova korespondencija u svezi s tiskanjem njegove *Antologije eseja i kritike bunjevačkih Hrvata* (osobito s Vlatkom Pavletićem, glavnim urednikom izdanja Matice hrvatske 1968.-72.), zajedno s Elaboratom knjige, a sačuvan je i kasnije ra-

zrađen pregled sadržaja same knjige (vjerojatno kao dio materijala poslanog nakladniku), kao i recenzija Balinta Vujkova.

Kako ovi izvori ilustriraju uzbudljiv put nastanka *Antologije eseja i kritike bunjevačkih Hrvata* u vrijeme vala demokratizacije tadašnjeg jugoslavenskog društva, objavljujemo relevantne dijelove Kikićeve korespondencije, zajedno s Elaboratom u cijelosti, te rečenim pregledom sadržaja knjige i Vujkovljevom recenzijom, kao prinos prešućenoj i nepoznatoj književnoj povijesti bunjevačkih Hrvata u Bačkoj.

Korespondencija Geze Kikića

Subotica, 26. siječnja 1969.

Poštovani družo Pavletiću...

(...) predlažem da se razmotri mogućnost tiskanja... Antologija eseja i kritike bunjevačkih Hrvata, koje bih mogao spremati do prosinca ove godine...

* * *

Subotica, 18. ožujka 1970.

Tajniku uredništva Matice hrvatske – Nakladni zavod [Zdenka Fabijančić – prim. prir.]

(...) takođe Vas molim da mi pružite makar orijentacionu informaciju u pogledu mog upita o eventualnom prihvatanju slijedećih rukopisa za nakladni program u idućoj godini:

(...)

1. Antologija eseja i kritike bunjevačkih Hrvata

* * *

Subotica, 23. listopada 1970.

Dragi Vlatko (...)

Dozvoli mi da Te zamolim da se u pogledu mojih slijedećih naslova donese čvršći stav ili odluka od strane redakcije Nakladnog zavoda:

1. Antologija eseja i kritike bačkih Hrvata – (oko 350 str.)

(...)

Smatram da bi Antologija eseja i kritike bila neophodna uz ove dvije dovršene knjige [Antologijâ proze i poezije – prim. prir.] – građa je vrlo zanimljiva i odlučujuća za razmatranje naše cjelokupne situacije u prošlosti i danas.

* * *

Subotica, 12. prosinca 1970.

Pismena izjava Radio Zagrebu

[Kikićev odgovor na pismo Milana Selakovića, urednika literarne redakcije Radio Zagreba, od 4. prosinca 1970. da za polusatnu emisiju „Iz svijeta književnosti“ 23. prosinca 1970. u kojoj će biti objavljena građa o Kikićevim antologijama bunjevačke proze i poezije, da vlastitu izjavu. – prim. prir.]

(...) Kada je koncepcija mojih antologija dobila dimenziju ozbiljnih djela, koja su se našla u finalnoj fazi, pojavila se nova i još teža dilema. Tko će ove prve dvije antologije tiskati?! (trenutno radim na još dvije – drame, eseja i kritike) (...)

* * *

Zagreb, 15. ožujka 1971.

Pod br. 69/71 Nakladni zavod Matice Hrvatske sklopio je s Gezom Kikićem ugovor za djelo Antologija eseja i kritika bunjevačkih Hrvata, u nakladi od 5000 primjeraka. Autor se obvezao predati rukopis najkasnije do 1. lipnja 1971. u dva identična primjerka, a isplata naknade od 8000 nd po autorskom arku (30.000 grafički znakova) ugovorena je nakon izlaska knjige iz tiska.

* * *

Subotica, 22. ožujka 1971.

Dragi Vlatko (...)

Zbog angažiranja na prodaji [Antologijâ proze i poezije – prim. prir.] molim da mi se uvaži posljednji termin za slanje rukopisa 30. lipanj 1971. iako ću se truditi da što prije rukopis pošaljem (...)

Šaljem:

I elaborat za antologiju eseja i kritike i (...)

Zahvaljujem na popustu za knjige [Antologijâ proze i poezije – prim. prir.], jer ću i ja morati, uglavnom uz popust da ih rasprodam. Tu se među našim življem još nije čestito ni prodavala knjiga toliko je puk bio otuđen od knjige iz vlastite književnosti zbog čega ga nije interesirala ni knjiga ostalih naroda (...)

Elaborat

za knjigu Antologija eseja i kritike bunjevačkih Hrvata
autor Geza Kikić – književnik iz Subotice

Uz podršku Matice hrvatske autor je objavio dvije knjige iz nepoznate hrvatske književne baštine, ali uz antologije poezije i proze bunjevačkih Hrvata organski se nadovezuje potreba za prezentiranjem jedne posebne knjige kritičko-esejističke misli u sklopu ove naše regionalne književnosti.

U našoj kulturnoj i književnoj javnosti jedva da se zna bilo šta o postojanju izrazite kritičke tradicije među bačkim Hrvatima, koja je u periodu nacionalnog preporoda u početnom razdoblju bila utemeljena borbenim polemičkim spisima Ivana Antunovića i Boze Šarčevića. Dakle, prva javna i otvorena kritika javlja se na stranicama „Bunjevačkih i Šokačkih novina“ a kasnije „Bunjevačko-šokačke vile“ i „Subotičkog glasnika“. Zahvaljujući njihovoj oštroj polemichnosti i kritičkoj borbenosti nacionalni preporod i politički pokret bunjevačko-šokačkih Hrvata se uporno i nezadrživo probijao kroz tijesne paragrafe tzv. Zakona o nacionalnostima, koji u stvari nije bi ni primjenjivan. Ove prve novine hrvatskog naroda u Ugarskoj imale su političko-književni karakter, jer tada još nisu postojali uvjeti za pokretanje isključivo književnog časopisa. Tek u kasnijem preporodnom razdoblju pojavit će se hrvatski list s poglavito časopisnom fizionomijom „Neven“ koji će nastaviti s preporodnim tradicijama, kao i književni kalendar „Danica“. Ovaj drugi period završava se s prvim svjetskim ratom kada je konačno hrvatski narod u ovoj regiji nacionalno i politički najzad konstituiran, te se 1918. godine prvi put vije hrvatska zastava uz srpsku na ogromnoj Gradskoj kući, ali i pored potvrđenih hrvatskih zbivanja u vrijeme velikomađarskog ekspanzionizma situacija između dva rata nije bila ništa povoljnija jer je hrvatski narod bio pod stalnim političkim pritiskom velikosrpskog monarhizma i proturječnih građanskih ideologija. Premda heterogena kritička riječ našeg građanstva nije mogla izvoštiti krupnije političke pobjede i ostvariti značajnije književne uspjehe, ipak, njeno prisustvo nije bilo uzaludno u opiranju integralnom jugoslavenstvu i ortodoksnom unitarizmu. Ova kritička svjedočanstva nedvojbeno govore o asimilatorskim težnjama srpskih monarhista, koji su se oslanjali na lokalne politikante, slične Albi M. Kuntiću, inspiratoru beskrupulozne borbe protiv bunjevačkih Hrvata, čija zloguka jeka i danas alarmira potrebu svjesne borbe za ravnopravan opstanak hrvatskog naroda u svim regijama SFRJ-a izvan njenih granica.

Nakon oslobođenja proteklo je dosta vremena dok se nije pojavila sustavnija kritika, koja je bila politički nemoćna da se efikasnije odupre preostalim unitarističkim građanskim strukturama, bilo u kulturnom nasljeđu bilo u njenim protagonistima, koja je bila njihovo najjače gnjezdo, kao i staljinističkom utilitarizmu i klerikalnoj isključivosti u pitanjima književnog stvaralaštva. Tek zadnjih postbrionskih godina čuje se oštrij i jasniji kritički glas, u stvari, otpor unitarizmu prikrivenog socijalističkim plaštom. Iako je kritičko-esejistička misao bunjevačkih Hrvata bila znatno frustrirana politikanstvom i osionošću vlastodržaca, ona stoga nimalo ne gubi na kvaliteti i

estetskoj vrijednosti već od prvih dana kada je svaki manji člančić bio pisan nadahnuto, a veći poetski realiziran.

Knjiga je komponirana na osnovu glavnih karakteristika pojedinih historijsko-društvenih razdoblja:

I. Borba za nacionalnu i kulturnu samobitnost

Ivan Antunović, izbor polemike, kritike i eseja

Ambrozija Šarčević, izbor iz polemike i eseja

Stjepan Vujević, književno-jezični eseji i kritike

Kalor Milodanović, izbor eseja i polemika

Pajo Kujundžić, preporodni eseji i polemika

Mijo Mandić, polemika, kritički članci i portreti

Ukoliko bude dovoljno prostora u ovo razdoblje bi bili uvršteni i prilozi Ivana Evetovića, Josipa Mamužića, Nikole Kujundžića itd.

II. Kritički otpori unitarizmu i književne polarizacije

Lazar Stipičić, kritički prikazi, javne polemike o kulturnom i političkom životu

Dr. Matija Evetović, povijesne studije i eseji iz regionalne književnosti

Josip Šokčić, polemika i eseji o kulturnim pitanjima,

Petar Pekić polemika s Vasom Stajićem, portret (ili crte?) o narodnom tribunu

Josip Pašić, eseji

Balint Vujkov, izbor iz književnih eseja, studije o folkloru

Ante Jakšić, esej o Kokićevoj poeziji (njega uzimam stoga što je živio i radio u Subotici)

KRITIKA U AFIRMACIJI KNJIŽEVNOSTI	
JOSIP PAŠIĆ	Naš narodni tješitelj Karagićeve " Restatkinja " "Ko pjeva zlo ne misli"
ANTE GERULIĆ	Pjesnik bunjevačkih bijelih salaša Matoševa kritika Knjiga u našim rukama
BELA GAERIĆ	Da književnost bačkih Hrvata ne bude nepoznata
GEZA KIKIĆ	O pseudoznanstvenom pristupu bunjevačkim Hrvatima Smisao angažiranosti Antunovićeve putopisa Iriski prvenac Lazara Stipičića
LAZAR MERKOVIĆ	Naša mladost Praisvedba djela " Par žutih cipela "M. Poljakovi U spomen Jozsefa Attile
JURAJ LONČAREVIĆ	

Iz Kikićeva rukopisa *Antologija eseja i kritike bunjevačkih Hrvata*

III. Suvremena kritika u afirmaciji književnog stvaralaštva
Ante Sekulić, izbor eseja i kritičkih članaka
Ivan Kujundžić, književni osvrti i portreti o hrvatskim piscima
Josip Buljovčić, kazališna kritika i eseji o kulturnim pitanjima
Petko Vojnić Purčar, eseji iz dramaturgije i o filmu
Geza Kikić, izbor eseja i kritike
Petar Šarčević, izbor eseja i kritike

Svi ovi eseji i kritike objavljeni su ili kao samostalne knjige ili po preporodnim listovima i kasnije brojnim časopisima. Radi se isključivo o objavljenim prilogima pojedinih autora. Knjiga će imat svoj cjelovit predgovor, kao [i] informativne portrete o svakom pojedinom piscu.

Knjiga će imati opseg između 25-30 tiskarskih araka.

Nastavak korespondencije Geze Kikića

Subotica, 9. travnja 1971.

Dragi Vlatko (...)

Kako mi još nisi uopće odgovorio na moje elaborate, volio bih da mi napišeš par riječi o njima (...)

* * *

Subotica, 21. lipnja 1971.

Dragi Vlatko (...)

Kako nisam dobio odgovor na moje zadnje pismo, prećutno sam se pomirio u sebi tim više što sam radio težak i ozbiljan posao, koji evo najzad privodim kraju i možeš ga očekivati krajem idućeg tjedna. Možda bi Ti to već imao u rukama, ali lijevo oko mi je već dulje vrijeme nešto oštećeno pa malo teže radim (...) Ja neću moći osobno u Zagreb (...)

Ovako sam rukopis uspio proširiti sa šest autora koje Ti nisam označio. Premda su oni u pravom smislu riječi regionalisti, bez njih se ne može steći kompletni uvid u povijesne tijekove ove književne regije (...)

* * *

Zagreb, 23. lipnja 1971.

Dragi Geza,

Žao mi je što si forsiranjem u radu ugrozio zdravlje. Mislim da bi najbolje bilo da se neko vrijeme dobro odmoriš, jer mi na Tebe računamo za čitav niz projekata na kojima ćeš raditi godine i godine, pa nema smisla da sebe dovedeš u zdravstveno teško situaciju (...) Mi onako ne možemo objavljivati godišnje više od jedne knjige, a držim da Ti je to dovoljan vremenski period u kojem možeš raditi (...)

Na žalost, naš Fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti nije imao sredstava da ove godine podupre rad na knjigama (...) i „Antologiji eseja i kritike bunjevačkih Hrvata“ (...) No jednu ćemo uvrstiti u izdavački plan za 1972. godinu čim od Tebe dobijem rukopis.

Ove će godine izaći još i drame Matije Poljakovića.

Više zaista Matica ne može napraviti u ovom trenutku, jer financijski jako loše stojimo. Morali biste ipak Vi tamo, iz lokalnih fondova i iz Pokrajinskog fonda za kulturu izvući sredstava za sufinanciranje ovih izdanja. Mi ćemo se javiti jednim zahtjevom Pokrajinskom fondu za kulturu da vidimo kako će reagirati (...)

* * *

Subotica, 23. lipnja 1971.

Akademiku Marijanu Matkoviću
 (...)

Već dosta dugo vremena oklijevam da Ti ispunim obećanje. Evo zašto. Vlatko Pavletić mi je prije par mjeseci poslao ugovor o predaji novog rukopisa „Antologija eseja i kritike bunjevačkih Hrvata“ pa sam se sav isključivo toj obavezi posvetio. Rukopis je pri kraju i bit ću nešto komotniji (...)

* * *

Subotica, 2. srpnja 1971.

Dragi Vlatko (...)

Poznato mi je da uskoro ideš na godišnji odmor i volio bih znati kada ćeš se vratiti u Zagreb, jer bih tek onda poslao rukopis „Antologija eseja i kritike bunjevačkih Hrvata“. Možda bih ga i osobno odnio ako mi odrediš vremenski termin za susret (...)

* * *

Subotica, 15. srpnja 1971.

Uredništvu „Revije“, Osijek

(...) sam voljan surađivati u vašem časopisu ukoliko vi smatrate za shodnim radi boljeg međusobnog upoznavanja. Ja sada dovršavam „Antologiju eseja i kritike bunjevačkih Hrvata“ u kojoj će biti i opsežan esej i ako ste zainteresirani da ga objavite ja bih vam ga mogao ustupiti (Knjiga će biti objavljena tek u 1972. godini) (...)

* * *

Subotica, 28. kolovoza 1971.

Dragi Vlatko

(...) Tijekom kolovoza još uvijek sam mnogo radio na novom rukopisu. Tri puta sam išao na snimanje rijetkih tekstova od prije 100 godina. S rukopisom mislim da se pojavim u Zagrebu 14. rujna 1971. (utorak) (...)

* * *

Subotica, 8. rujna 1971.

Dragi Vlatko,

Želim da Te kratko izvjestim da sam promijenio dan odlaska u Zagreb s rukopisom. Naime, ja nisam ni slutio da utorak pada u najveću sajamsku vrevu kada je vrlo teško naći kakav takav smještaj. Sada sam odlučio da krenem na sam dan zatvaranja Zagr. velesajma tj. 19. rujna tako da ću u ponedjeljak ujutro biti u Tvojoj redakciji. Nadam se da mi nećeš zamjeriti već stoga što su noćna putovanja u pretrpanim vlakovima više nego ubitačna. Tih pet dana vjerujem da neće ništa značiti za Tebe.

Nego, molim te da primiš na znanje da će rukopis imati trideset tabaka a ne dvadeset. Nemoguće je drugačije prezentirati ovakvu antologiju koja treba da predoči cjelovitu sliku kritičko-esejističke proze. Najzad, svi ovi tekstovi prvi puta se na ovaj način koriste i objavljuju. S druge strane, ove književne vrste su najviše bile zanemarene u prošlosti i danas, pa će kao svojevrsni novitet djelovati iznenađujuće u čitavoj Jugoslaviji (...)

* * *

Subotica, 13. listopada 1971.

Dragi Vlatko,

Šaljem ti rukopis s Vujkovičevom recenzijom (...)

Sve do sada sam očekivao Petka da će poslati svoje priloge, jer je ovih dana bio obećao Balintu da će ih hitno donijeti (...)

Skrećem Ti pozornost na jedan mali nedostatak. Naime, prigodom paginacije str. 171 i str. 257 sam preskočio da ne bi slučajno mislio da tamo nedostaju stranice. Tekst je više puta redigiran i potpuno sposoban za tisak čak sam dj pretvorio u đ. To sam radio četiri dana. Nadam se da ćeš biti zadovoljan. Ukoliko bi trebalo eliminirati neke tekstove zbog opsežnosti, ne bi trebalo slati rukopis nego mi odmah javi i ja ću Ti napisati što da se izuzme. S druge strane, ako bi još moglo doći nešto u obzir, ja ću također u najkraćem vremenu poslati i to.

Prigodom korigiranja rukopisa ja ću pridodati mali rječnik manje poznatih riječi, najviše dvije stranice i pola stranice napomena (...)

Nadam se da ćeš i Ti pročitati ovu novu antologiju, te bih te još zamolio da po mogućnosti Ti napišeš moj portret, jer ja sam samo općenito

pisao o mom kritičkom angažiranju u sredini. Bit ću ti veoma zahvalan na trudu.

Sve vas najljepše pozdravljam i želim još veći uspjeh s novom knjigom (...)

* * *

Subotica, 14. listopada 1971.

Cijenjenom Iliji Džiniću

(...) toliko sam bio zauzet oko sastavljanja Antologije eseja i kritike bunjevačkih Hrvata da se nisam mogao ni na što drugo posvetiti. Sada je Antologija već gotova i treba da ide u tisak, pa sam donekle i komotniji (...)

* * *

Subotica, 19. listopada 1971.

Direktoru Instituta za narodnu umjetnost, Zagreb
 Dr. Maji Bošković-Stulli

(...) Sve do sada sam intenzivno radio na dovršenju novog rukopisa „Antologija eseja i kritike bunjevačkih Hrvata“ koja već ide u tisak pa Vam zbog velike prezauzetosti nisam odmah mogao podrobnije odgovoriti (...)

* * *

Subotica, 23. listopada 1971.

Dragi Vlatko

(...) Uvodni esej iz antologije „Kritička riječ...“ objavit će Rukovet u broju 9-10 (...)

* * *

Subotica, 23. studenoga 1971.

Dragi Vlatko,

Kako ti nisam ipak uspio poslati Petkove tekstove 9. studenog, obavještavam Te da ću sve tekstove i za Kritiku zajedno poslati 1. prosinca. Nadam se da se nećeš ljutiti ako ti pošaljem izbor tekstova Ilije Džinića za antologiju (...) On je jedini naš čovjek u Somboru koji je uporno stvarao, afirmirajući hrvatsku kulturu, znanost i hrvatski jezik i to u sredini gdje su uvjeti sustavnog rada vrlo složeni. Tamo i danas postoje ambicije da se posebno tretiraju Bunjevci, kao nacionalno neopredijeljeni, a posebno Hrvati (...)

* * *

Subotica, 30. rujna 1972.

Emilu Štamparu [hrvatski književni povjesničar i kritičar, koji je u to vrijeme predavao noviju hrvatsku i srpsku književnost na Filozofskom fakultetu u Ljubljani]

Poštovani kolega!

(...) Prošle godine je također predat Nakladnom zavodu MH rukopis s oko 40 tabaka „Antologije eseja i kritike bunjevačkih Hrvata“ i bilo mi je obećano da će izići iz tiska siječnja ove godine, ali poznati ispadi u MH doveli su u pitanje datum objavljivanja ovog trećeg rukopisa, koji prvi put daje ozbiljan uvid u kritičko-esejističku misao ove regije. Inače sva je ta građa potpuno nepoznata našoj javnosti i ja sam prvi uspio otkriti kontinuitet književnog stvaralaštva bačkih Hrvata na osnovi dešifriranja svih pseudonima u hrvatskom tisku i periodici. Naime, do sada se i oficijelno smatralo da ova hrvatska regionalna književnost ni ne postoji i ukoliko ima nešto da je potpuno bezvrijedno te se ne može smatrati trajnom kulturnom baštinom. Iz tih razloga se ona nije ni priznavala niti u našim prosvjetnim ustanovama širila (...)

Sadržaj *Antologije*

Antologija kritike i eseja bunjevačkih Hrvata

sastavio Geza Kikić

Matica Hrvatska 1971.
Zagreb

Sadržaj

Geza Kikić: Kritička riječ u borbi za afirmaciju stvaralaštva

BORBA ZA NACIONALNU I KULTURNU SAMOBITNOST

Ivan Antunović
Sloboda
Otvorena knjiga
Odgovor na javni list g. Ive Palić
Književnost
Zašto lagano koračamo unaprid ?!

Srčanice
„Razprava“

Ambrozija Šarčević
Gospodinu Diogenesu
Je li nužno da postoji naš list?
Čujte, i dobro utubite ovo-braćo Bunjevci
„Ivanyija“ i subotički društveni život
Protrljajmo oči!
Naše prosvitno stanje

Sjepan Grgić Krunoslav
Razprava o ikavštini i knjiga „Bunjevcu“
Našim Subotičanom, o našem „Nevenu“

Stjepan Vujević
Način, pučki pisati
U naši šokačko-bunjevačkih škola
Dvie, tri na uzvrat uredničtvu „Nevena“

Blaž Modrošić
1872
Slavonizam
Sloga i ljubav prema domovini
Glas iz pustinje
Recimo iskrenu
Zašto Bunjevci tako naglo propadaju?

Kalor Milodanović
Gledajmo pomoći za vrime
Iskrena rič

Mijo Mandić
Odgovor na „Razpravu“ gosp. „Bunjevca“
Naši jadi
Posli izbora

Pavao Kujundžić
1686 – 1886
Jezik vironauka
Šokačka pisma „Nevenu“
Nikola Kujundžić
Prva škulska zadruga u Subotici

Ivan Evetović
Biskup Ivan Antunović

Nikola Kujundžić

Zašto Bunjevci i Šokci tako naglo propadaju
Svit sadašnji

KRITIČKI OTPORI UNITARIZMU I KNJIŽEVNE POLARIZACIJE

Aleksa Kokić

Stogodišnji jubilej Augusta Šenoe
Novo književno djelo dra Josipa Andrića
Kulturne veze bačkih Hrvata sa Zagrebom

Ante Jakšić

Aleksa Kokić, pjesnik naših ravni

Ivan Kujundžić

Glasnik Jugoslavenskog profesorskog društva
Bunjevačko-šokačka bibliografija
Fra Mihajlo Radnić

Balint Vujkov

Psihoza neizvjesnosti
Novo vrijeme i omladina
Borci za nacionalnu ravnopravnost
Bitak originalnosti bilježenja usmene književnosti

Blaško H. Vojnić

Čaša prašnjivom gradu
U atmosferi vječne vatre
Gustav Krklec i njegova poezija

Joso Šokčić

Kraj jedne zablude
Rad najvećeg bunjevačkog tribuna Paje Kujundžića

Petar Pekić

Tko su Bunjevci
Pobijanje kritike V.S.-a
Život i rad Ambrozija Šarčevića

Dr. Matija Evetović

Bački Hrvati
Ocjena Antunovićevih djela
Stari pisci podunavskih Hrvata

Kata Prčić

Postanak rasprave o Bunjercima i Šokcima

Lazar Stipić
Istina o Bunjevcima

KRITIKA U AFIRMACIJI KNJIŽEVNOSTI

Josip Pašić
Naš narodni tješitelj
Karagićeva „Rastatkinja“
Tko pjeva zlo ne misli

Ante Sekulić
Pjesnik bunjevačkih bijelih salaša
Matoševa kritika
Knjiga u našim rukama

Bela Gabrić
Da književnost bačkih Hrvata ne bude nepoznata

Lazar Merković
Naša mladost
Pražvedba djela „Par žutih cipela“ M. Poljakovića
U spomen Jozsefa Attile

Juraj Lončarević
Za višedimenzionalnu Vojvodinu
Poezija bačkog Bunjevca Jakova Kopilovića

Josip Buljovčić
Premijera Matkovićeve drame
Kulturna suradnja Osijeka, Sombora i Subotice

Petar Šarčević
Dvije jednočinke Arthura Kopita
Satirično djelo Matije Poljakovića
Sačuvane vrednote

vo o objavljenim priložima pojedinih autora. Knjiga će imati svoj cjelovit predgovor, kao informativne portrete o svakom pojedinom piscu. Knjiga će imati opseg između 25-30 tiskarskih araka.

Subotica, 22. ožujka 1971. godine

Sastavljač:
Geza Kikić
Geza Kikić
24.000 Subotica, Jene Kalmara 9

Iz Kikićeva rukopisa *Antologija eseja i kritike bunjevačkih Hrvata*

S A D R Ž A J	
Geza Kikić:	Kritička riječ u borbi za afirmaciju stvaralaštva
BORBA ZA NACIONALNU I KULTURNU SAMOBITNOST	
IVAN ANTUNOVIĆ	Sloboda Otvorena knjiga Odgovor na javni list g. Ivo Palić Književnost Zašto tako lagano koračamo unaprid ?! Srčanice " Razprava "
AMBROZIJA ŠARČEVIĆ	Gospodinu Diogenesu Je li nužno da postoji naš list? Gujte, i dobro utubite ovo-braće Bunjevci "Ivanjčija " i subotički društveni život Protrljajmo oči! Naše prosvitno stanje
STJEPAN GRGIĆ KRUNOSLAV	Razprava o ikavštini i knjiga " Bunjevci " Našim Subotičanom, o našem " Nevenu "
STJEPAN VUJEVIĆ	Način, pučki pisati U naši šokačko - binjevačkih škola Dvije, tri n uzvrat uredništvu " Nevena "
BLAŽ MODROŠIĆ	1872 Slavonizam Sloga, i ljubav prama domovini Glas iz pustinje Recimo iskrenu Otvorena list <i>Zašto Bunjevci tako naglo propadaju?</i>
KALOR MILODANČIĆ	Gledajmo pomoći za vrime Iskrena rič
MIJO MANDIĆ	Odgovor na " Razpravu " gođp. " Bunjevca " Naši jadi Posli izbora
PAVAO KUJUNDŽIĆ	1686 - 1886 Jezik vironauka Šokačka pisma " Nevenu " Nikola Kujundžić Prva škulska zadržuga u Subotici
IVAN EVETKOVIĆ	Biskup Iven Evetković
NIKOLA KUJUNDŽIĆ	Zašto Bunjevci i šokci tako naglo propadaju Svit sadašnjji

Iz Kikićeva rukopisa: Sadržaj u Antologiji eseja i kritike binjevačkih Hrvata

Recenzija Balinta Vujkova

Nakladnom zavodu Matice Hrvatske
 Zagreb

Recenzija rukopisa Antologija kritike i eseja bunjevačkih Hrvata od
 Geze Kikića

Sasma je sigurno da su nastojanja na iskazivanju jedinstvenosti hrvatske kulture – neovisno od povjesne činjenice da su u prošlosti postojale stanovite regije – konačno i snažno afirmirana u faktorima formiranja javnog mnjenja, ništa manje nije sigurno da je takav pristup stvari dobro došao svima nama a pogotovu onim ograncima hrvatskoga naroda, koji su geografski distancirani od matične nacije i našeg kulturnog centra.

I novi rad prof. Geze Kikića očito odaje nastojanje da se pruži još jedno zrno u lancu iskazivanja onih vrednota, koje su bački Hrvati na polju esejističke i kritičke misli ugradili u sveopću hrvatsku kulturu, a na jednom nikad neprekinutom borbenom putu.

Ovaj novi rukopis prof. Kikića mora se prosuđivat u kontinuitetu, konkretno rečeno: kao nastavak njegovih antologija poezije i proze bunjevačkih Hrvata. I kao takav i već po samoj toj crti ovaj rad nosi u sebi kvalitetu jedne nužnosti za obznanjivanjem neovisno od eventualne arkaičnosti u formi pojedinih tekstova, za koje se odmah mora reći da su obdareni sretnim kontrastom izraženom u sadržini, koja je često čudesno krcata takvim aktualnostima kao da se sudbina i povijest u biti repetira da bi ovim napisima udarila pečat svježine kauzalne aktualnosti.

I bez toga navedena crta stanovitih tekstova nikako ne bi ugrožavala zastarjelošću, jer se ne smije zanemariti da ovaj rukopis u našim izdavačkim poduhvatima ima značajku prvijenca ove vrste i samim time u svakom slučaju ima povijesnu značajku. Ovo je prva javna obavijest u vidu zbornika o esejistici i kritici bunjevačkih Hrvata, a time i prvo kulturno-historijsko dokumentiranje te vrste.

Sam ovaj čimbenik govori za sebe da je u svakom slučaju oportuno izdavanje ovakvog djela, no uz to stoje i čvršći razlozi.

Kikić je temeljeno savladao nemali napor da iz relativno skromnog i specifičnim prilikama uvjetovanog stvaranja izvuče i prezentira presjek koji ipak pretendira na iskazivanje nečeg višeg od dokazivanja same pismenosti, na čega se baš ovih dana ograničava jedan autor pišući o književnom stvaranju naše braće po krvi, u mnogočemu i po sudbini, gradišćanskih Hrvata.

Kikić je sustavno rasporedio materiju grupirajući je po stanovitim tematskim krugovima, pri čemu se očito rukovodio stanovitim zajedničkim značajkama i uključenostima kao istim ciljevima. Takvim nastojanjem očito je smjerao lakšoj preglednosti tekstova i u tome je postigao uspjeh. I nehotice, očito u sklopu nužnosti nastajanja tekstova, u takav raspored građe upliće se i kronološka metoda, jer su se pojedine grupe usmjerenosti tek-

stova – baš radi vezanosti za ciljeve – rađale kronološki, po etapama.

Kikić je osim znalački obavljenog zadatka antologičara u ovaj rad uključio i svoj stvaralački lični pristup davši nam značaj uvodničarski pregled i portrete svakog autora, koji se javlja u antologiji. U tom poslu je solidno obavio postavljene zadatke.

Valja naglasiti, da je Kikić naročito u pogledu preporoda dao esejiistička opserviranja, zaključivanja i reminisciranja koja djeluju poput nekih evokativnih amblema preporoda bačkih Hrvata. Dao je to često takvom impresivnom snagom – i vjerujem: za mnoge sa značajkom pravog otkrića – da izazivaju doživljaj neke vrste reinkarnacije preporoda. Možda bi – obzirom na našu bunjevačku, specifičnu sredinu – adekvatnije bilo reći da je Kikić dao ilustrativnu reprizu preporodnih strujanja koja – barem po nekim rezonancama – zvuči snažnije od same premijere.

U tome vidim primarnim značaj za našu užu sredinu iz koje je ovaj zbornik pisan i za koju primarno treba da posluži. Ta sredina na žalost nije imala prilike da joj u ovakvoj kondenziranoj podcrtanoj i naglašenoj formi bude dostupna spoznaja o teškim a svijetlim borbenim putovima mislilaca i boraca preporoda i njegovih posljedica i posljednika.

Nekako mi se nameće uvjerenje da će ova Kikićeva knjiga zbog toga za pripadnike naše uže sredine imati karakter udžbenika, naravno ne samo u pogledu materije koja se odnosi na preporodna vremena.

Sekundarni – dakako ne manji značaj ove knjige je da i šira hrvatska i jugoslavenska javnost upozna i spozna i kroz ove plodove pisane misli borbeni put bunjevačkog puka za afirmaciju njegove pripadnosti hrvatskom narodu i za priznanje svih osnovnih nacionalnih prava.

Valja ukazati da se Kikić u svom pristupu ovoj materiji ne ograničava samo na ukazivanje primjera, ne skućuje se samo na antologičara i komentatora, nego pored osvjetljavanja on i ukršta koplja, polemizira sa strašću nosioca istine. Svakako ponesen i samom materijom koju želi prezentirati javnosti.

Na osnovu izloženog predlažem da se ovaj rad prof. Geze Kikića prihvati za izdavanje.

Shodno uputstvu koje mi je dato primjedbe koje su se odnosile na detalje raspravio sam sa autorom, te je on u onim slučajevima u kojima smo se saglasili rukopis dotjerao.

U Subotici, 5. listopada 1971.

Balint Vujkov

PS: prilikom boravka u N. Sadu Petko Vojnić Purčar dao mi je obećanje da će priložiti svoj tekst, tako da bi se rukopis završavao sa Petkom.

**HRVATSKI PJESNIČKI GLASOVI
IZVAN VOJVODINE**

Nova
nova
a

R I J E Č.

Ante Sekulić

*

Ako se ikad vratim na ravnice
bit će jesen u zraku,
u lišću, i oko mene
u mraku.

Bijele bit će mi kose
i uvelo lice,
ako se ikad vratim
na ravnice.

Na mrtvim livadama
neće pasti stada
a jesen bit će puna
neisplakanih suza
u srcu pak mome
– tuga.

Ako se ikad vratim
neće biti ptica.

Znat ću da sve je prošlo
i da silno patim
zbog ravnica.

OKO SALAŠA

Voljenom stricu

Oko salaša
sedam jablanova.
na straži.

Znam,
nemirno ih oko
tvoje
– traži.

Još se i danas
rado sjećam:
brižna ih nekoć

posadila ruka tvoja
uz kaplje
dnevnoga znoja.

Posjekli su drva:
s njima se izgubilo
– sve.
I tvoja misao:
posljednja i prva.

NISAM TE ZVAO

Maglama si skrila
svu raskoš svojih boja.
Otvorila si sjećanju
bogata njedra svoja.

Ne, nisam te zvao!

Stigla si na daleke ravni,
uvukla se u vrhove vitih jela.
Sve je nužno... I kosa mi
pomalo biva bijela...

Ne, nisam te zvao!

Zašto si došla,
jeseni sumorna,
očajno siva...

ŽETVENI DAR

Poljubit ću dva sazrela klasa
i darovat ih sebi.
Dvije krupne suze što će kanut
darovat ću, Kriste, Tebi.

Nad ravnicama će šumjet
jutarnji, topli vjetrovi.
O, šumjet će, šumjet
žetveni snažno vjetrovi.

Sunce će tog jutra poljubit
dva sazrela klasa.
Tog će jutra, Kriste, netko
možda tiho umrijet.
Bez glasa...

KLASJE

Klasje
često šumi
uvijek podrhtava.
Noću pije
rosu zaborava.

Žito
glavu spusti
ovjenčanu danom,
prospe sitno zrnje
ovijeno zlatom.

Pjesma
često plače
i samoća šuti.
Klasje moje
sazrelo
skoru žetvu sluti.

PRED NJENIM LIKOM

Zašto su proljetni vjetrovi, Gospo,
na toplim krilima ponijeli
nejako srce?
Salaše drage zašto je jutro
poljubilo dobro proljetno
Sunce?

Dugo već nisam bio
pred licem Tvojim bijelim.
Oprosti,
Marijo draga!
Ja Te ipak ljubim
neznatnim bićem cijelim.

Zato danas neka pjevaju
 ljudi, ptice i rumeni cvjetovi,
 neka zeleno klasje njivama njišu
 topli proljetni vjetrovi...

Ante Sekulić (Tavankut, 1920.), književnik, znanstvenik, dopisni član HAZU. Pučku školu je završio u Subotici, a kao pitomac karmelićanskog zavoda u Somboru završio je šest razreda gimnazije, poslije čega se vratio u Suboticu gdje je maturirao. Studij slavistike završio je u Zagrebu, a doktorirao je iz zavičajne dijalektologije bunjevačkih Hrvata. Kao srednjoškolski profesor djelovao je u nekoliko gradova u Hrvatskoj, a kao visokoškolski u Rijeci. Kao sudionik Hrvatskog proljeća, sedamdesetih je bio suđen i osuđen, te mu je bilo zabranjeno javno djelovanje. Veliki mu je znanstveni opus, od čega su najbrojniji uradci na temu povijesti, kulture i književnosti bačkih Hrvata. Objavio je preko pedeset književnih i znanstvenih djela i više stotina radova u periodici. Koristi i pseudonim J.(akov) Šimunov. Djela su mu prevedena na nekoliko svjetskih jezika. Član je Papinske marijanske akademije u Rimu, Društva hrvatskih književnika, Matice hrvatske, Hrvatskog filološkog društva... Živi u Zagrebu.

Objavio je pjesničke zbirke: *Sin nizina* (1941.), *Zvona bjeline* (1946.), *Vijenac uspomena* (1968.), *Željan Boga* (1972.), *Pred Gospodinom* (1976.), *Središte života* (1984.), *Moj bližnji* (1984.), *Popudbina* (1994.), *Naš čovik* (1998.), *Izabrane pjesme* (2004.), a zastupljen je u više izbora, među njima navodimo *Hrvatski književni zbornik Marulić (1868.-1968.)*, *Skupljena baština (1940.-1990.)* i *Lipe riči* (1992.).

Miroslav Slavko Mađer

DJEČAČKA SJEĆANJA

I opet obale stare, i uvale s vrbama
i sivi čamac preko;
(iz kog smo nekad kao ribari
široke mreže bacali)
Opet mi šumiš, zavičajna rijeko!
Možda je to davno bilo
dok smo još lutali vodama i kao splavari
Onda kad je bilo toplo srpanjsko polje
a žita zrela kraj nas padala
a mi smo i dalje trčali bosu po travama
za kravama.
Ništa nas nije nosilo
kao dugi čunji i rijeka Sava.
I sve je bilo tuđe za nas
što nije plovilo kao lađa sanjara...
O, dragi davni, davni dani
u kraju ovom utabani.
U vama smo kao dječaci
bili bosu zanesenjaci,
što su snove kupili po obalama
i živjeli sa zvijezdama u kosama.
O davni, davni dani u kraju mome nas mijani...

HRTKOVCI

(pjesma koja se piše bez prestanka)

Nemaš tragova široka svijeta
ni čuvenog zemljopisa
ni snage da se vidiš
ni starog kolodvora
ni senzacionalnih novina

Od ratara si i ćerpiča.

U toj pustari od sunčana crijepa
samo u živoj vodi i samo u Savi
na dolmi Srijema ti je ravna kuća

Vranja i dobošari
 pogureni ribari, bircuzi, splavari
 krovinjari i grobovi u mulju.

Odatle djedovina
 koja je u kumu, u nusi, u dadi
 u debelim, u mršavim ambarima
 pokraj dudova, trsja i kajsija
 na jutarnjoj livadi.

Selo stari, moje i tuđe
 stare nomadi djeteline
 Odatle žeđam i hodam
 rudar ravni
 umorni ujaci čuvaju polja

Nikada više mladi žitokosci
 lovci
 zorci
 i šumari.
 Više se ne mogu roditi na savskom pijesku
 kao sunce
 među lubenicama, u sjenicama
 a kasno je
 a kasno je da nas kose pusti
 zaboravi
 I kuća porušena da iznikne iz dvorišta
 ista i čista
 s vjetrom povijenim
 u bunaru i slami.

Više se ne mogu roditi u Hrtkocima

Nikad tu nije trčala željeznica
 ni more udaralo o hridi
 samo se sunce runilo niz tarabe
 i djevojke suknjama budile raskršće.

Eh, te djevojke i lale barabe!
 Rođeni bečari Dalekom odani
 svračaju ponekad zemlji da joj štuju lice
 i ispuste suhu gradsku suzu
 na dno crnice
 Svračaju da zaborave

Autoputom mile automobili
a šorovi ostaju
kao zgužvane razglednice
Stari seljak zabije glavu u staju
a ni djeca više ne mašu na ptice

Život je gvozdена jahta
i ima
Vrijeme Poslove Gradove i Meridijane
a u selu rodnom, u meni
nikada neće nestati garavih krovova
i malih vjeverica
Nikada neće nestati Save, čamac
dolova
Rode će grliti dimnjake
i goveda mukati u sutonu, psi režati na mjesec

Tko je sad tamo djedovina

a zar treba navratiti
po šaku soli i hljeba
da bi unuk Srijema uvijek govorio na usta
zemlje i neba
Izdaleka Izbliza
s čupava druma
Vrijeme je ovdje kao čudilište
u zaborav hrne
pa ište,

a mirisi gunja kao da te prate
vrate tamo gdje su Nikinci i Ruma
i ljudi ti široki i meki
a strasni
Lijepi od vinograda i šuma.

Nikada više, a lijepo i danas stoji.
Tko da te vrati crnici i šljiviku
gdje su ti dragi, rođeni i krvavi moji
Nikada više s njima na vidiku.

S pjesmama svim
rušim se u temelje stare
tamo gdje su sunce sjekli u šare
i izvlačili iz bare mjesečeve halje
tamo gdje se kruh dimio iz pećnice
crni hljeb od blata i tišine.

Mogu li s riječima
kao uz stepenice
nositi ono pradžavno lice
kad nije više djedovina
važnija
i od nestalnosti bitka

Mogu li s riječima
a romantika zavičaja
stara je
razderana slika
u prašini
i gradskim živcima.

Srce Hrtkovci
rođeno zemljište
ište vas vrijeme, asfalt
i piste
da pođete skupa s nama

Mogu li dudovi djeda
i dolmari veseljaci
svi da vatreno i sretno krenu na put
sa zanosom djedovine
ispod staroga trijema
u drvlje i kamenje
ovoga svijeta
iz žita
drevnoga Srijema.

ŽITA ZEMLJE

Narasti šumovito žito Srijema i Slavonije
Narasti za moju domovinu moj narod
za moj pogled preko tvoga uzvišenog zrenja
za slobodan kruh na trpezi mira

Volim ovaj vjetar Zemljo
koji daruješ klasovima da zanosiš svoju vlat
volim vjetar Zemljo
On pjeva tvoje porođajno disanje
kada razgrne žute grive polja
moja stara seljačka krv
u meni moja djedovina
vraća se radosti

O vruća utrobo koja rađaš ove strelovite klasove
ovo golo zrnje toplog života trudne grude
iz tvoga uma plodnosti
u zrak u svjetlo u podneblje mirisa
buknu žile dobrog stasa pleme kruha

O sunce koje svojim bistrim zrakama
hraniš visoko žito
opijaš njegov gordi rast pozlaćuješ njegovu visinu
Ti si bog
sijevaj plamenom do hladnog korijena dna
Neka se rasani život ljubavi na tvome žaru
Mlada radost rađanja
na bujnim bedrima širine
čiji plod čekaju neproboravljeni drumovi života
širi talase ljubavi od čovjeka do čovjeka

Narasti šumovito žito Srijema i Slavonije
volim tvoj šum i ovdje u gradu
nezaustavljen u komadu kruha u šaci
srce mi kuca žetvama zavičaja
koji uzdiže moju ljubav
visoko do neba živoga sunca

SAMO ME VJETAR POZDRAVLJA IZ MOG STAROG SRIJEMA

Sjetio sam se stepske kupke zraka
ganjka djetinjstva, kukuruzna grmlja, Save i šume
Bila je studen, onda uzavrelo klasje, žita zdrava i jaka

a sada sve to samo zaviruje u me...

Sjedi uz osamljenu peć moja osamljena Dada
Vidim je kako očima posipa umorne ruke
Nekad je rodno selo bilo daleko od grada
a sada su tamo samo tuđe luke...

Pričam joj u mislima kako ja još uvijek
prolazim našim starim šorom kao bratić mladi –
A eto, odlazi već cijeli vijek
i uzalud sjećanja, i mrtvi djedovi vinogradi...

Možda me samo vjetar pozdravlja iz mog starog Srijema
a nas, moja Dado – tamo više nema!...

Miroslav S. Mađer (Hrtkovci, 1929.) književnik i književni kritičar rođen u Hrtkovcima, pored Rume u Srijemu, živi u Zagrebu. Srednje ime Slavko uzeo je kao trajan spomen na istoimenog, rano preminulog brata (1922.-1946.) rođenog 1922. u Rumi, a umrlog 1946. u Novom Marofu. Osnovnu školu polazio je u Glini i Vinkovcima, gimnaziju završava 1950. u Vinkovcima, a na studiju književnosti (slavistike i kroatistike) diplomirao je 1956. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od 1957. do 1965. službovao je u Osijeku i Vinkovcima kao profesor te kao dramaturg i ravnatelj vinkovačkoga kazališta. Prelaskom u Zagreb (1965.) zapošljava se u programu Radio Zagreba (Literarna redakcija, Umjetnički i Dramski program) gdje u Literarnoj sekciji kao kritičar piše osvrtne na nove knjige, a zatim uređuje emisije poezije, adaptira književna djela, posebno za emisiju *Radio-roman*, kojemu je urednikom i dramaturgom sve do umirovljenja. Kao pjesnik se javio 1946., te od tada ima dug i plodni kontinuitet. Do sada je objavio 24 knjige poezije, te više knjiga proze kao i pjesama za djecu i mladež, a pored toga i izbor radio drama.

Luka Štilinović

STRAH I PJESMA

Ispod plavog nebeskog svoda,
pogrljen čovjek često hoda.
Ište nadu, traži, traži spasa,
samoće se boji, tog užasa.

Blještavilo niti surogati
ne mogu mu pravu sreću dati.
Od nji' duša još praznija biva,
Zaledi se ko da nije živa.

Al' kad pjesma tu dušu dodirne,
u mah srce nebesima vine,
a žalost i tuga tad umine.

Pjesma može vidat svake rane.
Ništa, ako koja suza kane,
ipak, ona radost nosi za me.

MARICI: MISLI I ZBILJA

Nečujno misli dođu u mene,
tiho mi otvore oči snene.
Odjednom vidim lik, a ne sjene,
da, draga ti si tu, pokraj mene.

Mirisno jutro svježe od rose,
nježno mi šapće iz tvoje kose.
Ne sanjaš više, misli te nose,
ploveć s tobom zbilji prkose.

Zbilja koji put toliko zaboli,
al' moje srce i onda voli,
a duša iskreno i tad moli:

Hvala ti Gospode što nju stvori.
Hvala za šapat što o njoj zbori,
na ljubavi što u meni gori.

TAVANKUTSKA LIPA

Po Bačkoj ravnici moje srce luta,
 po vrilom pisku u kraju Tavankuta.
 Bose noge iđu po kolnom vagašu,
 hitro žure, ta nose me k salašu.

Sunce žari, pisak vrio, trn dikice,
 od žurbe muke i oznojeno lice.
 Kad ću već jedared do debelog lada,
 baš onog mrišljivog što pod lipom vlada?

Tute mi dida pripovitke kazivo,
 u noć kasnu slušat, ni mi bilo krivo,
 u mašti sam slike vidijo u živo.

Amanet je moj derane lipu čuvat,
 ona mriši, ladi, zimi teju daje,
 bardaj, šnjom zanavik i naš Gubec traje.

Luka Štilinović (Subotica, 1935.) znanstvenik rodom iz Subotice, živi u Zagrebu. Diplomirao je na Biotehnološkom i Veterinarskom fakultetu u Zagrebu, a doktorsku disertaciju obranio na Farmaceutsko biokemijskom fakultetu u Zagrebu. Svoj radni vijek počeo je u Subotici, a potom je radio u Zagrebu, otišavši u mirovinu s mjesta načelnika inspekcije zaštite prirode i okoliša iz Ministarstva zaštite okoliša, graditeljstva i prostornog uređenja Republike Hrvatske. Sklonost pjesništvu pokazivao je u pučkoškolskim danima, međutim tek prije desetak godina ima objavljenih pjesama, a neke su pisane izvornom bunjevačkom ikavicom. Pjesme i proza objavljujane su u kalendaru *Subotička Danica*, katoličkom mjesečniku *Zvonik*, u zagrebačkom listu *Zov Srijema* te u zbirkama *Lira naiva*.

Ljubica Kolarić-Dumić

SAMO RECI RIJEČ

Krov je moj trošan, Gospodine,
Grede odavno istrunule,
Crijep odnijeli olujni vjetrovi.
Pokrio sam ga šibljem i slamom,
Slama se zapalila,
U požaru i šiblje izgorjelo,
Ostao samo pepeo.
Pokrio sam ga crnim daskama,
Ostacima sa zgarišta.
Vatra na ognjištu
Odavno ugašena.
Hladan je moj dom, Gospodine!
Srce mi se u led pretvorilo,
Usne podrhtavaju,
Riječi molitve u grlu zastaju.
Griješio sam kad su grede trunule,
Ljutio se na kišu i vjetrove.
Okrivio sam plamen
Kada se slama zapalila.
Nisam li trebao plamen
Raspamsati?
Nedostojan je dom moj,
Gospodine,
Samo reci Riječ!

OBLIVEN SUZAMA

Mi smo otišli plačući, a ti si ostao
Obliven našim suzama.
Otjerali su nas
Iz naših dvorišta,
Zapovjedili su da moramo
Napustiti našu Zemlju,
Da moramo otići iz zavičaja.
Ne, nisu nas zamolili da odemo,
Niti su kazali da žele kupiti
Našu Zemlju.
I nisu pitali prodajemo li kuću.
Samo su prijetili

Da će nam učiniti to i to, ovo i ono.
 I učinili su.
 Održali su obećanje da će nas mučiti,
 Da će nas ubijati kao da smo stoka.
 I učinili su.
 Plašili nas, mučili, ubijali,
 Na kraju smo prihvatili ponudu.
 Ako ne odemo drage volje,
 Ne ćemo imati što ponijeti
 Na odlasku.
 Tako su rekli u ponudi.
 Zato smo ostavili otključana vrata
 Da oni mogu ući u naša dvorišta.
 A dok smo odlazili,
 Ti si gledao za nama,
 Obliven našim suzama.

GLEDAT ĆEMO NEBO MOJIM OČIMA

Gledat ćemo nebo mojim očima,
 Pokazat ću ti sunce,
 A ti ćeš osjetiti kako te grije
 I miluje po mrtvim očima.
 Pokazat ću ti mjesec i zvijezde,
 Koje obasjavaju
 I tvoju tamu.
 Gledat ćemo zelene livade,
 Plavetnilo rijeka i mora,
 Naučit ću te kako ćeš ubrati ružu,
 A da se ne ubodeš na njezin trn.
 Držat ćemo se za ruke
 I s vjetrovima trčati.
 Ti ćeš svirati na usnu harmoniku,
 A ja ću pjevati hvalospjeve suncu.
 U svakom drhtaju moga glasa
 Dotaknut ćeš po jednu boju.
 Znat ćeš kakav je planinski potok,
 Gdje se nebo i more spajaju,
 Kako se ljiljan bijeli
 I koliko je noć crna, a krv crvena.
 Ah, lude li misli!
 Da su moje oči dovoljne za oboje,
 Da ne ćeš pasti ako ti ruku pustim
 I otrčim niz rijeku.
 A ti si imao samo jednu želju,

Skrivenu u mrtvoj zjenici.
Da bi htio i umrijeti samo da vidiš
Kako izgleda svijet.
Vjerujem da sada
S Neba
Gledaš sve što si želio
Vidjeti.
Je li se isplatilo umrijeti?

DOK IH PROMATRAM MEĐU LIJEHAMA

S mirisom vlažne zemlje
Na rukama,
Ranim zrakama sunca umiveni,
Uzgajivači cvijeća
Kreću među lijehe mladih sadnica.
I ovoga će jutro
Pogleda uprta na čudesno djelo
Stvoritelju tiho zahvaliti.
U očima im radost prvih latica
Koje su se jutros nečujno otvorile
Da prospu boje
I otkaju sag na proplanku.
Od proljeća do kasne jeseni
Ne mareći za umor večernjih sati
I što im ružin trn probada dlan,
Oni kreću s novim žarom
I novim sjemenkama.
A trag crvenih kapljica
Kao nit pređe
U rukama nevidljive tkalje
Upliće vez u novo tkanje.
Dok ih promatram među lijehama,
I moja misao postaje sigurnija.
Oni znaju govor cvijeća
I Tko rasprsnule boje
Upreda u sag.

Ljubica Kolarić-Dumić (Kukujevac, Srijem, 1942.), književnica, učiteljica u mirovini, živi u Rijeci. Osnovnu je školu završila u rodnom mjestu, a gimnaziju u Vinkovcima. Hrvatski jezik i književnost studirala u Rijeci i Zagrebu. U Rijeci je do mirovine radila kao učiteljica hrvatskoga jezika. Pjesme i priče uvrštene su joj u čitanke za hrvatski jezik i udžbenike glazbene kulture za osnovnu školu, te desetak leksikona i antologija. Objavljuje u mnogim knjigama, časopisima, zbornicima, novinama, kalendarima, drugim glasilima i na nosačima zvuka. Član je Društva hrvatskih književnika i Matice hrvatske.

Djela: *Raskrižje* (poezija, 1983.), *Sva u srcu* (poezija, 1985.), *Vratić ću se, zemljo* (poezija, 1991.), *Molitva za Hrvatsku* (poezija, 1992.), *Stazama jutra* (poezija, 1995.), *Uz baku je raslo moje djetinjstvo*, (priče za djecu, 1997., 2010., 2011.), *S vjetrom kroz godinu* (slikovnica i CD, 1999.), *Od proljeća do proljeća* (slikovnica i CD, 2003., 2004.), *Izašli iz priče* (slikovnica i CD, 2005.), *Obasjana suncem* (poezija, 2005.), *Igrajmo se radosti* (poezija, 2006., 2007.), *Ja se mraka ne bojim* (slikovnica i CD, 2008., 2010., 2013.), *Rijeko, grade, djetinjstva sretnog*, (pjesmarica i CD, 2008.), *Ususret svojoj zvijezdi* (poezija, 2010.), *Renkonten al mia stelo* (prijevod zbirke *Ususret svojoj zvijezdi* na esperanto, 2011.), *Pjesma o zmajevima* (slikovnica i CD, 2011.), *Vijenac od čekanja* (poezija, 2012.).

Lajčo Perušić

IZA LICA

Kad još jednom pogledam sebe
iza lica,
svoj izdanak u moru rođen,
u moru nizinskome, mome,
kako ječi iz Promisli izronjen,
tu mi ugniježđena priča o djetinjstvu
vri.
Daleko iza lica
nekad bijaše dan,
sada tek san
ili sjećanje samo
utkano u šum stabljike vlat.
U njoj još i danas orgulje djetinjstva
radost razlijevaju mnome iza lica,
dragocjenost mirisa jorgovana
u mom vrtu što se krio
i bagrema i suncokreta u polju.
Kroz zatvorene vjeđe
nazirem molitvu stasitih jablanova
i sebe među njima na rubu proplanka
zaštićenog kao nekoć o blagdanu žetve.
Jeka moje stabljike vlata iza lica
izdanak je bezvremen,
ne podnosi pričim ovog trenutka
i zato s trajnom slašću samo meni znanoj
slušam glazbu koju tuđe uho ne čuje.
Slušam glazbu razlivenu u ocean
pozlaćenih klasova
iza lica, u mojoj duši.

DOLINOM MOG ZAVIČAJA

Silazim s umornog asfalta
obuzet ugodnim nespokojom.
Rumenilo Sunca na zalasku
obrubljuje moju dolinu.
Udahnem procvalu svježinu
u meni još prisutnog
onog drevnog mirisa

što se leluja ponad debelog zelenog saga
 uz blagu hrptenicu raskošne doline.
 S obližnjih grana začujem
 čeznutljivi gugut grlica
 i bezrazložnu svađu vrabaca.

Motrim ih: O, vi sretnici!

Krenem dolinom svog zavičaja
 posred ugažena puta
 kojem se uvijek vraćam
 kad dođem u zavičaj.
 Prisjećam se onih dana
 kad sam dječčkim trkom
 kroz lepršavi dvored makova
 zjenicom djetinjeg oka
 kosio nabujali krajobraz.
 Usred magličaste omare
 iznad mora od djeteline,
 u vrtlogu sjećanja
 spazih sjenu svog oca,
 dobrog čovjeka ove doline.
 Praskom smijeha sretan
 s njim na konjima brzim
 hitro u galopu poletim
 do ruba rumenila Sunca
 da još zadnjom zrakom
 obrubim dolinu,
 da zatresem vrhove jablanova
 na išaranom obzoru,
 da uznemirim (uz ispriku, molim!)
 ptice što se isto kao nekad
 gnijezde po granama plodnih mladica.

Kao nekad. Da.

U naručaj mi, gle, ulijeće
 i čupavog Šare sjen'
 dobar prijatelj nekad
 veselje lavežom što mi budio.

Kao nekad.

U vrtlogu sjena. Sam sam.
 Na odlasku
 cijeli obzor u zagrljaj čvrst
 mišicom grčevito stežem,

skrivam u dušu
i tepam mu svakodnevno:
Zaborav te nikada ukrasti ne će!

LIVADOM ŽIVOTA

Otvaram vrata, lagano,
s ushitom podižem oči,
svježina zraka me oblije.
Pružim smioni korak na livadu
omeđenu sutonom.
Licem okrenut prema njoj
udišem miris svojih predaka
i izdahnujem ga pokoljenju
da im posvetim ruke.
Tepih od trave
umorne mi stope omekšava,
a duh ojačava
za život duše,
da sazrije pjesma
u zrnju začeca posađena.
Krajobraz u svom izravnom pjevu
ptica, boja, svjetlosnog žara, mirisa...
grli me, kao sina zove.

VEČER NA POMOLU

Prošlo je podne.
Po leđima mi struji teret vremena
kao brzi surovi gorski potok.

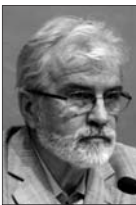
Predvečer nad potokom maglica.
Valovi se sve žešće strmoglavljaju posred kraljeznice.
I kad sam mislio da se gubim pod njihovim teretom
osjetim miris zvijezda.
Zvijezde cijelo na grudi mi sjelo,
a utihlu večer kao da je opet obasjalo sunce.

U zvijezdi jednoj poruka.
Ne smijem se izgubiti.
Na leđima mi se već duboko usjeklo
korito potoka.

Zanesen svježinom večernje kreposti
 ipak se ne upuštam u noć
 a da prije valovima ne prinesem
 darove riječi svoje duše
 u meni razbuktale.
 Večer na pomolu. Tiha. Blagdanska.
 Duboko sadim riječi u korito
 izbrazdano mojim životnim hodom
 da ih bistri valovi odnesu u besmrtnost svoju.

OGRTAČ NOSIM SVOJ

Ogrtač nosim svoj
 stoljećima riječju tkan
 mislima djedova izatkan.
 Ogrtač riječi
 što se stoljećima tkao
 s ponosom sam sticao
 da se sam
 u ovaj dadem dan
 od predaka udaljen
 u njegov umotam
 i predak da postanem sam.
 Ne gubim misao
 što me stvori,
 nit' nadahnuće
 s Neba veliko.
 Ispunja me njegov plam.

Lajčo Perušić (Subotica, 1945.) književnik i publicist. Studirao je teologiju, filozofiju, hrvatski jezik i književnost, diplomirao na Pedagoškoj akademiji na odsjeku za njemački jezik i književnost u Zagrebu. Poeziju piše od mladenačkih dana, kasnije i prozu. Radni vijek je proveo kao turistički menadžer, sada je u mirovini, živi u Zagrebu. Djeluje u *Društvu vojvođanskih i podunavskih Hrvata* (DVPH) u Zagrebu od 1990. čiji je bio suosnivač, član je *Udruge za potporu bačkim Hrvatima* (UPBH) u Zagrebu od 2002. Do sada je objavljivao pjesme u brojnim književnim revijama i zbornicima, uvršten je u tri književne antologije, objavljuje u časopisima za kulturu i novinskim kulturnim rubrikama, te u brojnim lokalnim listovima. Djela: *Brazde na licu* (1994.) i *Iza lica* (2011.). Objavio je i knjigu o porijeklu loze Perušić od 15. stoljeća do danas, kao kulturno-povijesnu studiju, pod nazivom *Tragovima predaka* (2014.).

Slavko Žebić

GIBARAC I TI

Opet sanjam onaj atar stari
ječam buja a žito već klasa
u vinograda njišu se lastari
i kukuruz već polako stasa.

Red bagrema u bijelom ko mlada
sa topola cvjetni polen leti
blagdan ide, ta kirbaj će sada
to me uvijek i na Tebe sjeti.

Sanjam tako, a sve ko na javi
zagrljeni pod krošnjom kestena
svijetli mjesec i svitac u travi.

Te me slike neprestano prate
pa u oku zna zablistat suza
kada noću budan mislim na Te.

TVOJ ŠOR

Večerima prolazim tvojim šorom
i čekam da pendžer otvoriš
u sjeni staroga duda
čekam da šor osmotriš.

I noćas sam ponovno došo
al pendžer se otvorio nije
valjda je jedan već prošo
kad osjetim, srce mi bije.

Mjesec se popeo na vrh duda
osvijetlio poznato oko plavo
i groznica me tresla luda.

I zamalo da pjevam u gluvo doba noći
jer ljubav je jedna i vječna
pa mora opetovano doći.

KOSIDBA

Lipanj gotov, Petrovo minulo
 našim selom žetva već miriše
 žito zlati ko dukat oholo
 otac kosu otkiva i briše.

Novu tolju odseko na panju
 vodir dobar našo kod snaš Ane
 u njega brus stavio od lane
 pred bunarom već puni čobanju.

Zorom ranom svi pletemo uža
 na njivu smo stigli još za rose, rezak zvuk se
 kose prolomio a strnjika bode noge bose.

Otac kosi, sestra stere uža
 mama je mogla rukovedat iza dvojice
 a ja snoplje slažem u devetice.

Slavko Žebić (Gibarac, 1947.), novinar. Osnovnu školu i gimnaziju pohađao je u Šidu, ali je Gimnaziju završio u Iloku. Živi u Osijeku. Kao novinar počeo je u *Sremskim novinama* i novosadskom *Dnevniku*, kao dopisnik iz Šida, a u Radio Šid prešao je 1979. gdje je nedugo zatim imenovan za gl. i od. urednika. Zbog poznatih događaja, 1988. ostaje bez posla, te se 1994. seli u Osijek. Piše za *Zov Srijema*, glasilo prognanih Hrvata iz Srijema, Bačke i Banata, vanjski je suradnik *Hrvatske riječi* iz Subotice. Pjesme piše od gimnazijskih dana, objavljivao je u nekoliko listova i časopisa. Od 2007. sudjeluje na susretima pjesnika a pjesme su mu uvrštene u zbirke *Lira naiva*.

Stipan Orčić

VLAKOVI

Izdaleka se čuju
kako lupkaju, tapkaju, kao da kuju
i udaranje postaje sve glasnije.
Prolaze i odlaze
pa sve utihnjuje.

Lokomotive Jumbo, Lipi, Lasta...
a iza njih vagona dosta.
Gledam ih, maštam i odrastam uz njih.

I nisam znao djecu, ljude i terete
što ih pronose...
Uskoro
i ja odlazim istim vlakovima
zauvijek.

VAGAŠI KAJANJA

Gdje da napravim prvi korak povratka
kada ne znam odakle sam, obazrevši se
zadnji put pogledao na salaš
i kako da nađem stope u zaoranim vagašima?

A kajanje „izgubljenog“ sina,
sretnog od gradskog života
i susreta s ocem poslije godine
izbivanja sa salaša, plamti sve jače.

Zatečen tako, stoji otac
i ne vjeruje da ga njegov sin gleda,
pa tiho reče: Čekao sam te sine...
a na licu mu spoznaja da su
vrata mu nebeska širom otvorena.

Iza njega ledina puna josaga,
kapije prema njivama, širom otvorene;
rana jesen nagrnula, kuruz vapi za branjem
a on, pogrbljen i brez snage, pogledom miluje
posljednju mu jesen.

Zašto nisam pozatvarao kapije, obrao kuruz?...
očekivao je to on ili je već znao da se te kapije
više neće zatvarati?..
A „gornjak“ započeo jesenje zatiranje...

FURTOM DERANAC

Evo opet onog deranca di trči po njivama,
ulopanog do kolina...
rondzaju ševe nad Frljazom
pa zagraju:
'Ajmo ga već jedared zauvik otirat odavle,
ta ovako neće nikad odrasti.

A njega starost već polako pripuša,
samo još s vrmena na vrime
u mislima prošervanji tim njivama.
Tamo, u tuđini, šibaju ga i jugo i bura,
pa se osiča
ku panj na kojeg svaki ker diže nogu...

Stipan Orčić (Mirgeš, kraj Subotice, 1950.), uspješan inovator i izumitelj, odrastao u Šebešiću, na salašu u Frljaza kraju. Osmogodišnju školu je pohađao na Šebešiću, Mirgešu i Tavankutu, a srednju u Subotici. Od 1972. živi u Rijeci, gdje do umirovljenja radi u brodogradilištu kao konstruktor cjevovoda. Od 1977. se bavi inovatorstvom i to s dosta uspjeha. Nositelj je dvadesetak patenata, a svoje inovacije je izlagao na brojnim svjetskim izložbama inovacija u Europi, Aziji i SAD. Za izume je primio brojne medalje i priznanja, ukupno oko šezdeset. Kao doprinos u promicanju inventivnog rada, primio je Godišnju nagradu grada Kastva (u kojem živi) za 2010. godinu. Više od trideset godina piše pjesme i kratke priče s tematikom iz rodnog kraja, koje je objavio u periodici u Hrvatskoj.

**PSEUDOMNOST U HRVATSKOM
PJESNIŠTVU DANAS**

Prvi puta u Novoj riječi donosimo jedan blok koji referira na suvremenu, recentnu pjesničku scenu tako sadržajno bogatu i raznovrsnu u izrijeku da ju je jednostavno teško predstaviti u cjelini. Stoga smo se odlučili objaviti tek dio opusa jednog(=e) autora(ice), koji i svojom izrazitom produktivnošću kao i nesvakidašnjom pseudonimnošću strči, radikalno se izdvaja, u moru hrvatske suvremene lirike. Posve zatajan – nitko ne zna ni tko je, ni kojeg je spola, ni odakle je ni koliko godina ima – javlja se kontinuirano, ponajviše u virtualnome prostoru koje omogućuje nove tehnologije (Facebook i blogovi), hrvatskoj književnoj sceni kao Sven Adam Ewin. Kvalitetom svoje poezije za-intrigirao je sve – od hrvatskih akademika pa do onih književnih aktivista – ustrajan u namjeri da do smrti neće otkriti svoj pravi identitet, što u današnjem svijetu u kojemu dominira gotovo autorska nasilnost onoga osobnoga u identitetskim očitovanjima čini neviđen presedan. Želeći afirmirati takav autorski stav dijelimo s čitateljima u Srbiji mali izbor iz njegovih i više nego zanimljiva pjesničkog opusa, posvećena pjesništvu, pjesnicima, pjesmama, metaforama, riječima... (T. Ž.)

Sven Adam Ewin

PJESNIK

Pjesnik je čudo: zbori na Gori.
Pjesnik je sanjar: hoda po vodi.
Pjesnik se ne gradi. On se stvori.
Pjesnik ne postaje. On se rodi.

Kad pjesnik šuti, tad nebo gori.
Veći je kada nije u modi.
Kad svi se predaju, on se bori.
Pjesnik tamnuje i na slobodi.

Pjesnik te neće ostavit' sama.
On je sa svima, a u samoći.
Ako ga lomiš, on tebe slama.

Kamo ti ne smiješ, on će poći.
Ma kakva da te okruži tama,
Pjesnik je svjetlost u tvojoj noći.

SONET O MULJU

Sam na obali sjedim. Pjesme bacam u rijeku.
Bacam ih kao štence, ali dobri plivači
(Uglavnom lake pjesme), rijekom i dalje teku.
Lake su. Nije čudo što ne potonu, znači.

Ove lake pjesmice koje nemaju mantre,
Ako na riječnom žalu promrzli pastir nađe,
Prosušit će ih vjetrom i s njima palit' vatre.
Sretna djeca uz rijeku pravit će od njih lađe.

Tako je s lakim. S teškim – mitski se obred sprema.
Ja ih bacim u rijeku poput broda u boci,
One potonu na dno pa ih nema i nema,
Njih će k'o zen-bogatstvo izvlačit' roniaci.

Na obali će ležat', teške, mudre i nage,
Presite finog mulja, idirota i vlage.

DOBRA PJESMA

Dobra je pjesma pomalo luda,
Tuče te ritmom, temom, tonom.
Ona je puna skrivenog bluda,
Ona te snubi feromonom.

Dobra te pjesma na smrt potrese
Strofom i stihom. Čak i slovom.
I ubije te. To zato jer se
Hrani očajem i otrovom.

No ovu pjesmu (ah, ništa nova),
Ocijenit ćeš sa: vrlo slabo!
A ja ti kažem, pjesma je ova
Navodilo za uporabo.

Ona je samo verbalni siže
Za Onu Pjesmu koja stiže.

ŽIGOSANJE RIJEČI

Ja krdo riječi gajim na mom ranču,
A osvježiti ga moram grlom novim!
Srce mi tuče k'o divljem Komanču:
Prerijom rasnu ljepoticu lovim!

Stignem je! Ona... gleda me u čudu,
Dok ja u ruci čvrsto laso stežem.
Zatim se daje u trk... no zaludu:
Ja bacim laso, smorim je i svežem!

Dok žigošem je, dim se diže gusti,
Dlaka joj gori, butina joj cvrči.
Ja bacim vreo gvožđe pa je pustim
Pa gledam kako krdu mojem trči.

Dok but joj dimi, ta riječ ne zna da je
Sad žigosana mojim znakom: SAE.

METAFORA

Dvoboj k'o dvoboj: uvijek je zbog dame,
Ovaj put pjesme: knjiga, osma strana!
Bi si brži! Bacio si na me
Metaforu što bješe otrovana.

Ja rijetko gubim. No i to se desi.
Teško sam ranjen i sad sam u krasnom!
Da iskupiš se – poduzeo sve si,
Ali zaludu. Već je bilo kasno.

Još te čitam (u terminalnoj fazi),
No ti se ne boj moga zadnjeg krika.
Kad umrem s knjigom, u divljoj ekstazi,
Ti me pokopaj na groblju pjesnika.

U epitaf mi stavi (ispod bora):
Ubi me tvoja sjajna metafora.

UTJEHA PJESME

(A. G. Matošu)

Ležiš. Ta davna smrt je kriva
Što više nemaš sedam čula,
Što ti je samo kosa živa
Od nekadašnjih molekula.

Po znanstvenom si teoremu
Malo čestično, malo valno.
No ti si za me, sve u svemu,
Još uvijek vrlo integralno.

Dobre pjesme u tebi leže,
One su dio tvoga mraka.
Slabe, koje od tebe bježe,

Dio su tvojih otpadaka.
Rabbi, ti si isti ustvari,
Bez te naše... izmjene tvari.

BIJELA TREŠNJA

*(Poetskom osamljeniku, Danijelu Dragojeviću,
negdje na Korčulama)*

Fotografiram brda, tamo gdje ljudi žive.
Manje-više je isto. Ovako izgleda slika:
Bijele trešnje su rijetke. Dominiraju šljive!
(Da oprostí mi moja, ah, Prunus domestica.)

Na negativu gledam: pod trešnjom nikog nema.
Da fiksir nije dobar? Da kontrast nije bljeđi?
Ili je jednostavno... to danas passé tema:
Bijele trešnje su rijetke. Sladokusci još rjeđi.

Pa opet gledam fotku (prije nego je zgazim),
Tu panoramsku pustoš... To gastronomsko groblje.
A onda, iznenada, u hladu trešnje spazim
Mrzovoljnika jednog, gdje bijele trešnje zoblje.

Ja pogledam ga strogo, on prene se i bježi
Pa iza zida na me... unezvjereno reži.

MOR I MJESEČINA

(Đuri Sudeti)

Mjesec mi se blijedi oko kuće skita.
(Da li da mu otprem... il' ne otprem prozore?)
Čuo sam ga noćas. Baš su negdje žita
Spremala se krišom da do jutra dozore.

Izlazim... A s neba sedam kobnih znakova
Saspe mi na tjeme salvu uzastopnu!
Zašto (pored sedam razgorenih makova),
Blijedi Mjesec njuši moju plućnu opnu?

Ja zaigram s njime majstoricu zadnju,
Pobjednika nema, a skoro će zora!
Igra se o moje zubalo na pladnju:
Izgubim li, on me pretvara u Môra.

Kod servisa drugog izdali me nervi:
Igrao sam aut. Mjesec je na servi.

IZVLAČIŠ VJEDRO S VODOM

Ja star sam vrlo. I ti si vrlo stara.
I već si slaba. No glumiš da si vjedra!
A jedva vodu izvlačiš iz bunara
(Misliš da ne znam da grabiš pola vjedra!)

Vanjska fasada samo naivne vara!
Pustinja Gobi davno su naša bedra.
Na dnu pepela tinja tek nešto žara.
Bistre brzace prekrila već je sedra.

Gledam te nježno. Zadnje tercine pišem.
Je l' ono bješe Sagan: *Dobar dan, tugo?*
Gledam te nježno. I prestajem da dišem.

Izvlačiš vjedro s vodom... Gledam te dugo.
Odjednom prazan okvir! Nema te više!
(Hvata me strašna slutnja... futura drugog!)

TI PIŠEŠ PISMO

Ti pišeš pismo. Pišeš ga zadnjom snagom!
Ti pišeš pismo, a u tebi se mračni.
Ti pišeš pismo nekome vrlo dragom.
Ti pišeš pismo koje ti život znači!

Odgovor čekaš, a odgovor je: šutnja!
Dok šutnja traje, ti je pomalo kradom
(Jer ti u srcu još uvijek tinja slutnja),
Homeopatski onečistiš sa nadom.

Pa čekaš jutro. Podne... Pa čekaš suton.
Proljeće. Ljeto. Jesen... I već je zima!
I teško ti je da povjeruješ u to:
Da nade nema niti u tragovima!

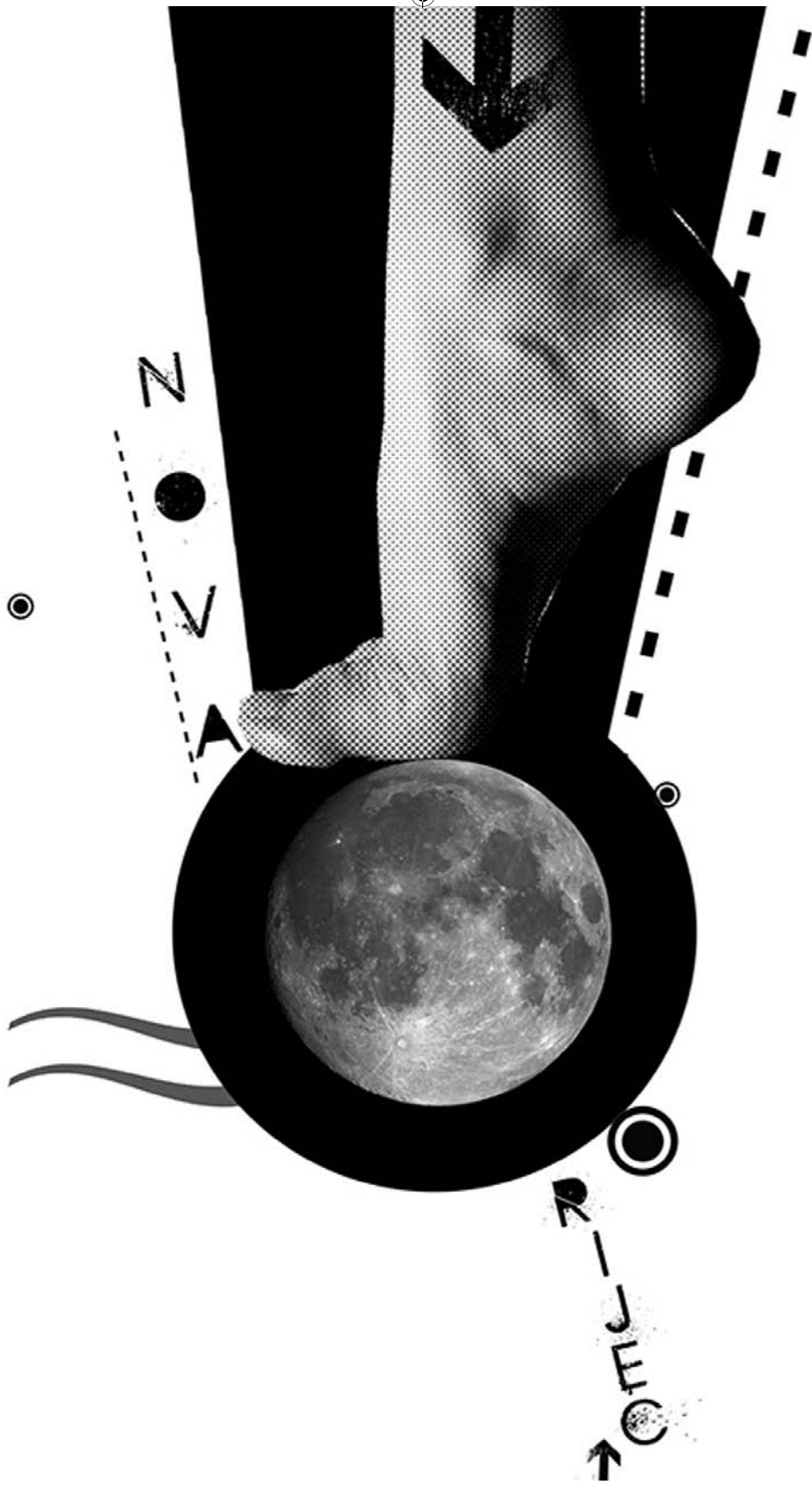
Ali u strahu od odgovora: *kraj je!*,
Ti moliš boga da šutnja vječno traje.

**KRITIČKA ČITANJA
KNJIŽEVNOGA NASLJEĐA**

Ivana Andrić Penava

MARA ŠVEL-GAMIRŠEK PORTRET JEDNE (NE)POZNATE KNJIŽEVNICE

Prozaistica, pjesnikinja i prevoditeljica Mara (Marija) Švel-Gamiršek, poznata i kao Mara Schwell, rođena je 3. siječnja 1900. godine u Srijemskoj Mitrovici. Podrijetlom je iz bogate obitelji veleposjednika, veletrgovaca, industrijalaca, kulturnih i političkih djelatnika iz Mitrovice, koja je posjedovala veleposjed, pilanu, pivovaru, ciglanu i trgovinu. Otac joj je Jakov Jakša Gamiršek, industrijalac i vlasnik pilane, a majka Kata rođ. Gašparac. Imala je i brata industrijalca i trgovca, Vladimira Gamiršeka (Mitrovica, 1902. – Požarevac, 25. lipnja 1947.). Njezina je obitelj nerijetko ugošćivala poznate intelektualce poput Antuna Gustava Matoša, Augusta Harambašića, Ise Velikanovića i drugih pa je tako već od male-

ne dolazila u doticaj s književnicima čija će djela, a i nazori, kasnije utjecati na njezin književni rad. Udala se u Vrbanji za Franju Švela, s kojim je imala dva sina.

Po završetku osnovne škole u rodnome mjestu, polazila je i 1918. godine završila gimnaziju na Sušaku, a potom je u Zagrebu upisala četiri semestra studija medicine kojega prekida te se posvećuje književnom radu. Počela je pisati još kao gimnazijalka. Potom je napravila kraći prekid, te je nastavila s pisanjem 1923. godine, nakon smrti malog sina, kada u vodećim listovima i na smotrama objavljuje poeziju i prozu. Svoja je djela objavljivala u listovima: *Naša žena*, *Hrvatica*, *Hrvatsko kolo*, *Hrvatska žena*, *Hrvatski ženski list*, *Hrvatska revija*, *Kolo*, *Jutarnji list*, *Almanah srijemskih pisaca*, *Almanah društva hrvatskih književnica*, *Vjesnik u srijedu*, *Žena u borbi*, *Seljačka sloga*, *Gore srca*, *Danica*, *Plavi vjesnik*, *Savremeno vatrogastvo*, *Marulić*, *Revija*, *Županjski zbornik* i drugdje. „Šokačku problematiku“ počinje otkrivati od 1930. godine, te je unosi u svoje novele i romane. Najznačajnija djela objavila je za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske pa se to, među ostalim,

može smatrati razlogom što su njezini tekstovi prešućivani i tako uglavnom zaboravljeni. Toj tvrdnji ide u prilog i činjenica da joj je bio zabranjen književni rad u razdoblju od 1945. do 1950. godine, kada se iz Zagreba vratila u Vrbanju gdje je jedno vrijeme radila honorarno kao nastavnica u Školi učenika u privredi, da bi se potom ponovno preselila u Zagreb.

Književni opus, tematski napose vezan uz Slavoniju, Srijem i Vrbanju, uz zemlju i slavonske šume, ove manje poznate hrvatske pjesnikinje, pripovjedačice i prevoditeljice sastoji se od šest za života objavljenih knjiga proze, dok su joj pjesme ostale razasute u ženskim listovima. U uglednoj ediciji Matice hrvatske „Pet stoljeća hrvatske književnosti“ ova je spisateljica zastupljena s izabranom prozom, i to iz njezinih triju knjiga, a to su: novelističke zbirke *Šuma i Šokci* (Zagreb, 1940.) i *Portreti nepoznatih žena* (Zagreb, 1942.) te kratki lokalpatriotski roman *Ovim šorom, Jagodo* (Osijek, 1975.). Posmrtno, obje njezine prve novelističke zbirke još su jednom objavljene, i to u pretisku, u *Vinkovcima (Šuma i Šokci 1990., a Portreti nepoznatih žena 1994. godine)*. Osim navedenih djela, treba još izdvojiti: politički roman *Hrast* (Zagreb, 1942.), te dvije knjige za mlađe čitatelje *Priča za Sveu i Karen* (Zagreb, 1967.) i *Legende* (Zagreb, 1969.).

Mara Švel-Gamiršek je bila i prevoditeljica. Prevela je s njemačkog jezika dva romana, a to su: *Ronioci za biserima* Götza Rudolfa Richtera i *Grof Luna* Alexandra Lernetta Holenia. Neki njezini radovi su također prevedeni na strane jezike, i to na njemački, mađarski i bugarski jezik.

Umrla je 7. prosinca 1975. godine u Zagrebu, a sahranjena je u Vrbanji.

Čuvarica uspomene na šokačke sudbine

Iako rodom Mitrovčanka, Mara Švel-Gamiršek je od najranijeg djetinjstva vezana uz Slavoniju, napose uz Vrbanju (danas naselje i općinu na jugoistoku Vukovarsko-srijemske županije, u graničnom području s Republikom Srbijom), u koju je dolazila u posjet baki čiji je prijatelj bio Josip Kozarac, a od koje je još kao dijete slušala priče o tragičnim šokačkim sudbinama. To će se pokazati ključnim za njezinu karijeru književnice, jer će upravo sudbine Šokaca kao tematika, uoči Drugoga svjetskog rata kada se Mara počela javljati u hrvatskoj književnosti, postati središte njezina spisateljskog opusa. Pisala je pjesme, pripovijetke i romane, pri čemu se, tematizacijom Slavonije, slavonskih šuma i Šokaca, njezin prozni izričaj nadovezuje, u kontekstu hrvatske književnosti općenito, na literarnu tradiciju regionalne slavonske književnosti. Pri tome je jak utjecaj na njezino stvaralaštvo imao rad jednog od najvažnijih hrvatskih prozaista, novelistu, polemičara, pjesnika, ujedno i diplomiranog inženjera šumarstva te najpoznatijega hrvatskoga šumara Josipa Kozarca, što je i sama posvjedočila svojim tekstom „Tragom Josipa Kozarca“, potvrdivši time sebe kao njegovu sljedbenicu na putu književnog stvaralaštva. Navedeni tekst „Tragom Josipa Kozarca“ kao i „Susreti sa Isom Velikanovićem“ dvije su njezine autobiografsko-memoarske novele, koje su dio opusa zbirke kraće proze *Ovim šorom, Jagodo* o kojoj će biti još riječi kasnije u radu.

Da joj je književni rad vezan uz Slavoniju, Srijem i Vrbanju a u središtu pozornosti „šokačka problematika“, očituje se u njezinim prvim objavljenim djelima, zbirka novela *Šuma i Šokci* iz 1940. godine i *Portreti nepoznatih žena* iz 1942. godine, u kojima se bavi intimnom tragedijom običnih ljudi nemoćnim pred izmjenama značajnih povijesnih događaja na zemlji u kojoj su rođeni. Tako u svojoj drugoj zbirki novela *Portreti nepoznatih žena* progovara o šokačkim ženama, Šokicama, koje su svojim životnim sudbinama zasigurno otvorile prostor i suvremenom ženskom pismu u kojem je naglasak na obilježavanju sudbina onih žena koje svojim životom i svjetonazorom nerijetko nisu zadovoljavale životne norme, bilo da je riječ o njihovom izgledu

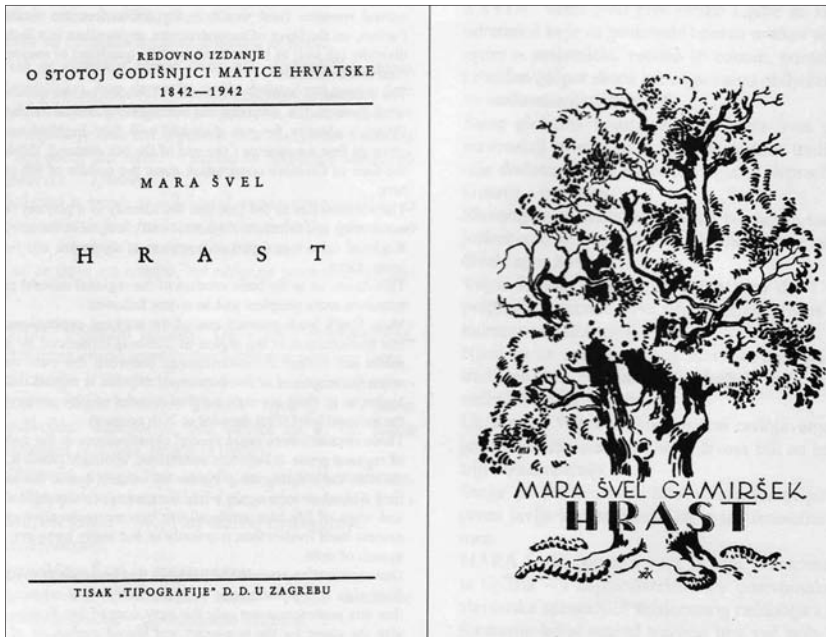
kojim su odvlačile pozornost ili su svojim pogledom na život remetile moralne konvencije življenja.¹ S obzirom da je vrlo vješto ispreplitala surove teme lirskim pasažima, što je rezultiralo izuzetnom životnom uvjerljivošću njezinih novela, Mari je već poslije objave prve knjige novela *Šuma i Šokci* nadodan laskavi nadimak „šokačka Selma Lagerlöf“.² A Juraj Lončarević ju je u eseju „Kultura Hrvata u Mitrovici“ nazvao „našom najvećom šokačkom prozaistkinjom“.³

Iako se pišući sadržajno nastavljala na tzv. „tematiku krvi i nagona“ svojih zavičajnih prethodnika Josipa i Ivana Kozarca te Joze Ivakića, što je vidljivo i u njezinoj drugoj knjizi novela *Portreti nepoznatih žena*, ono što je ipak razlikuje od njih je, među ostalim, to što je pripovijedanju nastojala dati duhovniju dimenziju. Realistično pripovijedanje, koje je na jedan vrlo dokumentaristički način temeljila na uvidu u sve objektivne probleme slavonskog prostora, znala je obogaćivati lirskim dionicama i tehnikom koja oponaša usmeno kazivanje, a sve s ciljem da se približi čitatelju.

1 Helena Sablić-Tomić, „Manje poznati uradci Mare Švel-Gamiršek“, *Mara Švel-Gamiršek. Prilozi sa znanstvenog kolokvija 1997.*, Drenovci, 4. listopada 1997., str. 35.

2 Selma Lagerlöf (Mårbacka, 20. studenoga 1858. – 16. ožujka 1940.), poznata švedska književnica, dobitnica Nobelove nagrade za književnost 1909. godine, čime je postala prva žena koja je dobila to priznanje za svoj literarni rad. Pisala je liričnim, jednostavnim i ispovijednim stilom, a središnji motivi i likovi u njezinim djelima su iz zavičajne Švedske, napose iz rodne županije Värmland. Prvo djelo *Gösta Berlings saga*, koje je ujedno njezino najpoznatije djelo na našim prostorima, objavila je 1891. godine. U njemu je, koristeći obilje fantastičnih elemenata, prikazala život u pokrajini Värmland u 19. stoljeću. Roman *Antikristova čuda* iz 1897. godine, koji je bio pokušaj pomirbe kršćanstva i socijalizma, donio joj je konačno priznanje kao književnici. Kršćanstvo je tematizirala i u kratkim pričama za djecu *Legende o Kristu*. Izvan Švedske je manje poznata njezina angažiranost u pitanjima ravnopravnosti spolova, a posebno se zalagala za pravo glasa žena.

3 J. Lončarević, „Šokački i bunjevački književni portreti“, Zagreb, 1966., str. 127.

Osim već spomenutih knjiga novela *Šuma i Šokci* i *Portreti nepoznatih žena*, čija se vrijednost očituje i u tome što sadrže dobro odmjerenu količinu dokumentarne, fiksijske i memoarske građe, a uz to autorica uvodeći svoje „ja“ kao lik svjedoči o istinitosti zapsanoga, Mara Švel-Gamiršek je napisala i politički roman *Hrast* koji je objavljen u Zagrebu 1942. godine. Prema dr. sc. Krešimiru Nemecu riječ je o njezinu najambicioznijem proznom djelu jer je istodobno zamišljeno i kao velika povijesna freska odnosno panorama zbivanja u Hrvatskoj od 1915. do 1945. godine, ali i kao analiza slavonskog mikrokozmosa u čijem su žarištu interesa zbivanja u neimenovanome slavonskom selu i lokalni problemi. Pripovjedač je u ulozi angažiranog subjekta koji ne skriva svoje ideološko stajalište, a kada ga ne iznosi u vidu autorskih iskaza, prenosi ga na glavni lik romana Marka Ivantića. Iako su ideološke procjene autorice utemeljene u dnevnoj politici doba kad je roman nastajao, a eksplicitnost ideološkog diskursa mjestimice pretvara tekst u politički pamflet i u propagandno sredstvo što nanosi štetu umjetničkoj vrijednosti istoga, u bitnim dijelovima anticipiraju događaje na tim prostorima, a unatoč ideološkoj tendencioznosti roman privlači svojom tematskom zanimljivošću, aktualnošću i lucidnim političkim dijagnozama te je stoga vrijedno pozornosti.⁴ Činjenica je da je zbog navedenog romana, u kojemu se, među ostalim, čita (i) priča o Eugenu Kvaterniku, Mara Švel-Gamiršek bila prešućivana slavonska autorica u *povijestima hrvatske književnosti*. To

4 Krešimir Nemeć, „Poetika romana ‘Hrast’ Mare Švel-Gamiršek“, *Mara Švel-Gamiršek. Prilozi za znanstvenog kolokvija 1997.*, Drenovci, 4. listopada 1997., str. 31-33.

će se ispraviti tek u novije vrijeme, u *Povijesti hrvatske književnosti* Dubravka Jelčića⁵, koja je na svojim stranicama donijela više redaka o književnom radu Mare Švel-Gamiršek.

Posebno mjesto u književnom opusu Mare Švel-Gamiršek zauzima i zbirka kraće proze s elementima lokalpatriotskog romana *Ovim šorom, Jagodo* koju je objavila u Osijeku 1975. godine, a u kojoj donosi autobiografske poglede na vlastitu književnu poetiku, na književna drugovanja i razgovore od koji su neki zbiljski, a neki fiksijski s ostalim slavonskim autorima poput Kozarca i Velikanovića. Navedena zbirka je sastavljena od šest bastardnih tekstova, kako ih je u svome radu „Između fikcije i faksije – Dvije autobiografsko-memoarske novele Mare Švel-Gamiršek” priređenom za znanstveni kolokvij o dotičnoj autorici održanog u Drenovcima 1997. godine, nazvao dr. sc. Vinko Brešić. Navedena zbirka sastoji se od dva dijela. Prvi sačinjava općenitija proza pod nazivom, prema kojemu je naslovljena i cijela zbirka, *Ovim šorom, Jagodo*, a drugi dio se sastoji od šest tekstova pod naslovom: „Tragom Josipa Kozarca”, „Susreti sa Isom Velikanovićem”, „Umrta je samo jedna stara žena”, „Sada sahranjuju Vladu”, „Učinilo mi se” i „Trenutni snimci”. Sadržaju zbirke prethodi predgovor koji nosi naslov posljednjeg teksta „Trenutni snimci”, a popraćen je autoričnim komentarom naslovljenim kao „Nekoliko riječi o ličnostima obrađenim u *Trenutnim snimcima*”. Autorica potom nastavlja uvodom koji donosi autobiografsku bilješku pod naslovom „Moje djelo i ja”, u čijem središtu je Slavonija. Točnije, naglasak je na odgovoru autorice na pitanje imaginarnome čitatelju što za nju znači Slavonija, kojega je dala u obliku lirске imepresionističke slike s nekoliko glavnih motiva: *srebrna ljetna noć, zima sa saonikom kao gujom, šuma sa stablima kao živim bićima, njive žita u kojima zrije hljeb, opojno mirisne njive rascvale repice, ljetna oluja usred polja, babje ljeto kad sitni pauci marljivo predu tahnane svilene niti, jesen...* Njihovim je kadriranjem autorica zapravo stvorila okvir „trenutnih dojmova” u kojemu je proživjela dio svoga života. Njihovu je sugestivnost dodatno potencirala izravnim obraćanjem imaginarnome čitatelju kroz retorička pitanja tipa: *Jesi li ikada... Da li te ikad... i Znaš li...* Nakon toga je kao rezime svega napisanoga dala odgovor: Slavonija je za nju „mladost, radost, tuga i sjećanje”. Nadalje u središtu odgovora više nisu samo pejzaži nego slavonski ljudi s kojima su je upravo navedeni pejzaži povezivali („osjećaji i poslovi na njivama i poljima”) čime kreće na drugi plan pripovijedanja. S obzirom da je kao promatrač upozнала njihov moral, običaje, vjerovanje i ponašanje i da su joj neki od njih prepričavali svoje sudbine ili doživljaje, uslijedio je ovaj autoričn zaključak: „tako je došlo kao samo od sebe da sam opisivala šokačku problematiku”.⁶ Nakon toga pravi odmak od slavonskog kraja jer ju je život poveo daleko od njezina sela, čime nagoviješta treći plan pripovijedanja. Kada se ponovno nađe u „svome šoru”, pripovjedačica susreće one o kojima je pisala, pa ne čudi što je njezino pri-

5 Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, 1997.

6 Vinko Brešić, „Između fikcije i faksije – Dvije autobiografsko-memoarske novele Mare Švel-Gamiršek”, *Mara Švel-Gamiršek. Prilozi sa znanstvenog kolokvija 1997.*, Drenovci, 4. listopada 1997., str. 47-52.

povijedanje u ovom dijelu zbirke popraćeno nostalgичnim raspoloženjem te dobiva oblik uspomene. Vrijednost ovoga djela Mare Švel-Gamiršek, kako je to ustvrdio dr. sc. Vinko Brešić, očituje se u tome što se „spisateljica u svojim posezanjima za prepoznatljivim likovima iz vlastite neposredne blizine i u težnji da sačuva njihovu vjerodostojnost ponaša kao svojevrсни literarni kroničar koji svoj sadržaj nastoji sačuvati od fikcije, a fikciju ostvariti tek na razini izraza. Zato je proza Mare Švel-Gamiršek u umjetničkome smislu ambivalentna.”⁷

Švel-Gamiršek je autorica i dviju knjiga priča za djecu i mladež. Riječ je o nešto poznatijoj knjizi *Priča za Sveu i Karen* (Društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1967.), te knjizi *Legende* iz 1969. godine. Prva od navedenih sastoji se od osam priča, a njezini su glavni junaci životinje: Cvrčak, Majmun, Magarica, Pijetao, Hrčak, Zečić i Jež, dok je druga pisana u religijskom kontekstu, te se ubraja u njezina manje poznata djela.

Manje poznata Marina djela

U svome radu „Manje poznati uradci Mare Švel-Gamiršek“, mr. sc. Helena Sablić-Tomić⁸ nas upućuje na manje poznata poetska, prozna i dramska djela Mare Švel-Gamiršek, koja su objelodanjena na stranicama novina i časopisa. Među njima su već spominjane *Legende*, potom pučki igrokaz „Vatra! Vatra!“, pjesme: „Šumanovci“, „Moji dečki“ i „Mome mužu“, te pripovijetke: „Seka Andre Ivanovog“, „Grga Ivanov na svoju ruku“, „Posljednji susret“ i „Priča“.

Priče objavljene u knjizi *Legende* primarno su religijskog konteksta. Iako su likovi poprilično nedinamični i tek površinski prikazani, autorica je uspjela ostvariti ono što je htjela: prenijeti svoju poruku. Naime, osnovni životni smjer čovjeka prema njoj bi trebao biti težnja za smirajem i vjeri u Boga. U svojim je legendama uspjela prikazati da biblijski likovi žive *sa* i za obične svakodnevne ljude, a *Deus ex machina* jedan je od načina za pronalaženje rješenja za neku situaciju. Autorica umjesto predgovorom zbirku legendi započinje vlastitim razgovorom s Kristom te na taj način već upućuje čitatelje na tematiku i ostalih legendi, a to su: „Legenda o maloj Mariji“, „U Egiptu“, „Rođenje“, „Ivanove oči“, „Marija i Juda Iskariotski“, „Marija iz Magdale“, „Razmišljam o Petru“, „Vivak“, „Kvintija i Kralj“, „Poruka“, „Uskrsnuće“, „Prva misa“. U njima je autorici doista pošlo za rukom zblžiti običnoga slavenskoga čovjeka i poznate mu likove iz Biblije, zacijelo vođena samo jednim ciljem, a to je ugrađivanje kršćanskog svjetonazora u život na selu. Oni koji su dosad bili uzori, poprimili su tipično ljudske karakteristike: patnju, žeđ, bol, a u sebi nose i određeno ljudsko stanje ili ideal kojemu treba težiti. Da bi to mogla postići, Mara Švel-Gamiršek je pisala svoje legende jednostavnim narodnim govorom, smještala ih je u lokacije prepoznatljivije

⁷ Isto, str. 47.

⁸ Helena Sablić-Tomić, „Manje poznati uradci Mare Švel-Gamiršek“, *Mara Švel-Gamiršek. Prilozi sa znanstvenog kolokvija 1997.*, Drenovci, 4. listopada 1997., str. 35-38.

iz okruženja onih za koje su legende napisane, a posebno važnu ulogu u postizanju što plastičnije atmosfere imaju brojni opisi krajolika. Poznavajući pokatkad nepovjerljivu ćud Šokaca, Švel je u legendama, poput ilustracije napisanoga, ponudila dvije pripovijetke, „Ana“ i „Balada o razbijenom kipu“, s pomoću kojih je i u životnoj praksi pokazala koliko vjera može pomoći čovjeku.

Pučki igrokaz u dva dijela „Vatra! Vatra!“ jedini je njezin dramski tekst. Već na samome početku autorica ironizira svjetonazor onih o kojima i za koje piše. *Stoljetni narodni kalendar* zbirka je narodnih vjerovanja u kojemu su predviđanja tipa da će godina biti kišna ili da će nakon nekoliko godina buknuti rat. Za ilustraciju njegova značenja možda će najbolje poslužiti njezina rečenica: „I moj pokojni deda ga je čitao...“ što govori u korist činjenici da je i tada u ruralnim sredinama prevladavala sveopća zatucanost pa su sve novotarije poput npr. organiziranja vatrogasne udruge u selu bile izvrgnute preziru i odmah su odbačene kao nebitne. Naglasak u igrokazu i jest stavljen na prikazivanje duhovnoga stanja na selu temeljenom na odnosu među generacijama, no na kraju autorica ipak daje didaktičku poruku: selu treba i stoljetni kalendar, ali i nova dostignuća.

Kada je riječ o poeziji Mare Švel-Gamiršek, njezine su pjesme također ostale razasute po stranicama raznih novina i časopisa. Pjesma „Šumanovci“, iako pisana u strofama od četiri stiha, rimom *abab*, donosi pučku životnu priču o staroj slijepoj ženi koja zalazi u stoljetnu slavonsku hrastovu šumu moleći se s krunicom u ruci. Ušla je u šumu samo s jednom namjerom: moli-la je Gospu da joj vrati vid. Čuvši njezine vapaje, Gospa je šalje na bunar kod sedmog hrasta. Nakon što se oprala u bunarskoj vodi, starica je progledala. S obzirom da su tu čudesnu šumu, okarakteriziranu kao Gospino utočište, ljudi srušili samo zbog novca, legenda pretočena u stihove završava u marni:

*Umrla je šuma, zamrla je vjera,
ostali su samo negdje pusti novci.
A ono se mjesto odavno naziva
za spomen il žalost, ne znam, Šumanovci.*⁹

I u pjesmama „Moji dečki“ i „Mome mužu“ prepoznatljiv je religiozni podtekst, iako su one isključivo autoričini subjektivni zapisi o najbližim članovima njezine obitelji. Ono što je također stalno prisutno u Marinom poetskom izričaju je opis slavonskog pejzaža u pjesme, dok krajolikom dočarava svoje intimne osjećaje.

Npr. ljubav prema mužu:

*budi hrast, što širi
grane vasioni
bršljan što se vije – naći
češ u meni.*

⁹ „Šumanovci“, *Hrast*, br. 3, 1996.

Ili ljubav prema sinu i mužu:

*Nek nada mnom
vjetrovi huje,
nek nada mnom
mráz se ledi
tek moja dva cvijeta,
o Bože,
Ti poštedi, poštedi!¹⁰*

Za pripovijetku „Posljednji susret“ također se može reći da posjeduje religiozni karakter. U njoj je kroz odnos između dvojice dobrih prijatelja, ambicioznog sveučilišnog profesora dr. Klementa Jensena i župnika Ivana koji već svojim životnim putovima predstavljaju dva suprotna svijeta, prikazana vjera u vječnost ljudske Duše.

U pripovijetkama „Seka Andre Ivanovog“ i „Grga Ivanov na svoju ruku“ iskazan je odnos između muževa (muškaraca) koji mnogo rade, i žena, gordih, lijepih i strasnih, koje su željne pažnje i nježnosti:

„Pa na koncu – i on nije o njoj vodio mnogo računa. Izjutra je rano odlazio, a noću kad bi se kući vratio, nije mu bilo stalo da razgovara i miluje ženu, a napokon, tog milovanja nije ona bila željna...“

Mara zapravo u ovim pripovijetkama opisuje trenutke kojih je bilo dosta ali o kojima se pričalo samo potajice na sokacima, jer selo i iza zatvorenih prozora dobro vidi ulicu.

„Po selu se najprije stalo istiha šušcati, a kasnije i glasnije govoriti, da Grga hrani ženina švaljera.“¹¹

U tim svojim pripovijetkama Mara opisuje interijere, seoske kuće, narodne nošnje i običaje, preslikava duh i život seoske sredine, a tako iznijan-siran pristup u odnosima među stanovnicima sredine koju opisuje mogla je postići jer je i sama bila dio zbilje o kojoj progovara.

Doprinosi Mare Švel-Gamiršek u hrvatskoj i slavonskoj književnosti

Prema navodima dr. sc. Stanislava Marijanovića u radu „Mara Švel-Gamiršek u kontekstu hrvatske književnosti“¹² sama pojava Mare Švel-Gamiršek neuobičajena je i zato što je istovremeno zapažaju i književni kritičari i književni povjesničari, uz uvjet da se književna povijest počinje baviti piscem nakon što se njime prestala baviti književna kritika. U tom je kontek-

10 Helena Sablić-Tomić, „Manje poznati uradci Mare Švel-Gamiršek“, *Mara Švel-Gamiršek. Prilozi sa znanstvenog kolokvija 1997.*, Drenovci, 4. listopada 1997., str. 37.

11 Isto, str. 37.

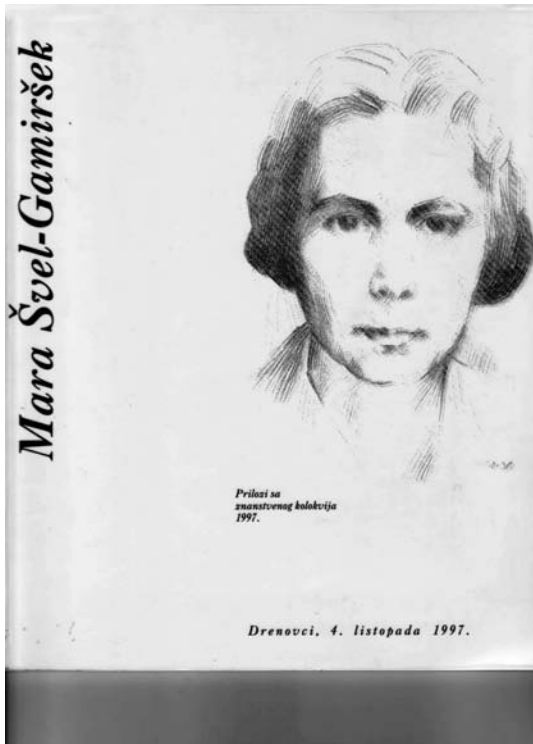
12 Stanislav Marijanović, „Mara Švel-Gamiršek u kontekstu hrvatske književnosti“, *Mara Švel-Gamiršek. Prilozi sa znanstvenog kolokvija 1997.*, Drenovci, 4. listopada 1997., str. 7-11.

stu zapažaju povjesničar Slavko Ježić i svi kritičari (npr. Stanko Gašparović, Vladimir Kovačić, Ljubomir Maraković i dr.) koji pišu o hrvatskoj književnosti slavonske provenijencije prateći njezinu pripovjedačku prozu *Šuma i Šokci* i roman *Hrast*. Međutim, bitno je naglasiti da je tek nakon završenoga književnoga i tematskog oblikovanja slavonsko-šokačke problematike u pripovjedačkoj zbirci *Portreti nepoznatih žena*, a potom *Pričama za Sveu i Karen* te romanom *Ovim šorom, Jagodo*, Mara Švel-Gamiršek okončala je svoj opus, kojim si osigurava trajno mjesto u hrvatskoj književnosti, i to ponajprije uvrštenjem u biblioteku *Pet stoljeća hrvatske književnosti* (Ljerka Matutinović, 1970. godine) i potom književnopovijesnom sintezom o njoj kao spisateljici slavonske sage, koju je dao Dubravko Jelčić u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti* (Zagreb, 1997.).

Istina je da je Mara Švel-Gamiršek, kao i pisci koji su joj prethodili, a i oni koji su danas sljedbenici, sastavni dio slavonskoga književnog korpusa u povijesnom sastavu hrvatske književnosti, o čemu svjedoči i rad dr. sc. Gorana Rema „Mara Švel i korpus šokačke književnosti“. No književno djelo Mare Švel, nezapažene pjesnikinje, a priznate pripovjedačice, romansijerke i memoarske kroničarke bosanske Posavine, Slavonije, Srijema i Bačke, svojom „šokačkom“ tematikom, problematikom i historicizmom tako reći „bježi“ iz zadanih vremensko-prostornih okvira uže hrvatske književnosti u šire „šokačke“ okvire i tematska okruženja, u susret piscima njezine tematike u manjinskim nacionalnim literaturama i književnim tradicijama Šokaca u Bosni, Vojvodini i Mađarskoj koji bi mogli biti usporedivi s njom, čime se razlikuje od književnog pristupa toj tematici reprezentativnih hrvatskoslavonskih pisaca Josipa i Ive Kozarca, Josipa Kosora, Joze Ivakića i Vlade Kovačića, koji se sam deklarirao da je „možda posljednji šokački lirik“, a potom i Srijemaca Živka Bertića, Ise Vlikanovića, Adalberta Kuzmanovića, obojice Benešića i drugih koji su joj zavičajni, srodni i bliski. No upravo zbog te svoje specifičnosti u književnom pristupu, odnosno time što je tematizirala Slavoniju s neskrivenom željom da kroz priču potvrdi nesretnu sudbinu jednog prostora i ljudi na tom prostoru, njezini tekstovi nisu se uklapali u dominantan stilistički okvir vremena u kojemu su nastajali.¹³ Upravo je to jedan od razloga, uz činjenicu da je najviše objavljivala za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, zbog čega joj je i zabranjivano književno djelovanje od 1945. do 1950., njihova dosadašnjega književnopovijesnoga preučavanja, što je za neminovnu posljedicu imalo ne samo zaborav nego i uništenje istih.

Tek se u novije doba počeo pisati koji redak više o životu i književnom stvaralaštvu ove književnice, a danas ju se ponajviše vezuje uz fenomen regionalizma kako u hrvatskoj književnosti tako i u hrvatskoj kulturi općenito, u čemu se, među ostalim, i ogleda njezin značaj kao književnice. Djela Mare Švel-Gamiršek predstavljaju jedan od izraza tog fenomena u prostornom obliku (konkretno Slavonije) i u dramatičnim vremensko-povijesnim okolnostima (međuratnom razdoblju), pa tako s regionalne razine koja je bila karakteristična posljednjih desetljeća 19. stoljeća, prelazi na višu, nacional-

13 Julijana Matanović, „Švel-Gamiršek, Mara“, *Leksikon hrvatskih pisaca*, Zagreb, 2000., str. 717-718.

nu razinu u prvim desetljećima 20. stoljeća. To se dakako odražava i na karakteristike regionalne proze kao takve: postaje anakronična, nostalgična (jer govori o sustavu vrijednosti koji se raspada) ali istovremeno postaje i kulturna proza, a vrijednosni sustav običaja i načina života koji, umjetno, nastoji oživjeti i predočiti življim no što jest, postaje stilom za sebe.¹⁴

Juraj Lončarević je pak u svome radu „Povratak u hrvatski Srijem djelom Mare Švel-Gamiršek”,¹⁵ podsjetivši da je Srijem i dalje neponovljiva i neistražena duhovna riznica hrvatskog naroda, konstatirao istinitu činjenicu da je Marino djelo zapravo

najnepoznatije onima kojima bi trebalo biti najpoznatije, a to su srijemski Hrvati, od kojih su mnogi silom prilika i u novije vrijeme morali napustiti svoj rodni kraj pa bi im stoga Marina djela, u kojima je, pišući ih, nastojala očuvati lik šokačkoga čovjeka kao i istinu o ravničarskom čovjeku kroz povijest, trebala biti od posebne važnosti. Da Šokadija ne spava i da Šokci žive, te da i Mari Švel-Gamiršek pripisuju dio zasluga za to, govori i konkretno *Međunarodni okrugli stol Urbani Šokci 4 – zemlja, šuma, Šokci i Bunjevci*, koji je održan u travnju 2009. godine u Somboru, kada je među radovima svoje mjesto našao i rad mr. sc. Vere Erl iz Osijeka i Sanje Šušnjare, studentice iz Vrbanje pod nazivom „Iznovljavanje šokačkih priča Mare Švel Gamiršek”.

Zaključak

Nezapažena pjesnikinja, ali priznata pripovjedačica, romansijerka i memoarska kroničarka Mara Švel-Gamiršek svojim je književnim ostvarenjima,

14 Bogdan Mesinger, „Diskurs slavonskog mita u djelu Mare Švel”, *Mara Švel-Gamiršek. Prilozi sa znanstvenog kolokvija 1997.*, Drenovci, 4. listopada 1997., str. 23.

15 Juraj Lončarević, „Povratak u hrvatski Srijem djelom Mare Švel-Gamiršek”, isto, str. 19-23.

kako onima koji su poznati i priznati u području hrvatske književne povijesti i književne kritike poput zbirke novela *Šume i Šokci* i kratkog lokalpatriotskog romana *Ovim šorom, Jagodo*, tako i onim manje poznatima poput knjige *Legende* i njezinih pjesama razasutim po novinama i časopisima, zadužila sve vojvođanske Hrvate, a napose Šokce.

Proučavajući njezin književni opus bez obzira na razdoblje u kojem je nastajao i bez obzira na to koliko javnost bila upoznata s nekim njegovim dijelom, dolazi se do zaključka da je ono po čemu se odlikuje i ono što ga u neku ruku čini jedinstvenim i posebnim je činjenica da se kroz svako Marino djelo provlače ove značajke ili bolje reći zadane tematske cjeline:

Šokci i Šokadija, koji podrazumijevaju opisivanje i bilježenje narodnih običaja, narodnih nošnji i narodnoga govora; **Kršćanska tradicija**, koja je kroz njihov religiozni karakter prisutna u svim književnim vrstama kojima se bavila Mara Švel-Gamiršek, kao i stalna prisutnost vjere, vjerskih motiva i vjerovanja kao nužnih uvjeta za postizanje životnog uspjeha; Naglasak na **potpunoj isprepletenosti čovjeka i prirode**; **Prisustvo žene u šokačkom gazdinstvu**, gizdave, lijepe, strasne, uz koju često veže i motiv nevjere i preljuba; **Iz naroda u narod**; te **Didaktičnost završetka djela**.

Nadalje, tematizacija Slavonije, slavonske šume i Šokaca, imala je dvojaki učinak na uspjeh Mare Švel-Gamiršek kao književnice. Kad je riječ o književnoj kritici i ocjeni temeljem kojih se njezino književno stvaralaštvo smješta u okvire hrvatske nacionalne književnosti, valja naglasiti kako je ona dosta skromna mahom jer se svodi na općeniti sud o njoj kao književnici koja je svoj život i djelo vezala uz Šokce i „šokačku problematiku“, čime se također vezuje uz književnu tradiciju slavonske književnosti predvođenu Josipom Kozarcem, Živkom Bertićem, Isom Velikanovićem, Jozom Ivakićem i drugima. S druge strane, uz kritičare koji pretjerano ne priznaju njezin rad, postoje i oni koji tvrde kako poslije Ivana Kozarca nitko nije toliko umjetnički uronio u dušu slavonske šokačke žene, kao što je to u novelama uspjela Mara Švel-Gamiršek (Vladimir Kovačić). Štoviše, spomenuti ju je kritičar nazvao i „šokačkom Selmom Lagerlöf“, usporedivši je s popularnom švedskom neoromantičarskom pripovjedačicom. Bilo kako bilo, kritičari se slažu da se vrijednost njezina stvaralaštva ogleda u dokumentarnosti njezina pripovjednog stila, odnosno lirsko-autobiografskom značaju njezine proze, kao i korištenju autentičnog materijala iz stvarnoga života te autoričina emocionalnog angažmana i uživljenosti u likove i teme svojih novela, napose ženskih, te kada tematizira propadanje slavonskih seljačkih zadruga. Stoga se s punim pravom može reći da je zasluga ove Mitrovčanke nesumnjiva i velika, pogotovo kada je riječ o bilježenju crtica iz života Šokaca kao i trajnom očuvanja šokačke tradicije kroz povijest.

PJESNIK SJENKI LAZAR MERKOVIĆ

Lazar Merković! Merković Lazar!!! Razora! Damaraju i brončaju ove riječi Lu meni, ko povodac godinama, pedesetak godina, *horčaju*, poput Homerova *Odiseja*, dugih lijepih pedeset godina, pulsiraju u prostoru – u vremenu, u venama, kapilarama, kao kap neprozirnih stihova. Stihova od koji se žedni! Toliko traje, žulja, svrbi, poznanstvo između mene i Laze, bolje između Laze i moje ničim izazvane malenkosti.

Počelo je davne 1969. Posredno, za Badnju večer, neoprezno se pohvalim tetki M. Sekelj – Seki, uz *zamedljanu* rakiju i *nakićenu granu*, pomalo i sam *zamedljan*; kažem, velim, zgotovio, zapržio sam i sklepaio zbirku pjesama, *vabi se Djetinjstvo*. Radila je u Radio Subotici, tek osnovanoj, urednik, pjesnik Lazar Merković, zamoli da mu preda rukopis zbirke i, po mogućnosti, upriliči susret. Pjesme je ponijela. Poziv uslijedi za drugi dan Božića. *Stante pede*, zaputih se Varoškoj kući, ka „tavanu“ gdje su bile prostorije radija.

Počelo je. Početak, koji traje u našim tjeskobama, brigama nas veže. Između nas bilo je mnogo početaka, na sinusoidnoj crti s različitim amplitudama. Od prepirki, svađa, rasprava, diskusija, praznih uvjeravanja, no bez vrijeđanja. Nismo se svađali svađe radi već radi novih sadržajnijih mirenja, približavanja; te *raskrečene* prepirke su trajale. U biti, iz tih verbalnih „sukoba“ izlazili smo bogatiji, plemenitiji, bogatiji za nova iskustva, i nove stare brige. Jer svakom serioznijem napretku nužno prethodi neki sukob, revolt, oplemenjen tjeskobom, nezadovoljstvo prema pojavama, stanjima, odnosima itd. Bilo je to vrijeme, ah vrijeme! Dobro, bili smo mlađi, nisu u pitanju godine, to je ontološko umrežavanje...

Merković je dobrano bio razapet između „tavana“ i prizemlja Gradske kuće (redakcija časopisa *Rukovet* nalazila se na polukatu). Kada je završio posao oko radija i u Radiju, *dopeljao* je do redakcije, i nastavio uređivanje, kroz razgovore, diskusije i druge priloge. U redakciji smo se okupljali, bila su to vremena. A imena, tek imena... Europska. Živio se književni i događao književni život *varoši*. Život uz mnoge časopise od Triglava do Đevđelije, redakcija je žila kucavica stvaralačkog bitisanja artifičijelnog pulsiranja grada Subotice. *Spiritus movens* – Laza Merković!

Sve se nekako, namjerno spontano, završilo u klubu umjetnika kod Goluba u Kazalištu. U pozorištu, danas. (Danas, kad je nad njim izvršen etnogenocid. Svim akterima koji su teatar sveli na to što su ga sveli, treba postaviti mramornu ploču, mastodontskih dimenzija i zlatnim, zahrđalim slovima uklesati njihova imena, na ponos i duhovnu sramotu grada, njihovoj slavi na sramotu, o čemu drugom prilikom.) Danas je sudbina časopisa jadna, jedva ih ima, slični na bolesni skelet teatarskog betona u centru grada, *viza vi* Gradske kuće. Nema u gradu književnog života, toga nema, ali ima tog čega ne bi trebalo biti.

Ubrzo je istrčala knjiga mojih pjesama *Djetinjstvo*, bez potpisa urednika, knjigu potpisuje redakcijski odbor, a znamo da i bilteni imaju svoga urednika. Time je počelo. Počelo je. *An pasan*, za honorar, supruga i ja smo proveli deset dana na moru. Koje vrijeme. Danas, honorar je misaona imenica. Ubrzo je uslijedila metla, čistka, glavni knjigovođa je Stipan Kopilović i odjeljenje SK (Saveza komunista, *op. ur.*).

Oni koji su do jučer sjedili za istim stolom u redakciji, kavani, ili stajali za Kockom, u sendviču, pisci, slikari, pa red doušnika, pa red *lezilebovića*, prestali su se poznavati, zaboravili su i sebe i druge, zaobilazili su kao okuženi jedni druge. Lazar smijenjen, deložiran. Drugo ćupavo vrijeme, nov prekid stvaralačkog kontinuiteta u hrvatskom korpusu. Subotica od stvaraoca i intelektualaca doslovno očerupana. Vakuum.

Pitanje – čemu tolika ekspozicija? Ima valjanih razloga. Bar za mene, valjanih.

Preda mnom je knjiga Lazara Merkovića *Osame*. Knjiga je širi izbor iz cjelokupnog opusa pjesnika, nastajala u dugom vremenskom periodu, a sadrži deset ciklusa: „Nova plovidba“, „Odbljesci“, „Intime“, „Dnevnik rastanka“, „Pejzaži“, „Malo i veliko“, „U odrazu svijesti“, „Sam pod zvijezdama“, „Između dva kamena“ te „U vremenu“. Knjiga bogata motivima, temama, metaforama, slikama, filozofskim refleksijama, začinjena tjeskobom. Vremena se mijenjaju po nekom zakonu temporalnosti, mijenjaju se društva, *avlije* koja gleda na dvorište... I mi se *nolens volens* mijenjamo – neki sazrijevaju, neki podjetinje... Godine prolaze, unazad, *curik* ne može, mi ih brojimo, slažemo ih u sjećanje ili ih držimo u zaboravu; malo tko za oprost ih sprema.

U mijenjanju mijenjanja, u mijenjanju i pjesme se mijenjaju. Moraju se, trebaju se iščitavati u širokom kontekstu, ne samo u vremenu nastanka, nego u drugom vremenu, u novim knjigama, u drugim knjigama. Jedna pjesma ima dimenziju cjeline cijele knjige, a cijela knjiga otvara tajnu jedne pjesme i nudi moguću ključ za ulazak u ipak neuhvatljivi smisao značenja. Trebamo imati na umu historijsku, društvenu i političku klimu i atmosferu i mnogo još toga kako bi otkrili, razumjeli pjesnikovo pjesništvo.

U knjizi *Osame* zastupljeni su različiti stilovi, od stroge forme soneta, slobodnog stiha, dugih i kratkih pjesama, što dodatno otežava iščitavanje. Izazov je veći, strpljene je potrebno, krajnji učinak može biti sretan. Jasno, imperativ za prikazivača je konkretan tekst, sama pjesma, riječ. Od njih treba početi zidati, naći barem dvije valjane cigle ili nekoliko mekih izdržljivih

kamenova na kojima Merković u knjizi *Osame* kao lajtmotiv, inzistira i na čemu svoje *opjevke* zida.

Pri svemu ovome moramo imati u vidu, poslije tolikog vremensko-prostornog tubitisanja, po *Heideggeru*, pjesnik više ne piše pjesmu, već pjesma piše pjesnika, ako pjesmotvor odoli vremenu, otvara se ontološka, u ovom slučaju ateistička, dimenzija egzistencijalnog horizonta tjeskobe življenja života, to jest brigovanja brige (spoj J. P. *Sartrea* i M. *Heideggera*), odnosno metaegzistencije. Subjekt, osobno Ja, napušta pjesnika, daje mjesto lirskom subjektu koji, ako ustraje i odoli zubu vremena, u svom bitisanju živi na način Brige. Dalje, nije nebitno, u taj složeni kontekst ulazi i sam prikazivač, pokušajem i činom analiziranja i kritičkog prosuđivanja knjige *Osame*, uključuje i njega (u ovom slučaju mene) te literaturu koju čita, koju je pročitao, doživio i sl.

Simplificiram, pozivam Branka Miljkovića, napisano i pročitano: „ti eseji koje pišem su u većoj meri uslovljeni poezijom koju pišem, nego poezijom o kojoj pišem. Svuda i na svakome mestu tražim sebe“. Kritika poezije predstavlja njeno shvaćanje, a ono se postiže interpelacijom (ovdje riječ interpelacija zamjenjujem riječju destrukcija, u smislu razgrađivanja, a ne rušenja), destrukcijom zadane strukture djela. Idem novoj sintezi, penetriram u tajnu pjesme u bilo otkucaja ljepote u lijepom, ne u sam smisao, smisao poezije izvan, neuhvatljivog i neprozirnog pojma ljepote. U ljepoti zalaska sunca možemo nepatvoreno uživati i doživjeti je; sam zalazak i smisao zalaska znanstvenim jezikom se može objasniti, ali tamo stvarne ljepote zalaska nema. Pravi zalazak sunca je u nama, i u interakciji jezika i sunca: riječ koja sije s riječima ljepote tubitka. U horizontu bivstovanja otkrivamo ontološku egzistenciju pjesme za nas, čitatelje... Red je stoga da prijedem na interpretaciju (raz/g/aranje) poezije knjige *Osame*.

Lazar Merković istančanim senzibilitetom i obogaćen iskustvom, na fonu ateističko humanističkog egzistencijalizma (Sartre) gradi vlastito lirsko biće. U razmišljanju kako egzistencija prethodi esenciji, pjesma „Rađanje čovjeka“ vispreno spaja različite riječi, sintaktički dovoljno udaljene, zida ih neprozirne te nas tako duhovno ljepotom neprozirnog obogaćuje i čini humanijim u svijetu kroz koji kao trska, koju vjetar (Pascal) trajno prolazno goni u prolaznost.

Merković je pjesnik refleksije, ne misaonosti radi! Misao je kod njega alatka, *penzla*, kist. Misaonost se ne nameće sama po sebi i za sebe, misao traži, njuši riječ. Nastoji nešto, kroz ništa (a to je sve), reći; u tome uspijeva majstorski. On u sprezi dviju ili više riječi potire denotativnost riječi; pravi razliku između znaka, simbola i privida postojanja. Kada kaže, napiše *kamen*, ne misli na kamen, na njegovo biće, već na imaginarno jedinstvo različitog u nečemu stamenom, povezujući čulno i osjećajno iskustvo, koje prethodi pjesmi prije nego što ju je pjesnik napisao i riječima ovjekovječio. Merković ne izjednačava riječ i biće, kamen ostaje kamen u samoj riječi, u sprezi s drugim riječima, denotativno značenja kamena se gubi (izbjegava se platonizam), već obavlja konotativnu funkciju. Koristi se kratkim i dugim konotacijama, svoj cjelokupni pjesnički opus alkemijski pretvara u jednu pjesmu.

Pjesnik Merković slika. Riječi odjekuju muzikom boja. Kada riječ usne san u mislima pojavi se pjesma u boji. Boje su bitne u strukturi gradnje pjesme. Kroz slike, boje, slažu su motivi i teme u širokom luku od ljubavi, traganjem za smislom egzistiranja, osamljenosti čovjeka i njegovo drhtanje pod nebom, zatim su tu socijalni motivi, urbani motivi... Zajednički nazivnik je tjeskoba, tjeskoba ali ne kao muka već kao briga.

Noseće riječi: kamen, pjesma, riječ, ruka, sunce, boje, broj dva, krugovi... Naglašen odnos u tom hrvanju riječi je odnos kamen – pjesma.

Počet ću interpretaciju motivom ljubavi, antologijskom pjesmom „Noj“.

*Prsti i usne u neraskidivom lancu...
Jedan poljubac sjedinjuje sve poljupce.
Pa ipak; noj je sabio glavu u pijesak.*

Znakovito, prvi stih pjesme, završava trotočkom. Trotočka je znak i simbol. Gramatički je znak. Dugom konotacijom, trotočku vežemo za posljednju riječ pjesme – pijesak, i otvaramo sve što je u ljubavi otvoreno. Neiskazivo, u četvrtom stihu, uz riječ pijesak, trotočka postaje simbol – predstavlja slikovito zrnac pijeska, zapravo unučad kamena. Pjesma „Noj“ ima i dadaističku dimenziju, pa ju možemo napisati i ovako:

*Ljubav ... pijesak
Noj je ovdje nepotreban.*

(An *pasan* dadaizma, tek da se zna oni su u Subotici, tridesetih godina u jednoj slastičarnici među prvima održali skup, istina prošli su pokisnuto na tragaču, bila su takva vremena, ipak *varoš* je europski *dihala*.)

Pjesma ima i horizontalo značenje. Analizirajmo.

Riječi *prsti* i *usne* sintagmatski su blizu; organski ljudski elementi otvaraju pjesmu, denotativni su. Ali, riječ *lanac* na kraju prvoga stiha je na velikoj udaljenosti, mrtav predmet, ima konotativnu funkciju. Riječ *prsti* asociiraju burmu. Sintagma *neraskidiv lanac* označuje brak. Riječ *lanac* muti situaciju, nazire se sukob na fonu odnosa žensko-muško. Jer, drugi stih govori da je brak raskidiv, unosi nemir, strah u muškarca raste. Lanac traži ruku, mušku ruku, da nevjerstvo kazni. Drugi stih, *jedan poljubac* pripada ženi, sjedinjuje, svi poljupci pripadaju muškarcu. Njemu je jedan poljubac mnogo, svi poljupci su mu malo. Strah, muka, briga muškarca označena je imenicom – noj. Muškarac bježi od odgovornosti, od zbilje, uviđa, doživljava svoju slabost i nemoć i sabija glavu u pijesak, bježi od sebe, traži novi odnos, misleći da je time opasnost minula.

I tako vječna borba se odvija od početka svijeta, od jabuke do pjesme naslovljene „Noj“.

Pjesma: „Ljubav“.

*Poljubio sam jabuku –
blistala je između*

*dva bijela niza!
Pomislil: vino!
Ali smjesta se prevarih.
To je samo ljubav.*

Niz riječi: jabuka, vino, ljubav, naznačuje sjenku grijeha. Biblijski simboli. I Adam se prevario, ali on je jabuku bar zagrizao, nakon čega je uslijedila kazna. Pjesnik je u pjesmi jabuku tek poljubio. I dogodila mu se samo ljubav. Rekoh, prilog „samo“, unosi nemir; što bi se više od ljubavi moglo dogoditi. Jedna od zapovijedi glasi „Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe“. Pa riječ, „samo“, zorno oslikava da je čovjek zalutao, da mu je bližnji sve dalji i dalji...

Umjesto grijeha na djelu je alijenacija: i kruži opisujući prostor duhovne bijede, on ne čuti sudbinu i ne osjeća brigu kao most prema bližnjemu, ne zna što je predmet njegove ljubavi i što je sama ljubav – kompjutor usisava, ne prašinu, već osjećaj zajedništva. U knjizi *Umijeće ljubavi* E. From upućuje na to. Stoga su Isusove riječi „Mir vam svoj ostavljam, mir vam svoj dajem“ – Pružite znak mira – jače, današnjem čovjeku potrebnije više nego ikada – ukazuje na to. Mir! Samo to i ništa više. Mir! Moderan čovjek ne osjeća sebe kao brigu, pa ne briguje ni za druge. Ravnodušnost magle se uvukla u njegovo tijelo bez duše.

Stihovi pjesme „Pitanje“ *Da li te volim? / Ostavi pjesmu / te onda vidi / kako je prazno!* i pjesme „Ne tuži“ *Ne tuži / ako uzmem / tvoje / oči / i samoća moja / mora jednom / progledati se* dopunjuju i angažirana su priprema za sljedeće pjesme... Zajednički nazivnik i okosnica zbirke *Osame* mogao bi biti: prvo sam volio žene, onda cvijeće, sada volim kamenje. Puno u kamenu ljepote bez nevjere, vječno je!

Rekli smo da je poezija Lazara Merkovića bogata slikama – to je simfonija slika! Slike nisu samo metafore: u pjesmi one grade priču, bajku. Godišnja doba i njihove smjene maestralno su izražene: u pjesmi „Ravnica“ cvrkut ševe i miris zemlje se stapaju; u pjesmi „Prijevara“ lastavice na *drotovima* spremaju se za selidbu, netko ih je prevario, dolazi zima, duga, hladna i šku-pa, gremo na jug, ne zime radi, već hrane radi, i insekti su ih prevarili. Ševa i lasta. Simfonija doživljaja.

Pozornost, i strpljivo iščitavanje zaslužuje pjesma „Strnika“. Čitatelj ostaje za trenutak osupnut; obično naslov daje ključ za ulazak u jedan od mogućih smislova opjevanog predmeta. Merković ovdje majstorski čini ontološku inverziju s naslovom, pa se pjesma pretvara u naraciju, u bajku. Naslov je u binarnoj funkciji. *Strnika* je ram i potka za sadržaj opjevka. Kad pomislim na *strniku*, navali plima asocijacija iz djetinjstva. Prva pomisao: njiva poslije žetve, žuta bodljikava ponjava. Kao dječarac, bio sam svinjar na obližnjem salašu, pored Paličkoga jezera, zorom rano, uz frulicu, a bez patika, tjerao sam svinje na ispašu. Tko nije znao ići bos po njoj, jao njemu. Evo pjesme „Strnjika“:

*Na vriježi kupine izgara mili smiješak –
ptica je ukasila zamišljeni krajolik,*

*rastopila ljepotu pustare stopama
i oivičila je tisućama glasnih bodlja.*

*Cvrkut je nakalemio ljuljašku na granje,
od krila načinio jedro za stoglavog zmaja,
a zmaj je raspirio strasti malenih dječaka
da bar jednom ugledaju sivog sokola u zenitu.*

*Zavičaj ptica je otkrio krv u nebesnoj dugi,
ali je nemoćan bio da spriječi zločinački ujed
koji je raznio udove uzvitlanoj pjesmi.*

*I danas nemir silazi među vriježe kupine
pruće neće olistati dahom umiruće ptice,
niti će ubici oprostiti prekinuti napjev.*

Destruirajmo pjesmu. Tisuće glasnih bodlji, bodlje za noge, *strnika*, bodlje za ruke kupine. Spoj ruku i nogu. Pored *uvratina* često je bilo kupina. Stoglavi zmaj nije iz bajke, to su *krstine*, *klupe*, i ptice, koje su svojim pojanjem bile na žutoj bini čest gost – ostajalo je zrneljva dovoljno, pabirčili su. Sivi soko, *ubica*, zvali smo ga kobac ili *vrepčar*. Sve se to u dječjoj mašti odvijalo s nekom stravom, tjeskobom. Sada tih slika više nema. Stoglavi zmaj danas je kombajn, *krstine sa gumnom* su kompjutori. Samo nam još vještice fale, no tu je internet.

Iščitavajući zbirku *Osame*, nalazim da je njena osnovna nit poput paučine razapeta između riječi kamen i pjesma. Između njih povučena je egzistencijalno-humanistička linija (kada kažem egzistencija, prije svega podrazumijevam angažiranost, u Sartreovskom smislu). Lazar Merковиć ovdje se pjesnički potvrđuje kao filozof, nalazeći da pjesma više kaže nego filozofija; ako ne više a ono suštinskije i dublje: nalazi tubitak u njegovom bivstvovanju. Jer, pjesnik kada napiše, ispjeva „kamen“, ne misli na kamen, izbjegava platonizam, konačno sam *Heidegger* poeziju stavlja ispred filozofije i znanosti. Pjesnik se u zbirci angažira na fonu i motivima osamljenosti, praznine, tjeskobe, smrti, brigovanja i trpljenja, a u odnosu na svijet u relacijama slobode, sudbine i sadržajne prolaznosti. U biti, to je determinirano. Descartesov *cogito, ergo sum* možemo prepjevati: pjevam, pišem, dakle jesam; i s Pascalovom trskom koja se ljulja, povija i njiše po zakonu nekoga vjetra s osjećajem da smo bačeni u ovaj svijet s krhkom egzistencijom, a do esencije moramo, brigom doći. Izbjeći ništavilo puke prolaznosti.

Tu bačenost nalazimo najbolje, čini se, u pjesmi naslovljenoj „Sebi“:

*Vidim:
stručno si
ugradio sebe
u ništa.
Ceriš se,*

*sasvim si
 tako zadovoljan.
 Onda ostani tamo.*

Ova pjesma je prolegomena za pjesme „Oluja“ i „Rađanje čovjeka“. Šteta što su na velikoj distanci, no rekli smo, pjesnik rabi duge i kratke konotacije.

Soneti „Oluja“ nabijen je paskalovskom energijom, JEDNOG ja i jednog ti koje misli. Pitanje je kako čovjek može misliti samoga sebe bez nekoga ti.

Oluja

*Trska je koljenima molila vjetar
 da joj vrati zelene pletenice
 zaboravljene usred poljubaca
 u jednom vječno mladom proljeću.*

*U svom zvučnom lutanju vjetar se
 bijesno spotakao na prstima sunca
 i namjerno zaboravio preživjeti
 krik njene razgolićene ljubavi.*

*Iz vode su izrasli mrki zvuci
 (Trube uvijek nadvladaju stihiju
 i podižu pjesmu za žrtvu svjetlosti!)*

*Jablan je dohvatio oblak mačem
 i smireno pustio korijenje u zrcalo
 položeno na koljena slomljene trske.*

Trska personificira čovjeka koji na koljenima moli vjetar. Vjetar trski udahnuje život zajedništva u snopu. Čovjek je sve dalje od humanitarnog zajedništva. Čovjek bez čovječanstva ili čovječanstvo bez čovjeka. Pitanje je postavljeno: poslije svega što će nama poezija? No iz horizonta življenja, poezija je potrebna za obnovu morala. Estetika i etika se dopunjuju.

Trube, jablan, oblak, mač, imaju biblijsko označje. Jablan je jahač apokalipse. Kod A. G. Matoša jablan je blasfemičan, on je gord, a gordost je izvor svih grijehova. Poznata je krilatica: Od povijesti se ništa ne može naučiti, pa ni ništa. Stoga je poezija spas i izlaz u jedan egzistencijalni humanizam, gdje u prolaznosti potvrđuje svoju ljudsku notu trpljenja i brigovanja. To putovanje naglašeno je riječima: lokomotiva, pero, vagoni, para, krik, munkovski krik, prolaznost; peron je čekaonica za groblje, vagoni i lokomotiva vučna sila ka kriku.

U pjesmi „Rađanje čovjeka“ sublimiraju se mnoga značenja Merkovičevih pjesmotvora. Pjesma je s razlogom duga. Cijela pjesma vrhuni u posljednja dva stiha:

*i da mi jednog dana ne bi zapisali na krstaču:
Ovaj se čovjek, zapravo, nije ni rodio!*

Nekim *engagementom* (franc. angažman, op. ur.) potvrđujemo sebe u životu i kroz život, na liniji: estetika, pjesma, etika, moral, lijepo, sloboda, istina kao način *brigovanja*. Pjevam, pišem, usput i mislim, ipak jesam.

Na kraju, umjesto zaključka, posljednji stihovi iz „Jutarnje pjesme“:

*Na ploči – plač je pjesma.
Više ni jutro nije čisto.*

B. Miljković u pjesmi „Goran“ pjeva:

*I drvo je reklo nemoj jutro moje belo
Ime ti tvoje ostavljam kad ne mogu da se vratim.*

Što umjesto zaključka ovi stihovi? Kod Merkovića ima mnogo zaključaka. No, to je svježa, moderna, angažirana poezija, ne opterećuje, piše o dilemama modernog čovjeka, istančanim senzibilitetom, promišlja ovo naše putovanje, ka novom povratku.

KONCEPT VREMENA U KALENDARSKO-DNEVNIČKIM PUBLIKACIJAMA

Na osnovu postavki kognitivne znanosti, posebice kognitivne lingvistike, rad će usporednom analizom dvaju sličnih tipova publikacija, ali iz različitoga vremenskog razdoblja (pučkih kalendara i *Sensa*¹ planera i dnevnika), pokušati dati odgovore na pitanje o načinu na koji je čovjek 18. i 19. stoljeća doživljavao pojam vremena te razlikuje li se to, i u kojim segmentima, od načina na koji vrijeme doživljava čovjek 21. stoljeća.

Uvod

U definiranju svakodnevne zbilje naš konceptualni sustav igra središnju ulogu u svim aspektima življenja. Unatoč tomu, koncepti prema kojima živimo uglavnom nisu nešto čega smo svjesni, a konceptualni sustav je po svojoj prirodi metaforički, stoga su metafore² pokazatelji konceptualizacije.³ Koncepti su također i osnovna jedinica poimanja značenja u kognitivnoj lingvistici, konvencionalni su i relativno stabilni. Kako objašnjava Lakoff, način na koji razumijemo je način na koji zamišljamo (*understanding*

1 *Sensa* planer i dnevnik je godišnja publikacija koju izdaje Adria media d.o.o, a koji se svojim konceptom nadovezuje na teme i svjetonazor koji promovira časopis *Sensa*. Za razliku od drugih planera i dnevnika koji se mogu naći na hrvatskom tržištu, *Sensa* planer i dnevnik obiluje ilustracijama i fotografijama, citatima, a u manjem dijelu donosi i tekstove – to su ujedno i detalji koji ga približavaju pučkim kalendarima te je stoga izabran za usporedbu.

2 Konceptualna je metafora jedan od kognitivnih procesa konstruiranja značenja na temelju kojeg povezujemo dvije konceptualne domene: izvornu domenu (engl. source domain) i ciljnu domenu (engl. target domain). Konceptualna se metafora kao spoznajna sposobnost odražava u jeziku, što znači da razlikujemo dvije razine: metaforički jezični izraz i konceptualnu metaforu. Preslikavanja u konceptualnoj metafori odnose se na korespondencije između dviju domena, dakle, riječ je o skupu naših znanja o tome što se preslikava na što. Milan-Mateusz Stanojević: *Konceptualna metafora u kognitivnoj lingvistici: pregled pojmova. Suvremena lingvistika*, 2009., god. 68, br. 2, str. 339-369.

3 George Lakoff i Mark Johnson: *Metaphors we live by*, Chicago and London: The University of Chicago Press, 1980., str. 3-9.

is imagination),⁴ a kako je um posve utjelovljen (*embodied*)⁵ svijet doživljavamo i tumačimo kroz interakciju tijela i uma. Nadalje, doživljaj vlastitoga tijela ne možemo odvojiti od doživljaja prostora, jer tijelo ne možemo doživjeti drukčije nego u prostoru, te je prostor jedan od osnovnih koncepata u interpretaciji stvarnosti.

I drugi važan koncept – vrijeme – također najčešće doživljavamo kao prostor. Tip konceptualizacije vremena kao prostora varira od jezika do jezika, a može se iščitati iz vremenskih orijentacijskih metafora, pa tako, primjerice, zamišljamo prošlost (vremenska dimenzija) kao nešto što je iza nas (npr. u metafori *ostavila je to iza sebe*), a budućnost nešto što je ispred nas (npr. u metafori *bolji dani su pred nama*), pri čemu je pozicija promatrača u sadašnjosti (vremenska dimenzija), dakle u sredini (prostorna dimenzija).

Koncept vremena

Osim prostornog doživljaja vremena u taj se koncept mogu upisivati (a iz metafora iščitati) različite društveno uvjetovane vrijednosti. Tako iz metafora kao što su: *Previše sam vremena potrošio na nju* ili *Danas nemam vremena za tebe* vidimo da se vrijeme doživljava kao nešto vrijedno, nešto što se može posjedovati ili dati te možemo zaključiti da metaforički koncepti *vrijeme je novac*, *vrijedna roba*, formiraju koncept zasnovan na potkategorizaciji jer je u modernoj kulturi novac ograničeni resurs, a ograničeni resursi su vrijedna roba.⁶ Takvo poimanje vremena je tipično za američku kulturu, iz koje nam također dolazi i koncept *time managementa* odnosno upravljanja vremenom (vidimo da je i vrijeme predstavljeno kao stvar), pri čemu je nevažna činjenica da je vrijeme apstraktna kategorija koja nema finalnu količinu nego samo „odsječke“, društveno dogovorene, te da jedino možemo upravljati svojim aktivnostima unutar određenog odsječka, a ne vremenom kao takvim.

Iz takvih i sličnih konceptualizacija, koje se razlikuju od kulture do kulture i/ili od jezika do jezika, možemo uočiti odnos određenog društva prema vremenu te možemo govoriti o kulturama koje su monokrone (M-time) i onima koje su polikrone (P-time).⁷ Pojednostavnjeno bismo mogli reći da je

4 George Lakoff i Vittorio Gallese: „The Brain’s Concepts: The Role of The Sensory-Motor System in Conceptual Knowledge“, u: *Cognitive Neuropsychology*, 2005, 22 (3/4), str. 455-479.

5 Isto.

6 *In our culture TIME IS MONEY in many ways: tele-phone message units, hourly wages, hotel room rates, yearly budgets, interest on loans, and paying your debt to society by „serving time“. These practices are relatively new in the history of the human race, and by no means do they exist in all cultures. They have arisen in modern industrialized societies and structure our basic everyday activities in a very profound way. Corresponding to the fact that we act as if time is a valuable commodity – a limited resource, even money – we conceive of time that way. Thus we understand and experience time as the kind of thing that can be spent, wasted, budgeted, invested wisely or poorly, saved, or squandered.* George Lakoff i Mark Johnson: *Metaphors we live by*, Chicago and London, The University of Chicago Press, 1980., str. 3-9.

7 Ksenija Juretić: „Time Management – New Religion of Our Age: ‘Time’ in Anglo-American Culture vs. ‘Vrijeme’ in Croatian Culture“, *Zbornik radova*, Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet, god. 22. Sv. 1 (2004), str. 53-68.

u prvima riječ o stilu života koji strogo prati (samo)zadane aktivnosti u okviru određene vremenske sekvence i vrijeme se „troši“ pažljivo, s naglaskom na točnost, preciznost i ispunjavanje obveza u roku (predstavnici takve kulture su npr. Sjedinjene Američke Države ili Njemačka), dok su u potonjima, kojih je predstavnik, među ostalima, Hrvatska, granice vremenskih sekvenci difuzne, manje oštre te se lakše pomiču u korist druženja i interakcije s ljudima. Stoga se raspoređi aktivnosti lako mijenjaju i obveze se češće otkazuju, a vrijeme se lakše „troši“ na društvene interakcije.

Pučki kalendari, Sensa planer i dnevnik

Prostorno viđenje vremena možemo iščitati iz kalendara, planera, dnevnika. U njima, doslovce, događaje koji će se dogoditi ili su se dogodili (u vremenu) lociramo u prostor papira. I sam raspored podataka je takav da odsječci vremena (godina, mjesec, tjedan, dan, sat) zauzimaju određenu hijerarhijsku strukturu u kojoj se vremenski slijed pretače u prostorni. Tako je početak godine na početku publikacije, siječanj će doći na stranicama prije veljače i ostalih mjeseci, ponedjeljak (prvi dan u tjednu) na vrhu je stranice kada je raspored na papiru vertikalni, odnosno s lijeve strane ako je raspored na papiru horizontalan itd.

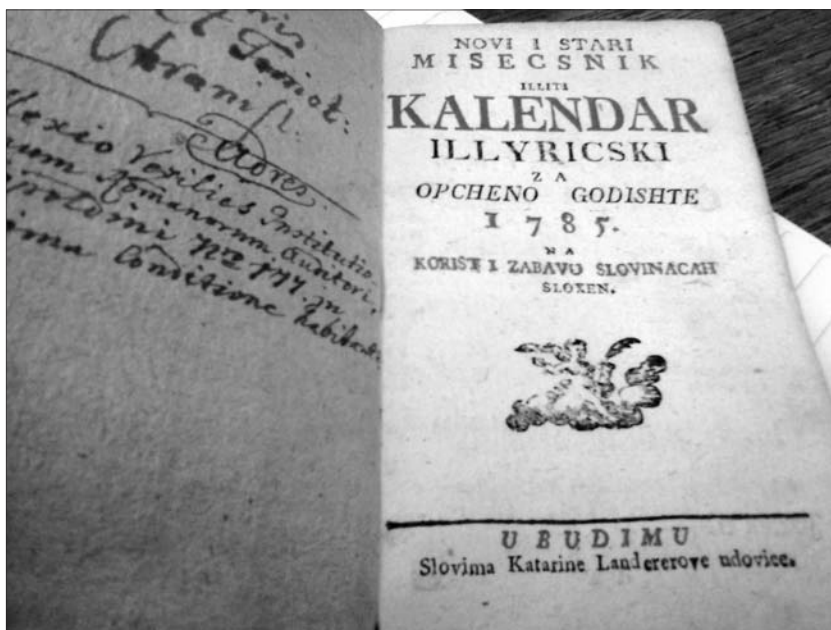
Prmatramo li takve publikacije, njihove formalne karakteristike i sadržaj, kao metafore omogućit će nam uvid u to kakav je odnos spram vremena imao čovjek s kraja 18. i početka 19. stoljeća koji je živio na području Panonije te je li se taj odnos promijenio i u kojim segmentima u odnosu na danas.

Pučki kalendari – osnovne karakteristike⁸

Primarna je svrha kalendara bila izobrazba puka, ali i, jezikom današnjice rečeno, pomoć u planiranju godišnjih aktivnosti. Pučki su kalendari imali više-manje fiksnu strukturu koja se sastojala od „svetodanika“ – godišnjeg kalendara s blagdanima, podataka poput onih o izlascima i zalascima sunca, označenim sajmišnim danima, sadržavali su i popis važni(ji)h svjetskih događaja, često imenima aktualnih vladara Europe itd. Taj bismo sadržaj⁹ mogli označiti kao „praktično-poučni“.

8 Milovan Tatarin: „Uloga pučkih kalendara u stvaranju hrvatske čitateljske publike (Kalendar Ignjata Alojzija Brića)“, u: *Raslojavanje jezika i književnosti*, Zbornik radova 34. seminara Zagrebačke slavističke škole, FF press, Zagreb, 2006., str. 107-141.

9 *Takav je onda bio i njihov sadržaj: godišnji kalendar s naznačenim blagdanima, horoskopski znaci, popis planeta, izlasci i zalasci sunca, duljina dana i noći, popis važnih svjetskih događaja i europskih vladara, poučni stihovani sastavci u nastavcima, zagonetke, pripovijetke i dosjetke, kazalo pazarâ itd. Sve u svemu, kalendar je bio korisna knjižica koja je višestruko mogla poslužiti kućanstvu, uputiti prosta čovjeka u različite vrste znanja, a na jednostavan i, što je vrlo važno, zabavan način. Bio je to oblik prosvjetiteljske literature, usklađen s marijaterezijanskim, pa jozefinističkim nastojanjima oko prosvjete onih koji nisu pripadali socijalno višim slojevima.* Milovan Tatarin: „Je li se što sačuvalo od kalendara Emerika Pavića?“, u: *Tkivo kulture: zbornik Franje Emanuela Hoška*, urednica s. Nela Veronika Gašpar, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, Teologija u Rijeci, Rijeka, 2006., str. 289-314.

Pučki kalendar, *Kalendar Illyricski za opčeno godishte 1785.*

Osim tog dijela, jednako važnu ulogu (ili čak i važniju) imao je zabavni dio u kojemu su se mogle naći zagonetke, pjesme, basne, kratki prozni sastavci.

Autorstvo kalendara nije bilo naznačavano iako institucija autora u književnosti uvelike postoji. No, izostanak autorstva upravo potvrđuje kalendar kao neknjiževnu publikaciju, kao što su to, uostalom, danas planeri, rokovnici, dnevnici itd.

Mjesto kalendara u kući i u svakodnevnom životu upućuje na njegovu važnost (i to ne samo materijalnu), a čuvao se na nekom istaknutom mjestu (kako bi se sačuvao da ga djeca ne oštete, ali i bio pri ruci kada zatreba).

Kalendar je sadržavao i prazne listove (najčešće su se nalazili uz „svedodanik“ ili nakon njega, ovisno o tomu kako je kalendar bio organiziran). Ti listovi su služili za zabilješke koje je korisnik kalendara eventualno trebao/želio unijeti. Zabilješke sadržavaju značajne događaje u životu pojedinca ili obitelji (rođenja, krštenja vjenčanja, smrti), a katkada i „črčkarije“ ili crteže koji, čine se, nemaju veze sa svakodnevnim događajima (moguće je da su neki crteži i naknadno dodani).¹⁰

Kada govorimo o onima koji su se služili kalendarom, biram izraz korisnik, odnosno korisnici, jer za razliku od današnjih planera-dnevnika, koji

¹⁰ Vidi: *Novi i stari mjesečnik illiti KALENDAR illyricski za opčeno godishte 1785. na korist i zabavu slovinacah sloxen.*, Budim 1785.

pripadaju pojedincu i u kojima prevladavaju intimni zapisi i osobni planovi, kalendar je imao više korisnika i bio je javne naravi i uporabe.

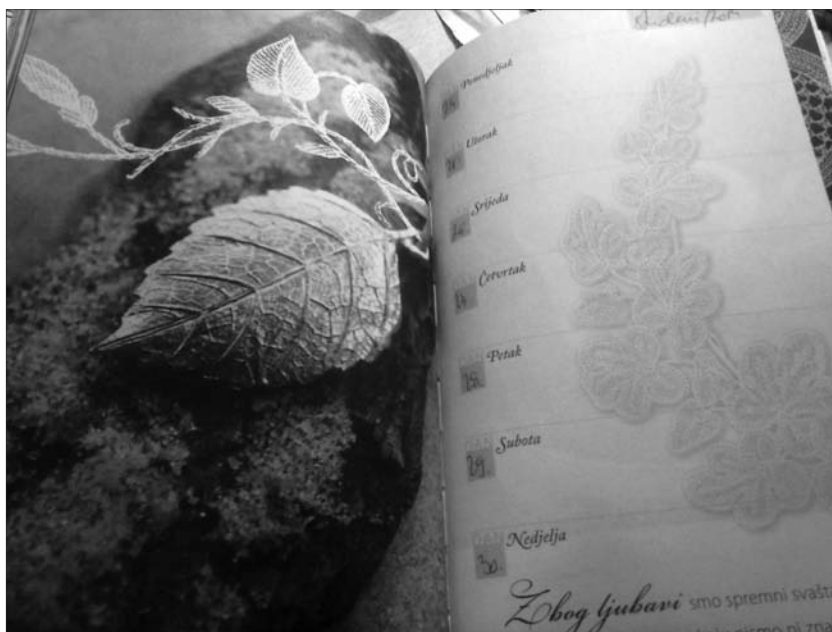
Sensa planer i dnevnik

Poput pučkih kalendara 18. i 19. stoljeća, planeri i dnevници danas pomažu u organizaciji vremena. Dnevници se uvelike razlikuju od pučkih kalendara prije svega po namjeni. Planeri, iako po namjeni sličniji nekadašnjim pučkim kalendarima, nemaju nikakvo zabavno ili drugo štivo odnosno sadržaje osim informativnih podataka.

Sensa planer i dnevnik je jedna od rijetkih publikacija na hrvatskom tržištu koja bi se donekle mogla smatrati nasljednikom pučkoga kalendara. To je godišnja publikacija koja također počinje tabelarnim kalendarom. Međutim, riječ je o službenom državnom, a ne „crkvenom“ kalendaru te izostaju blagdani i drugi podatci vidljivi u crkvenim, katoličkim kalendarima. Nakon toga slijedi tablica mjeseci s vertikalno poredanim danima i prostorom po kraj svakog dana za kratke bilješke.

Glavninu planera i dnevnika čine stranice koje donose pregled svakog tjedna (jedna stranica jedan tjedan) u kojemu su dani vertikalno raspoređeni od gore prema dolje i uz svaki dan je ostavljen prostor za bilješke. Takav raspored daje mogućnost planiranja.

Pri kraju, odvojen naslovom *Moj dnevnik – Mjesto gdje moje želje ostaju zapisane i postaju ostvarive, skriveni kutak u kojem čuvam svoje misli, dragie ljude i trenutke koji su ostavili neizbrisiv trag* – nalazi se „dnevnički“ dio

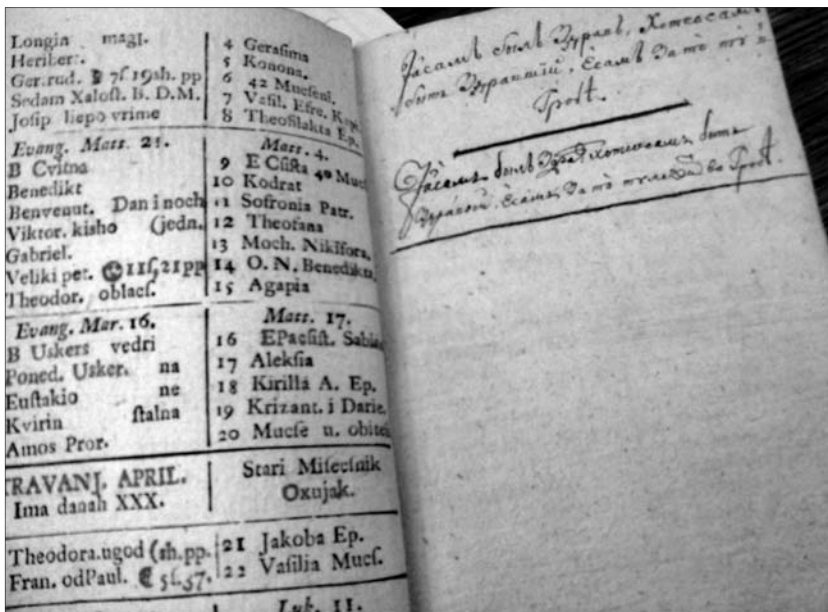
Sensa planer i dnevnik

kojeg čini nekoliko praznih stranica bez datuma. Tako je dvostruka uloga (i dnevnik i planer) vidljiva ne samo iz imena (Sensa planer i dnevnik) nego i iz formalnog rasporeda. Na samom kraju se nalazi adresar, iza njega nekoliko stranica reklama za druge slične publikacije istog izdavača.

Dok su pučki kalendari obilovali zabavnim štivom (kojim su i privlačili čitatelje i ostvarivali svoje prosvjetiteljske namjere), praktičnim savjetima i stihovima bliskim narodnoj epici, Sensa planer nudi štivo koje smatra potrebnim suvremenom čitatelju. Tako izostaje sadržaj čija bi uloga bila zabavna, a poučnost se sastoji od mudrih misli (ne poslovice!) i zapažanja o životu, čiji je primarni zadatak motivirati i usmjeriti fokus na zadane ciljeve. Autorstvo istih nije naznačeno.

Što se tiče tekstova, novija izdanja donose 3-4 publicistička teksta koji govore o nekoj od aktualnih tema iz popularne psihologije ili samoostvarenju, prikaz knjige i sl. Autorstvo takvih tekstova je jasno naznačeno.

Najznačajnija razlika toga planera u odnosu na pučke kalendare jest bogata likovna oprema pa tako stranicu svakog tjedna prati fotografija u boji uz motivirajuću poruku.

„Svetodanik“ i zabilješke u pučkom kalendaru

Usporedba

Pučki kalendari	Sensa planer i dnevnik
Na naslovnoj stranici uz vidljivo godište može se ukazivati o namjeni: „na korist i zabavu slovinaca“. *	Na naslovnoj stranici uz godište također se ukazuje na namjenu: „365 dana sretnijeg života“ i „Poput valova naše misli dolaze i odlaze (...) Zapišite ih i nježno čuvajte (...) Neka na njima vaša jedinstvena priča i pogled na svijet (...)“.
DRUŠTVO	POJEDINAC
Ima kazalo.	Nema kazalo.
Nema podatke o vlasniku.	Na početnim stranicama se upisuju podatci o vlasniku.
Svetodanik – crkveni kalendar koji implicira i kršćanski svjetonazor i pravila življenja. ONO ŠTO JE VAŽNO – ODREĐENO IZVANA. OGRANIČENJE	Datumi i dani bez oznaka (bilo religijskih blagdana, bilo državnih praznika). POJEDINAC SAM ODLUČUJE ŠTO JE VAŽNO. SLOBODA
Sadržaj: zabavan i poučan, često u stihu (deseterac). Basne. Poslovice. Prikladan za javno čitanje. Pretpostavlja čovjeka željnog znanja i informacija (neki od naslova: Od zime, Od lita, Od pomrčanja).**	Sadržaj: poticajan za razvoj unutarnjih vrijednosti i samoostvarenja pojedinca. Nije za javno čitanje. Pretpostavlja čovjeka zatrpanog informacijama te ga uči povlačenju u sebe i pronalaženju mira (svrha joge i meditacije je umirivanje uma).
ZA ČOVJEKA USMENE KULTURE.	ZA ČOVJEKA PISANE KULTURE.
Naglašena praktičnost (obavijesti, zabava, poučavanje itd.), izostaje estetska dimenzija. VRIJEME TEKSTA	Uz praktičnu vrlo izražena estetska dimenzija. VRIJEME SLIKE
Mnogo podataka o vremenu (meteorološkom) uz savjete za sjetvu, žetvu itd. Pretpostavlja stalnu interakciju subjekta i prirode. RURALNI KORISNICI	Mijene u prirodi praćene su fotografijama i crtežima. Izostanak izravnoga kontakta čovjeka i prirode. URBANI KORISNIK
Čitao se kolektivno (npr. na prelima).	Intimno.
Više se osoba služi njime.	Privatno je vlasništvo.

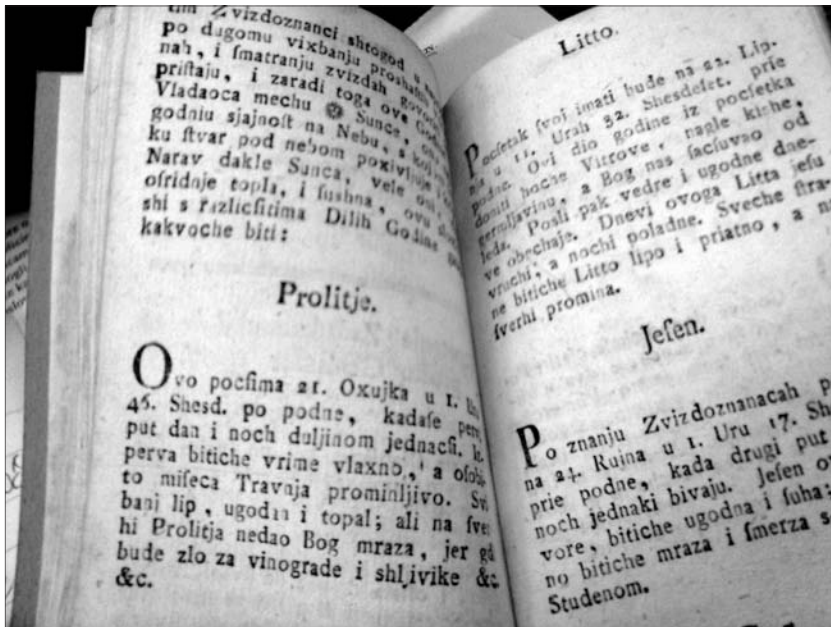
Kroničarskog je, ali ne i dnevničkoga karaktera.	Izrazito je dnevničkoga karaktera, a znatno manje kroničarskog ili kao planer.
Rok trajanja – godinu dana, nakon čega završava na različite načine – od toga da se koristi kao papir za oblaganje polica do papira za potpalu vatre.***	Ako je korišten primarno kao planer rok trajanja mu je godinu dana, dok mu dnevnički način uporabe daje na trajnosti pa i vrijednosti (pohranjuju se „dragocjenosti“).****
Format je praktičan kako bi stao u džep; meke korice.	Format je praktičan kako bi stao u torbicu; tvrde korice.
Cijena mu je bila niska posebice u usporedbi s cijenom knjiga.	Cijena mu je pristupačna, ali je i cijena knjiga u današnje vrijeme niska (u usporedbi s cijenom knjiga u 18. i 19. stoljeću).
Izrazita humanistička nakana: važnost znanja i razvijanje vrline čovječnosti; vodič kroz svijet i društvo.	Humanistička nakana, ali usmjerena na ljude današnjice kojima je potreban vodič kroz samoostvarenje.
Komentari (često šaljivi ili s neodobravanjem) promjena u društvu i društvenih novina.	Izostaje svaka referenca na stanje u društvu.
Žena – često predmet šala i pošalica (npr. zagonetka: <i>Koje je zlo potribito na svitu? – Žena</i>).	Žena – najčešći korisnik te se njoj i upućuju poruke (npr. <i>Hrabrost je ne stidjeti se reći ne znam, ne mogu i nisam uspjela</i>).

* Već samim množinskim oblikom „svih slovinaca“ ukazuje na društvenu dimenziju kalendara za razliku od Sensa planera gdje je u prvom planu pojedinac, „vaša jedinstvena priča i pogled na svijet“.

** *Novi i stari misecnik illiti KALENDAR illyricski za opcheno godishte 1785. na korist i zabavu slovinacah sloxen.*, Budim 1785.

*** *Sada tebe još poštuju, / svrh pendžera uzvisuju, / a kad projde teb' godina / pod peč onda, ti mrcina, / onda dicu tješi malu, / neka s tobom čine šalu, / nek te dica tad meljaju / i po smetu svud valjaju, / dok strgaju na komade / da ti život tvoj propade.* Milovan Tatarin: *Je li se što sačuvalo od kalendara Emerika Pavića?*, u: *Tkivo kulture: zbornik Franje Emanuela Hoška*, urednica s. Nela Veronika Gašpar, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, Teologija u Rijeci, Rijeka, 2006, str. 289-314.

**** *Zapišite ih i nježno čuvajte na stranicama ovog Sensa planera jer u godinama koje slijede one će vam biti poticaj i uvijek drag podsjetnik na trenutke koje ste proživjeli, ljude s kojima ste dijelili dobro i zlo (...).* Sensa planer i dnevnik, 2013/2014.

Podaci o vremenu i savjeti u pučkom kalendaru

Prostori su ljudskog postojanja (i oni *prirodnog* podrijetla i oni nastali ljudskom intervencijom) proizvodi označiteljskih praksi. Čovjek prostore označava i klasificira na osnovu uloge koju imaju u njegovoj egzistenciji, a to označavanje i klasificiranje složen je proces koji započinje u trenutku ljudskog prisvajanja određenog područja i usklađivanje s ljudskim potrebama.¹¹ Prazan prostor papira *Sensa* planera pretpostavlja subjekta koji će vrednovati događaje i njima zaposjesti prostor (papira), odnosno vrijeme (života). Pri tomu, loš izbor ili ne-izbor se izjednačava s promašenim životom, vremenom koje je proteklo uzalud.

Kako 21. stoljeće nudi nebrojene mogućnosti, izbor je vrlo teško donijeti, a i kada je donesen podliježe stalnim preispitivanjima, vrednovanjima i sumnji. Izostanak, od autoriteta unaprijed zadanog značenja događaja, dopušta višestruka vrednovanja koja rađaju nesigurnošću i tjeskobom.¹² S druge strane, dnevnik daje prostor za obilježavanje vremena provedenog sa sobom – okretanje sebi i promatranje i bilježenje vlastitih misli i osjećaja. Naglašena individualnost i okrenutost sebi, usmjerenost na vlastite planove i želje pojedinca dovode do frustrirajućih pokušaja „upravljanja vremenom“.

¹¹ Marina Biti i Danijela Marot Kiš: „Prostorno kodiranje značenja: Planine Petra Zoranića“, u: *Riječki filološki dani*, knjiga VIII, Rijeka 2010.

¹² Barry Schwartz (*The Paradox of Choice*) ukazuje na to kako stalni izbori koje pojedinac svakodnevno mora donositi rađaju ne osjećajem slobode nego osjećajem panike i nezadovoljstva.

Čovjek 18. i 19. stoljeća u ruralnim krajevima Hrvatske živio je po prirodnom¹³ odnosno „crkvenom“ vremenu. Prirodno vrijeme je bilo obilježeno smjenama dana i noći te godišnjih doba, a tijek crkvene godine blagdanima, u skladu s prirodnim ritmovima i mijenama. Topografija kalendara je bila jasna i malo je toga bilo prepušteno odluci pojedinca. Sajmišni dan, odlazak u crkvu ili dan za rad – sve je bilo unaprijed određeno kalendarom. Tijek vremena su određivali i obilježavali poslovi (kada se što sije, žanje itd.), odnosno društveni događaji (dani pazara, svetkovine, proštenja). Pojedinaac je u tomu mogao sudjelovati ili ne sudjelovati, ali nije mogao mijenjati. Svoj trag u vremenu je ostavljao bilješkom čiji je vijek trajanja bio koliko i vijek trajanja kalendara. Privatne misli, zapažanja, osjećaji nisu bili važni. Planirati se nije trebalo mnogo jer je većina toga bila određena, a na pojedincu je bilo samo da sudjeluje, prati predočeni mu ritam. Čovjek ne upravlja vremenom nego participira u njemu, slijedi vrijeme i dio je vremena.

Odnos prema vremenu nije bio posjednički. Vrijeme nije doživljavao kao nešto što posjeduje i čime može upravljati. Iz sadržaja kalendara vidimo da je podjela vremena (odnosno podjela aktivnosti u vremenu) zadana od prirode, odnosno društva – u ono vrijeme vladara – a i jedno i drugo su bili autoriteti koji se ne propituju. Unatoč težem fizičkom radu i većim obvezama prevladava osjećaj tjeka vremena kao i osjećaj da se „ima vremena“ (vidimo da je raspored događanja i obveza prema današnjim mjerilima vrlo ležeran). Ciljevi su unaprijed zadani, a na pojedincu je tek prilagođavanje istih svojim potrebama. Broj odluka koje je trebalo donositi je bio neusporedivo manji, a pritisak upisivanja značenja gotovo u potpunosti izostaje jer su vrijednosti unaprijed poznate/zadane. Pučki kalendar nije bio zabava u samoći niti povjerenik najskrivenijih misli nego zabava koja se dijelila s drugima.

Zaključak

Vidimo da kroz stoljeća nije bilo promjene u načinu konceptualizacije vremena kao prostora. Formalni raspored odsječka vremena (godine) na prostoru (papiru) u pučkom kalendaru odnosno planeru dnevniku, ima ista hijerarhijska obilježja prema kojima ono što će se u vremenu dogoditi prije na prostoru je upisano na početku nakon čega – dalje – slijedi ono što će se dogoditi poslije. No, odnos čovjeka prema vremenu se promijenio mijenjanjem perspektive. Ako ljudski život promotrimo kao sekvencu u vremenu, čiji tijek pratimo kroz smjenu različitih događaja koji se odvijaju i u vremenu, ali i na različitim prostorima, vidjet ćemo da je subjekt 21. stoljeća zauzeo mjesto u središtu te imaginarne sekvence.

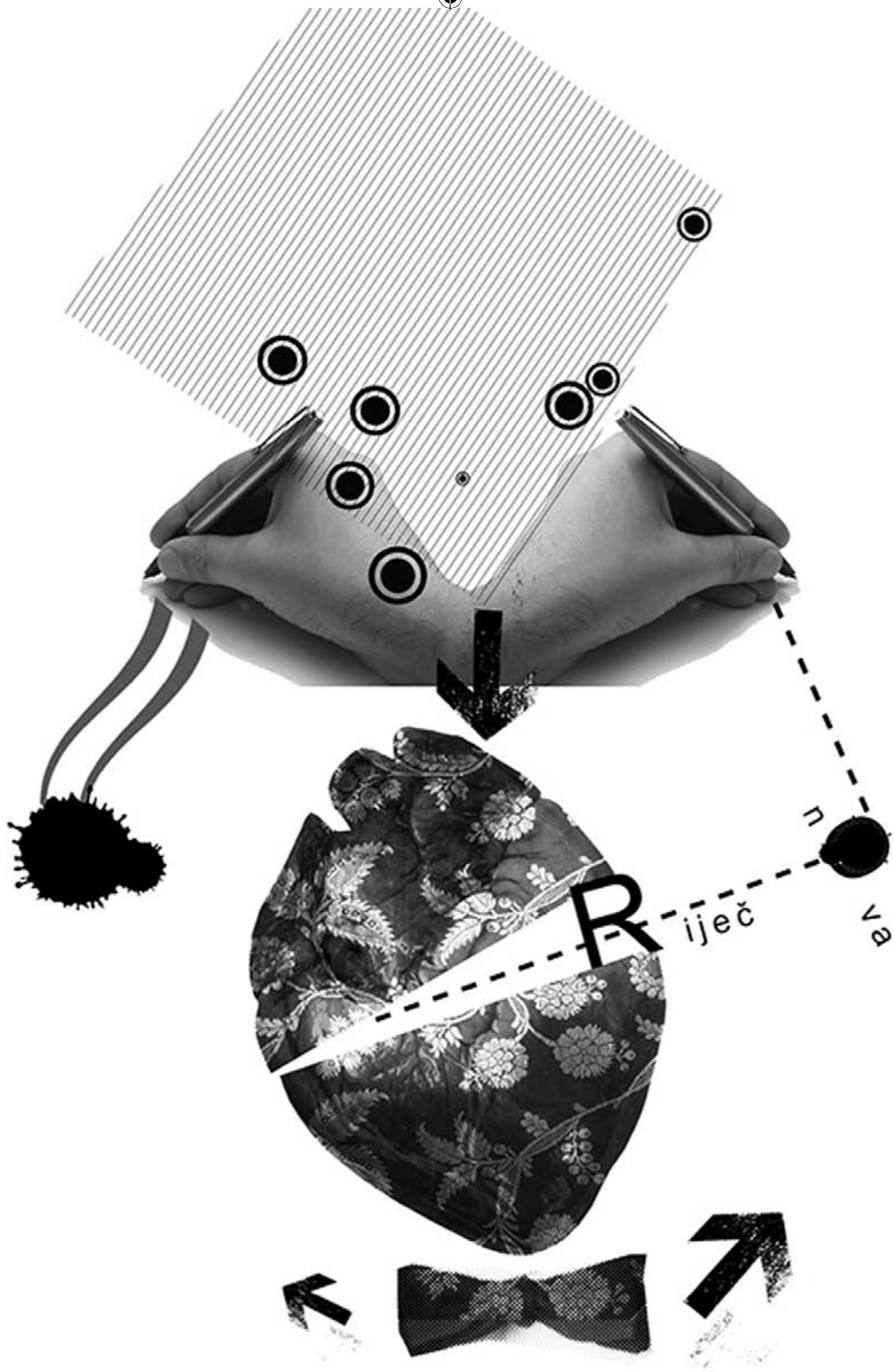
13 (...) *farmer's almanac places the human world in the context of a natural cycle, the annual compendia of data and statistics provide an encyclopedic vision of the world built from facts—the ephemeral units of information that recombine to recreate successive architectures of rationality from year to year.* Marija Dalbello, *Architectures of Knowledge and Literary Tradition: A History of the Almanac in Croatia*, Slavic & East European Information Resources, vol. 4(1), 2003., str. 3. (http://www.academia.edu/183047/Architectures_of_Knowledge_and_Literary_Tradition_A_History_of_the_Almanac_in_Croatia)

Sensa planer i dnevnik oslikava čovjeka 21. stoljeća koji je navikao na obilje (od hrane, informacija, knjiga). Nema nametnutih normi, a svoju godinu (svoje vrijeme) organizira kako želi i sam daje važnost događajima i stvarima. Ritam prirode uči i prati iz slikovnih priloga u planeru, a ne iz kontakta s prirodom. Educiran je i ne traži znanje o vanjskom svijetu. Cilj mu je kroz vrijeme izgraditi sebe, svoje unutarnje ja, potražiti sreću i postići ciljeve koje sam sebi zadaje. No, posvemašnja sloboda ne rađa uspjehom nego tjeskobom.

**MAĐARSKA KNJIŽEVNOST
U PRJEVODU NA HRVATSKI**

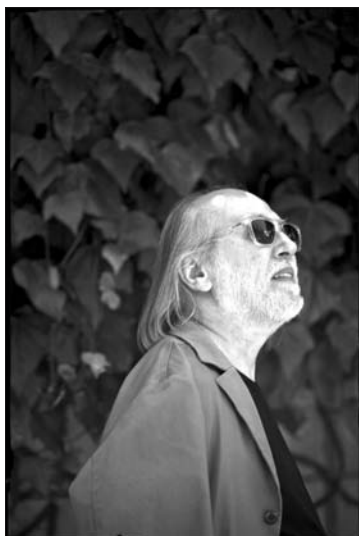

Neven Ušumović

KRASZNAHORKAI: HIPNOTIZIRAJUĆA BUJICA

(UZ PRIJEVOD MELANKOLIJE OTPORA)

László Krasznahorkai već je svojim prvim romanom *Sotonski tango* (*Sátántangó*), koji je objavio 1985. godine, privukao veliku pozornost mađarske književne kritike i publike. Tim više što se poetika ovog romana nije mogla dovesti u vezu s vladajućim trendovima mađarske književnosti toga vremena. Sugestivna, meandrirajuće duga rečenica; vrtoglava višeznačnost zbivanja; apokaliptične, groteskne scene, koje se ne daju čitati kao alegorije aktualno političkih prevrata, a opet propituju mogućnosti otpora vladajućem sustavu... samo su neke od značajki Krasznahorkaijevog autorskog pisma. Na prvi pogled činilo se kako Krasznahorkai obnavlja tradiciju velikih romana (kasnog) modernizma (spomenimo Kosztolányija i Máraiya, odnosno Kafku i Bulgakova), nasuprot vla-

dajućem relativiziranju pripovjedne moći i napuštanju priče, do krajnosti dovedenih u književnim eksperimentima druge generacije mađarskih postmodernista (kod Garaczija i Darvasija, naprimjer), koji se pak oslanjaju na kanonska postmodernistička djela Esterházya, Nádasaa i Mészölyaa.

Da je *Sotonski tango* vrhunska književnost do danas nije osporeno, dapače, svaki novi prijevod širi zasluženu svjetsku slavu ovog romana. Međutim, u prvim kritičkim čitanjima, a s obzirom na neosporno visoka dostignuća mađarskog postmodernizma u dekonstrukciji i ironizaciji ideologijskog i mesijanskog pripovijedanja, odnosno u travestiji i karnevalizaciji „velikih naracija“, poetika ovog romana činila se retrogradnim povratkom na grandiozno pripovijedanje epskog zamaha, kao da se Krasznahorkai, kako je pisao kritičar

Sándor Radnóti, vraća „dvama temeljnim načelima stare velike epike, pripovijedanju priče koja se odvija u prošlosti i onipotenciji pripovjedača“. Sljedeći autorov roman, *Melankolija otpora* (*Az ellenállás melankóliája*), objavljen 1989. godine, predstavlja nastavak ove poetike, uz dakako niz novih momenata koji dodatno osporavaju, štoviše onemogućuju kritičarski stav koji bi Krasznahorkaijevu romanesknu poetiku ocijenio kao konzervativnu. Ovaj roman preveden je prošle, 2013. godine na srpski jezik (*Melankolija otpora*, preveo s mađarskog Marko Čudić, nakladnička kuća *Plato* iz Beograda), a očekuje se ove godine i hrvatski prijevod Angéle Pataki za nakladničku kuću *Šareni dućan* iz Koprivnice.¹

Iz današnje perspektive očigledna je povezanost *Sotonskog tanga* i *Melankolije otpora*, već i zbog toga što Krasznahorkai devedesetih godina mijenja poetiku, u smjeru putopisne i meta-fikcionalne proze. Osim toga, kako piše Edit Zsadányi u svojoj monografiji o Lászlu Krasznahorkaiju², junaci i njihovi međuodnosi upadljivo su slični u ova dva romana i oba romana imaju istu svjetotvornu logiku koju diktira supremacija Zla. U *Sotonskom tangu* glavni junak je Irimiás, koji se poput proroka, sa svojim kompanjom Petrinom, pojavljuje u beznadnom naselju na jugu Mađarske i zavodi njegove stanovnike obećavajući im posao na uzornom poljoprivrednom gospodarstvu, za koje mu je potreban „samo“ početni kapital. Pripovjedač od početka sugerira čitatelju da je ova „poduzetnička ideja“ prevara, ali junake pokreće obećani spas: napuštaju svoju krčmu, gdje su do tada ubijali svoje dane, napuštaju svoje naselje i odlaze do Weinkheimova dvorca, iščekujući Irimiása. Kada se ovaj napokon pojavljuje, prevara je još očiglednija, ali oni ga slijede dalje, do grada. U gradu se razidu i rasprše, a Irimiás svojim nadređenima piše zlonamjerno izvješće o njima. Roman odlikuje stroga, zatvorena kompozicija (umjesto sadržaja, autor u skladu s naslovom romana

1 U hrvatskim književnim krugovima dugo se tražio prevoditelj za Krasznahorkaijeve romane. Prvi prijevod Krasznahorkaijeve proze na hrvatski jezik objavljen je 2001. godine u antologiji mađarske kratke priče *Zastrašivanje strašila* (uredili Lukač, Mann, Ušumović); uvrštena je priča „Posljednji brod“ (*Az utolsó hajó*). Veću pozornost hrvatskih medija mađarski autor dobio je tek gostovanjem na Festivalu europskih kratkih priča u Zagrebu i Rijeci 2010. godine. Prva knjiga s Krasznahorkaijevim imenom na koricama objavljena je u Zagrebu 2012. godine; riječ je o crnoj knjižici od četrdesetak stranica pod nazivom „Posljednji vuk“ (*Az utolsó farkas*), knjigu je izdao Multimedijski institut u prijevodu Viktorije Šantić. Ove, 2014. godine, ista prevoditeljica objavila je prijevod Krasznahorkaijevog romana *Rat i rat* (*Haború és haború*) u izdanju zagrebačke nakladničke kuće OceanMore.

2 Zsadányi, Edit. *Krasznahorkai László*. Bratislava, 1999.

koristi termin „plesni korak“); sastoji se iz dva dijela od po šest poglavlja: prvih šest broje se unaprijed, a drugih šest unatrag. *Krug se zatvara*, naslov je posljednjeg poglavlja.

Naizled, logična, dosljedna kompozicija odlika je i *Melankolije otpora*. Roman ima tri dijela i svaki je podnaslovljen kao da je pred nama znanstveni traktat, a ne književno djelo: „uvod“, „razrada“ i „zaključak“. „Čvrsta konstrukcija“ dodatno je naglašena simetričnim odnosima među likovima: ako u središte romana postavimo nadahnuto prijateljstvo muzikologa Esztera i poštara Valuske, primjećujemo da iza obojice poput prijetećih sjena stoje žene, malograđanski suženih obzora: profesoru sudbinu kroji njegova supruga, a poštaru njegova majka. Roman bi se čak mogao čitati u tragikomičnom ključu: kao obračun gospođe Eszter s gospođom Pflaum, Valuskinom majkom!

Otpor, odnosno njegov privid, jedan je od provodnih motiva oba romana: manipulator Irimiás u *Sotonskom tangu* potiče među stanovnicima naselja pobunu protiv vlastite situacije; među likovima tog romana izdvaja se Doktor koji je otjelovljenje „unutarnjeg“ otpora, odnosno njegove nemoći. Doktor u romanu, naime ima metafikcionalnu ulogu, on reflektira o zbivanjima i opisuje ništavilo u kojem se našla njegova zajednica. Oba ova vida otpora: vanjsku pobunu i kreativni unutarnji otpor nalazimo i u *Melankoliji otpora*. Prvi vid predstavlja osnovna narativna linija romana: u provincijalni gradić na jugu Mađarske dolazi zagonetna cirkuska skupina s golemim kitom i karizmatičnim bogaljom Princom koji privlači skupine nezadovoljnika iz obližnjih naselja; Prinčevo mesijanstvo još je dvosmislenije i neodređenije od Irimiásevog. Neposredno nakon Prinčevog napuštanja cirkuske trupe i samog grada, dolazi do destruktivne masovne pobune i razaranja koje na kraju romana mora zaustaviti vojska ulaskom u grad. Doktoru iz *Sotonskog tanga* u velikoj mjeri odgovora gospodin Eszter, čija je reakcija na beznađe provincijalnog života također samoizolacija i posvećenost spekulativnoj misli. Radikalnost njegovog unutarnjeg otpora očituje se u njegovoj fanatičnom, višegodišnjem radu na „brižljivoj korekciji“ Werckmeisterovih harmonija. Andreas Werckmeister, koji je u razdoblju od 1681. do 1691. godine, naznačio mogućnosti „dobrog ugađanja klavira“ (na čija teorijska djela referira i sam Bach pišući nekoliko desetljeća kasnije svoju slavnu zbirku preludija i fuga *Dobro ugođeni glasovir* (*Das Wohltemperierte Klavier*, BWV 846-893)), te time pružio nove tehničke mogućnosti modernom štimanju instrumenta, za gospodina Esztera je simbol povijesne sekularizacije glazbe, gubljenja veze s višim sferama i obogaljenja božanskih, odnosno antičkih harmonija. Rad Werckmeistera i njemu sličnih „tehničara“ za njega je rad na krivotvorenju božanskih harmonija, „spajanje laži i istine“, kako kaže u jednom od svojih monologa pred strpljivim poštarom Valuskom, odnosno, još konciznije: „prevara“. Smisao Eszterove samoizolacije je pak „sveopće povratno ugađanje“.

Očigledan je metafikcijski status lika gospodina Esztera u konstrukciji romana, njegova unutarnja pobuna kao da sažima, upravo sublimira pobunu mase. No, pobuna gospodina Esztera je i po svojim rezultatima jednako dvosmislena i doslovno disonantna: kada gospodin Eszter na svom „povratno ugođenom, u sferu božanske čistote uzdignutom“ glasoviru svira Bachov Pre-

ludijum u es-molu on sliči „nekoj užasnoj seoskoj svadbi, gdje među svatove što povraćaju od teškog pijanstva... iz stražnjih soba uleprša kao letva pijana, nezgrapna i razroka mlada“!!! Dakle, glazbeni uzlet u božansku sferu, otpor krivotvorenoj harmoniji, povlači sa sobom, u figurativnom smislu, nekontroliranu buku razularene rulje. Ovo variranje i obrtanje poveznica između figura, motiva, čak cijelih scena na različitim razinama, odnosno u različitim vremen- skim dionicama, postupno intenzivira neodređenost i nestabilnost njihovog značenja, odnosno njihovu prevrtljivost – mogućnost da u jednom trenutku imaju auru sakralnosti, a u sljedećem zlokobnu zatamnjenu – jedan je od osnovnih elemenata sugestivnosti Krasznahorkaijeve poetike, koja privlači nove i nove čitatelje njegovim tekstovima i baca ih u labirinte njegovih pripovjednih svjetova. Postaje očigledno da je naglašena conceptualnost forme ovog romana, njegova sada već možemo reći kvazi-logičnost koju sugeriraju podnaslovi poglavlja, predstavlja varljivi okvir za „iracionalnost“ zbivanja u romanu, za obilnu i intenzivnu postmodernu pometnju: zavodljivu konfuziju znakova i simbola u kojoj se sljepljuju elementi sakralnog i trivijalnog, grotesknog i sublimnog.

Jedan od vrhunaca ovog romana svakako je trostruki opis šetnje gospo- dina Esztera i poštara Valuske od Eszterove kuće do gradskog trga; taj je dio dobro polazište za korekciju stava o onipotenciji pripovjedača u *Melankoliji otpora*. Za tijek radnje romana ta krajnje „nefunkcionalna“ pripovjedna dionica od gotovo sto stranica pokriva dakle izlazak gospodina Esztera iz njegove kuće, u pratnji poštara Valuske, njihovu šetnju prljavim, zamrznutim ulicama grada do glavnog trga, susret s „uglednim“ predstavnicima grada, razgovor o alarmantnoj situaciji u gradu i potrebi osnivanja udruge čiji moto će biti *Čisto dvorište, uredna kuća!* (sve prema idejama i nalogu gospođe Eszter!), te njihov povratak, odnosno razilazak. U prvom „pripovjednom hodu“ iz očista gospodina Esztera, koji iz svoje kuće nije izašao dugo, dugo vremena, pro- matramo kataklizmičan izgled grada. Slijedimo Eszterov tijekom misli, njegovu ogorčenost, iz koje on promatra i zanesenost nebeskim sferama svoga pri- jatelja Valuske. Pješačenje do centra i povratak kući vodi gospodina Esztera do samosvijesti, „uvida“ da je spas grada na njegovim plećima, odnosno da nitko osim njega, a pogotovo ne njegov prijatelj Valuska, ne vidi ozbiljnost situacije – što još u većoj mjeri povećava njegov osjećaj usamljenosti i ne- moći. U drugom „pripovjednom hodu“ pratimo refleksiju poštara Valuske o poduzetom izlasku u grad, pri razmišljanju o tom poduhvatu Valuska dolazi do spoznaje o krhkosti gospodina Esztera, koju on u svome obožavanju be- skompromisnog glazbenika i filozofa do sada nije zamjećivao; ali ponajviše se samokritično bavi svojom nemoći da otkloni pozornost gospodina Esztera od stanja u kojem se nalazi grad (a kojeg je on itekako bio svjestan!). U Valuski- nom razmišljanju o gospodinu Eszteru do izražaja dolazi njegova iskrena bri- ga za prijatelja, koja se u trećem „pripovjednom hodu“ – pri kojem slijedimo refleksiju gospodina Esztera (koji razmišlja o svemu nalazeći se ponovno kod svoje kuće, u svom utočištu) o izvršenom izlasku u grad – još više potencira u osobitom prosvjetljenju koje doživljava gospodin Eszter, koje mu omogućuje da na novi način sagleda sve detalje svoje svakodnevice i da osvijesti koliko

je velika uloga Valuske u njegovom životu. Mijena pripovjednog očičta vodi čitatelje romana do gradacije spoznaje o dubokom prijateljstvu ova dva junaka, koje se artikulira kroz iznimno prefinjeno sjenčenje obostrane prijateljske brige. Nakon njihovog zajedničkog izlaska u grad to je prijateljstvo dobilo novi sadržaj; pripovjedač nam je u svom hodu od Esztera do Valuske i natrag predočio promjenu koju su obojica prošli u međusobnom razumijevanju, ovaj pripovjedni tijek omogućio nam je da i sami promijenimo svoje predodžbe o ovim junacima i njihovom međusobnom odnosu!

Krasznahorkaijev „sveznajući“ pripovjedač ne pripovijeda radnju s neke konceptualno stabilne, neutralne točke. Njegov ulazak u svijest likova naglašeno je dijaloški, pripovjedač preuzima govorne, odnosno misaone fraze i figure junaka u svoj govor, citira ih, komentira u zagradama, ironizira, pa čak i ismijava. Ta se distanca, međutim, na mnogim mjestima gubi pa čitamo pripovijedanje koje je „kontanimirano“ sviješću junaka, štoviše prijelaz pripovjedača na drugog junaka, odnosno ponovno izdvajanje pripovjedačevog glasa ne događa se kao povratak vlastitom glasu, nego je i samo zahvaćeno ispri-povijedanim, pripovijedanje se nastavlja u „drugom tonalitetu“ i nosi u sebi trag govora junaka. Ovakva bogata modulacija pripovjednog glasa pokazuje koliko je Krasznahorkaijev pripovjedač daleko od konzervativnih svemoćnih pripovjedača. Dinamičnost pripovjedača u *Melankoliji otpora* pokazuje se i na drugi način, u lakoći s kojom on prelazi iz situacije i svijesti jednog junaka u situaciju i svijest drugog (počev od gospođe Pflaum, preko gospođe Eszter, Valuske, gospodina Esztera, na opet Valuske... i tako dalje, u cijelom nizu daljnjih izmjena pozicija), pri čemu je i ta pokretljivost ironizirana barem na dva mjesta: na samom početku kada gospođa Eszter zaspi, pa se pripovjedač fokusira na štakore, ulazeći čak i u njihovu „svijest“, predočavajući nam (ne bez humora!) svijet kroz njihove oči; te na samom kraju, još radikalnije, kada se zahvaljujući pripovjedaču nađemo u grobu gospođe Pflaum, prateći na nekoliko stranica procese raspadanja njezinog tijela i kretanje „trudbenika razgradnje“, odnosno kretanje enzima adenozintrifosfataze, plazmina, proteaza, solne kiseline i pepsina...

Krasznahorkaijevi romani *Sotonski tango* i *Melankolija otpora* nisu dugo bili velika tajna mađarske književnosti. Njemački prijevod *Sotonskog tanga* (na njemačkom *Satanstango*) izašao je pet godina nakon originala, 1990., dok je prijevod *Melankolije otpora*, objavljen 1992. godine (*Melancholie des Widerstands*, oba romana preveo je Hans Skirecki). Ovi su prijevodi bili veliki događaji za njemačku književnu javnost, sa zanimljivim recepcijskim obratom: dok je i danas u Mađarskoj najcjenjeniji Krasznahorkaijev roman *Sotonski tango*, na njemačkom, a kasnije će se pokazati i na anglosaksonskom području, širu je recepciju doživjela *Melankolija otpora*. O *Melankoliji otpora* napisano je stotinu prikaza u vodećim njemačkim glasilima, osim toga ovaj roman dobio je i jedno od najvećih priznanja njemačke kritike: od strane žirija Südwestrundfunk postaje, koji čine 31 književni kritičar iz Njemačke, Austrije i Švicarske nagrađen je 1993. godine godišnjom nagradom (*Preis der SWR-Bestenliste*) za najbolji roman koji se pojavio na njemačkom govornom području! Iako je njemačka književna kritika isticala činjenicu da su se ovi romani pojavili u

doba velikih političkih promjena u Mađarskoj, odnosno cijeloj Istočnoj Europi, najbolje kritike fokusirale su se na, kako je jedan njemački kritičar napisao: „pravog junaka ovog romana: *atmosferu* strepnje i uznemirenosti“. U svakom slučaju Krasznahorkai je devedesetih godina postao novim, nezaobilaznim imenom onoga što tradicionalno zovemo svjetskom književnošću. Dakako, tome je najviše doprinijela anglosaksonska recepcija od kraja devedesetih do danas (zahvaljujući prijevodima Georga Szirtesa, o Krasznahorkaiju su hvalospjeve pisali Sebald, Susann Sontag, utjecajni kritičar magazina *The New Yorker* James Wood...), kao i njegov stil života (Krasznahorkai je od 1987. godine živio u desetak zemalja, od gradova izdvajamo Berlin, Kyoto i New York), ali svakako i filmovi koje po svojim romanima i scenarijima stvara s **Béloom Tarr**om počev od sredine osamdesetih godina.

Upravo su sedam i pol satni *Sotonski tango* (1994.) i dva i pol satni film *Werckmeisterove harmonije* (*Werckmeister harmóniák*, 2000.), koji je rađen prema istoimenom središnjem dijelu romana *Melankolija otpora*, proslavili Krasznahorkaijevo svjetotvorstvo. Ovi filmovi su, ne samo zbog drugog medija, nego i zbog nekonvencionalnog tinskog rada na filmu, pri čemu sam redatelj Béla Tarr ističe koautorsku ulogu scenarista Lászla Krasznahorkaija, montažerke Ágnes Hranitzky i snimatelja Gábora Medvigya, novi dokaz umjetničke snage ovih romana.

Usporedba filma *Werckmeisterove harmonije* i romana *Melankolija otpora* iznimno je poticajna zbog velike razlike u radnji ovih dvaju remek-djela, pri čemu nisu iznevjerena osnovna polazišta Krasznahorkaijeve poetike. Za razliku od romana u kojem se neprestano mijenja glavni fokus i što se tiče junaka i s obzirom na osnovnu nit radnje, u filmu je poštar Valuska središnji lik. Njegovu zanesenost, krhkost i izgubljenost s maestralnom uvjerljivošću glumi njemački glumac **Lars Rudolph**. Tragikomični okvir romana koji otjelovljuje spletkarenje gospođe Eszter, a koji je izvanredno prepoznao James Wood (*Melankoliju otpora* nazvao je „komedijom apokalipse“, a u samom Krasznahorkaiju prepoznao je skrivenog komičara³) u ovom filmu je potpuno uklonjen (što je naglašeno i imenovanjem filma po središnjem dijelu romana u kojem gospođa Eszter ima malu ulogu). Dugi kadrovi i graciozno-sablano, nepredvidivo kretanje kamere izniman su vizualni pandan Krasznahorkaijevoj rečenici. „Zatvorenost“ forme koju smo opisali kod romana, odnosno njegovu konceptualnu „strogost“ u filmu predstavlja pravilna izmjena kadrova snimanih u eksterijerima i interijerima, te iznimna crno-bijela fotografija Gábora Medvigya....

Ipak, ono što najviše privlači pažnju dvije su velike izmjene u segmentima radnje: u filmu, bijes (pri)gradskih nezadovoljnika završava u bolnici, u trenutku kada se vođe mase, koja nemilosrdno razbija sve oko sebe i maltretira bolesnike, suočavaju s potpuno krhkim, nagim tijelom starca koji stoji u kadi; drugo, Valusku u bijegu iz grada sustiže i zaustavlja vojni helikopter, koji u dugom kadru lebdi ispred njega. Iako ovih scena uopće nema u romanu, a

3 Wood, James. „Madness and Civilization: the very strange fictions of László Krasznahorkai“. Dostupno na: <http://www.newyorker.com/magazine/2011/07/04/madness-and-civilization> (pristupano 7. 9. 2014.)

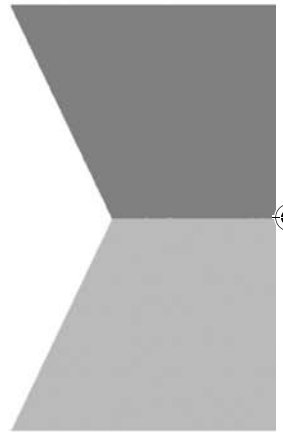
u filmu imaju iznimnu težinu (koja raste i činjenicom da prizivaju neke klasične scene iz Hitchcockovih i Herzogovih filmova), njihova figurativnost potpuno je u skladu sa simbolikom koju kit i Princ unose u značenjske koordinate romana. Ove scene dodatno pojačavaju dvojnost i dvojbenu iracionalne moći koju ima kit sa svojom biblijskom (Jona), antičkom (Troja) i književnom (Moby Dick) simbolikom, te Princ sa svojim spojem mesijanstva i karizme totalitarnističkih diktatora (u filmu dodatno naglašenim slavenskim (slovačkim!) govorom Princa). U golom starcu koji zaustavlja divljanje mase i hipnotizirajućem helikopteru koji se spušta k Valuski s njegovog (sic!) neba prepoznamo jednaku dvojnost privlačne i odbojne moći, onaj okamenjujući spoj užasa i divljenja koje Valuska ima prema kitu i masa prema Princu. Ovaj pulsirajući spoj sakralnog i demonškog, ali i karnevalskog (doslovno cirkuskog) i uzvišenog u središtu je privlačno-odbojne snage svjetova Krasznahorkaijevih romana i Tarrovih filmova, u koje je teško ući, a još je teže, mnogo teže, ako ne i nemoguće, iz njih izaći.

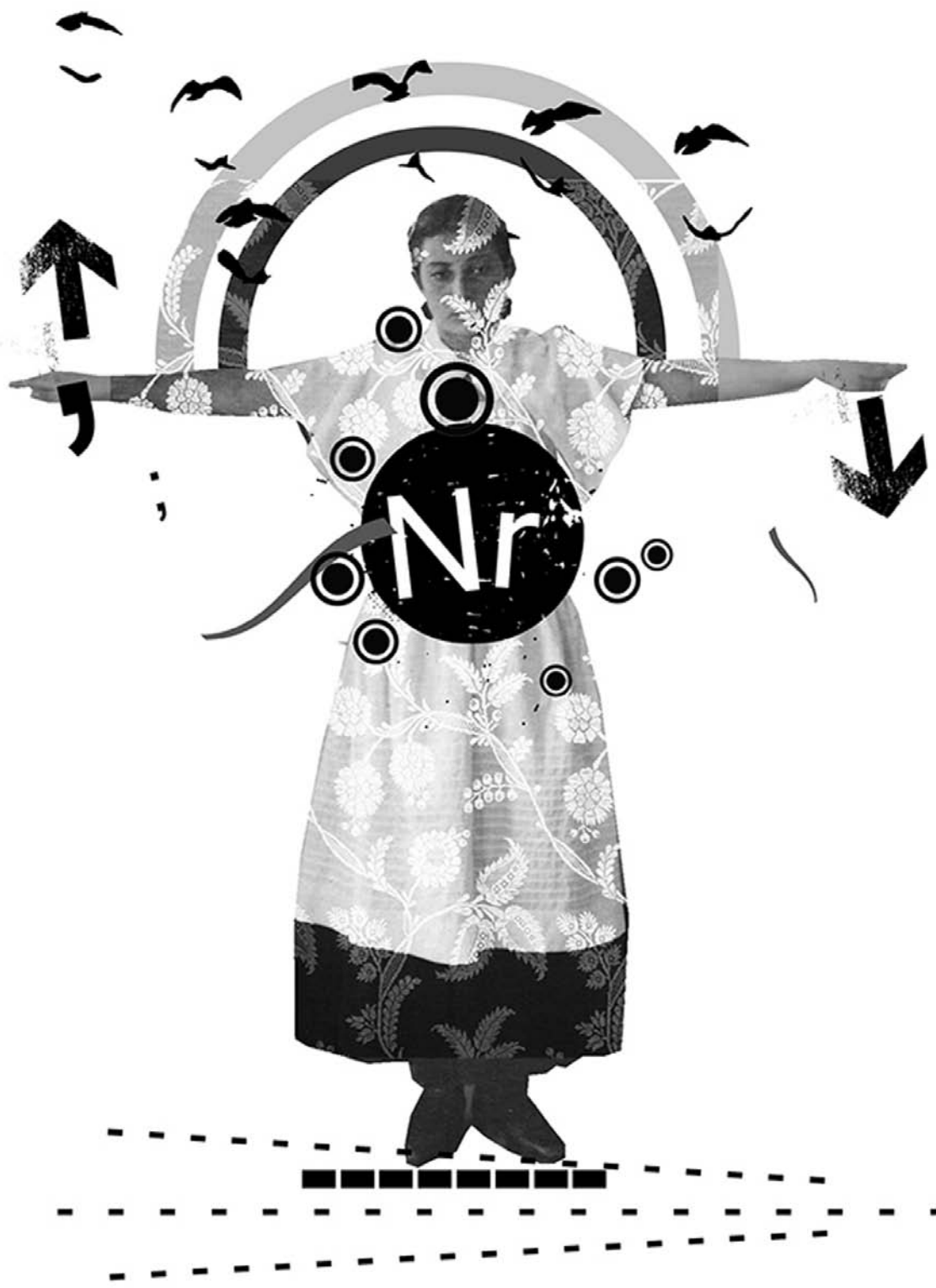

**(NOVE) PRAKSE
UMJETNIČKE BAŠTINE**

Ljubica Vuković Dulić

DVIJE POKLON KOLEKCIJE STIPANA ŠABIĆA

Uvod

Pored javnih kolekcija likovnih djela Gradskoga muzeja, Moderne galerije Likovni susret i Zavičajne galerije dr. Vinko Perčić, u Subotici postoje i kolekcije pri drugim institucijama kao što je npr. Gradska knjižnica.¹ Takve likovne kolekcije čuvaju se i ustanovama i organizacijama Katoličke crkve kao što su Dijecezanski muzej Subotičke biskupije i Katoličko društvo za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović* u Subotici. Kolekciju Stipana Šabića, likovnog pedagoga i slikara iz Subotice, darovala je 2004. godine Dijecezanskom muzeju pri Subotičkoj biskupiji te Katoličkom institutu za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović*² u Subotici udovica, Justina Šabić.

Ovaj tekst stavlja na uvid sadržaj tih kolekcija, a na temelju primopredajne dokumentacije, dokumentacije revizije kolekcija održane 15. listopada 2013. te njezine obrade. Kolekcije sadrže ponajprije radove subotičkog slikara i likovnog pedagoga Stipana Šabića, te prvenstveno pružaju mogućnost sagledavanja njegova razvojnog puta kao likovnog stvaratelja. One su također važne i kao prilog sagledavanju zavičajne povijesti umjetnosti, jer osim velikog broja radova spomenutog slikara, jedna od cjelina sadrži i radove drugih subotičkih autora te predstavlja i prilog sagledavanju njihovih pojedinačnih opusa. Riječ je o onim stvarateljima s kojima je Šabić surađivao, uglavnom na polju likovne pedagogije. Autori ovih radova najvećim su dijelom bili njegovi učenici, suradnici, kolege i prijatelji. Informacija o postojanju ovih kolekcija, kao i informacija o njihovom sadržaju upozoravat će nas na potrebu i obvezu da je kao takvu očuvamo, ali i pružimo na uvid zainteresiranima.

1 Olga K. Ninkov, *Slike među knjigama – Képek könyvek között*, u: *Ex Pannonia*, 9-19, Subotica, 2006., str. 52-59.

2 Današnji naziv udruge je Katoličko društvo za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović*.

O Stipanu Šabiću

Stipan Šabić (Tavankut, 25. prosinca 1928. – Subotica, 31. ožujka 2003.) bio je likovni pedagog i slikar. Učiteljsku je školu završio u Subotici te je od 1949. godine radio kao učitelj u Tavankutu i Bikovu. Godine 1959. završava i likovni smjer na Višoj pedagoškoj školi u Novom Sadu. Od tada radi kao školski likovni pedagog sve do 1974. Krajem pedesetih godina član je i likovne sekcije pri Radničkom univerzitetu u Subotici, a jedan je i od osnivača kolonije *Grupa šestorica* u Tavankutu 1961., iz koje izrasta likovna kolonija pri KUD-u *Matija Gubec*. U okviru programa ove kolonije djelovao je na afirmiranju likovnog stvaralaštva u tehnici slame, poticao razvoj naivnog slikarstva bunjevačkih žena te razvoj mladih likovnih talenata općenito, čiji su radovi, među ostalima, postali dio jedne od kolekcije o kojima se u ovom tekstu piše. Godine 1967. utemeljuje i *Sekciju mladih* u kojoj radi na organizacijskom i pedagoškom polju, a koja se od 1968. okuplja u ateljeu u Subotici, na III. katu Gradske kuće, sve do 1972. Zbog političke nepodobnosti proizašlih iz događaja vezanih za Hrvatsko proljeće, Šabić je primoran 1975. godine napustiti rad u školi. Do odlaska u mirovinu 1983. radi kao trgovački putnik i prodaje knjige Izdavačke kuće *Naprijed* iz Zagreba.³ Na tim putovanjima nastao je najveći broj crteža koji su danas dio jedne od kolekcija poklonjenih Katoličkom društvu za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović* iz Subotice. Aktivnije počinje slikati od 1988. godine,⁴ kada je već u mirovini, te od tada slika uglavnom u tehnici pastela. Iz tog perioda je i najveći broj slika darovan Dijecezanskome muzeju pri Subotičkoj biskupiji. Svoj pedagoški rad nastavlja početkom devedesetih pri likovnoj sekciji HKC *Bunjevačko kolo*, dok se od 1997. javlja i kao organizator Likovne kolonije *Bunarić* u Subotici. Podučavao je brojne mlade ljubitelje umjetnosti, pripremao buduće studente likovnih akademija. Zbog svog dugogodišnjeg zalaganja u kulturi Stipanu Šabiću je u Subotici 2002. dodijeljeno priznanje *Pro urbe*.

O poklon kolekcijama

Najveći dio likovnog opusa Stipana Šabića čine radovi u tehnici pastela te crteži rapidografom i tušem, a osim u privatnome vlasništvu, najveći broj radova danas se čuva u kolekciji Dijecezanskog muzeja u Subotici te kolekciji Katoličkog društva za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović*, dok se manji segmenti čuvaju i u Zavičajnoj galeriji dr. Vinko Perčić te u Gradskom muzeju u Subotici. Na temelju sačuvanih primopredajnih dokumenata znamo kako je 2004. godine od supruge Stipana Šabića, Justine Šabić, darovana djela Dijecezanskom muzeju i Katoličkom institutu preuzeo tadašnji predsjednik Katoličkog instituta za kulturu, povijest i duhovnost

3 Olga K. Ninkov, O Stipanu Šabiću, u: *Stipan Šabić (1928 – 2003) – Crteži sa puta*, Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović*, Subotica, 2005.

4 Isto.

Ivan Antunović mr. Andrija Kopilović. Na temelju primopredajnog popisa od 14. lipnja 2004. godine znamo da Šabićeve poklon kolekciju biskupijskome muzeju čine 33 slike Stipana Šabića, nastale u periodu od 1957. do 2002. godine, u tehnici akrila, ulja i pastela. S druge strane, poklon kolekcija Katoličkog instituta za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović*, prema primopredajnome popisu od 20. lipnja 2004., sastoji se od dviju cjelina. Prvu čine radovi Stipana Šabića, nastali u periodu između 1958. i 1994. godine, i to u najvećem broju crteži te nekoliko slika u tehnici akvarela i pastela, dok drugu cjelinu, prema primopredajnome popisu od 21. lipnja 2004., čini 41 slika drugih autora.

Jedan dio radova Stipana Šabića koji su dio ovih kolekcija bio je izlagan na njegovim samostalnim izložbama: npr. onoj retrospektivnoj, održanoj 2001. godine u Galeriji Likovni susret u Subotici, u organizaciji HKC *Bunjevačko kolo* iz Subotice, Gradskog muzeja Subotica i Galerije Likovni susret iz Subotice, potom na izložbi održanoj u Velikoj dvorani HKC *Bunjevačko kolo* u Subotici, dok je dio njegovih crteža iz kolekcije Katoličkog instituta za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović* bio prikazan na izložbi *Crteži s puta* održanoj 2005. godine u Zavičajnoj galeriji dr. Vinko Perčić, u organizaciji subotičkog Gradskog muzeja i Katoličkog instituta za kulturu povijest i duhovnost *Ivan Antunović*, zajedno s njegovim crtežima iz zbirke ove Galerije. U katalozima⁵ ovih izložaba reproducirana su i neka djela iz ove dvije poklon zbirke. Danas se obje kolekcije (ona koja je prema primopredajnom dokumentu darovana Dijecezanskome muzeju pri Subotičkoj biskupiji te ona koja je darovana Katoličkom institutu za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović*) čuvaju na župi sv. Roka u Subotici.

Likovna zaostavština Stipana Šabića, zaokružena u ovim poklon kolekcijama, najcjelovitije može prikazati razvitak njegove crtačko-slikarske djelatnosti, jer sadržava rane radove od 1957. godine pa sve do njegove posljednje slike nastale 2002. Svjedoči ona kako o crtačkoj vještini ovoga autora, tako i njegovu sklonost da se i slikarskom tehnikom okrene čovjeku i njegovoj sudbini, s osebnim tužnim i sjetnim prizvukom tamnoga kolorita (*Qwo vadis? Kuda ideš?*, 1990.; *Oh kako je pusto II*, 1994.). Među crtežima i slikama ovog autora nailazimo i na svojevrzne lirske zapise zavičajnoga pejzaža (*Grane zaljubljene u misec*, 1991.; *Na obalama Malog Palića II*, 1990.), ali i pojedine apstraktne kompozicije koje autor gradi nerealnim formama i mističnim tonalitetom (npr. *Slika X*, 2000.). S druge strane, kolekciju slika drugih autora čine radovi subotičkih akademskih slikara, ali i samoukih te naivnih, koju je skupio i čuvao sam Stipan Šabić. Na kraju možemo zaključiti kako ove dvije kolekcije u potpunosti nose obilježja zavičajne zbirke te da su od vrijednosti za mjesnu povijest likovne umjetnosti ovdašnjih Hrvata.

5 Stipan Šabić, retrospektivna izložba (1959-2001), Hrvatski kulturni centar *Bunjevačko kolo*, Subotica, 2001.; *Stipan Šabić (1928 – 2003)*, Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović*, Subotica, 2004.; *Stipan Šabić (1928-2003) – Crteži sa puta*, Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović*, Gradski muzej Subotica, 2005.

Popis slika Stipana Šabića (1928.-2003.) poklonjenih Dijecezanskom muzeju pri Subotičkoj biskupiji*

1. *Dvorac Ružički u Dobrni*, 1957.
ulje na lezonitu, 50 x 80 cm
sign.
2. *Motiv sa Krka*, 1958.
ulje na lezonitu, 90 x 120 cm
sign.: d.l. S. Šabić 1958.
3. *Pogled na Ulcinj*, 1959.
ulje na lezonitu, 50 x 70 cm
sign.
4. *Zelena ogledalo*, 1989.
pastel, 70 x 50 cm
sign.: /
5. *Budeve*, 1989.
pastel, 50 x 70 cm
sign.: /
6. *Ograda sa ćupom*, 1989.
pastel, 70 x 50 cm
sign.: /
7. *Mrtva priroda sa šoljama*, 1989.
pastel, 70 x 50 cm
sign.: /
8. *Ničini – put pa u raj*, 1989.
pastel, 70 x 50 cm
sign.: dolje sredina Stipe 89.
9. *Mir na Krvavom jezeru*, 1989.,
pastel, 70 x 50 cm
sign. : /
10. *Qwo vadis? Kuda ideš?*, 1990.
akril i pastel, 140 x 100 cm
sign.: /
11. *Spomenik Bari*, 1990.
pastel, 70 x 50 cm
sign.: /
12. *Suton u mom prozoru II.*, 1990.
pastel, 70 x 50 cm
sign.: /
13. *Na obalama Malog Palića II.*, 1990.
pastel, 50 x 70 cm
sign.: /
14. *Lisica II*, 1990.
pastel, 70 x 50 cm
sign.: /
15. *Pejzaž sa ćupom III*, 1989.
pastel, 70 x 50cm
sign.: /
16. *Grane zaljubljenje u misec*, 1991.
akril i pastel, 70 x 50 cm
sign.: /
17. *Pustoš II.*, 1992.
akril i pastel, 70 x 50 cm
sign.: d.d. Stipe 92.
18. *Izbjeglice*, 1992.
akril i pastel, 50 x 70cm
sign.: /
19. *Ćupovi*, 1992.
akril i pastel, 65 x 50 cm
sign.: /
20. *Vojni konvoj JNA*, 1992.
akril i pastel, 50 x 70 cm
sign.: sredina desno Stipe 92.
21. *Slika II.*, 1992.
pastel, 70 x 50 cm
sign.: /
22. *Slika X.*, 1992.
pastel, 70 x 50cm
sign.: /

* Ovaj popis prikazuje popis radova zabilježenih u primopredajnome popisu od 14. lipnja 2004., a koji su potpisali darodavac Justina Šabić te tadašnji predsjednik Katoličkog instituta za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović* mr. Andrija Kopilović. Međutim, nakon obavljene revizije 15. listopada 2013. komisija, koju su činili Andrija Anišić, Jelena Piuković, Nedeljka Šarčević, Svetislav Milanković, Ljubica Vuković Dulić te Ivica Ivanković Radak, konstatira kako nedostaju predmeti pod rednim brojem 1, 3, 18, 19 te 28.

23. *Slika XIV.*, 1992.
pastel, 140 x 100 cm
sign.: /

24. *Ćupovi*, 1992.
pastel, 70 x 50 cm
sign.: d.d. Stipe 92.

25. *Portret profesorice Cile Bajić*, 1992.
pastel, 70 x 50 cm
sign.: /

26. *Slika XVI.*, 1992.
pastel, 70 x 50 cm
sign.: /

27. *Gospa od salaša* (s pjesmom autora
na poledini), 1993.
akril i pastel, 70 x 50 cm
sign.: d.d. Stipe 93.

28. *Oh. Kako je pustol*, 1994.
akril i pastel, 50 x 70 cm
sign.

29. *Ugasli pejzaž VII.*, 1994.
akril i pastel, 70 x 50 cm
sign.: /

30. *Sanjana riba*, 1994.,
akril i pastel, 60 x 40cm
sign.: /

31. *Dolazak sunca na topolskom jezeru*,
1997.
akril i pastel, 70 x 50cm
sign.: /

32. *Rastinje na jezeru*, 1998.
akril i pastel, 50 x 70 cm
sign.: /

33. *Posljednja slika (na kraju života)*, 2002.
akril i pastel, 70 x 50 cm
sign.: d.d. Stipe 9. 2002.

Stipan Šabić, *Bicikla kod Vajske*, 1977.

**Popis radova poklonjenih Katoličkom institutu
za kulturu, povijest i duhovnost Ivan Antunović, Subotica**

Radovi Stipana Šabića (Tavankut, 1928.- Subotica, 2003.):*

Stipan Šabić, *Portret
dr. Vinka Perčića*, 1980.

Stipan Šabić,
Lisica II, 1990.

1. Studije, olovka, ugljen	1958.	10 kom
2. Studije, olovka, ugljen	1959.	28 kom
3. Studije, olovka, ugljen	1960.	23 kom
4. Apokalipsa, pastel, 70x50cm		1 kom
5. Akvareli, crteži	1960.	20 kom
6. Akvareli, crteži	1961.	7 kom
7. Crteži, olovka	1962.	5 kom
8. Crteži, olovka, tuš	1963.	6 kom
9. Crteži, tuš	1967.	2 kom
10. Crteži, flomaster	1968.	6 kom
11. Crteži, tuš, olovka	1969.	9 kom
12. Crteži, tuš, olovka	1974.	9 kom
13. Crteži, tuš, rapidograf-tuš	1975.	3 kom
14. Crteži, tuš, rapidograf-tuš	1976.	8 kom
15. Crteži, tuš, rapidograf-tuš	1977.	16 kom
16. Crteži, tuš, rapidograf-tuš	1978.	25 kom
17. Crteži, tuš, rapidograf-tuš	1979.	27 kom
18. Crteži, tuš, rapidograf-tuš	1980.	12 kom
19. Crteži, tuš, rapidograf-tuš	1981.	1 kom
20. Crteži, tuš, rapidograf-tuš	1983.	12 kom
21. Crteži, tuš, rapidograf-tuš	1984.	16 kom
22. Pasteli	1988.	5 kom
23. Pasteli	1989.	3 kom
24. Crtež, tuš, rapidograf	1991.	4 kom
25. Akvarel	1993.	1 kom
26. Skica, crtež, tuš	1994.	1 kom

* Zbog velikog broja radova (većinom crteža) koji se nalaze u ovoj poklon cjelini nije bilo moguće za ovu prigodu obraditi svaki pojedinačni primjerak. Zbog toga sada objavujemo primumo-predajni popis radova, koji su grupirani prema godinama nastanka. Njihova cjelovita obrada predstoji.

Popis radova drugih autora*

1. IVAN BALAŽEVIĆ (Tavankut, 1949.)
Akt, 1971.
grafika, papir, 10 x 7 cm
sign.: /
2. MARK ANTONIO BUNJEVAC (Subotica, 1977.)
Portret Stipana Šabića, 1997.
pastel, papir, 70 x 50 cm
sign.: d.l. Mark Antonio 97.
3. MILORAD ĆIRIĆ (Vranje, 1912. – Beograd, 1994.)
Konak kneginje Ljubice, 1970.
grafika 45/50, papir, 14 x 17 cm
sign.: d.d. M. Ћирић 79
4. CILIKA DULIĆ KASIBA (Subotica, 1932.)
Pod križem, 1998.
tempera, papir, 10 x 14 cm
sign.: d.l. Dulić K. C. 1998.
5. CILIKA DULIĆ KASIBA (Subotica, 1932.)
Ris, 1997.
ulje na lezonitu, 29 x 40 cm
sign.: d.d. Dulić K. C. 1997.
6. MARA IVKOVIĆ IVANDEKIĆ (Đurđin, 1919. – Đurđin, 2006.)
Srićan Božić, 1968.
slama, 15 x 11 cm
7. MARA IVKOVIĆ IVANDEKIĆ (Đurđin, 1919. – Đurđin, 2006.)
Golub nosi pismo, 1970.
slama, 15 x 11 cm
sign.: /
8. PAJO KEČENOVIĆ (Bajmok, 1930. – Subotica, 2007.)
Pejzaž, 2000.
pastel, papir, 32 x 49 cm
9. PAJO KEČENOVIĆ (Bajmok, 1930. – Subotica, 2007.)
Razigrani pejzaž, 2002.
pastel, papir, 32 x 45 cm
10. KATALIN KÖVESDI
Pejzaž sa đermom, 1996.
kombinirana tehnika, papir, 10 x 18 cm
sign.: d.d. Kövesdi 1996.
11. ALOJZIJE KUJUNDŽIĆ
Portret Stipana Šabića, 1998. grafika, 40 x 28 cm
12. ANA LETOVIĆ
Radost života, 1993.
kombinirana tehnika, 28 x 34 cm
13. ANA LETOVIĆ
Kompozicija XVIII, 1991.
kombinirana tehnika, 60 x 44 cm
sign.: dolje sredina L. Ana
14. ANA LETOVIĆ
Kretanje 4. (Kompozicija IX.), 1991.
kombinirana tehnika, 46 x 72 cm
sign.: d.d. L. Ana
15. CECILIJA MILANKOVIĆ (Subotica, 1926. – Subotica, 2000.)
Proljeće na Zobnatici, 1987.
pastel, papir, 41 x 29 cm
sign.: d.d. Milanković Cecilija
16. CECILIJA MILANKOVIĆ (Subotica, 1926. – Subotica, 2000.)
Mrtva priroda, 1983.
pastel, papir, 24 x 34 cm
17. ANA MILODANOVIĆ (Žednik, 1926. – Subotica, 2011.)
Sretna Nova godina, 1965.
slama, 14 x 10 cm
sign.: /

* Ovaj popis prikazuje radove zabilježene u primopredajnome popisu od 21. lipnja 2004., a koji su potpisali darodavac Justina Šabić te tadašnji predsjednik Katoličkog instituta za kulturu, povijest i duhovnost *Ivan Antunović* mr. Andrija Kopilović. Međutim, nakon obavljene revizije 15. listopada 2013. komisija, koju su činili Andrija Anišić, Jelena Piuković, Nedeljka Šarčević, Svetislav Milanković, Ljubica Vuković Dulić te Ivica Ivanković Radak, konstatira kako nedostaju predmeti pod rednim brojem 6, 8, 9, 11, 12, 16, 18, 26, 27, 38, 39, 40, te 41.

18. RUŽICA MIKOVIĆ ŽIGMANOV (Subotica, 1962.)

Futošev salaš, 1996.
pastel, 34 x 50cm

19. VIRGILIJE NEVJESTIĆ, (Tomislavgrad, 1935. – Pariz, 2009.)

Duetto, 1980.
grafika, papir, 14 x 9 cm
sign.: d.d. Virgil Nevjestić

20. NIKOLA PERUŠIĆ (Subotica, 1973.)

Igra žitnih polja, 1996.
tempera, 24 x 33 cm
sign.: d.d. Nikola 96

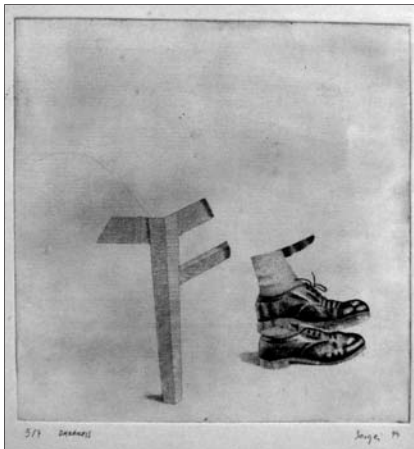
21. ŠIME PEIĆ TUKULJAC (Subotica, 1938.)

Šumarak, 1995.
akvarel, papir, 33 x 22 cm
sign.: d.d. Šime P. 95

22. SERGEJ RADULOVIĆ (Subotica, 1970.)

Cipele, 1994.
bakropis 5/7, 20 x 20 cm
sign.: d.d. Sergej 94

(fotografija dolje)

23. SERGEJ RADULOVIĆ (Subotica, 1970.)

Lavabo, 1996.
bakropis 1/10, 29 x 21 cm
sign.: d.d. Sergej 96

24. ANTUN RUDINSKI (Subotica, 1948.)

Detalji Gradske biblioteke, 1994.
rapidograf, papir, 10 x 9 cm
sign.: sredina desno Rudinski Antun 94.

25. ANTUN RUDINSKI (Subotica, 1948.)

Tavankutska crkva, 2002.
tuš, papir, 24 x 17 cm
sign.: d.d. Rudinski Antun 7. 01. 2002.

26. JOSIP SKENDEROVIĆ AGO (Subotica, 1954.)

Pariz, 1990.
kombinirana tehnika, 70 x 50 cm

27. JOSIP SKENDEROVIĆ AGO (Subotica, 1954.)

Kompozicija II., 1993.
70 x 50 cm

28. JOSIP SKENDEROVIĆ AGO (Subotica, 1954.)

Luminesencija, 1980.
akvatinta, 39 x 49 cm
sign.: d.d. J. Skenderović

29. JOSIP SKENDEROVIĆ AGO (Subotica, 1954.)

Mrtva priroda, 1975.
akvarel, papir, 25 x 18 cm
sign. d.d. Skenderović 1975.

30. JOSIP SKENDEROVIĆ AGO (Subotica, 1954.)

Kompozicija, 1980.
EA akvatinta 8/15, 24 x 19 cm
sign.: d.d. J. Skenderović

31. ISTVÁN SZAJKÓ (Subotica, 1955.)

Pejzaž Ankarana, 1977.
akvarel na papiru, 18 x 25 cm
sign.: d.l. Ankarana 22 VII 77; d.d. Szajkó

32. MARKO VUKOVIĆ (Subotica, 1913. – Subotica, 1981.)

Portret Stipana Šabića, 1962.
ugljen na papiru, 29 x 20 cm
sign.: d.l. Vuković Marko 962

33. MARKO VUKOVIĆ (Subotica, 1913. – Subotica, 1981.)

Portret Stipana Šabića, 1964.
ugljen na papiru, 45 x 32 cm
sign.: d.l. Vuković Marko 964

34. SANJIN SPASOJEVIĆ (Zvornik, 1976.)
Stipan Šabić, 2000.
ugljen na papiru, 18 x 12 cm
sign.: d.d. Spasojević Sanjin 2000.

35. MARIJA VOJNIĆ (Tavankut, 1948.)
Suncokreti, 1988.
akvarel na papiru, 33 x 24 cm
sign.: d.d. MARA 88

36. MARIJA VOJNIĆ (Tavankut, 1948.)
Varijacije II., 1968.
grafika, 24 x 17 cm
sign.: d.d. B. MARA.

37. MIRKO VOJNIĆ TUNIĆ
Motiv sa Palića, 1996.
pastel, 17 x 24 cm

38. MARIJA VARGIĆ (Bački Breg)
Petao, 1964.
ulje na lezonitu, 30 x 44 cm

39. RUŽA TUMBAS (Subotica, 1929.)
Pejzaž, 2003.
pastel, 50 x 35 cm

40. LOZIKA VOJNIĆ LILIJOM (Žednik)
Crkva u Tavankutu, 2002.
ulje

41. VITA RADNIĆ
Čobanka, 1998.
ulje na lezonitu, 37 x 48 cm

1/1 "Šabić S." Spasojević Sanjin 2000

Sanjin Spasojević,
Stipan Šabić, 2000.

Marko Vuković,
Portret Stipana Šabića, 1962.

HRVATSKO PJEVAČKO DRUŠTVO „NEVEN“ I NASLJEĐE ZBORNOGA PJEVANJA U PETROVARADINU

Uvod

Petrovaradin poznaje dugu tradiciju zbornoga pjevanja. Tome, u prvo-
me redu, može zahvaliti učenim i sposobnim glazbenicima koji su ovome
gradu ostavili ne samo spomen na svoje glazbeno djelovanje u određenom
vremenu, već i vlastito glazbeno stvaralaštvo, doprinoseći obogaćivanju već
postojeće hrvatske glazbene baštine. Zahvaljujući njihovu entuzijazmu, da-
rovitosti, sredini i vremenu u kojem su živjeli i stvarali, kulturni život Petro-
varadina razvijao se i cvao mnogo više nego ikada poslije. Nositelj uloge
glazbenoga života kao okosnice kulturnoga identiteta ovoga grada bilo je
Hrvatsko pjevačko društvo „Neven“ osnovano 1880. godine čije je zorno
djelovanje i danas vrijedno ne samo spomena, nego i divljenja.

Hrvatsko pjevačko društvo „Neven“ 1929. godine

Zborno pjevanje s Franjom Štefanovićem

Zborno pjevanje u Petrovaradinu doživjelo je prve značajnije uspjehe početkom XX. st., kada je na čelo Pjevačkog društva „Neven“ došao domaći sin, učitelj i skladatelj – Franjo Štefanović. Rođen u Petrovaradinu, 13. ožujka 1879. kao posljednje, jedanaesto dijete svojih roditelja, vrlo je brzo pokazao svoje sklonosti glazbi. Nižu i višu pučku školu pohađao je u Petrovaradinu, a Učiteljsku školu u Osijeku. Kako se u vrijeme Austro-Ugarske monarhije u učiteljskim školama visoko držalo do glazbene naobrazbe budućih učitelja, Štefanović je, zahvaljujući svojim glazbenim talentima, veoma dobro svladao sviranje na klaviru, harmoniju i orguljama i već tada počeo skladati prve muške zborove i klavirske preludije. Više glazbeno obrazovanje stekao je u Glazbenom zavodu u Zagrebu gdje je, zahvaljujući dvogodišnjem učiteljskom dopustu dobivenom od Zemaljske vlade, učio harmoniju, kontrapunkt i fugu. Usporedni predmeti bili su mu klavir, violina, šumski rog, orgulje, zborno i solo pjevanje. Kompoziciju je nastavio privatno izučavati, također u Zagrebu.

Još prije nego je 1906. godine premješten iz Čerevića u Petrovaradin, u kojemu će nastaviti svoju učiteljsku, kulturnu i umjetničku djelatnost, Štefanović je skladao priličan broj skladbi prilagođenih izvedbi u muškim i mješovitim pjevačkim zborovima. Odmah postaje zborovođom Hrvatskoga pjevačkog društva „Neven“, izvodeći s njime i veći dio vlastitih djela. Povremenim pridruživanjem ženskih glasova, „Neven“ je pod njegovim ravnanjem s vremena na vrijeme od čisto muškog pjevačkog zbora počeo prerastati u mješoviti pjevački zbor. U to vrijeme, Hrvatsko pjevačko društvo „Neven“ redovito je (tri do četiri puta godišnje) priređivalo koncerte, sudjelovalo na većim misnim slavljinama i drugim važnijim svečanostima. Spomenutom zboru ostavio je u naslijeđe i svojevrsnu himnu „U kolo braćo, nek zaori pjesma“, te mnoge druge skladbe, poput: „Imam pjesme“, „Vijenac pjesama“, „Večer“, „More mi je ljubav tvoja“, „Zanimljivo poglavlje“, „Djedovski dom“, „Misliš diko“, „Putnik“, „Prognanik“, „Oj, dome“, „San“, „Jutarnja pjesma“, „Što se tamo oblak vuče“. Sveukupno, napisao je 105 skladbi za zborno izvođenje, od čega 71 za muški i 37 za mješoviti pjevački zbor. Na svojim koncertima, većinom uz klavirsku pranju pojedinih solista – pjevača, izvodio je i svoje solo popijevke. Među ukupno šesnaest, najuspjelije su mu: „Spominjanje“, „Bijel sam cvijetak“, „Sljemenskoj ciklami“, „Chanson“. Vrijedna je spomena i glazbena balada „Majčina pjesma“ za sopran i alt solo, mješoviti zbor i klavir. Posebice je poznat u svijetu kao tvorac opere za djecu. Uz operna djela „Matek i Jana“, „U vilinoj gori“, „Na Orlovgradu“ i „Seoba Slavena“, najpoznatija mu je dječja opera „Šumska kraljica“. Doprinos Franje Štefanovića

nije izostao ni na crkvenom glazbenom području koje je obogatio s pet Misa (najpoznatija je Misa „Na glas zvona“), osam solo popijevki za glas i orgulje i pet skladbi za mješoviti zbor.

Jasno je da je Štefanovićevo polje glazbenoga djelovanja bilo široko. Ipak, njegova glazba se, promatrano kao cjelina, može okarakterizirati kao *romantična, izrazito melodična, poletna, zanosna i sjetna, ali uvijek jednostavna, jasna i pregledna. U njoj je više puta ostvario pravi narodni ugođaj, pa se često gotovo ne možemo oteti utisku da je to narodna glazba.*¹

Doprinos Stanislava Prepreka baštini zbornog pjevanja

Najveći procvat zbornoga pjevanja Petrovaradin je doživio s učiteljem i skladateljem Stanislavom Preprekom koji je, uz nekoliko prekida, od 1920. godine bio posljednjim ravnateljem Hrvatskoga pjevačkog društva „Neven“. Čim je došao na mjesto ravnatelja zbora, preustrojio ga je u mješoviti.

Od 1922. godine morao je obnašati službu učitelja u Maradiku, pa je povratkom u Petrovaradin nakon četiri godine ponovno postao zborovođom „Nevena“. Njime je nadalje, s kraćim prekidima, ravnao sve do 1941. U to vrijeme, između dvaju svjetskih ratova, „Neven“ je postigao najveći uspjeh. Prema broju pjevača, kvaliteti glasova i zahtjevnom repertoaru, bio je uzor mnogim zborovima u okolici.

Za Preprekovo iznimno glazbeno umijeće zaslužna je još njegova obitelj koja ga je ispravno usmjerila k otkrivanju i razvijanju vlastitih sklonosti. Iako potječe iz stare petrovaradinske obitelji, rođen je u Šidu 16. travnja 1900. godine gdje mu je otac u to vrijeme bio zaposlen u državnoj službi. Osnovnu školu završio je u Grabovcima, a Malu realnu gimnaziju u Sr. Mitrovici gdje je učio svirati klavir. Nakon završene učiteljske škole u Petrinji u kojoj se vodila velika briga o glazbenom odgoju polaznika, bio je učiteljem i orguljašem u nekoliko mjesta Slavonije i Srijema. Godine 1948. prijevremeno je umirovljen zbog slabovidnosti. Glazbu je tijekom školovanja učio od Petra Strniše, Ivana Talicha i Vladimira Stahuljaka, poznatog člana najbrojnije hrvatske glazbene obitelji. Kod prof. Stahuljaka izučavao je dvije godine i harmoniju, poslije čega se samouko usavršavao.

Preprekov glazbeni opus broji oko 700 svjetovnih skladbi, među kojima je pored klavirskih skladbi, samopjeva, solističko-instrumentalnih djela, gudačkih kvarteta, simfonija, orguljskih skladbi, misa, himana i kantata, više

¹ Đuro Rajković. *Datumi i sjećanja – Produženi život baštine*, str. 11 (Novi Sad, Dnevnik, 1989.)

od dvije stotine djela namijenjeno vokalnoj, polifonoj (troglasnoj ili četvero-glasnoj) izvedbi. Od zbornih skladbi mogao bi se navesti veliki broj veoma uspjelih, poput: „Smrt sunca“, „Šuma spava“, „Mrak“, „Banu Jelačiću“, „Isuse, Bože moj“, „O, Kriste“, „O, sunce spasa, Isuse“, „Od istoka sunčanoga“ i dr. Poput njegova prethodnika, Franje Štefanovića, koji je HPD-u „Neven“ posvetio himnu, Prepek je istom društvu napisao „Geslo“. *To je sažeto, ali nadahnuto glazbeno djelo na vlastite riječi napisano iz ljubavi prema ovom zboru.*²

Kada govorimo o Prepekovim crkvenim skladbama, treba naglasiti da one, osim što su glazbeno vrijedne, odišu i ozbiljnim, dubokim kršćanskim duhom. *Nebrojene vrednote posljedica su zahtjeva općenitosti i objektivnosti crkvene glazbe. Podređivši skladanje tim zahtjevima, proizišlim iz najsavršenijeg crkvenog pjevanja, gregorijanskog korala, Prepek je stvorio vrlo uspjela, uzvišena i potresna crkveno glazbena djela.*³

Prepekova glazba, općenito, rezultat je njegova upoznavanja prethodnih stilova glazbe, propuštenih kroz duhovni filtar njegove bujne, stvaralačke mašte. Ona je, jednostavno, njegova... Prepekovska.

Ilija Okrugić Srijemac

Prepek je iz ljubavi prema glazbi, u dubini svojih umjetničkih spoznaja i doživljaja, s ljubavlju nenadmašno harmonizirao i sve crkvene i svjetovne skladbe još jednog plodnog stvaratelja koji je tijekom XIX. st. dugo godina živio u Petrovaradinu, te je u njemu i sahranjen – opata Ilije Okrugića Srijemca. Riječ je o petrovaradinskom župniku i ravnatelju Svetišta Gospe Tekijske, hrvatskom književniku i pjesniku, dramskom spisatelju i skladatelju čije je crkveno, glazbeno stvaralaštvo 2009. godine tiskala Zajednica Hrvata Zemuna i Knjižnica i čitaonica „Ilija Okrugić“ u Zemunu. Pripreditelj zbirke je Đuro Rajković.

U njoj se nalazi 28 božićnih, svetootajstvenih i marijanskih crkvenih popijevaka za koje je i riječi i napjev napisao sam Ilija Okrugić. *Njegove su crkvene popijevke prenosili usmenom predajom petrovaradinski orguljaši, a Stanislav Prepek ih je i harmonizirao tridesetih godina prošloga stoljeća. Ponovno ih je harmonizirao sedamdesetih godina prošloga stoljeća i u tom su obliku,*

² Đuro Rajković, *Biografija HPD „Neven“*, str. 5 (Petrovaradin, 09. 06. 2012.).

³ Đuro Rajković, *Stanislav Prepek – Život i djelo*, str. 58 (Hrvatsko društvo crkvenih glazbenika, Zagreb, 2006).

1981. godine, objavljene u Petrovaradinu pod naslovom „Crkvene pjesme“.⁴ Zahvaljujući Prepreku, Okrugićevo je glazbeno stvaralaštvo na taj način priređeno i prilagođeno izvedbi za mješoviti zbor čime se vrijedna glazbena baština, harmonski obogaćena, i dan danas njeguje u Petrovaradinu i njegovoj okolini. Od najpoznatijih glazbenih djela koje je Okrugić napisao, a Prepek harmonizirao, treba spomenuti božićnu Misu „Hajdmo, hajdmo“, Malu božićnu kantatu „Majka Božja pri jasliah uspavkuje Isukrsta“, „Veselje ti navješćujem“ i dr. Iznimno uspjele su i svetoostajstvene popijevke „Spomeni se“ i „Isuse, Bože moj“, kao i marijanske – Tekijske: „Sveta Ano i Marijo“, „Oj, Tekijska Gospo sveta“, „Nek ori“ i dr.

Trojica veličanstvenih

Svaki pregalac u nekome radu, pa i glazbenom, kao i promicatelj vrijednosti zaslužuje priznanje za svoj trud i zalaganje. Ipak, glazbenu kulturu Petrovaradina kroz XIX. i XX. st. obilježilo je stvaralaštvo trojice velikana koji, možemo slobodno reći, predstavljaju „Trojstvo“ zaslužno za oblikovanje svega onoga što danas s pravom nazivamo Glazbena baština Petrovaradina. Nekada Hrvatsko pjevačko društvo „Neven“, a danas ništa manje posvećeno istom zadatku i cilju, Mješoviti pjevački zbor Hrvatskog kulturno-prosvjetnog društva „Jelačić“ čini sve kako bi petrovaradinski skladatelji i danas živjeli kroz svoja djela. O tome svjedoči i najnoviji nosač zvuka, snimljen u listopadu 2014. godine, na kojemu se nalazi 11 skladbi spomenutih petrovaradinskih autora.

⁴ Đuro Rajković, *Ilija Okrugić Srijemac – Crkvene popijevke*, Proslav, str. 3 (Zajednica Hrvata Zemuna i Knjižnica i čitaonica „Ilija Okrugić u Zemunu, Zemun, 2009.).

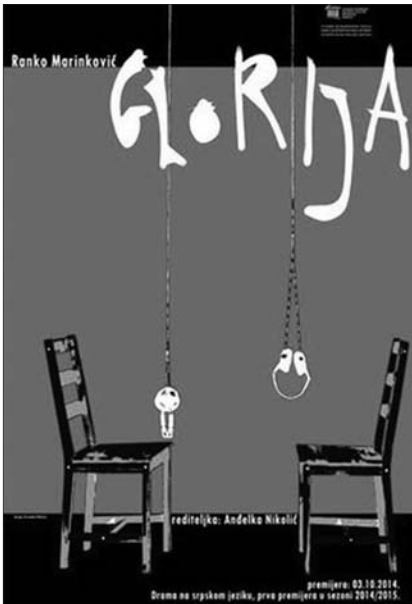

Vladan Čutura

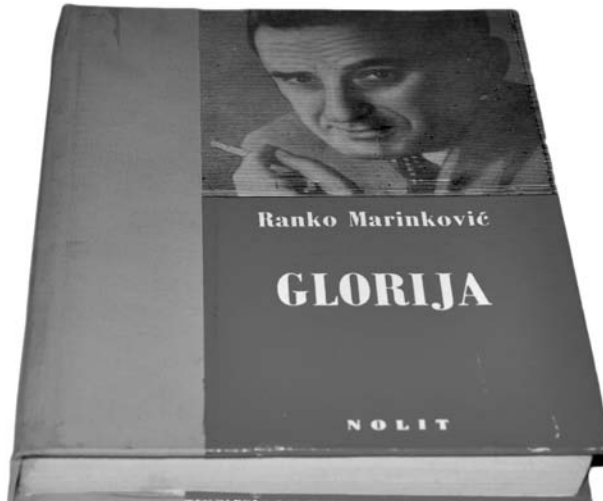
SCENSKI PROSTOR ODREDIO ZNAČENJA GLORIJE

(Režija: Anđelka Nikolić; scenografija: Vesna Popović;
kostimografija: Dejan Došljak; scenski govor: Dejan Sredojević;
scenski pokret: Dejana Mišić; inspicijent: Vesna Suvorova)

Kada se u srbijanskim kazalištima izvode komadi suvremenih autora s područja bivše države (najčešće je riječ o hrvatskim piscima), vlada velik interes, kako kod „ljudi od struke“, tako i kod publike. Fenomen je to zanimljiv iz najmanje dvaju razloga. Prvi je spoznaja da su suvremeni hrvatski autori recepcijski vrlo prijemčivi senzibilitetu srbijanske kazališne publike, a drugi je način na koji ih „čita“ i (re)interpretira kazališna struka izvan granica domovine.

Za subotičke kazališne prilike nije neobično – čak se i podrazumijeva, imajući u vidu političko-kulturne prilike u gradu i Pokrajini – da gotovo svake sezone tamošnja publika ima prigodu pogledati barem jednu premijeru nekog hrvatskoga autora, pri čemu se, zanimljivo, tekstovi ne adaptiraju na srpski standard. Sve to možda je tek mali ustupak, imajući u vidu činjenicu kako subotičko Narodno kazalište pored drame na srpskom i mađarskom nema dramu i na hrvatskom jeziku. Ipak, ne ulazeći dublje u ovaj problem, valja zaključiti kako je, ako ništa drugo, lijepo pogledati npr. „Čudo u Poskoko-voj Dragi“ Ante Tomića, čuti govor dalmatinske zagore na subotičkim kazališnim daskama (zahvaljujući

lektoru Dejanu Sredojeviću) i vidjeti publiku kako s oduševljenjem napušta zgradu gradskoga kazališta (prilično staru i oronulu).

Ove kazališne sezone, početkom jeseni, premijerno je izveden tekst Ranka Marinkovića *Glorija* za čiju se režiju pobrinula mlada beogradska redateljica Anđelka Nikolić koja je prije nekoliko sezona na „Vršačkim pozorišnim jesenima“ osvojila nagradu za režiju upravo s jednim hrvatskim tekstom - *Vučjakom* Miroslava Krleže.

Jedan od najznačajnijih tekstova hrvatske suvremene drame upravo je *Glorija* Ranka Marinkovića, drama u kojoj se objedinjuju dva (naizgled) potpuno odvojena prostora kroz poziciju njihove žrtve. *Glorija* (sestra Magdalena, Jagoda) objekt je u rukama dvaju muških likova – svećenika, don Jere koji lažnim čudom želi vratiti narod u crkvu, pri čemu ne uspijeva prihvatiti osjećanja koja ima prema *Gloriji*. Glavni ženski lik drame, bivša akrobatkinja, sada časna sestra, u trenutku kada izgubi vjeru u ljubav i religiju, vraća se natrag k ocu, ravnatelju cirkusa koji je ponajprije vidi kao cirkusku zvijezdu. Glavni ženski lik drame tako će postati (estetski) objekt i žrtva u njihovim rukama, a na metaforičkoj razini tijelo koje se (pre)osmišljava i preoznačuje – subjekt koji nije generator vlastite priče, što je ujedno i politička osnovica drame.

U predstavi Narodnoga kazališta u Subotici redateljica i scenografkinja izvorni oblik ovoga teksta interpretiraju u jednom stiliziranom i „začudnom“ scenskome prostoru koji će umnogome odrediti interpretaciju i sud o predstavi. Prostor izvedbe odlikuje se potpunim minimalizmom – sablasno bijeli zidovi, stol, dvije stolice i vrata u dnu pozornice. Ovakav prikaz dvaju suprotstavljenih prostora, gotovo stopljenih u jedan, gdje se tek na kraju zvukom i svjetlošću predočava i prostor cirkusa, donekle ostavlja nedorečenim osnovnu redateljičinu namjeru. Minimalizacija sakralnoga i cirkuskog

prostora, osim što će svjedočiti o potpuno drukčijoj društvenoj klimi od one u kojoj je tekst pisan ('50-e godine prošloga stoljeća), govore u prilog tomu da je središnje pitanje kojim se redateljica ovdje pozabavila – kako se danas baviti starim pitanjima stvarnosti, vjere i ljubavi na planu međuljudskih odnosa. No osim početne „začudnosti“ prostorom izvedbe, primjećuje se i odstupanje od izvornoga teksta, budući da se redateljica u uvodnomu dijelu odlučila za monološku formu, formu ispovijedi don Zane.

Pokušaj redateljskog preispisivanja originalnog teksta očituje se i na samoj izvedbi jer je, osim na prostor scene, fokus na glumcima i njihovim vještinama. Riječ je o promišljenom poantiranju i redateljskom ulogu u ova-kvu vrstu izvedbe, budući da se u Marinkovićevu tekstu nekoliko puta spominje riječ „tijelo“ i to u kontekstu crkve i vjere. Tako će, podsjećamo, don Jere i u izvornome tekstu ustvrditi:

No da, to su strašna pitanja. Ali, ipak... vidite, tijelo naše ipak postoji i ima svoje zahtjeve, kojima se koji put moramo pokoriti, htjeli mi ili ne htjeli.

Marinkovićev tekst sadrži snažne natruhe melodramskoga, ali zasigurno zamišljen i stvaran – možda ne u svojoj krajnjoj, esencijalnoj osnovi – onkraj jedne (velike) metafore o gubitku uporišta u vjeri i ljubavi i pitanja što se događa ukoliko se takav jedan oslonac izgubi, na čemu dalje graditi vlastiti identitet. Glorija, ženski lik, tek traži smisao i nutarnje ispunjenje, što nalazi u poništenju vlastita života. Tako će jedan od najjačih scenskih momenata ove predstave biti onaj neposredno prije njezine smrti. Naime, glumci u ulogama klauna i lik Glorije odjeveni su u crvene košulje i haljinu, koji u kontrastu s bijelim scenskim prostorom, na razini vizualne apstrakcije, najavljuju skoru smrt glavne junakinje komada. Tek je na samomu kraju predstave, u trenucima životne agonije glavne junakinje, došao do svoga punog izražaja spoj scenskog rješenja s koreografskim kretnjama.

Bit ovoga teksta upravo jesu prostori u kojima se radnja odvija – prostor crkve i cirkusa kao konstrukata oko kojih se problematiziraju navedena pitanja. Riječ je o dvama prostorima koji traže svoju žrtvu (u ovom slučaju je to Glorija). Oba ova prostora imaju više lica. Cirkus označava prostor slobode, ali i prostor jeftine zabave, a crkva prostor dogmi. Multiplikacija značenja ovih prostora donekle je dokinuta njihovim gotovo jedinstvenim predočavanjem. No ponuđeno dramsko rješenje, također, lako može odvesti u drugi plan i problem multiplikacije identiteta likova na ogoljenoj sceni, što je jedno od ključnih mjesta za razumijevanje teksta. Dakle, može li ovakvo scensko rješenje intenzivirati problem o kojemu je riječ u dramskom tekstu?

Takvim scenskim rješenjem zapravo je nedovoljno istaknuta ideja preosmišljavanja i preoznačavanja žene kao objekta, njezina imena i uloga pa je dojam kako se redateljica nije usredotočila, zasigurno previše formalizirajući izvedbu, na jedan od osnovnih problema ovoga teksta – ideju subjekta koji nije vlasnik svoje priče. Ostavimo li po strani nedovoljnu razdvojenost dvaju svjetova u kojima se radnja događa i pitanja preosmišljavanja identiteta, zaključak je kako smo svjedočili vizualno zanimljivoj i neobičnoj dramskoj izvedbi, no kako previše eksperimentiranja na planu forme, s komadom kakov je *Glorija*, dokida na njegovoj sadržajnoj slojevitosti.

Nova

Rij

ec

**HRVATSKO NAKLADNIŠTVO
U NULTOM DESETLJEĆU**

U desetljeću koje je za nama nakladništvo u Hrvatskoj razvilo se u znatno promijenjenim uvjetima nakon ratnih devedesetih i raspada Jugoslavije. Djelujući u suženim nacionalnim prostorima, hrvatsko nakladništvo polako je hvatalo korak s grafičkim, uredničkim i književnim standardima i tendencijama razvijenijih književnih tržišta. Nažalost, zbog minimalne distribucije hrvatskih knjiga na srbijanskom tržištu, taj se razvoj hrvatskog nakladništva teško mogao pratiti u književnim krugovima u Vojvodini, odnosno Srbiji. Stoga smo odlučili u Novoj riječi kronološki prezentirati hrvatsko nakladništvo nakon 2000. godine.

Svaku godinu nultog desetljeća „ilustrirat“ ću s po deset prozних naslova: s pet prijevoda i pet djela hrvatskih autora. Polazeći od vlastitog čitateljskog i spisateljskog iskustva, pokušat ću naznačiti koja su utjecajna djela objavljena u tematiziranoj godini. Naslove i autore predstavit ću u najkraćim crticama, na osnovi uredničkih i recenzentskih tekstova, te vlastitih čitateljskih bilješki. U uvodnom tekstu, prije opisa izabranih naslova, skicirat ću odnose na književnom tržištu i ocrtati profile pojedinih nakladničkih kuća. (napomena autora)

Neven Ušumović

GODINA 2002.

U godini 2002. Festival A književnosti (FAK, pokrenut 2000. godine u Osijeku), koji je od hrvatske (pa čak i regionalne) književnosti napravio medijsku atrakciju, postaje očigledan tržišni fenomen. Pokretači i vodeći akteri Festivala nalaze svoje mjesto u većim hrvatskim nakladničkim kućama i mijenjaju njihovu uredničku politiku. Podsjetimo još jednom: riječ je o manifestaciji koja je tijekom četiri godine svoga trajanja okupila gotovo stotinu književnika iz Hrvatske i Velike Britanije (model klupskog čitanja proznih tekstova pred publikom preuzet je od skupine britanskih pisaca *Novi puritanci* čiji su glavni predstavnici nastupali na festivalu). FAK između ostalog omogućuje i, po prvi put nakon rata, zajednički nastup pisaca iz Hrvatske i Srbije. Veliki uspjeh FAK-a u 2002. godini organizacija je hrvatske turneje vodećih, provokativnih škotskih pisaca Jamesa Kelmana (dobitnika nagrade Booker), Irvina Welsha (pisca kulturnog romana *Trainspotting*), te medijski utjecajnog velškog pisca Nialla Griffithsa (kolumnista magazina *The Guardian*).

Prvi veći hrvatski izdavač koji je prihvatio FAK, bio je V. B. Z. Ova nakladnička kuća bila je u znaku poduzetnosti vlasnika Boška Zatezala (1952.-2014.), koji je nakladnički posao pokušao proširiti na cijelo ex-yu tržište, osnivajući podružnice u Srbiji, Bosni i Hercegovini i Sloveniji. Nenad Rizvanović, jedan od pokretača FAK-a, od 2002. godine za V. B. Z. uređuje ediciju *Tridvajedan* u okviru koje se objavljuje aktualna anglosaksonska i regionalna proza bliska poetici festivala. Na uredničku politiku V. B. Z. u nultom desetljeću znatno utječu „Fakovci“ Borivoj Radaković, Vladimir Arsenijević (koji krajem desetljeća postaje urednik beogradske podružnice) i Miljenko Jergović (koji nekoliko godina uređuje za V. B. Z. ediciju *Historijska čitanka Miljenka Jergovića*). Na Jergovićeve poticaj pokreće se 2002. godine natječaj za neobjavljeni roman za cijelo štokavsko područje (uključujući čakavsko i kajkavsko narječje), nagrada je dvostruko veća od Nagrade Jutarnje lista – 100.000,00 kuna. Prvu nagradu dobio je Josip Mlakić za roman *Živi i mrtvi*. Recimo odmah, ova je nagrada uz svu medijsku pozornost i ugledan žiri (u kojem su tijekom godina sjedi-

li Jergović, Ferić, Arsenijević, Julijana Matanović...) do danas rijetko kada uspjela spojiti tržišne i književne vrijednosti...

Festivalizacija književnog polja u Hrvatskoj plodno djeluje na manifestaciju Sa(n)jam knjige u Istri, pulsku manifestaciju koja se zahvaljujući ambicioznosti knjižarke Magdalene Vodopije od lokalnog sajma knjige (koji se od 1995. godine organizira svakog prosinca), upravo početkom nultog desetljeća pretvorio u međunarodno relevantan *Festival knjige i autora*. Balansirajući između sajmišne i festivalske logike ova manifestacija nametnula se kao alternativa najvećem hrvatskom sajmu knjiga – zagrebačkom Interliberu. Sajam je 2001. napokon dobio veliki prostor Doma hrvatskih branitelja u Puli, atraktivne sudionike i moderatore zbivanja (uključivanjem „Fakovaca“ na različite načine u svoj pogon), tako da upravo 2002. godine postaje i pravi medijski spektakl. Uz spomenute škotske pisce, još veću pozornost privukle su češke književne zvijezde Michal Viewegh, Ludvík Vaculík i slavni filmski redatelj Jiří Menzel, kojemu je zagrebački nakladnik AGM 2001. godine izdao knjigu *Pa ne znam...*

Upravo je AGM drugi hrvatski nakladnik koji 2002. godine mijenja uredničku politiku, zapošljavajući moderatora FAK-a Krunu Lokotara kao urednika. Promjena je u ovom slučaju bila još očiglednija nego u slučaju V.B.Z.-a: AGM se od prorežimske, nacionalno obojene nakladničke kuće, kakav je bio počev od 1993. godine, pretvara u provokativnog, vizualno izazovnog izdavača suvremene književnosti koji osvaja podjednako publiku i književne kritičare! Počev od romana Vedrane Rudan *Uho, grlo, nož* koji će, kako ćemo u tekstu o sljedećoj godini pokazati, biti „koban“ za FAK, AGM pod Lokotarevom uredničkom palicom izdaje niz nezaobilaznih hrvatskih knjiga nultog desetljeća: romane Renata Baretića, studiju o antimodernizmu Zorana Kravara, prozu Vlade Bulića, Olje Savičević Ivančević, Zorana Lazića... a na samom kraju Lokotarevog angažmana u AGM-u 2007. godine pojavljuje se na policama knjižara i nagrađivana zbirka eseja Tomislava Žigmanova *Minimum in maximis*.

Jedan od zanimljivih obrata u proučavanju fenomena FAK-a, činjenica je da je njegove stalne pisce bilo nemoguće svesti pod nekakvu zajedničku poetiku. Što bi bila poetika FAK-a najviše se trsio formulirati jedan od inicijatora ovog festivala zagrebački pisac Borivoj Radaković, pa se komparativno njegova proza i poezija, koju karakterizira insistiranje na govornom jeziku, hedonizmu, dokumentarizmu, manjinskim društvenim temama i buntu, često koristila kao zahvalna podloga za generalizacije. Čini se kao da je taj model tih godina izazivao mnoge hrvatske pisce da budu veći „Fakovci od Fakovaca“, pa u 2002. godini osim spomenute Vedrane Rudan, pjesnik Simo Mraović i svestrani Robert Perišić (koji su u početku bili sudionici FAK-a, ali su se, uglavnom zbog osobnih razloga, ubrzo distancirali) objavljuju dvije provokativne knjige proze o kojima će se još godinama pričati.

U sjeni medijske pompe oko FAK-a, jedan mladi zagrebački urednik odlučuje se 2002. godine osamostaliti i osnovati svoju nakladničku kuću, a ta će odluka itekako odrediti kvalitetu hrvatske književne produkcije do danas. Riječ je Seidu Serdareviću koji napušta u to vrijeme perspektivnu

nakladničku kuću Hena com (izdavača naslova Ante Tomića, Amosa Oza, Bohumila Hrabala...) te sa svojom suprugom Sibilom osniva nakladničku kuću Fraktura. Profiliranom uredničkom politikom Fraktura postupno postaje prava alternativa zahuktaloj amerikanizaciji/komercijalizaciji knjige u Hrvata, insistirajući na europskim i regionalnim piscima i književnoj, ali i tiskarskoj kvaliteti svojih izdanja.

Izbor 10 prozних naslova objavljenih u 2002. godini

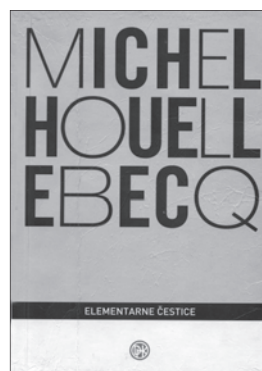
Michel Houellebecq:
ELEMENTARNE ČESTICE

s francuskog preveo Marinko Koščec
(*Les particules elementaires*, 1998.)
Društvo hrvatskih književnika

Godina 2002. među hrvatskom književnom publikom bit će zapamćena kao godina literarizacije „zabranjenih“, ili barem prešućenih tema, a Houellebecqov roman u svakom slučaju senzacionalan je primjer takvog kursa suvremene književnosti. Taj je roman jedan od najkontraverznijih događaja međunarodne književne javnosti, objavljen na svim većim jezicima na prijelazu u nulto stoljeće, žestoko osporavan od nekih medijskih najeksponiranijih francuskih i američkih pisaca i književnih kritičara.

Na našem području slučaj Houellebecq bio je pak paravan za interne hrvatske književne sukobe. Naime, prvo izdanje ove knjige objavilo je zagrebačko Društvo hrvatskih književnika, potpuno izvan tadašnje (i sadašnje) nakladničke politike. Bilo je to, naime, kratko razdoblje liberalizacije Društva kada su u uredništvu bili Žarko Paić i Dražen Katunarić. Baš u 2002. godini Katunarić se neuspješno kandidira za predsjednika DHK-a, što izaziva polarizaciju unutar Društva na „nacionaliste“ i „liberale“. Potonji istupaju iz Društva pa to postaje jedan od povoda za osnivanje nove, alternativne udruge književnika, do danas aktivnog i uglednog Hrvatskog društva pisaca. No, 2006. godine Katunarić i krug oko njega (uredništvo časopisa *Europski glasnik*) doživljava žestok medijski napad od strane sveprisutnog Miljenka Jergovića, koji, opisujući hrvatsku famu oko Houellebecq, karikira pomodne zagrebačke intelektualce! To, međutim, ne smeta francuskom piscu (kojega je naš pisac između ostalog nazvao bilmezom i kretenom) da isti mjesec posjeti Zagreb i zadrži se nekoliko dana u Hrvatskoj uz najveću pompu!

Ako se napokon vratimo na tekst, Houellebecqova poetika najkraće bi se mogla opisati kao obračun s postmodernističkom tekstualnošću i šezde-

setosmaškim hedonizmom. Njegovi su romani konceptualno fascinantly osmišljena djela s neočekivanim, grandioznim obratima. Francuskom piscu nije stalo do „magije teksta“, njegovi romani uznemirujuće su ciničan, ironičan i opsceno brutalan val stereotipizacije i brendiranja aktualnih globalnih pojava. Međutim, iako Jergović i njegovi sumišljenici to osporavaju, sav taj spektakl originalno je i inventivno realiziran u književnom tekstu. Roman *Elementarne čestice* odlikuje efektno poigravanje sa znanstvenim diskursom, kao i s instancom pripovijedanja: pripovijedanje se na kraju ispostavlja kao glas „nadjludske“ subjektivnosti koja ovome romanu daje zastrašujuću prodrnost.

Michel Houellebecq (r. 1958.) danas je najpoznatiji francuski pisac, čije knjige se odmah prevode na svjetske jezike, pa tako i na hrvatski. Njegova je romaneskna trilogija, koju čine: *Sirenje područja borbe* (*Extension du domaine de la lutte*, 1994.), *Elementarne čestice* i *Platforma* (*Plateforme*, 2001.) izazvala pravi potres na međunarodnoj književnoj sceni. Zbog „nekorrektnosti“ svojih romana i javnih nastupa, medijski je žestoko osporavan pa čak i sudski proganjen. Posljednji romani ovog francuskog pisca dokazuju, međutim, da nije u pitanju još jedna velika književna prevara: *Mogućnost jednog otoka* (2005.) i *Karta i teritorij* (2010.), dobili su velike francuske književne nagrade i po književnoj kvaliteti čak i nadmašili već slavnu trilogiju. U Srbiji se Houellebecq (fonetski Uelbek) prevodi još od 1999. godine, a *Elementarne čestice* objavljene su 2000. godine u nakladničkoj kući Plato.

Dubravka Ugrešić: **MUZEJ BEZUVJETNE PREDAJE**

Konzor; Samizdat

Po vedutama ovog Muzeja „treba koračati oprezno. I ne misleći o tome šetač gazi po nečijem krovu, po nečijem grobu. Asfalt je samo tanka skrama koja prekriva ljudske kosti“. Ovo upozorenje iz knjige ustvari nas ne može sačuvati, uz sav naš oprez, od opetovanog povratka traumatskog pamćenja, ali ni od nostalgije; snaga ovog romana u tome je što nadilazeći političku aktualnost ratnih zbivanja i svakodnevicu ex-YU egzilanata postavlja temeljna pitanja o osobnom integritetu i raspadu subjektivnosti.

Pisan u obranu sjećanja i intimnosti, ovaj „raštrkani“ esejestičko-romaneskni rebus, album sa (verbalnim) slikama, objavljen je prvo u prijevodu još 1997. godine u Nizozemskoj, a njegovo objavljivanje 2002. godine (istovremeno zagrebačko i beogradsko izdanje) označilo je veliki povratak Dubravke Ugrešić u hrvatsko (a istovremeno i štokav-

sko, južnoslavensko) književno polje na početku prvog desetljeća drugog milenija. Ne treba zaboraviti da je riječ o romanu vrlo široke internacionalne recepcije, koja je učvrstila status Ugrešičke kao jedne od najvažnijih postmodernih autora/ica s jugoistoka Europe.

Dubravka Ugrešić (r. 1949.) hrvatska je književnica, esejistica i prevoditeljica. Iz političkih razloga početkom devedesetih godina napušta Hrvatsku. Trenutno živi u Amsterdamu, povremeno predaje na američkim i europskim sveučilištima te piše za europske novine i časopise. Osamdesetih godina bila je jedna od najoriginalnijih predstavnica postmodernističkog pisanja, nagrađena NIN-ovom nagradom za roman *Forsiranje romana-reke* (1988.). Njezini kasniji romani bave se problematiziranjem egzila i pitanjima identiteta. Knjige Dubravke Ugrešić prevedene su na gotovo sve europske jezike i nagrađivane međunarodnim nagradama. Dubravka Ugrešić je začetnica ideje i inicijatorica pokretanja kolektivnog rada na *Leksikonu YU mitologije*.

Bohumil Hrabal:

DVORIO SAM ENGLESKOGA KRALJA

preveo s češkoga Miroslav Čihak
(*Obsluhoval jsem anglického krále*, 1971.)
Hena.com

Svoju sudbinu prepričava nam neugledni praški konobar, opisujući raznorazne zgode i nezgode po hotelima i restoranima, tokom više od trideset godina, od prijatnih dana 30-ih godina prošlog stoljeća, pa sve do sredine 60-ih kada napušta svoj posao. Hrabalov antijunak oportunistički se prilagođava povijesnim mijenama, sve dok se pri kraju života ne distancira od svega i osami u šumskoj kućici, proživljavajući neku vrst unutrašnjeg pročišćenja kroz samo pisanje.

Roman *Dvorio sam engleskog kralja* u doba je češke cenzure počeo kružiti 1971. godine kao samizdat, a službeno je objavljen tek 1983. Danas se smatra jednim od najvažnijih Hrabalovih romana i pravim uvodom u njegov opus, nezaobilazan u svakom pregledu istočnoeuropske književnosti XX. stoljeća. Oduševljava i danas s kojom lakoćom Hrabal spaja modernistički književni eksperiment (tok svijesti, nadrealističku figurativnost) s anegdotalnim, urbanim govorom i humorom. Pri tome, riječ je o književnosti koja ne zna za tabue i cenzuru, pravo svjedočanstvo stvaralačke slobode.

Bohumil Hrabal (1914.-1997.), češki pisac, jedan od najvažnijih u XX. stoljeću. Zabranjivan u nekoliko navrata od strane komunističke vlasti. Obj-

vio je više od trideset djela, od kojih su najpoznatija *Strogo kontrolirani vlakovi* i *Služio sam engleskog kralja*. Svjetskoj popularnosti njegovih romana doprinjele su izvanredne ekranizacije češkog filmskog redatelja Jiříja Menzela.

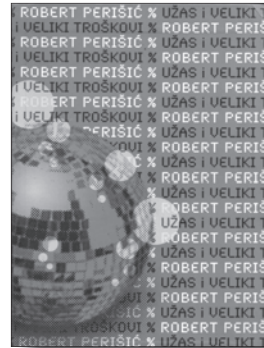
Robert Perišić: **UŽAS I VELIKI TROŠKOVI**

Ghetauldus optika

Zbirka od dvadeset priča u kojoj Perišić tematski napušta devedesete i daje tragikomičnu sliku hrvatskog društva u novom mileniju. Današnju Hrvatsku Perišić opisuje kao neku vrstu „hendikepiranog“ potrošačkog društva. Česti junaci priča tranzicijski su potrošači, sredovječni besposličari, koje karakterizira kronična neprilagođenost, nemogućnost hvatanja koraka sa stvarnosnim impulsima.

Perišićeva kratka proza, generacijski obilježena, ovdje je na svom vrhuncu. Posebna kvaliteta njegove proze živi je govor većinom naturaliziranih Zagrepčana, odnosno umješno korištenje sociolekata u svrhu karakterizacije. No, Perišić se ovdje intenzivnije nego prije bavi emotivnim svjetovima svojih junaka, ljubavnim vezama osobito, čime najavljuje trend intimizacije u prozi svoje generacije. Ova je zbirka znatno utjecala na poetiku mlađih pisaca, a dobro je prošla i kod šire publike. Sljedeće, 2003. godine, izašlo je drugo izdanje knjige.

Robert Perišić rođen je 1969. godine u Splitu. Diplomirao je hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Kao samostalni autor surađuje s brojnim medijima pišući književnu kritiku, eseje i komentare. Jedan je od poetički najutjecajnijih hrvatskih književnika, jednako bitan kao prozaik, pjesnik i dramaturg. Knjige su mu prevedene u brojnim europskim državama i SAD-u.

Herta Müller: **REMEN, PROZOR, ORAH I UŽE**

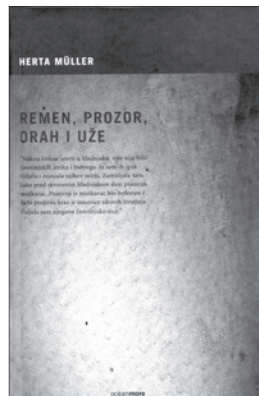
s njemačkoga prevela Helen Sinković
(*Herztier*, 1993.)
OceanMore

Roman o represiji totalitarnoga komunističkog režima u Ceausescuovoj Rumunjskoj, te o konkretnim zločinima insceniranim tako da izgledaju

kao samoubojstva. Žrtve su osobe koje se svojim nonkonformizmom ne uklapaju u zadane okvire društva koje proklamira lažnu čistoću. Autorica, pripadnica njemačke manjine u Rumunjskoj, piše iz perspektive vlastitih iskustava za vrijeme studentskih dana u Temišvaru.

Pregnatni, šturi stil njemačke autorice privukao je svojom paradoksalnom poetičnošću pozornost hrvatskih pisaca (Drndić, Gromača, gore spomenuti Robert Perišić...). Među izrazito komercijalnim naslovima (Bushnell, Kinsella) ovaj naslov izdvaja se u ponudi nove nakladničke kuće Oceanmore, koja je počela djelovati upravo 2002 godine. Zahvaljujući izvanrednom izboru urednice Gordane Farkaš Sfeci, ovaj nakladnik u svome nevelikom katalogu ima sada čak tri Nobelovke (Müller, Jelinek, Munro), pri čemu privlači pozornost da su se hrvatski prijevodi pojavili prije najveće međunarodne afirmacije ovih spisateljica.

Herta Müller (r. 1953.), njemačko-rumunjska spisateljica i pjesnikinja, poznata je po svojim djelima u kojima se bavi terorom režima Nicolae Ceaușesca i progonom rumunjskih Nijemaca. Herta Müller je tijekom 1990-ih postala svjetski renomirana autorica, njezina su djela prevedena na preko 20 jezika. Nobelova nagrada za književnost dodijeljena joj je 2009. godine.

Simo Mraović:

KONSTANTIN BOGOBOJAZNI: MANJINSKI ROMAN

Srpsko kulturno društvo „Prosvjeta“, Zagreb

Iako u podnaslovu stoji „manjinski roman“, ovaj roman samo se rubno dodiruje sudbine srpske manjine u Hrvatskoj 90-ih. Riječ je prije svega o začudno hedonističkom romanu o mladom pjesniku Konstantinu i njegovim erotskim pustolovinama; iz današnje perspektive roman se čita kao jedna velika „oda“ životu i njegovim užicima. Izlasci, druženja mladih, opijanja i lake droge, seks, sve to se izmjenjuje s ratnim situacijama, deložacijama iz stanova, strahom od mobilizacije... i sve prožeto crnim, nepatvorenim humorom. Kako je Nataša Petrinjak napisala za *Zarez*: „Prvenstveno se radi o autorovu shvaćanju da smo svi pripadnici manjina i da živimo manjinske živote... Živote umjetničkih, književničkih pripadnosti koje smo birali, te nacionalne pripadnosti koju nismo birali, ali su nam jedno jutro rekli da smo probrani i

kao takvi – nepodobni... U tom malom, manjinskom romanu ispričana je velika i važna priča.”

Ovaj roman izazvao je početkom 2003. godine pravu medijsku buru u kojoj su sudjelovali, osim autora, književni kritičari Zdravko Zima i Velimir Visković koji su romanu osporavali svaku vrijednost; vrijeme će pokazati da je autor bio u pravu i da se radilo o tipičnom ratu taština. Naklada prvog romana ubrzo je prodana, tako da je zagrebački Durieux 2003. godine izdao drugo izdanje, zajedno s pet zbirki Mraovićevih pjesama; treće izdanje isti nakladnik objavio je 2007. godine. Povodom desete obljetnice ovog romana, Miljenko Jergović je napisao da je riječ o sjajnom, velikom zagrebačkom romanu, te da nema nijednog proznog teksta koji vjernije i plastičnije opisuje Zagreb 1991. godine. No, riječ je ustvari o vrlo nepretencioznom romanu, kako je to istaknuo i Teofil Pančić u *Vremenu*: „Njegov je romančić tek neambiciozni, ali upečatljivi romaneskni kroki, i kao takav funkcioniše posve dobro, povremeno ostavljajući devastirajuće snažan i potresan dojam, dokazujući tako da i u prozi liričar ostaje liričar...”

Simo Mraović rođen je 1966. godine u Kutini. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu studirao je filozofiju, ruski jezik i književnost i kroatistiku. Radio je kao novinar u novinama i na televiziji. Devedesetih godina Simo Mraović postao je jedna od ključnih figura nove hrvatske poezije, njegovih nastupi uživo danas spadaju u zagrebačke urbane legende. Objavio je zbirke pjesama *Sezona otrova* (Zagreb 1986.), *Rimljanima nedostaje milosti* (Osijek 1990.), *Na zemlji je sjena* (Zagreb 1994.), *Između usana* (Zagreb 1997.), *Laku noć Garbo* (Zagreb 2001.), *Gmünd* (Durieux, Zagreb 2004.) i *Nula Nula* (Prosvjeta, 2006.). Osim zbirki pjesama i spomenutog romana objavio je i dvije zbirke kolumni i knjigu priča. Preminuo je 2008. godine i po vlastitoj želji pokopan u selu Kozarac na Kordunu.

James Kelman:

KAKO JE KASNO BILO, KAKO KASNO

s engleskoga prevela Selma Dimitrijević
(*How late it was, how late*, 1994.)
V.B.Z.

Roman odlikuje krajnje modernistička manira: pisan je kao unutarnji monolog (u škotskom dijalektu!) glavnog lika Sammyja, bivšeg zatvorenika, čija se životna priča drastično zakomplicira nakon što „krene na pivo i završi slijep”. Pokušavajući rekonstruirati trenutke pijanstva i spojiti rijetke bljeskove svoga sjećanja, pretpostavlja da je iznenadni gubitak vida rezultat brutalnog premlaćivanja policije. Bauljajući tako slijep, uskoro će otkriti i neobjašnjiv nestanak Helene, žene s

kojom je živio, te će se ubrzo, pod sasvim misterioznim okolnostima, naći uhićen u policijskoj postaji...

Roman je nagrađen prestižnom nagradom Man Booker 1995. godine. Kelman je u nekoliko navrata gostovao u Hrvatskoj, a 2002. godine predstavio je svoj roman na Sajmu knjiga u Puli, te u Umagu. Omiljeni je pisac „Fakovaca“!

James Kelman (r. 1946.), škotski književnik. Napustio je školu u 15. godini, kratko živio u Americi, vratio se 1972., obavljao različite (uglavnom zidarske!) poslove. Piše o ljudima s društvene margine, ali zbog stilske vrsnoće i karakterističnih postupaka (unutarnjih monologa, upotrebe kolokvijalnoga škotskoga govora i sl.), njegovi likovi dosežu simbolično, sveopće značenje. Osim kao romanopisac, vrlo je cijenjen i kao kratkopričaš.

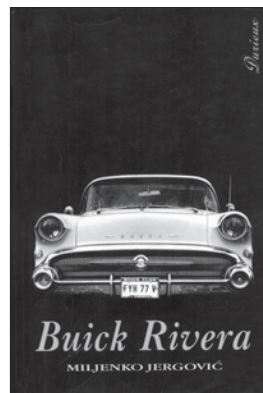
Miljenko Jergović: **BUICK RIVERA**

Durieux

Buick Rivera je automobil prema kojem glavni junak ovog kratkog romana (podnaslovljenog kao novela!) Hasan Hujdur osjeća veliku privrženost. Radnja se zbiva u američkoj državi Oregon, uglavnom u Toledu. Vuko Šalipur se na prevaru uselio u SAD, te slučajnim susretom upoznao Hasana. Pisac je akcent stavio na psihološki portret ova dva junaka i preko njihova osobnog konflikta na originalan način ponovno tematizirao ratne sukobe devedesetih godina.

Knjiga je 2003. dobila nagradu Matice hrvatske za književnost i umjetnost August Šenoa. Roman je doživio dva izdanja u Durieuxu, a zatim još jednom u Nakladi Ljevak, 2009. godine. Iste godine pojavilo se i srpsko izdanje (Rende), te bosansko (Šahinpašić), budući da je u toj godini vrlo uspješni film Gorana Rušinovića, pod nazivom Buick Riviera, osvojio kina u regiji. Roman je imao i iznimnu međunarodnu recepciju, preveden je na desetak europskih jezika.

Miljenko Jergović (1966.), jedan je od rijetkih pisaca s adresom u Zagrebu koji vjerne i brojne čitatelje ima na cijelom štokavskom području. Rođen je i odrastao u Sarajevu, gdje je diplomirao filozofiju i sociologiju. Godine 1993. seli se u Zagreb. Najplodniji je pisac srednje generacije, golemog opusa. Okušao se u svim književnim rodovima. Pozornost međunarodne književne javnosti postigao je već svojom zbirkom priča „Sarajevo Marlboro“ (1994.), koji neki književni kritičari smatraju prvim važnijim djelom neorealizma, poetike koja je obilježila hrvatsku književnost devedesetih godina (tzv. stvarnosna proza).

Jonathan Lethem:
BROOKLYN BEZ MAJKE

prevela s engleskog Mirna Čubranić
(*Motherless Brooklyn*, 1999.)
Fraktura

Kriminalistički roman čiji središnji lik detektiv Lionel Essrog boluje od Tourettova sindroma, koji ga tjera da stalno nešto govori, uglavnom nižući slobodne asocijacije i besmislice, brojeći i dodirujući sve oko sebe. Istinski potresen umorstvom svojega suradnika i zaštitnika, on kreće u istragu, koja za njega znači daleko više od istraživanja samog zločina – on ujedno ponire u vlastiti um, razotkriva Brooklyn, ali i prljave poslove svojega...

„Ono po čemu je Lethemov roman zaista intrigantan jest činjenica da je napisan u ja-formi, tj. da pripovjedač na jedvite jade pokušava izmahnuti omći vlastita sindroma... Brooklyn bez majke nije ni posve detektivski, ni posve parodijski roman, nego je to priča o tragičnom junaku, koji igrom slučaja upada u konvenciju pogrešnog žanra, čiji će ga kontekst učiniti komičnim.“ (Ivana Sajko)

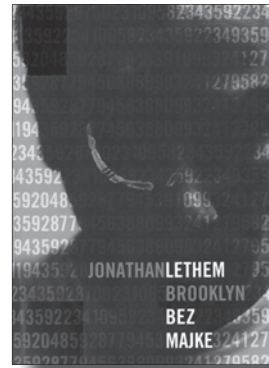
Roman je dobio američku Nagradu književnih kritičara (National Book Critics Circle Award) i ubrzo postao kulturnom knjigom o životu newyorških ulica, dobrosusjedskim odnosima, prodavaonicama na uglu i supkulturi malih gangstera. Na srpski jezik Lethema prevodi poznati subotičko-beogradski pisac Oto Iltvanji (*Džonatan Letem: Sva siročad Bruklina*, Samizdat B92, 2007.).

Jonathan Allen Lethem (r. 1964.) odrastao je u Brooklynu i Kansas Cityju. Studirao je na Visokoj školi za glazbu i umjetnosti u New Yorku. Spisateljsku karijeru započeo je kao autor znanstvenofantastičnih priča, piše ih i danas, a s njima je osvojio mnoge važne nagrade SF udruženja. Do sada je objavio čitav niz romana. Djela su mu prevedena na više od dvadeset svjetskih jezika. Živi i piše u Brooklynu.

Vedrana Rudan:
UHO, GRLO, NOŽ

AGM

Roman o pedesetogodišnjoj Tonki Babić koja pred imaginarnom publikom, držeći u ruci daljinski upravljač, govori o svome životu i lažnoj dvojbi između muža Kikija i ljubavnika Mikija. Tonkin život slika je života prosječne

suvremene hrvatske žene, onako kako je vidi autorica ove groteskne proze: u braku bez ljubavi i bez iluzija, opterećena ubitačnom banalnošću svakodnevnice, ona je tek djelomično osjetljiva na probleme društva, osobito poratnoga vremena, ne nalazeći sebe ni u hrvatskom ni u srpskom nacionalnom i kulturnom korpusu, bez perspektive, bez nade...

Prvijenac Vedrane Rudan doživio je četiri izdanja u Hrvatskoj, šest u Srbiji i donio joj medijsku popularnost u regiji koju autorica i danas vješto eksploatira. Brutalan, crni humor očito je odgovarao ukusu ex-yu publike. Spor oko ove knjige nepovratno je raskolio hrvatsku književnu scenu i najavio niz novih polarizacija tijekom desetljeća koje će se uglavnom ticati upitne književne vrijednosti tržišno i medijski eksponiranih hitova. U slučaju Vedrane Rudan osobni animozitet između vodećih „Fakovaca“ Bore Radakovića i Krune Lokotara (urednika ovog romana) kulminirao je upravo pri ovom sporu i doveo do „samoukinuća“ FAK-a 2003. godine.

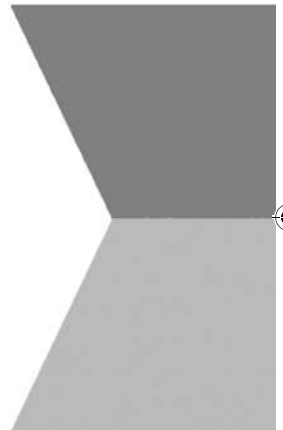
Vedrana Rudan (r. 1949.), hrvatska književnica i novinarka iz Rijeke. Objavila je desetak knjiga proze. Jedna je od najpopularnijih hrvatskih književnica, voljena i osporavana zbog svojih medijskih provokacija i novinskih tekstova.

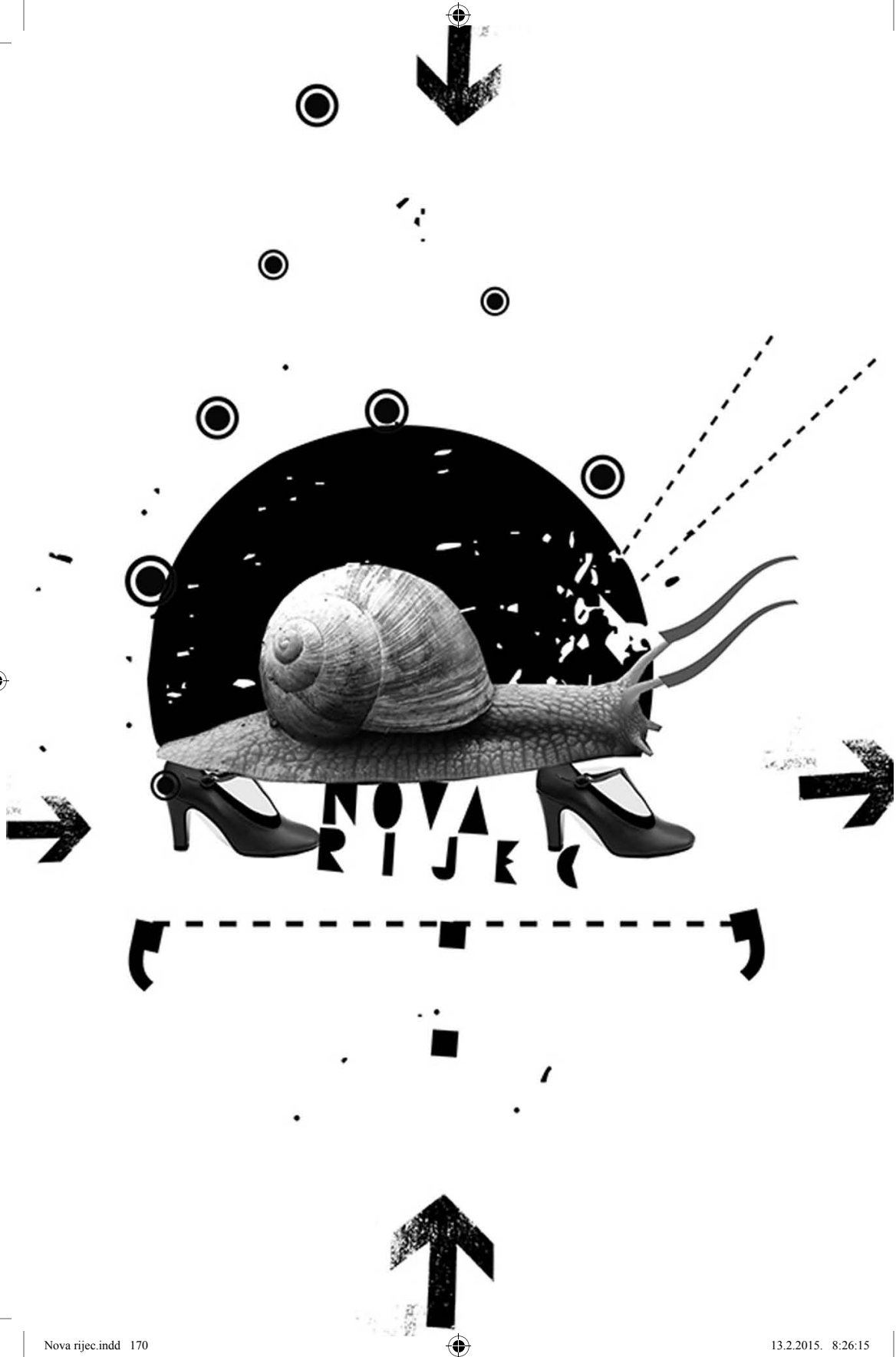

**ČITANJA KNJIŽEVNE
PRODUKCIJE**

PROGNANIK IZ SVIJETA SVJETLOSTI : ŽIVOT I DJELO STANISLAVA PREPREKA

(priređio Ivan Balenović), Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 2012., str. 618

Knjiga Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata – *Prognanik iz svijeta svjetlosti : život i djelo Stanislava Prepreka*, koju je izvršno priredio Ivan Balenović, imponantna je kako obimom tako i sadržajem, a vidjet ćemo kasnije, i vrijednošću zabilježenoga. Riječ je o knjizi u kojoj je objavljeno cjelokupno životno stvaralaštvo Stanislava Prepreka, a sastoji se od deset cjelina: *Književno djelo: pjesnik* (str. 9-301), *Književno djelo: prozaist* (str. 303-357), *Prepek o svom književnom djelu i drugi o njegovoj književnosti* (str. 360-378), *Skladatelj* (str. 380-435), *Životopis* (str. 438-500), *Učitelj* (str. 502-506), *Knjižničar* (str. 508-521), *Prevoditelj* (str. 524-528), *Antologist* (str. 530-541), *Likovnjak* (str. 544-553). Priređivač je na kraju dodao poglavlje *Prilozi* u kojima je *Prepiska Stanislava Prepreka i Albe Vidakovića* (str. 556-575), *Foto prilozi* (str. 576-583); *O Prepreku u glazbenim publikacijama i leksikonima* (str. 584-592); *O Preprekovu prijevodu Epa o Gilgamešu* (str. 593-597). U Dodatku se nalaze *Bibliografija o Stanislavu Prepreku* (str. 601-605) i *Kalendar zbivanja u životu i stvaralaštvu Stanislava Prepreka* (str. 606-609). Nabrojane cjeline tek su naznaka i prva potvrda u prilog ozbiljnosti prve knjige u ediciji *Prinosi za istraživanja književne baštine* nakladnika koji ovom publikacijom ukazuje potrebu cjelovite obrade nekog književnog (i druge vrste) fenomena, ovoga puta

radi se i o relativno nepoznatom hrvatskom velikanu iz Vojvodine.

Stanislav Prepek (Šid, 16. IV. 1900. – Petrovaradin, 13. II. 1982.), čija je tridesetogodišnjica smrti bila povod za izdavanje ovako cjelovite knjige, bio je skladatelj, književnik i kulturni djelatnik. Po profesiji je bio učitelj, a glazbu je učio kao autodidakt i privatno kod Vladimira Stahuljaka. Njegove skladbe – svjetovne i crkvene – ocijenjene su kao vrhunske i rado se izvode. Uz to, bio je orguljaš, zborovođa, melograf te pisac glazbenih studija i kritika. I njegovo književno djelo – do skoro posve nepoznato – također krasi visoke umjetničke vrijednosti i nesvakidašnji estetski dosezi. Sve to kandidira Stanislava Prepreka za najmarkantniju stvaralačku osobu među Hrvatima u Srijemu u XX. stoljeću.

O njemu priređivač Ivan Balenović piše: „Do osamnaeste se godine školovao, 64 godine je skladao, 29 godina je bio učitelj, 12 godina orguljaš, 39 godina zborovođa, 19 godina knjižničar, 7 godina je slikao i crtao, desetak je godina prevodio, a poeziju i, u manjoj mjeri, prozu, stvarao je više od pola stoljeća. /.../ Proživio je i odbolio tri ljudska vijeka

u jednome – između 1900. i 1982. godine. Bio je uspravni tragičar i samotnik. Na jednome je oku izgubio vid u 23. godini, a na drugome u 59.". U sadržaju, količini i kvaliteti priloga vidljiva je posvećenost priređivača i vjerojatno njegova životna misija kojom želi sačuvati ali i javnosti predstaviti čovjeka kojemu se za života divio: „Poželimo da ova knjiga bude kriješnicom koja će pridonijeti da se zvijezda Stanislava Prepreka razgori do punoga sjaja na nebu kulture vojvođanskih Hrvata.“

Ako je kao glazbenik i bio poznat u krugovima, napose crkvenih glazbenika, kao pjesnik i prozaist to doista nije bio. Prepekovo pjesničko djelo nalazi se na tri stotine stranica, sadrži 346 pjesama, od kojih je samo jedna (!) objavljena za njegova života (1922.) u zagrebačkom časopisu *Kritika*. Razlog Prepekova apstiniranja od objavljivanja vlastite poezije Balenović vidi u jednoj, za Prepreka važnoj, reakciji uglednog hrvatskog pisca i kritičara Milana Begovića kada ga je nakon objave pjesme „Epitalamij“ pitao čime se bavi. Odgovorivši da je učitelj, na Begovićevu licu Prepek je vidio „hladni izraz razočaranja“ (I. Balenović) nakon čega više nije nudio svoje pjesme za objavu ali je pjesništvu ostao vjeran do kraja života. Ova knjiga donosi cjelokupno Prepekovo pjesničko djelo na hrvatskom jeziku, a dodan je i prvi prijevod Prepekovih pjesama pisanih na njemačkom. Iako se o ovom pjesništvu malo znalo, ono je ipak došlo do hrvatske spisateljice Višnje Stahuljak i književnika Draška Ređepa, čije su impresije zabilježene u knjizi, ali je knjiga motivirala i neki novi naraštaj koji piše o poeziji Stanislava Pre-

preka (Ž. Zelić, S. Blažetin). Neveliki prozni opus najavljuje priređivač a potom i riječi samoga autora govore kako je više toga „u glavi“ autora nego napisanog na papiru. Prvo poglavlje romana *Nepoznatim tamnim putovima* i novela *Posljednje poglavlje* dijelovi su zapravo proze koju Prepek nije napisao, koju se nije usudio napisati, a zašto nije barem započeo pisanjem pojašnjava: „Možda zato što sam se bojao da će se onoga trenutka, kada napišem ma samo i jednu rečenicu, sve nekako raspliniti, izgubiti se, a što je najvažnije, da to nikako više neće biti ono, onako lijepo i dobro smišljeno u glavi. To je svakako neka vrsta kukavičluka, straha pred ‘nepoznatim’ i tome slično.“ Stoga je Prepek, kako ne bi ostao „dužan“, čitateljskoj publici ukratko zapisao sadržaj naslova „iz glave“ u kojoj progovara mašta i bogatstvo doživljaja.

Ova, po nabrojanim cjelinama, majstorski priređena knjiga, sadrži veliki broj ilustracija – od fotografija iz Prepekova života, notnih zapisa, crteža, te posebno zanimljiv rukopis pjesama, na kojem se vidi njegova tragična sudbina – sljepoća uz koju je živio i dugo stvarao. Zsigurno će ova knjiga biti, iako posthumno, njegov izlazak na hrvatsku književnu i umjetničku scenu i biti dobra tema za mnoga književno-povijesna i jezična istraživanja.

Da je knjiga kao cjelina uspjela, potvrđuje nam i njezino likovno uređenje, u kvalitetnom tvrdom uvezu, a urednik knjige Tomislav Žigmanov je lektorski posao povjerio Zlatku Romiću.

Katarina Čeliković

Ante Evetović Miroљjub

VJEČNOSTI DOBA

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata/Hrvatska riječ, Subotica, 2012., str. 110

Ušli smo u godinu u kojoj će se proslaviti okrugle obljetnice najmanje dvaju hrvatskih velikana: 2015. će se obilježiti dvjestota godišnjica rođenja Josipa Jurja Strossmayera i bačkog preporoditelja Ivana Antunovića. Kako je kalački biskup bio veliki štovatelj Strossmayerovih ideja, nije odviše rizično izjaviti da je rad đakovačkog biskupa uvelike utjecao na Ivana Antunovića i druge bačke i podunavske preporoditelje druge polovice XIX. stoljeća.

U ovom je idejnom ozračju zakašnjelog preporoda bačkih Hrvata stvarao i radio i Ante Evetović Miroљjub. Kao Antunovićeve štice čiji je svjetonazor uvelike utjecao na Evetovićevu književno stvaralaštvo, njegovo je pjesništvo nastavak preporodne tradicije koja je u Bačkoj započeta zahvaljujući Antunovićevim zalaganjima. Evetović je jedan od rijetkih autora čiji je pjesnički opus skupljen, a većinom i obrađen. Nakon izdanja koja su objavljena još za vrijeme pjesnikova života (*Sretni i nujni časi*, 1908.) i nedugo nakon njegove smrti (*Spomen izdanje pjesama Ante Evetovića Miroљjuba*, 1931.), u XXI. stoljeću, u novim društveno-političkim okvirima izlaze dvije knjige. Jedna u Mađarskoj, u sklopu edicije Hrvatski književnici u Mađarskoj još 2001. godine, kada je pjesniku posvećen poseban broj pod uredništvom Marina Mandića i s detaljnom studijom Stjepana Velina o životu i pjesništvu Ante Eve-

tovića Miroљjuba. Sa spomenutim *Sabranim pjesmama*, točno 80 godina nakon pjesnikove smrti došlo je do objavljivanja knjige koja publici i struci nudi uvid u cjelokupan Evetovićev opus, kako bi se pred navedene opsežne Velinove i drugih ranijih interpretacija izazvala druga, novija tumačenja. S prikupljanjem svih Evetovićevih djela, objavljenih i neobjavljenih, s popratnom bibliografijom, zaključena je jedna etapa autorove valorizacije.

Jedan od novijih pristupa je ponuđen prije tri godine, kada je subotički Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata objavio izbor iz Evetovićevih pjesama pod naslovom *Vječnosti doba* povodom 150. obljetnice rođenja pjesnika, 2012., u Godini hrvatskih velikana u Vojvodini. Izbor je napravio Vladan Čutura, dobar poznavatelj Miroљjubova opusa, koji je u svome radu „Diskurs nacije u preporodnom pjesništvu Ante Evetovića Miroљjuba“ (*Zbornik radova*, Pećuh, 2013.) obradio njegove pjesme koristeći metode novih teorijskih pogleda, započevši drugu etapu pjesnikova vrednovanja u kojoj bi se iz raznih aspekata suvremenih teorija tumačila autorova djela, a u

idealnim okolnostima, možda bi se pojavila i neka vrsta znanstvene polemike. Rezultat takvog (idealnog) procesa koji se provodi prvenstveno kod kanoniziranih autora, bila bi interpretacija prihvaćena za širi krug struke, nikako nepokolebljiva, štoviše, podobna uvijek novim analizama. Takav tretman autori na periferiji hrvatskog etničkog prostora rijetko zaslužuju i rijetki imaju sreću biti prihvaćeni u centru, a stvarati na periferiji, što je Evetoviću djelomice uspjelo zahvaljujući pjesmama na stranicama onodobne relevantne književne periodike i pozitivnim dojmovima publike i struke.

Na tragu ovih procesa je subotički Zavod objavio spomenutu zbirku, čija je osnovna ideja bila „tematski i idejno obuhvatiti Evetovićevo pjesničko stvaralaštvo“. Izabrane pjesme su raspoređene prema temama i u ukupno osam cjelina izabrane su najrepresentativnije od njih. Tako se skupine određuju često prema subjektivom „primatelju“ kojeg uključuje ili kojemu se obraća u pjesmi. To može biti Bog („U svetištu tvojem“), narod, zajednica („Milom rodu svom“), zavičaj, rodni kraj („Za dom ovaj“), uža i šira rodbina („Svojim milim“) ili najbliži prijatelji („Prijatelju vrlom“). Mada je u slučaju Miroљubovih pjesama tematska preokupacija unutar djela često raznolika, većina njih je prožeta religioznim motivima, što prema biografskim podacima nije iznenađujuće. Međutim, skoro u svakoj njegovoj pjesmi, neovisno o tome kome se subjekt obraća, pojavljuje se zajednica, „rod“, koji u Evetovićevu diskursu može biti etnički bunjevački, nacionalni hrvatski i nadnacionalni slavenski, kako o tome detaljnije

govori urednik knjige u spomenutoj studiji. U ovim pjesmama se najjače očituje njegova preporoditeljska, budnička energija, koja je pored religioznih elemenata drugi temelj njegove poezije.

Poseban je naglasak uredništvo stavilo na pjesnikov jezik, koji se donosi u originalu, samo s manjim ispravcima. Evetović je stvarao u možda najturbulentnijim godinama prošlosti hrvatskoga jezika, na prijelazu XIX. u XX. stoljeće, kada pitanje grafije predstavlja osjetljivu temu i u samom je centru hrvatskih jezičnih događanja. Stoga, Miroљubovu odluku trebamo prosuditi u kontekstu vremena, kao izbor koji je u svakom slučaju bio pionirski u ovim krajevima i koji je za buduće naraštaje donio nove smjerove i poglede. Koliko je za Evetovića važan jezik, dobro govori pjesma „Našim selom cure naše“, u kojoj se naglašava nezavidan položaj, mukotrpana prošlost hrvatskoga jezika za vrijeme autorova života. Odnosi li se „naše selo“ na Evetovićevo rodno selo Bačaljmaš u Mađarskoj? Kakve bi bile njegove reakcije o stanju jezika ako bi prošao „našim selom“ danas? „Drobne suze“ bi zasigurno bile krupnije i žalosnije.

Zato bi velikani poput Evetovića bili važni i danas. Kako bi nam dali putokaz kuda krenuti u razdoblju ovog rasula. Možda bi bili važniji nego ikada za Hrvate u susjednim zemljama, jer je izazova napretek.

Silvestar Balić

Stjepan Beretić

BOŽJI PRIJATELJI S NAMA NA PUTU

Katoličko društvo za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“, Subotica, 2014., str. 709

U izdanju subotičkoga Katoličkog društva za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ lani je, 2014. godine, tiskano drugo, preuređeno i prošireno izdanje knjige Božji prijatelji s nama na putu autora Stjepana Beretića, koju je uredila Katarina Čeliković. Riječ je o zbirci svetačkih životopisa poređanih prema abecednome redu, njih ukupno 255. Inače, cjelokupni je projekt zapravo skup životopisa svetaca koji se redovito, svakoga mjeseca objavljuju u rubrici „Svetac mjeseca“ katoličkoga lista Zvonik. Ovo je izdanje nadopunjeno životopisom 133 sveca, tako da je riječ o zbilja imponantnomu pothvatu u odnosu na prvotno izdanje knjige. Osim toga, knjiga sadrži i kalendar s imenima, tzv. slijepi kalendar te kalendar pomičnih svetkovina za prvu polovicu XXI. stoljeća, stoga djelo ima i svoju praktičnu ulogu.

Središnji i najinteresantniji dio knjige su biografije svetaca, poznatije kao hagiografije – književni žanr koji se bavi svecima i njihovim životima. Kršćanske se hagiografije, dakle, usredotočuju na živote, osobito na čuda muškaraca i žena koje je kanonizirala Rimokatolička crkva. Takav prikaz pojedinog sveca može predstavljati životopis ili biografiju, opis svećevih djela i čuda, njegovu mučeničku smrt ili, pak, može biti kombinacija istih. Hagiografska djela, osobito ona srednjovjekovna, će-

sto sadrže vrijedne zapise o lokalnoj povijesti i dokaz su popularnih kultova, običaja i tradicije. Taj je žanr bio osobito važan u eri ranoga kršćanstva i pružao je određene povijesne informacije kroz priče i legende. U današnjoj znanstvenoj perspektivi, hagiografsko štivo se više ne promatra tek u apologetskome smislu, budući da se s javljanjem interesa za „povijest mentaliteta“ sredinom XX. stoljeća čuda i čudesno, a time i hagiografije, proučavaju u historiografiji u kontekstu socijalnih, psiholoških, ali na koncu i političkih uvjeta njihova nastanka.

Zbog svega rečenoga, ova knjiga zauzima ne samo značajno mjesto u želji autora „da donese osvježenja, radost i životno zadovoljstvo svakome čitatelju“, nego je i svojevrсни smjerokaz i priručnik možebitnim zainteresiranim proučavateljima u polju suvremenih historiografskih znanosti. Ovako koncipirana i obujmom imponantna knjiga, koja će zasigurno plijeniti interes čitatelja, vrijedan je doprinos hrvatskoj hagiografskoj prozi tim više što bi mogla biti i vrijedan doprinos u navedenim metodološkim pristupima u domaćoj historiografiji.

Marni je autor u sastavljanju knjige i prikupljanju materijala za sigurno morao proučiti opsežnu građu kako bi došao do relevantnih podataka, osim čega je izučavao kultove svetaca i njihov značaj i na hrvatskim prostorima. Važno je naglasiti i vizualno predstavljanje svetaca kao nadopuna pisanim izvorima što knjigu čini prijemčivijom budućim čitateljima.

Metodologija obrade građe te krajnja izvedba popunjavaju prazninu u proučavanju kultova svetaca na ovdašnjim prostorima, ali, usudujem se tvrditi, nadmašuju početnu namjeru autora, skromnu, u odnosu na novo, dopunjeno izdanje koje je pred nama.

Vladan Čutura

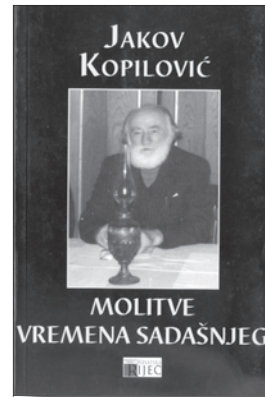
Jakov Kopilović

MOLITVE VREMENA SADAŠNJEG : IZABRANE PJSME

NIU „Hrvatska riječ“, Subotica 2012., str. 156

Pjesnička zbirka Jakova Kopilovića (9. 07. 1918. – 18. 11. 1996.) Molitve vremena sadašnjeg pojavila se gotovo dva desetljeća nakon njegove posljednje za života objavljene knjige stihova (Moja dužijanca, 1994.) u nakladi NIU „Hrvatska riječ“ Subotica, u ediciji Suvremena poezija, knjiga 7. Knjigu je uredio i pjesme izabrao Milovan Miković, ujedno autor pogovora.

U njoj je sto (100) pjesama, praćenih obiteljskim crno-bijelim fotografijama, u pet cjelina: „Mladost“ (str. 7-37), „Oči čuvarkuće“ (str. 41-53), „Pločnikom oči“ (str. 57-74), „Snijeg bolestan od bjeline“ (str. 77-135)

i „Putovi daleki“ (str. 139-148), kronološki poredano, što se ne može vidjeti ni iz sadržaja ni iz pogovora već detaljnijom analizom, kojom se čitatelj, za pretpostaviti je, neće baviti.

Pjesnik je za života objavio osamnaest knjiga poezije (jedna u prijevodu na mađarski), a u ovoj se zbirci nalaze pjesme iz njih trinaest; najveći je broj pjesama iz pet njegovih zbirki, čak njih osamdeset (o čemu saznajemo uvidom u potpis ispod svake pjesme). Šteta što urednik nije u pogovoru „Stijene laži vlaži svaki dan, i san, i san i san – o pjesništvu Jakova Kopilovića“ (str. 149-156) pojasnio razloge objave knjige i sam izbor pjesama, čime bi čitatelj dobio važnu informaciju o pjesničkom unutaršnjem tkivu knjige. Milovan Miković nakon biografskih podataka podsjeća kako je riječ o pjesniku koji se stihovima javlja „u vrijeme kada kreće cijeli jedan naraštaj darovitih pjesnika poput Ante Jakšića, Alekse Kokića, Stjepana Bešina, Ante Sekulića“, njegovu poeziju naziva izrazito „urbanom“ jer je „u središtu njegove pozornosti rodni grad – Subotica“.

U pogovoru su otkrivene i manje poznate pojedinosti iz života Jakova Kopilovića vezane uz

život koji je proveo kao dječak kod svoga strica na Zobnatici gdje je rastao nesputan i prepušten ljepoti krajolika, u blizini tračnica koje su ostavile tragove u poeziji. I Kopilović je, kao mnogi iz te generacije, sedamdesetih godina XX. stoljeća snosio posljedice svoga angažmana u „hrvatskom proljeću“, bio je društveno izopćen i prije vremena umirovljen.

Kopilović stihove objavljuje od 1938. u *Klasju naših ravni, Glasu, Subotičkoj Danici, Hrvatskoj riječi, Subotičkim novinama, Rukoveti, Reviji, Telegramu*, i dr. On je lirski pjesnik, osjetljiv i posebno okrenut prema svojoj Bačkoj i ljudima ravnice te teško podnosi nepravdu prema svom narodu i nestanak nekadašnjeg života. Zastupljen je u više antologija i zbornika. Prevođen je na mađarski, talijanski i engleski jezik. Kako su mu pjesme do kraja života objavljivane, možemo zaključiti da je nakladnik ovom knjigom želio i suvremenom čitatelju približiti pjesništvo Jakova Kopilovića, što je urednik učinio izborom pjesama pisanih gotovo posve standardnim hrvatskim jezikom (tek dvije su pisane na bunjevačkom idiomu).

Kako se približavamo stotoj obljetnici pjesnikova rođenja, za očekivati je da ćemo se kao narod ponositi na svoje velikane odužiti ovom pjesniku bačke ravnice knjigom sabranih stihova kako je to sada učinjeno s, primjerice, Aleksom Kokićem. Kopilović nam jednostavnim riječima svjedoči svoju ljubav prema svojoj ravnici i svome narodu:

Mi imamo more / lice mu se zlati, / i pjesme se ore / tu žive Hrvati.

(Naše more)

Katarina Čeliković

NOVA RIJEČ, BR. 1/2013; 2/2013; 1/2014

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 2013. i 2014., str. 170; str. 212; str. 219

Živimo u vrijeme u koje se čita sve manje. Mnoge od uloga koje je nekad ispunjavala književnost – uživanje u priči, na primjer – danas ispunjavaju vizualni mediji: film i televizija. Htjeli mi to ili ne, gotovo smo svi danas naviknuti na dinamiku filmskoga pripovijedanja i obilje vizualnih i auditivnih efekata, koje obično pratimo u društvu. Zbog toga se sve teže odlučujemo na osamljenički čin čitanja, koji protječe polaganim ritmom pisane rečenice, a vizualne i auditivne efekte moramo stvarati sami vlastitom fantazijom. Povrh toga, internet nas je naviknuo na sve kraće tekstove, koje k tomu rijetko kad pročitatmo u cijelosti. Umjesto toga čitanje obično prekidamo prelazeći na novi tekst, s kojim je prvi povezan linkovima. Sve to, ističu psiholozi i sociolozi, ima krupne posljedice na kulturu čitanja: čita se sve manje, sve površnije i sve letimičnije, čak i u onim kulturama u kojima je druženje s knjigom bilo rašireni oblik dokoličarenja. U kulturama u kojima se nikad nije čitalo puno, a takva je bez sumnje hrvatska, oni koji čitaju oduvijek su činili malu skupinu odabranih – ta skupina postaje sve manja. S obzirom na sve to, moglo bi se pomisliti da je u današnje vrijeme u našoj kulturi pokretanje i izdavanje književnoga časopisa sizifovski posao. Pa ipak, danas ovdje predstavljamo, među ostalim, i dva lanijska te jedan ovogodišnji broj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ*, koji u Subotici objavljuje Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata.

Osnivanje Zavoda za kulturu 2008. bilo je važan događaj za hrvatsku zajednicu u Vojvodini jer je ta zajednica tada prvi put u svojoj povijesti dobila profesionalnu instituciju koja kao svoju misiju ima njegovanje nacionalne kulture. U posljednjih šest godina koliko djeluje, Zavod je uistinu postao središnjom točkom u kulturi vojvođanskih Hrvata. Osim što djeluje na umrežavanju svih hrvatskih kulturnih udruga u Vojvodini te tako potiče njegovanje tradicionalne kulture, Zavod je i organizator elitnih kulturnih priredaba te je po tom danas i prepoznatljiv. Upravo zahvaljujući mnogobrojnim kulturnim projektima koje je inicirao, danas je moguće ustvrditi kako vojvođanski Hrvati iz raspršene zajednice u kojoj je dominirala pučka kultura postupno prerastaju u modernu zajednicu koju na okupu sve više drže i suvremeni kulturni oblici. Pokretanje i izdavanje časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* jedan je od tih oblika. Posrijedi nije prvi časopis toga tipa među vojvođanskim Hrvatima te *Nova riječ* u tom smislu izrasta iz tradicije prijašnjih časopisa, ali ona je ipak po nečem posebna. U Zavodu za kulturu ima, naime, znatno

čvršće institucionalne temelje i upravo zahvaljujući njima taj časopis postupno prerasta u platformu u kojoj se promišljaju i kristaliziraju kulturni sadržaji oko kojih vojvođanski Hrvati danas opiru svoj identitet.

Prvi broj časopisa, koji izlazi za proljeće i ljeto 2013., otvara blok posvećen suvremenoj hrvatskoj kratkoj priči. Objavljenije su u njemu priče šestero autora: Delimira Rešickog, Damira Karakaša, Zorana Malkoča, Romana Simića Bodrožića, Tanje Mravak i Olje Savičević Ivanović. Posrijedi je reprezentativan izbor iz hrvatske kratke priče u prvom desetljeću 21. stoljeća kakva se ne bi postidio ni etabliraniji časopis, a za njegovo objavljivanje zaslužan je Neven Ušumović. Drugi blok tekstova posvećen je suvremenim hrvatskim pjesnikinjama iz Vojvodine te donosi stihove Mile Markov-Španović, Blaženke Rudić, Željke Zelić, Anite Đipanov i Nevene Mlinko. Časopis tako objavljuje književne tekstove iz jezgre hrvatske nacionalne kulture, ali i s njezine periferije i to se pokazuje kao jedno od njegovih glavnih poslanja. Redovita je rubrika u časopisu i Kriička čitanja književnoga naslijeđa, u kojoj je u prvom broju objavljen tekst o tom kako književnu baštinu interpretiraju Bunjevci koji se ne smatraju Hrvatima. Broj prenosi i leksikonske članke o književnosti iz *Biografskoga leksikona Hrvata istočnog Srijema* te *Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* iz pera Ivane Andrić Penava i Tomislava Žigmanova te članak o povijesti hrvatsko-srpskih odnosa poljske kroatistice Joanne Rapacke. Završni blok čine prikazi 13 novoobjavljenih knjiga koje su vezane uz vojvođanske Hrvate, a Bernadi-

ca Ivanković dokumentira i ukratko opisuje sve važne kulturne događaje u hrvatskoj zajednici u Vojvodini u prvoj polovini 2013.

Drugi broj, koji izlazi za jesen i zimu 2013., na početku donosi dva eseja u kojima se tematizira značenje i smisao Europe te života na njezinu rubu. Njihovi su autori Alpár Losonczi i Tomislav Žigmanov, a objavljeni su u povodu ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju. Nakon njih slijedi blok posvećen pjesnicima koji pišu na bačkoj šokačkoj ikavici. Sadržava stihove Josipa Dumendžića, Marice Mikrut, Željka Šeremešića, Zlatka Gorjanca i Anite Đipanov te pridonosi popularizaciji lokalnih suvremenih autora. U rubrici Kritička čitanja književnoga naslijeđa Mila Markov-Španović piše o Živku Bertiću, Željka Zelić o Aleksi Kokiću, a Tomislav Žigmanov o suvremenoj ikavskoj poeziji bačkih Bunjevca. Dio časopisa posvećen je i nedavno preminulu književniku Mirku Kovaču, o kojem pišu Žarko Pačić i Filip David. U ovom su broju objavljena i dva teksta o likovnim događajima pa Ljubica Vuković Dulić piše o subotičkom slikaru Ivanu Tikvickom, a Nela Tonković o izložbi Uroša Đurića u Zavičajnog galeriji Dr. Vinka Perčića u Subotici. Zanimljivi su i radovi Silvestra Balića o hrvatskim časopisima u Mađarskoj nakon 1989. te Nevena Ušumovića o najzanimljivijim knjigama objavljenima u Hrvatskoj 2000. I ovaj broj zaključuju prikazi novooobjavljenih knjiga u hrvatskoj zajednici u Vojvodini u proteklom razdoblju, njih ukupno 15, a Bernadica Ivanković opsežno dokumentira sve važne kulturne događaje.

Napokon, u trećem broju, koji izlazi za proljeće i ljeto 2014., velik je prostor posvećen Antunu Gustavu

Matošu u povodu stote obljetnice njegove smrti. Matošem se bavi čak šest tekstova, među ostalim enciklopedijski članak Zorana Kravara i intervju s Dubravkom Oraić Tolić koji je vodila Helena Sablić Tomić, ali i članci Jasne Melvinger, Vojislava Sekelja, Mirka Sebića, Tomislava Žigmanova i Nevene Mlinko. Blok posvećen lokalnoj suvremenoj književnosti u ovom broju donosi stihove srijemskih pjesnika Ivana Balenovića, Marije Lovrić, Jasne Melvinger, Marka Kljajića, Mile Markov-Španović i Mate Groznice. U poglavlju Kritička čitanja književnoga naslijeđa Željka Zelić piše o poeziji srijemskoga pjesnika Stanislava Prepreka, a Tomislav Žigmanov o tri pripovijetke Veljka Petrovića o bunjevačkim temama. U ovom su broju objavljena i tri teksta o kazališnoj predstavi *Bunjevački blues* prema tekstu Tomislava Žigmanova u zagrebačkom Histrionskom domu, a Neven Ušumović predstavlja najvažnije knjige koje su u Hrvatskoj objavljene tijekom 2001. godine. I ovaj je broj časopisa zaključen prikazom knjiga koje su u hrvatskoj zajednici u Vojvodini u međuvremenu objavljene, ovaj put njih 10, a Bernadica Ivanković objav-

ljuje svoje zapise o najvažnijih kulturnim događajima.

Književni su časopisi tradicionalno kralježnica kulturnoga života jer reflektiraju kulturne događaje, ali ih ujedno i stvaraju. Oni tu ulogu u znatnoj mjeri imaju i danas, unatoč tomu što se čita sve manje. Okrenuti su, bez sumnje, onoj skupini malobrojnih koja i dalje čita, ali upravo je ta skupina od iznimne važnosti za svaku jezičnu, kulturnu i nacionalnu zajednicu. Samo iz nje, naime, može doći relevantno kritičko promišljanje zbilje i samo ona svojim intelektualnim i praktičnim djelovanjem može jamčiti kulturno napredovanje. Toj je društvenoj skupini okrenuta i *Nova riječ*. Štoviše, kako su vođovski Hrvati stjecajem povijesnih okolnosti ostali bez jake tradicionalne kulturne elite, moglo bi se reći da *Nova riječ*, skupa s drugim projektima Zavoda za kulturu vođovanskih Hrvata, takvu elitu stvara. No osim te dugoročne zadaće čiji će se rezultati jednom tek vidjeti, ona obavlja i kratkoročnije opipljivije funkcije. Sastoje se u tom da čitatelje u hrvatskoj zajednici u Vođovini informira o aktualnim književnim i kulturnim praksama u jezgri i na periferiji hrvatske nacionalne kulture te o promišljanjima problema s kojima se sami susreću kao pripadnici jedne manjinske skupine. Osim toga, *Nova riječ* čitateljima iz hrvatske nacionalne zajednice ma gdje oni bili približava povijesna i aktualna iskustva hrvatske manjine u Vođovini, a s vremenom će poslužiti i kao svjedočanstvo o našoj sadašnjosti onima kojima će ono što je nama sadašnjost biti tek povijesna zbilja.

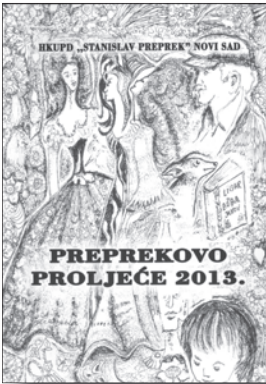
Petar Vuković

PREPREKOVO PROLJEĆE 2013. : ZBIRKA PJESAMA

(izabrala i uredila Marija Lovrić);
HKUPD „Stanislav Preprek“, Novi Sad, 2013., str. 128

Preprekovo proljeće 2013. naziv je zbirke pjesama naslovljene po istoimenoj manifestaciji koju svake godine od 2009. organizira Hrvatsko kulturno umjetničko prosvjetno društvo „Stanislav Preprek“ iz Novog Sada u znak sjećanja na ovog vrsnog umjetnika iz Novog Sada. Petu godinu zaredom, „Preprekovo proljeće“ je održano u travnju 2013. i okupilo je članove literarne sekcije Društva ali i goste, a kao rezultat ove manifestacije nastala je knjiga, zbirka pjesama. Uredila ju je prof. Marija Lovrić, koja je ujedno napisala i predgovor.

Zbirka počinje kraćom biografijom i fotografijom Stanislava Prepreka, a potom slijedi predgovor Marije Lovrić, u kojemu nas informira o samoj manifestaciji „Preprekovo proljeće“, zatim se govori o dvojici sudionika ove manifestacije, Ivanu Balenoviću i vlč. Marku Kraljiću, pri čemu se ističe kako je Ivan Balenović dobio dvije nagrade 2013. (na XII. Danima Balinta Vujkova, danima hrvatske knjige i riječi održanim u Subotici organizator Hrvatska čitaonica mu je dodijelila nagradu za životno djelo „Balint Vujkov – Dida“, dok ga je na istoj manifestaciji Zavod za kulturu vođovanskih Hrvata za knjigu koju je uredio *Prognanik iz svijeta svjetlosti : život i djelo Stanislava Prepreka* ovjenčao nagradom „Emerik Pavić“ za najbolju knjigu objavljenu u 2012.), dok je drugi laureat, vlč. Marko Kljajić nagrađen novoustanovljenom trijenalnom nagradom „Tomo Vereš“ koju dodje-

ljuje Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata za knjigu *Surčin kroz povijest* za najbolju knjigu u području znanosti i publicistike koja je objavljena u razdoblju od 2010. do 2012. Iz predgovora također doznajemo da se pjesnici zastupljeni u zbirci služe standardnim hrvatskim jezikom, njegovim štokavskim, čakavskim i kajkavskim narječjem ali i ikavicom te govorom svoga zavičaja. Predgovor prof. Lovrić završava riječima: „*Preprekovo proljeće 2013.* je zbirka koja dočarava svu ljepotu naše materinske riječi, potiče kulturno i umjetničko stvaralaštvo na materinskom jeziku, te je osebujan prilog kulturi i književnosti etnikuma, te promidžbi i razvitku multikulturalnosti sredine u kojoj je nastala, pridonoseći istodobno i njezinoj cjelovitosti.”

U zbirci su objavljene 103 pjesme dvadeset autora, od kojih su neki prisutni od samog početka održavanja ove književno pjesničke manifestacije, a neki se pojavljuju prvi puta. Za razliku od prve zbirke, tiskane 2009. godine, kada je bilo zastupljeno ukupno šest pjesnika, u ovoj petoj po redu knjizi značajno je povećan broj sudionika, što je za pohvalu za ovako kratko razdoblje.

Istodobno ukazuje na značaj ove manifestacije i njen kontinuitet.

Pjesnici su u zbirci *Preprekovo proljeće 2013.* zastupljeni s različitim brojem pjesama. Od najviše jedanaest pjesama, koliko je objavljeno Ivanu Balenoviću, Marku Kljajiću i Mladenu Franji Nikšiću, do jedne koliko je tiskano Antoniji Bartulov i Andreji Štajgmajer. One su istodobno, skupa s Tamarom Probojčević i najmlađe sudionice. Ostali pjesnici zastupljeni u zbirci također imaju različita iskustva. Iako su većina od njih amateri mnogi su već sudjelovali i na drugim pjesničkim susretima nakon kojih su njihove pjesme objavljene u zbornicima (*Lira naiva* koju organizira Hrvatska čitaonica iz Subotice ili *Rešetaračkim susretima*), a neki od njih iza sebe imaju i tiskane vlastite knjige. Teritorijalno pjesnici su najvećim dijelom iz Novog Sada i Petrovaradina a svega po jedna pjesnikinja je iz Srijemske Mitrovice i Plavne.

Pjesme u zbirci su poredane abecednim redoslijedom, a zbirka se završava kraćim biografijama svakog autora ponaosob koje su upotpunjene fotografijom. I one su poredane po istom abecednom principu. Tematika pjesama je različita kao i forme. U zbirci možete pronaći pjesme koje govore o prirodi, zavičaju i prošlosti, nezaobilaznoj temi ljubavi i drugim osjećajima, zatim ima rodoljubnih pjesama, onih koje su posvećene članovima obitelji, očevima, majkama, djedovima, bakama, djeci ili unučadima, ili su pak autobiografske ali i par njih s vjerskim motivima posvećene sv. Antunu Padovanskom, svetom Ivi iz Podmilačja, crkvi sveta Tri kralja i da ne nabrajamo sve motive. Forma je također različita.

Zastupljena je rima ali i slobodan stih, kraće i duže forme.

Zbirka je tiskana u 300 primjeka. Dizajn je jednostavan i veoma skroman što još jednom dokazuje nedostatak financijskih sredstava te da je projekt urađen vlastitim snagama što ništa ne umanjuje već daje na značaju i uljeva nadu da će i opstati. Vjerujem da nije potrebno naglašavati koliko je bitno održavanje ovakvih susreta, njegovanje materinskog hrvatskog jezika posebice kroz lirski izričaj na kojem sudjeluju sve generacije što nas ohrabruje da će biti nastavljeno i predano generacijama koje tek dolaze.

Bernadica Ivanković

Géza Csáth, Arthúr Munk i Emil Havas

LETEĆI VUČIDOL

(priredio i na hrvatski preveo Robert G. Tilly), Hrvatsko akademsko društvo, Subotica, 2013., str. 114

Čitati priču o konstruiranju letjelice početkom XX. stoljeća u Subotici, za koju je nužna financijska potpora i blagoslov političara, umnogomu će podsjetiti na aktualne prilike ova- ga grada. Cijela ova novela čini se i aktualnijom ukoliko imamo na umu da su je tri subotička autora – Géza Csáth, Arthúr Munk i Emil Havas, napisali prije oko 100 godina. Riječ je, dakle, o satiričnomu djelu koje po- drugljiivo, duhovito i karikirano osu- đuje društvene, ali i ljudske mane.

Fabularnu okosnicu novele čini pothvat Istvána (u prijevodu na hrvatski Stipana, Stjepana) Franczi-

skovitya koji želi sagraditi vlastitu letjelicu. Radnja djela se odvija u Subotici, a njezini su likovi stvarne osobe iz povijesti grada. Tako je glavni lik zapravo povijesna osoba Ivan Sarić, pionir zrakoplovstva na ovim prostori- ma. No, cijeli je niz dokumentarnih elemenata u noveli vezanih za povi- jest Subotice, a osim subotičkih po- vijesnih ličnosti u noveli se govori i o prvom uzlijetanju zrakoplova kojega je napravio sam Sarić.

Nažalost, ova vrlo dinamična i ironično intonirana pripovijetka ostala je autorski nedovršena te nje- zin kraj, što prevoditelj na kraju djela i napominje, ostaje nepoznat čitate- lju. Ipak, kako Tilly izvrsno poantira u završnoj fusnoti, Subotica suvreme- nog konteksta ogleđa se u Subotici iz prošlosti i ondašnje društveno-po- litičke realnosti. Budući da je riječ o „lakom štivu“ ne bih htio poantirati s kakvim pretencioznim zaključkom o djelu, a koji će tek inklinirati prema preinaci Ciceronove sentence kako povijest, na našim prostorima, ipak nije učiteljica života.

Treba, na koncu, naglasiti vri- jednost ovoga djela i u smislu pre- voditeljske prakse unutar vojvođan- sko-hrvatskoga kulturnog prostora.

Naime, ovakvi su pothvati rijetki, a izbor baš ovoga djela, osim što se čini logičnim, imajući na umu aluzije na njegov glavni lik, vredniji je tim više što podiže pripovjedačke i općeknjiževne standarde u polju hrvatske kulturne prakse na ovim prostorima. Valja se osvrnuti i na jezično-lingvističku sastavnicu djela koja je mješavina hrvatskoga standarda i njegova dijalektalnoga, lokalnog substandarda. Dijalozi između likova su prevedeni lokalnim govorom što djelu zasigurno daje na originalnosti. Riječ je o izvrsnom prevoditeljskome radu, pri čemu je, kako sam prevoditelj naglašava, adaptiran mađarski sleng na bunjevački lokalni idiom.

I za kraj, no ne manje važno, izdavač djela je Hrvatsko akademsko društvo iz Subotice koje je ovim načinom napravilo izvrstan iskorak u odnosu na svoju dosadašnju izdavačku praksu. Djelo ja na hrvatski jezik preveo subotički pjesnik, prevoditelj, publicist, ilustrator, novinar i glazbenik Robert G. Tilly.

Vladan Čutura

Lazar Novaković

RECEPT

Katoličko društvo za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“, Subotica, 2014., str. 119

Knjiga Recept katoličkog svećenika Lazara Novakovića iz Subotice knjiga je duhovne proze duboko prožeta religijskom tematikom. Ona sadrži tekstove ranije objavljene u ovdajšnjoj katoličkoj periodici, prije svega u

katoličkom mjesečniku Zvonik, a podijeljeni su vrsnim uredničkim razravanjem Katarine Čeliković u četiri poglavlja i to: „Divan je recept!“ (str. 7-26), zatim „Rastimo u krepostima“ (str. 29-55), „Blagoslova dar“ (str. 59-93) i „Druga obala“ (str. 97-110). U knjizi je još objavljen pogovor Tomislava Žigmanova („Nenametljiva dobrohotnost u književnosti Lazara Novakovića“, str. 113-115) te kratki životopis autora (str. 117).

U prvom poglavlju autor knjige piše o, kako sam kaže, najtežem dijelu svojega života – o teškoj bolesti, o tome kako je doživio svoju bolest i kako se nosio s njom, o dolasku u toplice Melenci, o dugotrajnom liječenju i oporavku. U tekstu „Glava“ Novaković piše o svojem svećeničkom službovanju u Somboru, Sonti i Maloj Bosni, a u napisu „Recept“ govori o odlasku na stalne preglede kod liječnika i kako mu je liječnik ispisivao recepte za lijekove koje će koristiti, dok u tekstu „Prvih 25 godina svećeništva“ donosi najvažnije „postaje“ u njegovih prvih 25 godina svećeničke službe.

U drugom dijelu, pod naslovom „Rastimo u krepostima“, autor počinje pisati o ljubavi kao uzviše-

noj stvari dvoje ljudi, zatim o ljubavi prema Bogu, prema svojim bližnjima, kao i ljubavi prema samom Gospodinu Isusu Kristu. U tekstu „Jakost“ Novaković govori o jačini i snazi svakog čovjeka, ali i ukazuje kako tu svoju snagu ne treba koristiti u negativne svrhe nego da je koristi kako bi se jačao u kreposti i poštovanju Boga. Tekst „Utjeha“ posvećen je problemu kako čovjek može naći pomoć kada se nađe u raznim nevoljama, a u članku „Razumijevanje“ autor razlaže temu o Svetom Duhu, pa navodi primjere iz Biblije, Starog zavjeta, Isusova života i povezanosti Duha Svetoga s ljudima. Tekst „Razboritost“ govori o kršćanskim vrijednostima, o činjenju dobrih djela, o pronalaženju mjere u svemu, uz stalno isticanje kako je razboritost potrebna u svakodnevnom životu. U meditaciji „Pravednost“ Novaković piše o tome da svaki čovjek u svom životu mora pravedno postupati, da čini dobra djela i na svakom mjestu da zastupa pravo i pravičnost, a u napisu „Umjerenost“ naglašava da svatko i prema svojim mogućnostima mora biti umjeren pa bilo to u jelu, piću, radu, mislima, čitanju. Umjerenosti jedino ne bi trebalo biti u činjenju dobrih djela! Ostali tekstovi u ovome poglavlju posvećeni su sljedećim temama: „Radost“ ukratko govori o čovjekovoj radosti, koja je posljedica nečega pozitivnoga za njega; zatim „Prijatelji“ – o prijateljstvu i komunikaciji među ljudima; „Glinena posuda“ o raznim čovjekovim znanjima, kako uči, eksperimentira te, kako ono što je naučio može i primijeniti. Tekst „Hvala“ objašnjava kako kod čovjeka svaku učinjenu gestu drugoga čovjeka treba pratiti zahvala, a „Nada“

što je suština ovoga čovjekova egzistencijala – to je čvrstoća i snaga, te se stoga svatko u životu treba nadati nečemu dobrom, plemenitom i pozitivnom. Meditacija „Pažnja“ donosi autorovo razmišljanje o pažnji, a tekst „Marijin rođendan“ govori o rođenju Bogorodice i o velikoj radosti njenih roditelja Joakima i Ane na tom prekrasnom daru jer se rodila majka gospodina Isusa Krista. U napisu „Ivan“ autor piše o samom imenu Ivan u dalekoj prošlosti, pri čemu koristi citate iz *Biblije*. Tekst „Ivan krstitelj“ je posvećen proroku i čovjeku koji je krstio Isusa Krista na rijeci Jordan, Ivanu Krstitelju, dok članak „Šimun Cirenac“ govori o usamljenosti, te kako čovjek traži u drugima oslonac i pomoć, te kako radost podijeljena s drugima biva veća, a tuga lakša. U tekstu „Veronika“ autor opisuje vrijeme korizme, molitvu Križnog puta i sam lik milosrdne Veronike, koja se u kršćanskoj tradiciji povezuje sa ženom koja je dvanaest godina krvarila. Ona je s Isusom Kristom na Križnom putu gdje čini milosrdna djela – briše samom Isusu ozojeno, krvavo i izmučeno lice.

U trećem poglavlju u tekstu „Srce“ autor opisuje poštovanje i slavljenje srca Isusovog i Marijinog kao crkvenog blagdana. Članak „Bdijenje“ govori o iščekivanju samog rođenja Isusa Krista i proslavljanju Božića kao najradosnijeg kršćanskog blagdana. U ostalim se napisima govori o procesiji kao crkvenom običaju, svjetlu kao simbolu života, odmoru kao nasušnoj potrebi čovjeka, snu i onome što čovjek sanja kada spava, rani kao simbolu Isusovog stradanja na križu, iščekivanju, o vremenu darivanja – o Bo-

žiću i božićnim darovima, o početku, o nečem što se započne pa se i završi, o novoj godini i proslavljanju iste, o krštenju – kršćanskoj svetoj tajni, djelima milosrđa, to jest o činjenju dobrih djela te o Pashalnom misteriju – zadnjim Isusovim danima na zemlji.

Posljednje, četvrto, poglavlje pod naslovom „Druga obala“ sadrži članke o bolesti – o čovjekovom stanju u bolesti i kako on doživljava svoju bolest; o odlasku – gdje se govori o smrti kao o zadnjem danu svakog vjernika. U tekstu „Čovjek svjetla“ Novaković donosi sjećanje na milog i dragog vjernika župe Marka Dulića kojeg je Lazar Novaković ispratio na vječni počinak. U meditaciji „Briga“ autor opisuje sjećanje na druženje s vjericima i na njihove brige i nedaće u svakodnevnom životu, a u tekstu „Dobra nana“ donosi se sjećanje na autorovu preminulu majku i njen mukotrpan i težak život. Tekst „Hvala joj“ opisuju život i djelovanje njegove tete Ruže Ivić – to je napis o zahvalnosti autora za sve dobro što je učinila za njega. Posljednji tekst „Moji susreti sa svecem“ posvećen je autorovom boravku u Rimu i njegovom susretu s papom Ivanom Pavlom II.

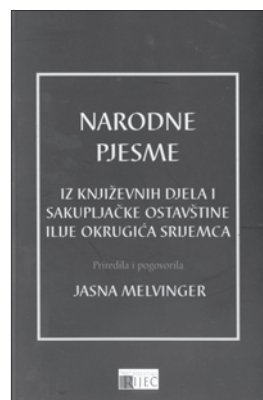
Na temelju u kratkim crtama iznesenoga sadržaja da se zaključiti kako je knjiga svećenika Lazara Novakovića još jedna dobra knjiga nabožne literature, koja će biti od pomoći da se duhovno obogati svaki čitatelj. Stoga, autor ovoga prikaza, toplo preporuča za čitanje ovu knjigu kako bi se svi približili Bogu i tako postali dobri i iskreni vjernici.

Zoran Nakić

NARODNE PJESME IZ KNJIŽEVNIH DJELA I SAKUPLJAČKE OSTAVŠTINE ILIJE OKRUGIĆA SRIJEMCA

(priredila i pogovorila Jasna Melvinger); NIU „Hrvatska riječ“, 2012., str. 84

Obimom mala zbirka Narodne pjesme iz književnih djela i sakupljačke ostavštine Ilije Okrugića Srijemca predstavlja iznimno interesantan knjiški pothvat. Iza ideje i realizacije stoji trenutačno najveći poznavalac djela Ilije Okrugića Srijemca – dr. sc. Jasna Melvinger.

O knjizi se može govoriti s više različitih aspekata. Prije svega nameće se pristup iz kuta autorskog stvaralaštva Okrugića, koji je bio suživljen s narodnim izričajem do krajnjih granica, te se njegovo stvaralaštvo u određenim segmentima može poistovjetiti s *pjevanjem na narodnu*. Njegova djela dovode se u vezu s pojmom „pučkog pjesništva“ koje danas ima obezvrijeđenu konotaciju i ne treba ju uzimati ovom prilikom u obzir. Sa spomenute točke motrišta zbirka je pravi biser jer na svjetlo iznosi isječke Okrugićevih

djela u kojima je autorstvo stilistička nijansa u obliku improvizacije, prilagodne konkretnim protagonistima ili dorade te nije upitna autentičnost narodnog „predloška“. Posebno značajni su bibliografski i kataloški podaci u zbirci te pogovor Jasne Melvinger kojima se taksativno i opisno navode izvori zastupljenih djela.

Terminološka odrednica *narodne pjesme* u naslovu kao i ustroj pjesama prema manje-više uvriježenoj osnovnoj shemi kategorizacije narodnog stvaralaštva dovedeni su u vezu s autorskim stvaralaštvom. To uzrokuje iznevjeravanje uskog poimanja spomenutog književnog termina, ali hrabro i kreativno usložnjava oblikovanje zbirke dopisujući joj nove dimenzije. To svakako ne treba poimati primjedbom kvalitete sadržaja zbirke zbog, u prvome redu, nevelike starine pjesama, jer je to nadomješteno ne samo djelima iz sakupljačke ostavštine Ilije Okrugića Srijemca, na kojima se temelji drugi mogući pristup zbirci, nego i na inačicama opće poznatih pjesama koje su živjele u narodu (ukazi na to stoje u pogovoru, a dodala bih za primjer pjesmu „Nesritna divojka“ iz drame *Sokica* i inačicu kod Vuka S. Karadžića u *Srpskim narodnim pjesmama, knjiga prva*). Vrijednost pjesama iz sakupljačke ostavštine posebice je značajna na regionalnom planu.

U ovome prikazu pozornost svraćam na prirodu raspodjele pjesama u zbirci koja je preslikana iz istraživačke prakse folklorista, dok analizu samih pjesama prepuštam drugoj prilici. Prvu cjelinu čine prigodne pjesme koje se pjevaju uz narodne obrede i običaje (dodolske, koledarske, đurdevdanske, kraljičke

pjesme), napitnice, poskočiće, sljepačke tužaljke i naricaljke. Drugu cjelinu čine mitološke pjesme, treću ljubavne podijeljene na ljubavne kratke, romance i erotske pjesme. Četvrte su porodične, pete elegijske i šeste baladne pjesme. Posljednju skupinu čine šaljivo-podrugljive pjesme. Zbirka ukupno broji 59 pjesama i 2 ispisa poskočica iz kola.

Pjesma „Marko Kraljević i vila brodarica“ izuzetak je u ovoj zbirci lirskih pjesama jer je po prirodi i sudeći prema poznatim inačicama epska tvorevina. Pomak je načinjen izdvajanjem šaljivo-podrugljivih pjesama što je vrlo uspješno. S druge strane, podjela unutar ljubavnih pjesama obuhvaća *romance* što nije najsretnije ograđen termin jer su balade i romances lirsko-epske provenijencije tipskih zakonitosti. Pjesme „Čador penje Sibirjanin Janko“ i „Platno bijeli Varadinka Mara“, koje se nalaze u podvrsti romanci, izrazite su lirske profilacije, a priređivačica se vodila romancesnom stilizacijom koja iskri u ovim pjesmama. Donekle slično problemsko mjesto stvoreno je izdvajanjem elegijskih pjesama. Razlika je u tome što su *elegijske* odvojene kao posebna cjelina iako nisu uvriježene kao zasebna kategorija u narodnom stvaralaštvu. Zbog dosljednosti prvom navedenom postupku, elegijske su se mogle naći u okviru porodičnih pjesama kojima po svojoj osnovi pripadaju.

Na planu lika u kojem su pjesme donesene u knjizi važno je skrenuti pozornost na zapisivanje pripjeva, odnosno, uvažavanje melodijskog aspekta pjesama. Time je u pojedinim pjesmama zatomljena ljepota samoga teksta i donekle otežano iščitavanje. Rijetko zastupljeno lomljenje pjesama na strofe

(„Daruj“, „Vidite I me, braćo moja“, „Od Boga se radovali“, „Cviće – kitnja i dika divojačka“, „Sirota sam, nješto mi se žaluje“, „Travo zelena“) moglo je u potpunosti izostati bez obzira na autentični lik Okrugličeva zapisa.

Djelo Ilije Okrugića Srijemca nezaobilazno je pri folklorističkom istraživanju srijemske regije, a knjiga *Narodne pjesme iz književnih djela i sakupljačke ostavštine Ilije Okrugića Srijemca* odlična je premosnica za pronalaženje pravih izvora i smjero-va u toj zadaći.

Nevena Mlinko

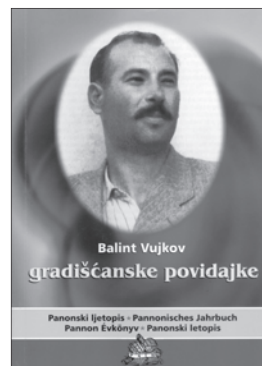
Balint Vujkov

GRADIŠĆANSKE POVIDAJKE

Panonski ljetopis, Pinkovac, Austrija, 2012., str. 540-596

Što god vrijeme više odmiče i kada se god pojavi novo izdanje Balinta Vujkova, njegovo djelo sve više dobiva na težini. To se napose odnosi na Gradišćanske povidajke, koje su pred nešto više od dvije godine objavljene kao posebno izdanje Panonskog ljetopisa iz Pinkovca u Austriji, što je vidljivo u numeraciji stranica.

I koliko god bilo teško ostvarenje nakane Balinta Vujkova s konca šezdesetih i početka sedamdesetih godina prošloga stoljeća da prostor sakupljanja usmene narodne književnosti iz rodne mu Vojvodine proširi i na druge krajeve u kojima Hrvati žive kao dijaspora, toliko je inteligentan dogovor *spiritus movensa* „Dana Balinta Vujkova“ Kata-

rine Čeliković i urednika *Panonskog ljetopisa* Roberta Hajszana da nešto više od četrdeset pripovjedaka (plus dječja pjesma) objave kao tematsko izdanje.

Teško je, a utoliko i dragocjenije, bilo gacanje Balinta Vujkova od juga do sjevera Gradišća i traženje govornika autentičnih pripovjedaka iz tih krajeva. Zacijelo nije lako bilo Balintu Vujkovu – kao pravniku i pripadniku govora mlade štokavske ikavice – precizno razlučiti brojne fonetsko-morfološko-značenjske zamke kojima obiluje govor ne samo Gradišćanskih Hrvata općenito nego i svake regije zasebno. Ipak, Balint je tu zadaću položio s odličnim, o čemu svjedoče i riječi struke (dr. Sanja Vulić) i autentičnog pripadnika govora gradišćanskih Hrvata (Robert Hajszan) u uvodu *Panonskog ljetopisa*.

S druge strane, isto je toliko mudar bio dogovor Katarine Čeliković i Roberta Hajszana da građu – koja od temelja do krova resi *Cvjetove mećave* – objave u tematskoj formi. Mudra je to bila odluka, ne samo stoga što su *Cvjetovi mećave* objavljeni još davne 1971. u izdanju Matice hrvatske pa se – „kao takvi“

– skoro niti svijecom ne mogu naći u slobodnoj prodaji nego i stoga što su se u priređivanju (n)ovoga izdanja odlučili na prijeko potreban korak izrade „Rječnika“ koji govor gradišćanskih Hrvata čini bližim i razumljivijim svim drugim govornicima hrvatskog jezika, bio on u dijalektalnoj ili standardnoj formi. Sam „Rječnik“ utoliko je dragocjeniji, jer je izrađen kronološkim redom kako su i pripovijetke u *Panonskom ljetopisu* objavljene, ali i stoga što u njemu nije objavljeno samo standardno značenje dijalekatskog pojma nego počesto i širi kontekst njegovog značenja. U tom smislu, dragocjen je i „Sadržaj i popis kazivača“, jer nam upravo on istodobno i dokumentira patinu sve udaljenijeg vremena i približava autentični duh prostora na kom njihovi potomci i danas žive.

Konačno, „Gradišćanske povijest-dajke“ mogu poslužiti i kao primjer, odnosno ideja, da se djelu Balinta Vujkova priđe još ozbiljnije nego li do sada. Oni koji poznaju Katarinu Čeliković zacijelo znaju i za njezinu ideju da se Balintov opus jednoga dana uobličiti u jedinstveno izdanje koje bi (prim. a.) predstavljalo književni spomenik usmenog stvaralaštva Hrvata koji žive izvan matične domovine. Sigurno je i to i težak i dalek put, ali kao inspiracija do njegova ostvarenja neka posluži sam Balint: njegov „fíco“, magnetofon, bilježnica, uložena sredstva – i neunižtva volja.

Zlatko Romić

Stjepan Blažetin

SJAJNA IGRA

Antologija hrvatske dječje poezije u Mađarskoj 1945.-2010.

Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, Pečuh, 2010., str. 135

Antologiju hrvatske dječje poezije u Mađarskoj 1945.-2010., naslovljenu Sjajna igra, priredio je mr. sc. Stjepan Blažetin, sveučilišni profesor s Katedre za kroatistiku Sveučilišta u Pečuhu, ravnatelj Znanstvenog zavoda Hrvata u Mađarskoj koji je istodobno i izdavač ove publikacije.

Zbirka sadrži 61 pjesmu osam hrvatskih autora iz Mađarske koji su ostavili značajan trag u razvoju poezije za djecu pisane na materijem hrvatskom jeziku u dijaspori (Mađarskoj). To su: Marija Vargaj, Mate Šinković, Marga Šarac, Marko Dekić, Ljudevit Škrapić, Stipan Blažetin, Jolanka Tišler i Đuso Šimara Pužarov. Pjesme su u antologiji poredane po zasebnim odjeljcima, odnosno autorima čiji je redosljed utvrđen po starosnoj dobi, točnije godini rođenja, što je još jedan vid ukazivanja časti i poštovanja ovim književnicima. Tako su u knjizi prvo predstavljene pjesme najstarije pjesnikinje Marije Vargaj rođene 1921. a posljednje su najmlađeg Đuse Šimara Pužarova rođenog 1949. godine. U trenutku tiskanja knjige više od polovice autora je već preminula, odnosno među živućima su tada bili samo Marko Dekić, Ljudevit Škrapić i Jolanka Tišler.

Nakon svih pjesama slijedi pogovor autora antologije mr. sc. Stjepana Blažetina koji nas upozna je s razvojnim putem književnosti

za djecu Hrvata u Mađarskoj, od 1945. godine do danas (do 2010. godine, kada je ova zbirka tiskana). Tako doznajemo da su prvi tekstovi iz književnosti za djecu (ali i uopće književnosti) Hrvata u Mađarskoj objavljivani isključivo u novinama i kalendarima sve do sedamdesetih godina prošlog stoljeća, te da drugih mogućnosti nije ni bilo. Kao najplodniju trojku spominje Marka Dekića, Matu Šinkovića i Stipana Blažetina koji su pisali na tradicionalne i aktualne prigodničarske teme. Novo razdoblje nastupa od 1976. godine kada je Vlada Mađarske zadužila Poduzeće za izdavanje udžbenika iz Budimpešte (*Tankönyvkiadó Vállalat Budapest*) da tiska publikacije nacionalnih manjina, točnije od 1980. godine kada je izdana i prva knjiga, skupna zbirka pjesama za djecu Stipana Blažetina, Marka Dekića i Ljubomira Galića pod naslovom *Sunčana polja*. Potom priređivač antologije niže detaljne kronološke informacije razvoja književnosti za djecu Hrvata u Mađarskoj, predstavljajući djela koja slijede i njihove autore, stil i razvoj ove oblasti. Na koncu zaključuje da je danas evidentan veliki napredak na ovom polju te osuvremenjenost tema, formi i sadržaja uradaka na-

mijenjenih djeci čime su se hrvatski autori iz Mađarske, posebice pjesnici za djecu, približili suvremenoj hrvatskoj književnosti za djecu.

Zbirka pjesama *Sjajna igra: Antologija hrvatske dječje poezije u Mađarskoj 1945.-2010.* završava kraćim biografijama svih osam zastupljenih autora, ovoga puta poredanih po abecednim redoslijedom.

Pjesnici su u antologiji zastupljeni s različitim brojem pjesama, od tri koliko ih je objavljeno ženskom dijelu ekipe: Mariji Vargaj, Margi Šarac i Jolanki Tišler, do čak dvadeset i jedne pjesme Stipana Blažetina. Tematika je većim dijelom slična. Najviše ih ima s animalnom tematikom i onih koje pjevaju o godišnjim dobima, blagdanima, Uskrsu i Božiću. Nekolicina pjesama govori o obitelji i njenim članovima, posebice majki. Zastupljene su i brojalice i zagonetke kao i brzalice za vježbanje izgovaranja nagomilanih suglasnika i suglasničkih skupova. Kod većine autora ističu se i pjesme s jakom pedagoškom tendencijom a mnoge su u kasnijem razdoblju prožete i elementima humora, igre, mašte i fantastike što su već suvremene tendencije pjesništva za djecu. Dvije pjesme su pisane namjenski o hrvatskom školstvu u Mađarskoj a jedna je i zavičajna. Većina pjesnika i pjesnikinja piše standardnim književnim hrvatskim jezikom dok se čak troje njih, Mate Šinković, Ljudevit Škrapić i Jolanka Tišler služe dijalektom. Antologija je naslovljena po istoimenoj pjesmi Đuse Šimara Pužarova *Sjajna igra* što predstavlja i bit dječjeg svijeta.

Grafički knjiga je veoma jednostavna. Naslovne slike na koricama je uradio poznati pečuški umjetnik

István László u modernom suvremenom stilu, veoma simbolično s predstavljenim motivima pjesama iz antologije, vedrih i jarkih boja.

Knjiga je tiskana uz potporu Ministarstva obrazovanja i kulture Republike Mađarske što je veoma bitno jer pokazuje značaj i priznatoost suvremene manjinske poezije za djecu pisane na hrvatskom jeziku u Mađarskoj. Ohrabrujuće ali i obvezujuće.

Značaj ove antologije je višestruk i velik. Svaka manjinska zajednica, a u ovom slučaju zajednica Hrvata u Mađarskoj, treba na određeni način valorizirati svoju književnost te vidjeti gdje se nalazi u odnosu na književno stvaralaštvo u matičnoj državi. Ovako objedinjene može se sagledati njen razvoj i tendencije, te što je urađeno na ovom polju. Na ovaj način ona ulazi u hrvatski književni prostor te se mogu raditi komparacije i iščitavanja koja bi trebala biti poticajna i smjernica za nastavak rada književnika. Tako ona postaje vidljiva i drugima, posebice budućim istraživačima, daje ozbiljnost i značaj određenoj kategoriji, u ovom slučaju pjesništvu za djecu Hrvata u Mađarskoj.

Iako rađena za relativno kratko vremensko razdoblje od 65 godina, antologija hrvatske dječje poezije u Mađarskoj je bila potrebna i veoma je uspješno urađena, što bi trebao biti primjer za izradu i novih antologija drugih vrsta književnosti Hrvata u Mađarskoj.

Bernadica Ivanković

KULTURNI DOKUMENTARIJ
(lipanj – prosinac 2014.)

Call

Call

LIPANJ, 2014.

1. HKD „Šid“ iz Šida nastupilo je na V. smotri folklor „Habljanovci selo moje malo“ u Habjanovcima, Republika Hrvatska.
1. Radio Marija Srbije se podijelila na dvije zasebne redakcije na hrvatskom i mađarskom jeziku.
3. U dvorani Sportskog centra „Soko“ u Somboru u humanitarnom koncertu „Sombor za Srbiju“, organiziranom radi prikupljanja pomoći za poplavom ugrožena područja, sudjelovala su i hrvatska kulturno-umjetnička društva HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora, BHUKD „Lemeš“ iz Lemeša, KUD Hrvata „Bodrog“ iz Monoštoru i HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Berega.
- 3.-4. Otvorenjem izložbe „Istra Istria memento“ u Muzeju Vojvodine u Novom Sadu započeli su „Dani Istre u Vojvodini“. Na izložbi su predstavljene razglednice iz fonda zbirke starih razglednica Povijesnog i pomorskog muzeja Istre u izboru i postavci kustosa tog muzeja Gordane Milaković. Drugog dana je u svečanom holu Pokrajinske vlade održana prezentacija posvećena iskustvima Istarske županije u EU poslovima i projektima u kulturi.
5. Djeca koja su osvojila nagradni izlet na Kvizu za poticanje čitanja „Čitam i skitam“ Gradske knjižnice Subotica, posjetila su Srijemske Karlovce i Strážilovo.
6. U Gradskoj knjižnici u Subotici predstavljena je knjiga pjesama Vojislava Sekelja *Životopis jedne sjene* tiskana u nakladi NIU „Hrvatska riječ“.
6. III. seminar bunjevačkog stvaralaštva koji organizira HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta predstavljen je u Zagrebu u dvorani folklornog ansambla Lado.
6. Članovi udruga HKUPD „Matoš“ iz Plavne i HKPU „Zora“ iz Vajske sudjelovali su na XX. Baranjskom bečarcu u Dražu, u Republici Hrvatskoj gdje su se predstavili na reviji narodnih nošnji.
7. Redoviti godišnji koncert Velikog tamburaškog orkestra HKPD „Matija Gubec“ iz Rume, kojim je obilježeno 111 godina postojanja Društva, kao i 50 godina glazbeno-umjetničkog rada dirigenta i umjetničkog voditelja Velikog tamburaškog orkestra Josipa Jurce, održan je u Velikoj dvorani Kulturnog centra u Rumi.
7. Jednodnevna izložba fotografija Augustina Jurige naslovljena „Lica s 'piska'“, u organizaciji Teama Prt života, održana je u „Kući na mrginju“ na Čikeriji.
7. Folklorna i tamburaška sekcija KPZH „Šokadija“ iz Sonte gostovala je u Dražu, na Kulturno turističkoj manifestaciji „XX. Baranjski bečarac“.
8. U okviru manifestacije „Mikini dani“ HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Berega je organizirao XVII. likovnu koloniju u kojoj su sudjelovali članovi Likovne grupe „76“ iz Sombora.
8. Običaj „Kraljica“ na blagdan „Duhova“ održan je u Tavankutu, Lemešu i župi svetog Roka u Subotici.
11. Film „Ilija Okrugić – domovino slatko milovanje“ redatelja Stipe Ercegovića,

nastao u produkciji Zajednice Hrvata Beograda „Tin Ujević“, prikazan je u Art kinu „Lifka“ u Subotici.

12.

Knjiga *Božji prijatelji s nama na putu* mons. Stjepana Beretića, subotičkog katedralnog župnika i predsjednika Katoličkog društva za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“, predstavljena je u HKC „Bunjevačko kolo“ u Subotici. Ovo je drugo dopunjeno izdanje knjige o svecima.

14.

U konkurenciji izvornih običaja folklorna skupina HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora sudjelovala je na Zonskoj smotri izvornog stvaralaštva u Apatinu, prikazom bunjevačkih svatova „Dolazak po mladu i polazak na vjenčanje“, dok se u kategoriji pjevačkih skupina natjecala pjevačka sekcija s izvornom žetelačkom pjesmom „Jecam žnjela lipota divojka“.

14.

U organizaciji NIU „Hrvatska riječ“ u Plavni je održana novinarska radionica za zainteresirane učenike iz Vajske i Plavne koji izučavaju predmet „Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture“.

14.-15.

Treći saziv Međunarodne likovne kolonije „Panon-Subotica 2014.“ koji je održan u Subotici, okupio je osim domaćina članova HLU „Cro Art“ iz Subotice i slikare iz Hrvatske i Mađarske.

14.-15.

Ženska pjevačka skupina HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta sudjelovala je na XXX. Repušničkim susretima u Repušnici kod Kutine. Istodobno je u prostoru osnovne škole u Repušnici otvorena izložba slika od slame iz zbirke tavankutske udruge u okviru koje je održana i radionica.

15.

Tradicionalna XVII. smotra tamburaša „Mikini dani“ održana je na ljetnoj pozornici u Bregu. Sudjelovali su KPZH „Šokadija“ iz Sonte, Tamburaški sastav iz Ljutova, TS „Rampaš“ iz Baranje, VIS „Antunići“ iz Sombora i Dom kulture Sivac.

19.

U organizaciji Hrvatskog nacionalnog vijeća i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata u Subotici je predstavljen zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Golubiću 2013. *Srpsko-hrvatski odnosi u 20. stoljeću; – Prava nacionalnih manjina – borba protiv diskriminacije.*

17.

U okviru manifestacije „Noć muzeja“, koja je bila u znaku prikupljanja pomoći za ugrožene u poplavama, sudjelovali su i dionici kulturne scene vojvođanskih Hrvata. U ovoj manifestaciji sudjelovali su: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata (s izložbom slika iz kolekcije Đure Lončara) te udruge HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta i HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice sa svojim programima. HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina priredio je izložbu turističkih plakata Petrovaradina u podrumu samostana svetoga Jurja. Monoštorke iz UG „Podunav“ i UG „NADE“ predstavile su u Novom Sadu nakit kojega su nosile žene u ovome selu, s kraja XIX. stoljeća.

19.-22.

Predsjednica UG „Urbani Šokci“ iz Sombora Marija Šeremešić sudjelovala je na X. međunarodnom znanstvenom simpoziju Pasijske baštine „Muka kao nepresušno nadahnuće kulture – Pasijska baština Istre i Kvarnera“, koji je održan u Pazinu.

20.

U Gradskoj knjižnici u Subotici predstavljena je knjiga pjesama Željke Ze-

lič (*intimna*) *Kronika srca* koju je izdala NIU „Hrvatska riječ“.

20.

Petrovački koncert Hrvatske glazbene udruge „Festival bunjevački pisama“ održan je u Velikoj vijećnici Gradske kuće u Subotici. Kao solisti nastupili su maturanti Srednje muzičke škole u Subotici Milica Lerić i Miran Tikvicki.

20.-22.

Članovi dječje i starije folklorne skupine HKD „Srijem – Hrvatski dom“ iz Srijemske Mitrovice, nastupili su na tradicionalnoj manifestaciji „Divan je kićeni Srijem“ koja je održana XVII. puta u općini Nijemci u Hrvatskoj.

21.

Članovi KUDH „Bodrog“ iz Monoštora nastupili su na III. Malom festivalu folklora i baštine u Osojniku kod Dubrovnika u Hrvatskoj.

21.

Na XIX. festivalu dječjeg stvaralaštva „Djeca su ukras svijeta“ osim domaćina HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta nastupile su folklorne skupine vrtića „Petar Pan“ iz Tavankuta, HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice, BKC iz Tavankuta, HKUPD „Matoš“ iz Plavne i HBKUD „Lemeš“ iz Lemeša.

21.

Svečanom svetom misom u katedrali bazilici sv. Terezije Avilske biskup mons. dr. Ivan Péntzes proslavio je 25. obljetnicu biskupskog ređenja.

22.

Nagrada „Dr. Ferenc Bodrogyári“, koju Skupština grada Subotice dodjeljuje od 1980. godine, uručena je orguljašu Saši Grunčiću na svečanosti u Velikoj vijećnici Gradske kuće u Subotici.

22.

Dramska sekcija HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora odigrala je predstavu

„Draga moja Micika“ u Domu kulture u Monoštoru. Adaptaciju i režiju potpisuje Jolika Raič.

22.

Posvećen je obnovljeni križ na uglu Bajskog puta i Vareške ulice u Subotici.

23.

Udruga bunjevačkih Hrvata „Dužijanca“ je na blagdan sv. Ivana Cvitnjaka organizirala „Priskakanje vatre“ na etno salašu Balažević u Tavankutu. Ovaj običaj je priređen u okviru programa ovogodišnje Dužijance.

24.

U Zavodu za kulturu vojvođanskih Hrvata predstavljen je *Godišnjak za znanstvena istraživanja br. 5*.

24.

Na dan smrti karmelićanina oca Gerarda Tome Stantića u Somboru nagrađeno je 50 djece Subotičke biskupije koja su sudjelovala na natječaju, među kojima je sedmero nagrađeno specijalnom nagradom – putovanjem u Remete.

25.

U organizaciji Centra za kulturu „Sirmiumart“ i Ureda za praćenje ostvarivanja prava nacionalnih manjina, u Srijemskoj Mitrovici je priređen program pod nazivom „Večer kulturne raznolikosti“ na kojem se između ostalih predstavio i HKD „Srijem – Hrvatski dom“ iz Srijemske Mitrovice.

25. 6. – 2. 7.

U okviru 41. Infanta (Internacionalnog festivala alternativnog i novoga teatra) održanog u Novom Sadu, odigrane su i dvije predstave iz Republike Hrvatske. Izvedena je plesna instalacija „The memory of water“, autorice Maše Kolar po djelu engleske dramatičarke Shelagh Stephenson, te predstava „Čelava pjevačica“ po tekstu Eugenea Ionescoa u produkciji Dramskog stu-

dija slijepih i slabovidnih Novi život iz Zagreba. Ovu predstavu je režirala Ana Prolić.

26.

Na slikarskoj koloniji u Monoštoru organiziranoj u sklopu manifestacije „Regeneracija Dunava“ sudjelovalo je osam slikara iz Likovne grupe 76, uz podršku gostiju iz Novog Sada i domaćina iz Monoštora.

26.-28.

U organizaciji HKPU „Zora“ i MO DSHV u Vajskoj je održana V. likovna kolonija „Vajska – Bač 2014.“, u kojoj su sudjelovali i slikari HLU „Cro Art“ iz Subotice.

27.

Na dan crkvenog goda, Srca Isusova, u dvorištu župne kuće u Šidu održana je druga po redu manifestacija „Srijemci Srijemu“ na kojoj su nastupile sve hrvatske udruge iz Srijema. Manifestacija se drugu godinu za redom održava u Srijemu, pod pokroviteljstvom Hrvatskog nacionalnog vijeća i u suorganizaciji Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata, te ove godine i mjesnog HKD-a „Šid“.

27.

U organizaciji Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata, a u suradnji s Hrvatskim nacionalnim vijećem održan je prvi ovogodišnji redoviti radni susret predstavnika hrvatskih kulturnih udruga u Vojvodini. Susret je održan u Šidu.

28.

Godišnji koncert HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina održan je u atriju samostana sv. Jurja u Petrovaradinu. Osim domaćina, članova mješovitog pjevačkog zbora, mješovite klape i dječjeg tamburaškog orkestra, nastupio je Veliki tamburaški orkestar HKPD „Matija Gubec“ iz Rume.

28.

U organizaciji Udruge za očuvanje i promicanje hrvatske tradicijske kulture u Bosni i Hercegovini „Stećak“ i Hrvatske matice iseljenike iz Zagreba u Tomislavgradu je održan Izbor najljepše Hrvatice u narodnoj nošnji izvan Republike Hrvatske. U kategoriji 28 djevojaka iz 21 države mjesto druge pratilje osvojila je Lidija Sarić iz Tavankuta. Hrvatice iz Vojvodine na izboru je predstavljala i Anita Đipanov iz Monoštora.

29.

Na blagdan sv. Petra i Pavla u subotičkoj katedrali bazilici sv. Terezije Avilske subotički biskup mons. dr. Ivan Pénzes zaredio je za svećenika Dražena Dulića iz Žednika.

30.

Tijekom svečanoga otvorenja XVII. đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara u Đakovu je predstavljena trijenalna nagrada za najbolju knjigu poezije Hrvata iz Vojvodine „Antun Gustav Matoš“, koju je utemeljio Zavod za kulturu vojvodanskih Hrvata. O nagradi je govorio ravnatelj ZKVH-a i član Povjerenstva za dodjelu nagrade Tomislav Žigmanov, koji je bio ujedno i sudionik Đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara.

30. 6. – 5. 7.

U organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje iz Zagreba na otoku Visu održan je stručni skup za odgojitelje, učitelje i nastavnike, pripadnike hrvatske nacionalne manjine, iseljenike i Hrvatice u BiH. Sudjelovalo je sedamdeset pet sudionika iz devet država od kojih je devetnaestero bilo iz Vojvodine.

Novi roman Tomislava Ketiga

U nakladi subotičkog ogranka Matice hrvatske objavljen je novi roman Tomislava Ketiga *Damin gambit*.

Novi svezak *Klasja naših ravni*

Izašao je novi svezak časopisa za književnost, umjetnost i znanost *Klasja naših ravni* koji objavljuje ogranak Matice hrvatske u Subotici (1-4 za 2014.).

SRPANJ, 2014.

1.

IPA projekt prekogranične suradnje između Hrvatske i Srbije „Panonski put umjetnosti“, koji provode Umjetnička akademija u Osijeku i Akademija umjetnosti u Novom Sadu, održan je u partnerskim općinama Baču i Apatinu.

2.-6.

Folklorni, glazbeni, likovni i odjel starih zanata HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice gostovali su na CIOFF-u, međunarodnom festivalu „Dani kosidbe“ na Kupresu u Federaciji BiH.

2.

Članovi KPZH „Šokadija“ iz Sonte sudjelovali su na 51. Apatinskim ribarskim večerima u Apatinu.

5.-6.

Na poziv HKUD „Sveti Marko“ iz Vionice, župa Međugorje u Hercegovini, članovi KPZH „Šokadija“ iz Sonte sudjelovali su na III. međunarodnim večerima folkloru Vionica 2014.

5.-6.

Umjesto „Dužijance malenih“ prvi puta je održana Smotra dječjeg folkloru „Dužijanca“ u organizaciji HKC „Bunjevačko kolo“. Tijekom dana organiziran je izlet i etno radionica u Maloj Bosni a navečer na glavnom trgu u Subotici folklorna večer i predstavljanje malog bandaša Dominika Kujundžića i male bandašice Katarine Ivanković Radak. Dječja zahvala Bogu za žetvu održana je sutradan na svečanjoj svetoj misi u

subotičkoj katedrali bazilici sv. Terezije Avilske, nakon koje je priređena procesija s Presvetim sakramentom oko katedrale.

5.-12.

Na VII. međunarodnom tamburaškom kampu mladeži održanom u Osijeku sudjelovalo je pedeset mladića i djevojaka iz Austrije, Češke, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore i Hrvatske od kojih je šestero bilo iz Subotice. S njima su radili poznati glazbeni pedagozi među kojima i Stipan Jaramazović iz Subotice.

5.-13.

U organizaciji Hrvatske matice iseljenika u Školjiću, na otoku Galovac u blizini Zadra, održan je XVI. seminar „Stvaranje kazališta“ za voditelje kazališnih grupa izvan Hrvatske koji je vodila redateljica Nina Kleflin. Među petnaestak polaznika bio je i Kristijan Kovač, član HBKUD „Lemeš“ iz Lemeša.

6.

Na seoskom nogometnom terenu u Ljutovu održana je prva „Fijakerijada u Mirgešu“ na kojoj je sudjelovalo sedamdesetak izlagača konja, fijakera i špeditera.

6.

Programom „Slavonijo, zemljo plemenita“ zatvoreni su 48. Đakovački vezovi u okviru kojeg je tradicionalno birano najbolje nošeno narodno ruho u djevojaka, snaša, momaka i bečara. U konkurenciji petnaest djevojaka titulu druge pratilje osvojila je članica HKD „Šid“ Slavica Živković iz Sota.

7.-20.

U organizaciji Volonterskog centra Vojvodine, a u suradnji s HKPD „Matija Gubec“ u Tavankutu, organiziran je II. međunarodni volonterski kamp u kojem je sudjelovalo dvanaest volontera iz deset država.

8.-10.

HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Berega gostovao je u Petrijevcima na manifestaciji „Petrijevačke žetvene svečanosti“, koje su održane dvadeseti puta.

9.-14.

HKPD „Matija Gubec“ i Galerija Prve kolonije naive u tehnici slame iz Tavankuta su u suradnji s američkim muzejom slame organizirali VI. Svjetski kongres slame u Tavankutu na kojem je sudjelovalo oko 40 sudionika iz Švicarske, Nizozemske, Engleske, Kanade, Amerike, Rusije, Ukrajine, Bjelorusije, Mađarske, Slovenije, Francuske i Vojvodine.

11.

HKPD „Matija Gubec“ i Galerija Prve kolonije naive u tehnici slame iz Tavankuta upriličili su svečanu akademiju nakon koje je otvoren Etno salaš Balažević, čija je obnova započela u siječnju ove godine, a okončana koncem lipnja. Istom svečanošću otvoren je i VI. Svjetski kongres slame te XXIX. Saziv Prve kolonije naive u tehnici slame u Tavankutu u nazočnosti predstavnik Grada Subotice, pokrajine, brojnih uzvanika iz Republike Hrvatske, kao i sudionika kongresa, koji su došli s različitih strana svijeta.

12.

HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta je bio domaćin XII. susreta KUD-ova koji nose ime Matija Gubec. U programu su sudjelovala društva iz Zagreba, Gornje Stubice, Slavanskog Kobaša, Donjeg Miholjca, Sotina i Ilače, iz Bosne i Hercegovine iz Bakovića kod Fojnice, te s područja Vojvodine iz Rume i Tavankuta.

12.

U organizaciji KUDH „Bodrog“ iz Monoštoru održan je IX. marijanski pučki festival na kojem su nastupile pjevačke skupine iz Vojvodine, Mađarske i

Hrvatske. Tom prigodom predstavljen je novi nosač zvuka „Kraljica Bodroga“ pod nazivom „Faljen Isus, Dvice!“, koji je objavljen u nakladi Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata.

12.

Slikari HLU „Cro Art“ iz Subotice su sa slikarima iz Kanjiže bili gosti ribolovačkog kluba „Šaran“ iz Martonoša na IV. susretu ribolovaca i slikara u Martonošu.

12.

U sklopu pratećeg programa poznatog glazbenog festivala „Exit“ u Srijemskim Karlovcima je održana panel diskusija naslovljena „Good story“ („Dobra priča“), posvećena informiranju mladih na jezicima nacionalnih manjina u Srbiji. Na panelu je, među ostalim, predstavljen i omladinski časopis na hrvatskom jeziku *Kužiš?!*, koji izlazi kao podlistak tjednika *Hrvatska riječ*.

13.

U Bajmaku je održana Dužijanca. Bandaš je bio Vlado Borović a bandašica Milica Kolar.

13.

U okviru žetvenih svečanosti proslavljena je Dužijanca u Žedniku. Nositelji žedničke Dužijance bili su bandaš Ante Čipak i bandašica Karolina Šarčević.

15.

U sklopu XXIX. saziva Prve kolonije naive u tehnici slame u Tavankutu je predstavljen roman Dražena Prčića *Dogovoreni brak*.

15.-20.

U organizaciji HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta održan je III. seminar bunjevačkog stvaralaštva koji je okupio 50 polaznika iz Hrvatske i Vojvodine u radionicama folkloru, slamarstva, tamburaškoj i gajdaškoj.

16.

U organizaciji podružnice Hrvatske matice iseljenika iz Splita i Ekološkog društva „Picigin Bačvice“, u splitskoj kinoteci „Zlatna vrata“ predstavila se Zajednica Hrvata Beograda „Tin Ujević“ filmom „Ilija Okrugić, domovino, slatko milovanje“ Stipe Ercegovića te izložbom „Putovima bana Jelačića“ Dragana Rumencića.

17.-18.

Predstavnici institucija, organizacija i udruga hrvatske manjine u Srbiji sudjelovali su na dvodnevnom seminaru u Zagrebu pod nazivom „Inicijativa za zaštitu prava nacionalnih manjina u Republici Srbiji u procesu pristupanja Europskoj uniji“. Seminar je organizirao Centar izvrsnosti Ministarstva vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske, uz potporu Državnog ureda za Hrvate izvan RH.

19.

U organizaciji HBKUD „Lemeš“ iz Lemeša održana je II. likovna kolonija „Lemeš 2014.“ na kojoj su sudjelovali slikari iz subotičke udruge „Croart“.

20.

Održana je Dužijanica u Tavankutu. Bandaš je bio Nikola Skenderović a bandašica Bernardica Vojnić Mijatov.

22.

Tribina pod nazivom „Dvadeset godina od prvoga broja Žiga – dvadeset godina neovisnog novinarstva na hrvatskome u Vojvodini“ održana je u dvorištu Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata.

22.-29.

Folklorni ansambl HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice boravio je na turneji u hrvatskom mjestu Sv. Filip i Jakov.

25.

Novosadsko glazbeno ljeto počelo je koncertom Vojvođanskog simfonij-

skog orkestra pod dirigentskim vodstvom Berislava Skenderovića i solistom, hrvatskim violinistom Markom Gracijanijem u dvorištu Gimnazije „Jovan Jovanović Zmaj“.

25.-27.

U organizaciji HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora organizirana je LXXX. „Dužionica“. Prvog dana proslave je u Hrvatskom domu održana književna večer na kojoj je predstavljena knjiga mons. Stjepana Beretića *Božji prijatelji s nama na putu*. U nedjelju je održana sveta misa u crkvi Presvetog trojstva. Ovogodišnji bandaš i bandašica su bili Nikola Firanj i Pamela Brkić.

27.

U Maloj Bosni je u crkvi Presvetog Trojstva svečano obilježen kraj žetve, Dužijanica. Bandaš je bio Mario Matković a bandašica Ivona Francišković.

27.

U organizaciji Udruge Hrvata „Ante Jakšić“ koja djeluje pri župi Svetog Mihovila u Bregu i HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Brega održane su „Bereške žetvene svečanosti“, na kojima je nakon svete mise nastupila muška pjevačka skupina iz mjesta Retkovci u Vukovarsko-srijemskoj županiji.

27.

Mladomisnik vlč. Dražen Dulić je uz prisustvo svoje obitelji, kolega mlado-misnika, svećenika, župljana i brojne rodbine i prijatelja, slavio svoju mladu misu u župnoj crkvi sv. Marka Evanđeliste u Žedniku.

28.

Hrvatski svjetski kongres, krovna iseljenička organizacija u svijetu s konzultativnim statusom u Ujedinjenim narodima je u Hrvatskoj matici iseljenika predstavila novo vodstvo, izabrano na mandat od dvije godine. Dopedsjed-

nik za Europu u ovom novom sazivu je Petar Kuntić, predsjednik DSHV-a iz Subotice.

30.

U okviru Dužijance je u dvorištu HKC „Bunjevačko kolo“ održano natjecanje u kuhanju tarane, tradicionalnog bunjevačkog jela u kojem je sudjelovalo devet ekipa.

31.

U svečanoj dvorani HKC „Bunjevačko kolo“ otvorena je izložba slika nastalih na XVII. međunarodnoj likovnoj koloniji „Bunarić 2013“.

Izišao drugi CD „Kraljica Bodroga“

U nakladi Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata izišao je drugi nosač zvuka „Kraljica Bodroga“ naslovljen „Faljen Isus, Divice!“ koji sadrži 15 pjesama šokačkih Hrvata iz Monoštora posvećenih Blaženoj Djevici Mariji. Ženska pjevačka skupina „Kraljice Bodroga“ djeluje u okviru KUDH „Bodrog“ iz Monoštora.

Drugo izdanje *Dogovorenog braka*

Roman subotičkog pisca Dražena Prčića *Dogovoreni brak*, nakon rasprodane prve tiraže, doživio je svoje drugo izdanje u nakladi „Minerve“ iz Subotice.

Treći broj časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ*

Izišao je prvi ovogodišnji broj, a treći u nizu, časopisa za književnost i umjetnost *Nova riječ* u sunakladi Zavoda za kulturu vojvodanskih Hrvata i NIU „Hrvatska riječ“, za razdoblje proljeće – ljeto 2014.

Nova publikacija o Dužijanci

U nakladi Udruge bunjevačkih Hrvata „Dužijanac“ iz Subotice izišla je publikacija *Dužijanac je zahvala Bogu i pohvala čovjeku* autora Laze Vojnića Hajduka.

Nova knjiga Marka Kljajića *Rumeni sutoni*

U nakladi NIU „Hrvatska riječ“ iz Subotice objavljena je knjiga poezije Marka Kljajića *Rumeni sutoni*.

KOLOVOZ, 2014.

1.-3.

HBKUD „Lemeš“ je organizirao proslavu Dužijance u Lemešu. Prvog dana održana je promocija *Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* uz izložbu slika s kolonije „Lemeš 2014.“ i nastup zbora „Musica viva“. Sutradan je u Domu kulture na ljetnoj bini priređen kulturno-umjetnički program naslovljen „U avliji kod baće i nane“ na kojem je osim domaćina nastupio i HPKD „Matija Gubec“ iz Tavankuta i KUD „Neven“ iz Alekse Šantića. U nedjelju je služena svečana sveta misa.

1.-3.

Dokumentarni film „Od zrna do slike“ scenarista i redatelja Branka Ištvančića, nastao u koprodukciji Hrvatske i Srbije, uvršten je u selekciju prvog izdanja programa pod nazivom „LIFE AFTER OIL“ („Život nakon nafte“), koji se održavao u okviru IX. Sardinia film festivala u Martisu na Sardiniji.

2.

U Bezdanu su održani XX. Podunavski dani kulture, muzike i plesa „Trojni susreti“ u kom su sudjelovala kulturno-umjetnička društva iz Mađarske, Hrvatske i Srbije, među ostalima i HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora i KUDH „Bodrog“ iz Monoštora.

3.

Đurđinska Dužijanac proslavljena je svečanom misom zahvalnicom u crkvi sv. Josipa Radnika. Nositelji ove zahvale bili su bandaš Matiša Dulić i bandašica Kristina Ivković Ivandekić.

3.

Održana je Dužijanca u Mirgešu. Predvoditelji mirgeške Dužijance bili su bandaš Aleksandar Tumbas i bandašica Dajana Cvijanov.

4.

Na izbornoj sjednici Skupštine HKD „Šid“ izabrano je novo vodstvo. Poslije četverogodišnjeg mandata, dosadašnjeg predsjednika Josipa Hodaka zamijenio je novi predsjednik udruge Josip Pavlović.

4. i 6.

Novi roman Dražena Prčića *Plemstvo Wilson* predstavljen je u dva mjesta na otoku Hvaru – u Jelsi i gradu Hvaru.

7.

U svečanoj dvorani HKC „Bunjevačko kolo“ u Subotici Katoličko društvo za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ je u okviru ovogodišnje Dužijance priredilo književnu večer posvećenu svećeniku, muzikologu, pedagogu i skladatelju Albi Vidakoviću, u povodu njegove 100. obljetnice rođenja i 50. obljetnice smrti. O djelu i životu Albe Vidakovića govorili su mons. Stjepan Beretić i prof. Jasna Ivančić. Tijekom večeri dodijeljene su i nagrade za najbolje aranžere izloga Dužijance 2014. Prvu nagradu su dobile sestre Katarina i Anamarija Skenderović, drugu Marija Bošnjak – Maca a treću Grgo Piuković. Poslije književne večeri svečano je otvorena i blagoslovljena Suvenirnica u sklopu prostorija HKC „Bunjevačko kolo“.

8.

Izložba radova nastalih od slame, povodom XXIX. saziva Kolonije slamarki u Tavankutu i prvog u Tavankutu, a šestog po redu Svjetskog kongresa slame, otvorena je u sklopu manifestacije Dužijance u vestibulu Gradske kuće.

8.-9.

U Bačkom Monoštoru održan je X. Bodrog fest, festival kulture, tradicije

i prirode. Brojnim i raznovrsnim programima organiziranim na glavnoj bini i u crkvi sv. Petra i Pavla ostvaren je cilj festivala, očuvanje i promidžba kulturnog nasljeđa i prirodnih ljepota Gornjeg Podunavlja.

9.

Bunjevački Hrvati iz mađarskog dijela Bačke, iz Bačalmaša, organizirali su tradicionalnu manifestaciju – spomendan Ante Evetovića Miroljuba. Svetu misu u mjesnoj župnoj crkvi služio je svećenik iz Tavankuta vlč. Franjo Ivanković, nakon koje su položeni vijenci na spomenik Ante Evetovića Miroljuba, koji se nalazi u dvorištu crkve. U kulturnom dijelu programa nastupili su članovi KUD „Zora“ iz Bačalmaša i HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta.

9.

U okviru programa Dužijance u parku ispred Gradske kuće položeni su vijenci od žita na spomenik Risaru i spomen-bistu Blaška Rajića. Nakon toga je na bini u centru grada uslijedila skupština risara i folklorna večer na kojoj je nastupilo jedanaest folklornih ansambala iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Grčke i Vojvodine. Iste večeri predstavljeni su ovogodišnji bandaš Petar Skenderović i bandašica Kristina Ivković. Održan je i izbor parova pratilaca bandaša i bandašice. Titulu najljepšeg para ponijeli su Ivana Dulić i Aleksandar Dulić, prvi pratioci su bili Ana Ivanković Radak i Jasmin Blatnjak a drugi Nađa Kovač i Marin Piuković.

9.-12.

U organizaciji Centra za kulturu „Sirmiumart“ u Srijemskoj Mitrovici je održan XI. međunarodni festival folklor „Srijem Folk Fest“. Tijekom festivala predstavilo se četrnaest folklornih ansambala iz Turske, Bugarske, Grčke, Gruzije, Slovenije, Slovačke, Litve, Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Srbije, među kojima i domaćini HKC „Srijem

– Hrvatski dom“ i njihovi gosti KUD „Seljačka sloga“ iz Drenovaca u Hrvatskoj. Festival je ove godine obogaćen i nizom interesantnih pratećih programa i dnevnih sadržaja.

10.

U okviru središnje proslave Dužijance najprije je obavljen blagoslov i ispraćaj bandaša i bandašice u crkvi sv. Roka u Subotici. Nakon svečanog euharistijskog slavlja u katedrali bazilici sv. Terezije Avilske priređena je povorka svih sudionika dužijance. Bandaš Petar Skenderović i bandašica Kristina Ivković su predali kruh pečen od ovogodišnjeg brašna gradonačelniku Jenőu Maglajju. Nakon popodnevnog posjeta grobu Blaška Rajića, u večernjim satima na trgu u centru grada priređeno je Bandašicino kolo.

14.-16.

U organizaciji Likovnog odjela HKC „Bunjevačko kolo“ održana je XVIII. Međunarodna likovna kolonija „Bunarić 2014.“, koja se održava u sklopu „Dužijance“. Na koloniji je sudjelovalo oko četrdeset slikara iz Srbije i Hrvatske.

15.

HKUPD „Matoš“ je u suradnji sa župnom zajednicom u Plavni organizirao šesti put za redom tradicionalni susret „Pod zaštitu Tvoju“ posvećen blagdanu Velike Gospe. Nakon svečanog euharistijskog slavlja, zbor društva izveo koncert s marijanskim kompozicijama Albe Vidakovića, u povodu njegove 100. obljetnice rođenja i 50. obljetnice smrti.

15.

Na V. međunarodnom glazbenom natjecanju „Antonin Dvořák“ održanom u Pragu, Marku Duliću iz Subotice dodijeljena je nagrada iz kategorije slobodne kompozicije za najbolju komornu glazbu za gudački kvartet.

16.

U okviru „Kulturnog ljeta“ koje se održava u Šidu, članice Udruge žena „Šokice“, koje djeluju pri HKD „Šid“, predstavile su se svojim rukotvorinama, slasticama i starinama u okviru „Etno dana“, dok je najmlađa folklorna skupina HKD „Šid“ nastupila na priredbi „Pjesmom protiv side, droge i pušenja“.

16.-17.

Folklorna skupina HKC „Srijem – hrvatski dom“ iz Srijemske Mitrovice sudjelovala je na tradicionalnoj manifestaciji „Schmidtovi dani“ u Bapskoj u Republici Hrvatskoj.

17.

U župi svetog Roka u Subotici blagoslovljene su nove elektronske orgulje na kojima je potom profesor Saša Grunčić održao kraći koncert.

18.-29.

Na inicijativu Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i ove, 2014. godine Zagrebačka slavistička škola (43. po redu) osigurala je jednu stipendiju za polaznika iz Vojvodine. Škola je održana u Dubrovniku, a ovogodišnja stipendistica iz Vojvodine je vanjska suradnica Zavoda, profesorica srpskog jezika i književnosti Nevena Mlinko iz Subotice.

19.-23.

U organizaciji Hrvatske likovne udruge „Cro Art“ iz Subotice na Paliću je održan IV. saziv Međunarodne umjetničke kolonije „Stipan Šabić 2014“ na kojoj je sudjelovalo 14 umjetnika iz Srbije, Mađarske, Hrvatske, Češke i Rumunjske.

21. 8. – 1. 9.

Hrvatsko-srpsko-bosansko-francuski igrani film „Most na kraju svijeta“ redatelja Branka Ištvančića uvršten je u službeni program Međunarodnog filmskog festivala u Montrealu gdje je

prikazan u sklopu selekcije „Fokus na svjetski film“ („Focus on World Cinema“).

22.-29.

U okviru projekta prekogranične suradnje Srbije, Hrvatske, Mađarske i Slovenije CSO4Co-Civil Society Organizations for Mutual Cooperation u mađarskom prekomurskom selu Sumarton gostovao je mali tamburaški orkestar HKPD „Matija Gubec“ iz Rume. Oni su sudjelovali na IX. Festivalu zlevanke, vina i tambure, kao i na manifestacijama svečanog otvorenja Dječjeg igrališta i Društvenog doma.

23.

U organizaciji Hrvatske čitaonice Subotica i Katoličkog društva za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ u Hrvatskom domu u Srijemskoj Mitrovici je održan XII. Pokrajinski susret pučkih pjesnika „Lira naiva 2014.“. Nakon cjelodnevnog susreta na kom se pjesnicima predstavila pjesnikinja iz Subotice Željka Zelić, upriličena je književna večer. Tom prigodom predstavljena je i nova knjiga izabranih stihova *Cidi se život – Lira naiva 2014.* za koju je izbor pjesama obavio Stjepan Blažetin, književnik i ravnatelj Znanstvenog zavoda Hrvata u Mađarskoj iz Pečuha.

25.-27.

VII. Međunarodni skup „Hrvatsko-srpski odnosi: Zaštita identiteta“ održan je u Golubiću kod Obrovca u Republici Hrvatskoj. U okviru skupa otvorena je i izložba „Identiteti“, koju su pripremili profesori i studenti akademija umjetnosti u Novom Sadu i Osijeku. O temama iz života Hrvata u Vojvodini na ovom je skupu govorio Mata Matarčić, predsjednik HKUD-a „Vladimir Nazor“.

25.-29.

Hrvatska čitaonica je organizirala VII. Etno kamp za učenike osnovnoškolske koji je okupio 85 djece.

29.

U okviru festivala suvremene umjetnosti „Dunavski dijalozi 2014.“, u ogranku Srpske akademije nauka i umjetnosti u Novom Sadu otvorena je izložba umjetnika iz Hrvatske.

29.

Izložba „Tragač za zvijezdama“, na kojoj su predstavljeni radovi hrvatskog znanstvenika, matematičara, astronoma i geodeta Danijela Mirka Bogdanića, otvorena je u Gradskom muzeju Subotica u okviru programa obilježavanja Dana grada. Izložba je posvećena 250. obljetnici rođenja Bogdanića i 200. obljetnici dovršetka Lipszkijske zemljovida Ugarske. Organizatori izložbe su bili Hrvatski državni arhiv, Mađarski državni arhiv, Povijesni arhiv Subotica i Gradski muzej Subotica.

29.-31.

U organizaciji HKD „Šid“ iz Šida održana je druga po redu likovna kolonija na kojoj su sudjelovali slikari iz Subotice, Bačke Palanke i Šida te slikari iz Mađarske i Hrvatske.

30.

Likovna sekcija HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora bila je domaćin i organizator XIV. Likovne kolonije „Colorit“.

Goran Kujundžić doktorirao na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu

Goran Kujundžić, akademski slikar-grafičar i docent na Učiteljskom fakultetu u Osijeku, doktorirao je na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu u okviru poslijediplomskog doktorskog studija slikarstva.

RUJAN, 2014.

1. 9. – 27. 10.

Gradska knjižnica Subotica provela je u subotičkim osnovnim školama gdje

se nastava pohađa na hrvatskom jeziku Nacionalni kviz za poticanje čitanja za djecu i mladež koji su pod motom „Ljubav za početnike“ organizirale Knjižnice grada Zagreba.

3.
U Hrvatskome klubu „Augusta Šenoë“ u Pečuhu, u organizaciji Kluba i Kulturne udruge „Tanac“, otvorena je izložba fotografija Ivana Ivkovića Ivandekića iz Subotice naslovljena „Zbogom, bili salaši“.

4.
U okviru Ciklusa hrvatskog filma, koji se unatrag nekoliko godina tradicionalno priređuje u Subotici u Art kinu „Lifka“, prikazano je šest restauriranih dokumentarnih filmova Krste Papića. Ciklus hrvatskog filma održava se u organizaciji Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata, Udruge za audiovizualno stvaralaštvo „Artizana“ iz Zagreba, u suradnji s Art kinom „Lifka“. Program se održava uz potporu Hrvatskog audiovizualnog centra i Grada Zagreba, u suradnji sa Zagreb filmom.

4.-7.
Na okruglom stolu „Stazama naših starih“ odžanom u Našicama u okviru „Dana slavonske šume“ o stanju u kulturnom i političkom životu Hrvata u Vojvodini govorio je Tomislav Žigmanov, ravnatelj Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata. Dio tradicije vojvođanskih Hrvata predstavili su članovi HKPD „Matija Gubeca“ iz Tavankuta.

5.
U organizaciji nakladnika Hrvatskog akademskog društva, u Velikoj vijećnici Gradske kuće održano je predstavljanje 12. sveska *Leksikona podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*.

6.
U nastavku Ciklusa hrvatskog filma u Subotici u Art kinu „Lifka“ prikazan

je program neposlušnih i zabranjivanih filmova u SFRJ, kojega čine četiri ostvarenja.

6.
Mlađa foklorna skupina HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora sudjelovala je u Širokom polju u Hrvatskoj na 5. smotri foklora „Tebi pjevam polje moje zlatno“.

6.
Članovi HLU „Cro Art“ iz Subotice sudjelovali su na petom sazivu Likovne kolonije „Panon-Hrvatska 2014.“, održane u hrvatskom mjestu Belišće u organizaciji tamošnje Udruge „Bel art“ i Turističke zajednice grada. Kolonija je održana u sklopu velike gradske manifestacije „Belišćanska zlatna jesen“.

6.
Subotički ansambl „Hajo“ nastupio je s pjesmom „Voli sine Bačku u salaše“ na festivalu „Zlatne žice Slavonije“ koji se održava u sklopu požeškog „Aurea festa“. Tim povodom izdan je i CD izvedenih pjesama svih 20 izvođača koji se u narednoj godini bore za titulu najslušanijeg i najizvođenijeg izvođača.

7.
U organizaciji HKUD „Ljutovo“ iz Ljutova održana je Smotra hrvatskih tamburaških sastava, na kojoj je sudjelovalo pet tamburaških sastava iz Srbije i Mađarske.

7.
Svećenik mons. Bela Stantić je u crkvi Uskrsnuća Isusova u Subotici prikazao zlatnu Misu – zahvalnicu povodom 50 godina svoga svećeništva.

7.
U Lemešu je održana promocija knjige *Pisma, ljubav, vino i kavica* Antuna Kovača, pjesnika iz Sombora, u nakladi Matice hrvatske Subotica.

7.

Folklorci i tamburaši KPZH „Šokadija“ iz Sonte nastupili su u okviru pratećeg programa na XV. „Prackijadi“ u Radikovcima u Hrvatskoj.

10.-13.

Na Šestom hrvatskom slavističkom kongresu, koji je održan u Vukovaru i Vinkovcima prvi puta je organizirana tematska cijelina naslovljena „Hrvati izvan Hrvatske: Jezik, književnost, kultura“, na kojoj su između ostalih izlagali dr. sc. Stjepan Blažetin, ravnatelj Znanstvenog zavoda Hrvata u Mađarskoj iz Pečuha i Tomislav Žigmanov, ravnatelj te Katarina Čeliković, djelatnica Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata iz Subotice.

12.

U organizaciji Hrvatske glazbene udruge „Festival bunjevački pisama“ u Velikoj vijećnici Gradske kuće u Subotici održana je X. Smotra dječjih pjevača i zborova na kojoj su nastupila djeca iz Subotice i okolice.

12.

Novoosnovana udruga novinara „Croinfo“ iz Subotice organizirala je svečanost u povodu početka svoga rada u prostorijama Zavičajne galerije dr. Vinko Perčić u Subotici, nakon koje je održana tribina/seminar pod nazivom „Izazovi manjinskih medija – Vojvodina.net“.

12.-14.

U organizaciji KLD „Rešetari“ u istom mjestu u Hrvatskoj održani su XVII. Rešetarački susreti pjesnika iz 32 zemlje svijeta. Tim povodom tiskan je i VI. zbornik mladih pjesnika *Na duši mi pjesma*, u kojem su zastupljene i 4 mlade vojvođanske Hrvatice: Sanja i Maja Andrašić iz Sonte, Teodora Vasiljević iz Sombora i Tamara Probojčević iz Plavne. U XVII. zborniku pjesama *Između tijela i snova* zastupljeno je čak osamnaestero pjesnika iz hrvatske zajednice u Srbiji.

13.

KPD „Tomislav“ iz Golubinaca peti je put organizirao manifestaciju „Večeri i noći Ilije Žarkovića“, kojom odaje počast ovom istaknutom i svestranom članu udruge, glazbeniku, skladatelju, pjesniku, istraživaču.

13.

„Dobro došli naši mili gosti“ naziv je XVIII. Festivala hrvatskog folkora u Pečuhu na kojem su nastupili i članovi HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta.

14.

Članovi HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta gostovali su u Belišću u Hrvatskoj, na kulturnoj, turističkoj i gospodarskoj manifestaciji „Belišćanska zlatna jesen“.

14.

KPZH „Šokadija“ iz Sonte nastupila je na jednoj od najstarijih, tradicionalnoj folklorno–turističkoj manifestaciji u Vojvodini i Srbiji „Grožđebal 2014“ koja je održana u Sonti 83. put.

15.

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata priredio je predstavljanje drugog nosača zvuka „Kraljica Bodroga“ iz Monoštora pod nazivom „Faljen Isus, Divice!“ u kapelici Crne Gospe u franjevačkoj crkvi u Subotici.

17.

U prostorijama petrovaradinskoga HKPD „Jelačić“ održano je predavanje o vodi Seljačke bune u Hrvatskoj Matiji Gupcu i povijesti Glavne ulice u Petrovaradinu koja se svojevremeno ponosila imenom ovoga junaka. Ovo multimedijalno predavanje nastavak je prošlogodišnjeg serijala „Ponos naših ulica“.

18.

Skupština grada Subotice je donijela odluku o restauraciji i vraćanju spomenika Presvetog Trojstva koji se

trenutačno nalazi kraj katedrale sv. Terezije Avilske na njegovo prvotno mjesto u centru grada pokraj Gradske kuće.

18.-21.

Na poziv župana Primorsko-goranske županije Zlatka Komadine, predstavnicu HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta, istoimene osnovne škole iz Tavankuta, Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i HGU Festival bunjevačkih pisama bili su gosti ove županije. Tijekom radnog boravka održano je nekoliko sastanaka s visokim predstavnicima Županije gdje je dogovorena konkretna kulturna suradnja.

19.

Povijesni arhiv Subotica organizirao je VII. arhivski dan na kojem je sudjelovalo deset arhiva iz Hrvatske, Mađarske i Srbije.

20.

U organizaciji KPZH „Šokadija“ u Sontu je održana Međunarodna likovna kolonija „Sonta 2014.“. Ovogodišnja kolonija je bila u znaku skrbi o djeci i mladima, pa su u radu sudjelovala i najdarovitija djeca iz Dječjeg vrtića „Pčelica“, te učenici OŠ „Ivan Goran Kovačić“ iz Sonte.

20.-30.

Grand prix 48. kazališnog festivala Bitez „Mira Trailović“ dodijeljen je predstavi „Aleksandra Zec“ HKD teatra iz Rijeke, u režiji Olivera Frljića. Specijalna nagrada međunarodnog žirija dodijeljena je predstavi „A gdje je revolucija, stoko?“ zagrebačkog Montažstroja, u režiji Boruta Šeparovića.

21.

Na teritoriju župe Presvetog Trojstva u Maloj Bosni, blagoslovljen je obnovljeni križ u ataru na dijelu župe koje se naziva Mikićevo.

21.

U organizaciji katoličke župe Sot sa sjedištem u Šidu, župnika vlč. Nikice Bošnjakovića i HKD „Šid“, u Sotu je održana druga po redu manifestacija „Pokažimo svima što znamo i imamo“ čime je svečano obilježen crkveni god sela Sot, blagdan Presvetog imena Marijina. U kulturnom dijelu programa nastupili su HKD „Šid“, HKD „Ljuba“, i KPD „Ivan Kotljarevski“ iz Bikić Dola.

21.

Pod sloganom „...da budeš sretan!“ (Pnz 8,16) u Dvorani sportova u Subotici održan je IX. festival hrvatskih duhovnih pjesama „HosanaFest 2014.“ na kojem je izvedeno 15 novih pjesama. Prva nagrada, koju dodjeljuju sami izvođači među sobom kao i nagrada stručnog povjerenstva, pripala je skupini „Trinity“ iz Čepina kraj Osijeka za pjesmu pod nazivom „Kad gori pod nogama“.

21.

Folklorni odjel HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora nastupio je na XLIX. Vinčkovačkim jesenima.

25.

Dubrovačka nezavisna umjetnička scena prvi put se predstavila beogradskoj publici izložbom „Grad je mrtav. Živio Grad!“ u galeriji „Podroom“ Kulturnog centra Beograda na kojoj su prikazani radovi više od dvadeset umjetnika te dvjema popratnim panel-diskusijama.

25.

Književnica Marija Lovrić iz Novog Sada sudjelovala je na XVII. pjesničkoj večeri koja je održana u Lovasu, povodom manifestacije Miholjski dani Općine Lovas 2014.

26.

U organizaciji Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata u Pastoralnom centru „Augustinianum“ u dvorištu Subotičke biskupije održan je Znanstveno-struč-

ni okrugli stol pod nazivom „Identitetske sastavnice i prijepori bunjevačkih Hrvata“. Bila je ovo subotička sesija s trodnevnog znanstvenog skupa „Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu“, koji je održan u studenom 2012. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i koji je priređen povodom završetka petogodišnjega znanstvenoistraživačkog projekta „Identitet i etnokulturno oblikovanje Bunjevaca“, što ga je realizirao Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U radu subotičkog skupa sudjelovalo je osam znanstvenika i stručnjaka iz Srbije, Hrvatske i Mađarske koji su se u svojem dosadašnjem radu bavili poviješću, kulturnom baštinom i identitetskim pitanjima bunjevačkih Hrvata. Skup je prvotno trebao biti održan u Plavoj vijećnici Gradske kuće ali je odlukom gradonačelnika Subotice Jenőa Maglajija zabranjeno njegovo održavanje u prostorijama Gradske kuće.

27.

U organizaciji HKD „Vladimir Nazor“ iz Stanišića održan je VI. saziv likovne kolonije „Ivan Gundić Čiso-Dalmata“ u kojem je sudjelovalo 12 umjetnika.

27.

U kapeli Gospe od Mira u Srijemskim Karlovcima a povodom trogodišnje proslave jubileja 300. obljetnice Tekijskog svetišta, održan je svečani koncert pod nazivom „Nek ori Iliji Okrugiću u čast“. Uspomenu na opata Iliju kao glazbenika – skladatelja oživjeli su nastupi mješovitog pjevačkog zbora HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina i pjevačkog zbora župe „Presveto Trojstvo“ iz Srijemskih Karlovaca uz tamburaški sastav HKPD „Jelačić“.

27.

HKD „Šid“ iz Šida se koreografijom „Korizmeni običaj – selo Gibarac“ predstavio na XXXVI. festivalu folklornih tradicija Vojvodine – „Panonski

vašar“ u Vrbasu. Selektori su njihov nastup ocijenili visokim ocjenama.

27.-28.

U okviru tradicionalne manifestacije „Dani europske baštine“ održane u Baču na temu „Jezik i pismenost“ organizirani su brojni programi iz svih segmenata kulture, od folkloru do klasične i likovnosti. Među njima nastupila je i dječja folklorna skupina HKUPD „Matoš“ iz Plavne.

28.

Na XIV. Festivalu bunjevački pisama održanom u sportskoj dvorani Srednje tehničke škole „Ivan Sarić“ u Subotici izvedeno je petnaestak novih pjesama napisanih na temu života bačkih Hrvata Bunjevaca, pisanih na bunjevačkoj ikavici. Po odluci stručnog žirija pobijedila je pjesma „Tu su moji dobri ljudi“ (tekst i glazba Tomislav Vukov, aranžman Marinko Piuković) koju je izveo ansambl „Hajo“.

28.

Udruga žena „Brežanke“ iz Brega organizirala je VI. Miholjdanske susrete. Na ovoj međunarodnoj smotri ženskog stvaralaštva predstavile su se udruge žena iz Batine (Hrvatska), Hercegsantova (Mađarska), Šombora, Brega, Bezdana, Stapara, Čonoplje, Monoštoru i drugih mjesta u okolici Šombora.

30.

Udruga građana „Urbani Šokci“ iz Šombora organizirala je kulturno-umjetničku večer „Лена печ, lijepa riječ, szép szó, schones wort“ u Velikoj dvorani Gradske kuće u Šomboru. Tijekom večeri govoreni su stihovi i pjesme na jezicima Hrvata, Srba, Mađara, Rumunja i Nijemaca, prikazani plesovi te priređeni sportski nastupi. Od hrvatskih udruga sudjelovali su mladi iz KUDH „Bodrog“ iz Monoštoru, recitatori Hrvatske čitaonice Subotica, UG „Urbani Šokci“ i HKUD „Vladimir Nazor“ iz Šombora.

LISTOPAD, 2014.

3.-5.

U organizaciji HBKUD „Lemeš“ u Lemešu je održan IV. memorijal amaterskih dramskih skupina „Antun Aladžić“. Tijekom Memorijala dramske skupine iz Sonthe, Sivca, Bajmoka i Lemeša izvele su pet predstava za djecu i odrasle.

4.

UG „Tragovi Šokaca“ iz Bača organizirala je manifestaciju „Žensko tradicijsko češljanje Hrvatica u regiji“. Pored praktičnog prikaza frizura i oglavlja snaša, mladenki iz Mađarske, Slavonije, Baranje, Bosne i Hercegovine, Srijema i bačkog Podunavlja, predavanje o tradicijskim frizurama održala je mr. sc. Ljubica Gligorević, etnologinja iz Gradskog muzeja grada Vinkovaca. U kulturno-umjetničkom programu sudjelovali su KPZH „Šokadija“ iz Sonthe, „Kraljice Bodroga“ iz Monoštora, te pjevačka skupina UG „Tragovi Šokaca“ iz Bača.

4.

HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta nastupio je na Memorijalu „Vjekoslav Britvić“ u Iloku u Hrvatskoj.

4.

Učenci Osnovne škole „Matija Gubec“ iz Tavankuta prisustvovali su susretu djece uključene u projekt „Kulturna duhovna baština zavičaja“ u Otoku pokraj Vinkovaca u Republici Hrvatskoj.

5.

U spomen na Antoniju – Tonu Kujundžić a u povodu 100. obljetnice rođenja, Katoličko društvo za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ iz Subotice je u Pastoralnom centru „Augustinianum“ priredilo spomen večer.

5.

Zajednica Hrvata Beograda „Tin Ujević“ organizirala je tribinu pod nazi-

vom „Počast narodnim herojima“ koja je održana u Domu omladine Beograda. U okviru večeri prikazan je dokumentarni film „Tko je bio Mate Brnićević, a o spomenicima kipara izgrađenih na tlu Srbije govorio je povjesničar Milutin Dedić.

5.

Bogoslov subotičke župe Isusova Uskrsnuća Siniša Tumbas Loketić zaređen je za đakona u spomenutoj crkvi u Subotici.

10.

U knjižnici „Bogdan Ogrizović“ na Cvjetnom trgu u Zagrebu upriličena je promocija romana *Tajna provincije* subotičkog pisca Dražena Prčića.

10.-12.

HKD „Šid“ iz Šida je nastupio na 51. Saboru izvornog narodnog stvaralaštva u Topoli.

11.

U organizaciji KUDH „Bodrog“ iz Monoštora obilježen je Zavitni dan manifestacijom naslovljenom „U susret Zavitnom danu“. Osim domaćina, u programu su sudjelovali i gosti iz Valpova, Antunovca – Ivanovca i Novog Grada.

11.

Dramska sekcija HBKUD „Lemeš“ iz Lemeša izvela je predstavu „Daleko je salaš“ koju je po tekstu Marjana Kiša režirao Ilija Egzeta na V. Međunarodnom festivalu kazališnog stvaralašta u Belom Manastiru.

11.

Susret malih župnih zborova Subotičke biskupije „Zlatna harfa“ održan je u Somboru, u župi Svetog Križa. Nakon nastupa dvanaest malih župnih zborova, uslijedile su „Igre bez granica“.

11.

Književni autori i članovi HKUPD „Stanišavlje Preprek“ iz Novog Sada – Siniša

Božulić, Marija Lovrić, Mladen Franjo Nikšić i Mladen Šimić sudjelovali su na IV. susretu pjesnika „Čepin 2014.“ koji je održan u čepinskom Hrvatskom domu.

12.

Učenici OŠ „Ivan Milutinović“ iz Subotice i Male Bosne te učenici OŠ „Bratstvo i jedinstvo“ iz Bezdana sudjelovali su na svehrvatskoj smotri „Dani kruha – dani zahvalnosti za plodove zemlje“ koja je održana u Remetama u Zagrebu.

12.

U vjeronaučnoj dvorani crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije na Bikovu promoviran je roman *Dogovoreni brak* subotičkog autora Dražena Prčića.

12.

Na III. Ekumenskom susretu zborova crkvenog pjevanja održanom u crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Zemunu pod geslom „Kao što si ti oče u meni i ja u tebi tako neka i oni u nama budu jedno“ nastupilo je pet zborova iz Srijemskih Karlovaca, Nove Pazove, Beograda i Zemuna.

13.

U povodu 124. rođendana Gradska knjižnica Subotica je na glavnom trgu Subotice točno u podne organizirala flash mob pod nazivom #centriraj_knjiga s ciljem podsjećanja na značaj knjige.

15.

Subotički tamburaški orkestar priredio je jesenski koncert pod nazivom „Da se ne zaboravi“ u Velikoj vijećnici Gradske kuće u Subotici na kojem je nastupilo i sedam vokalnih solista.

15.-17.

Bernadica Ivanković, informatorica Gradske knjižnice Subotica predstavila je Kviz za poticanje čitanja „Čitam i skitam“ na 39. Skupštini Hrvatskog knjižničarskog društva u Splitu.

16.

Svetom misom u crkvi sv. Jurja u Petrovaradinu a potom i svečanom akademijom u amfiteatru na SPENS-u, obilježen je Dan rođenja bana Josipa Jelačića, jedan od četiriju praznika hrvatske zajednice u Republici Srbiji. Skupu je nazočila i Daria Krstičević, predstojnica državnog Ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske. Nositelji umjetničkog dijela programa bili su članovi HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina koje je, uz Hrvatsko nacionalno vijeće bilo i suorganizator ove manifestacije.

16.

Sudionici projekta „Ruke prijateljstva“ tri osnovne škole s tromede, „Orašje“ iz Orašja u Bosni i Hercegovini, „Dragutin Tadijanović“ iz Vukovara u Hrvatskoj i „Aleksa Šantić“ iz Vajske u Srbiji, okupili su se drugi put, u Vajskoj kako bi nastavili druženje i suradnju započetu prošle godine u Vukovaru. Susret je obilježen raznim radionicama i posjetima znamenitostima u Vajskoj, Bođanima i Baču.

16.

U vrtiću „Marija Petković Sunčica“ u Subotici organizirana je radionica za djecu predškolskog uzrasta i njihove roditelje na temu „Marionete od papira“. Radionicu je snimala televizija B92 za potrebe emisije „Vodič za roditelje“.

17.

Skupina studentica etnologije i kulturne antropologije Filozofskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu osvojila je godišnju nagradu „Franjo Marković“ za izniman angažman u terenskom etnološkom istraživanju u Subotici, Somboru i okolnim naseljima s manjinskim hrvatskim stanovništvom u Vojvodini koje je provedeno u okviru kolegija „Prakse terenskog istraživanja“ i kolegija „Identiteti manjinskih kultura“, te za samostalne i koautorske radove u znanstvenoj monografiji „Tradicjska

baština i etnokulturni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca" (Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju).

17.
NIU „Hrvatska riječ“ je organizirala predstavljanje knjige *Mrvljenje mrve neba* Mirka Kopunovića u čitaonici Gradske knjižnice u Subotici.

17.
Dramska skupina KUD „Primorka“ iz Krasice kod Rijeke iz Republike Hrvatske izvelo je predstavu „Testament“ u Domu kulture u Lemešu.

17.
Predstojnica Državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske Daria Krstičević, sastala se u Petrovaradinu s vodstvom HKPD „Jelačić“.

17.
Troje učenika Osnovne škole „Matija Gubec“ iz Donjeg Tavankuta posjetili su Hrvate u Rumunjskoj. Tom prigodom je prvi put među Hrvatima koji žive u pet manjih rumunjskih naselja upriličena manifestacija „Dani kruha“.

17.-18.
U organizaciji Znanstvenog zavoda Hrvata u Mađarskoj i Odsjeka za kroatistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Pečuhu, u suradnji s Regionalnim centrom Mađarske akademije znanosti i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata, u Pečuhu je održan XII. Međunarodni kroatistički znanstveni skup. Na ovom najvećem kroatističkom skupu izvan granice Republike Hrvatske – koji se organizira dvogodišnje, s tradicijom dugom dva desetljeća, sudjelovalo je šezdesetak znanstvenika i stručnjaka iz Austrije, Bosne i Hercegovine, Srbije (Vojvodine), Hrvatske i Mađarske među kojima i djelatnici Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata Tomislav Žigmanov i Katarina Čeliković.

18.
U Hrvatskom domu u Somboru održana je književna večer na kojoj je predstavljena knjiga Antuna Kovača *Pisma, ljubav i/kavica* i književni časopis *Klasje naših ravni*. U programu je sudjelovala i pjevačka skupina HKUD „Vladimir Nazor“.

19.
HKC „Bunjevačko kolo“ i OKUD „Mladost“ iz Subotice održali su zajednički veliki koncert pod nazivom „Alaj ću se naigrati“ u subotičkoj Dvorani sportova. Kao gosti koncerta nastupili su i plesači MKC „Népkör“.

21.
Jesenska izložba članova Likovnog odjela HKC „Bunjevačko kolo“ otvorena je u galeriji Otvorenog sveučilišta u Subotici.

21.
U organizaciji Matice hrvatske i Udruge za potporu bačkim Hrvatima u Velikoj dvorani Matice hrvatske u Zagrebu predstavljena je knjiga Lajče Perušića *Tragovima predaka – povijest loze Perušić*.

22.
Članovi tamburaškog sastava HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta nastupili na svečanosti Gradskog društva Crvenog križa iz Zagreba organiziranoj u povodu Nacionalnog dana darovateljstva krvi u Hrvatskoj.

23.-25.
XIII. Dani Balinta Vujkova – dani hrvatske knjige i riječi, najveća književna manifestacija Hrvata u Vojvodini održana u organizaciji Hrvatske čitaonice a u suorganizaciji Gradske knjižnice Subotica te uz logističku potporu Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata. Manifestacija je započela programom za djecu pod nazivom „Narodna književnost u školi“, održanom u dvorani HKC „Bunjevačko kolo“ koji je okupio

oko 450 učenika iz vojvođanskih škola koji nastavu uče na hrvatskome jeziku ili pohađaju predmet Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture, te djece iz vrtića. Pored dvije predstave koje su izveli učenici OŠ „Matija Gubec“ iz Tavankuta i vrtića „Marija Petković Biser“ iz Subotice djeci se predstavio i poznati hrvatski književnik Pajo Kanizaj. Navečer je u Gradskoj knjižnici održana književna večer na kojoj je predstavljena nova knjiga iz opusa Balinta Vujkova *Bečarski poso koju je priredila Bernadica Ivanković*.

Na dvodnevnom savjetovanju pod nazivom „*Knjiga do djece – knjiga za djecu*“ održanom u Gradskoj knjižnici Subotica sudjelovalo je trideset predavača među kojima su bili knjižničari, profesori, nakladnici i ilustratori knjiga za djecu iz Srbije, Hrvatske i Mađarske. Multimedijalna večer, koja je održana u Velikoj vjećnici Gradske kuće, protekla je u znaku dodjele triju književnih nagrada. Nagradu za životno djelo na području književnosti „Balint Vujkov Dida“, koju dodjeljuje Hrvatska čitaonica iz Subotice, dobio je Tomislav Ketig, književnik i enciklopedist iz Novog Sada. Nagradu Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata „Emerik Pavić“ za najbolju knjigu u 2013. godini dobio je Tomislav Žigmanov za knjigu *Bunjevački put križa*. Prvi puta je dodijeljena i trijenalna nagrada Zavoda za najbolju knjigu poezije „Antun Gustav Matoš“ za razdoblje od 2011. do 2013. godine koja je posthumno dodijeljena Anti Vukovu za knjigu *Boca bez poruke*. Kao prateći programi u vestibulu Gradske kuće priređena je izložba ilustracija likovnog umjetnika Dražena Jerebeka iz Osijeka, a na Dječjem odjelu Gradske knjižnice Subotica upriličen je mini sajam knjiga za djecu.

23.-25.

Animirani film „The Vast Landscape – porcelain stories“ subotičke umjetnice Lee Vidaković dobio je jedno od četiri specijalna priznanja na Festivalu

malih i nezavisnih filmskih produkcija „Filmski front“ koji je održan u Novom Sadu.

24.-25.

HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora bio je domaćin V. Međunarodne smotre amaterskih dramskih društava na kojoj su osim domaćina nastupili članovi dramskih sekcija iz Bajmaka, Belišća i Preloga pokraj Čakovca.

25.

HKC „Bunjevačko kolo“ organizirao je audiciju za dječju dramsku sekciju koja je nakon dugogodišnje pauze ponovno formirana pri Centru.

25.

Učenička zadruga OŠ „Matija Gubec“ bila je domaćin predstavnika 15 učeničkih zadruga i 52 učenika Zagrebačke županije, koji su bili gosti u Tavankutu.

26.

U Narodnoj skupštini Republike Srbije u Beogradu održani su elektorski izbori za novi saziv Hrvatskog nacionalnog vijeća.

26.

Svečanim koncertom mješoviti pjevački zbor HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina obilježio je 10. obljetnicu svoga postojanja na kojem je između ostalog promoviran i njihov prvijenac, nosač zvuka (CD) nazvan „Vijenac pjesama“. Na koncertu održanom u amfiteatru SPENS-a u Novom Sadu nastupila je i mješovita klapa društva „Jelačić“ te kao gosti mješoviti pjevački zbor KUD „Kristal-Sladorana“ iz Županje u Republici Hrvatskoj.

28.

Zahvaljujući suradnji Hrvatskog državnog arhiva i Povijesnog arhiva Subotice, u Art kinu „Lifka“ premijerno je prikazan srednjometražni dokumentarni film „Goli otok“.

28.

U HKUPD „Stanislav Preprek“ u Novom Sadu predstavljena je prva zbirka pjesama *Osmijeh u mokrom kaputu* Ljerke Radović.

30.

Na 59. Međunarodnom beogradskom sajmu knjiga predstavljena je recentna nakladnička djelatnost NIU „Hrvatska riječ“ iz Subotice. Tijekom trajanja sajma na štandu „Vojvodina – više od knjige“ Pokrajinskog tajništva za kulturu i javno informiranje, među ostalim, bile su izložene i najnovije knjige i publikacije nakladnika vojvođanskih Hrvata.

31.

Večer uoči blagdana Svih svetih u dvorani HKC „Bunjevačko kolo“ održan je drugi po redu Holywin (noć svetaca i blaženika) u Subotici na kojem su mladi subotičke župe „Marija Majka Crkve“ priredili predstavu „Misionarka ljubavi – blažena Majka Terezija iz Kalkute“. Predstavi je prethodio kratki osvrt vlč. Dražena Dulića na temu „Utjecaj Holywina“.

„Minijature vlastitosti“ Tomislava Žigmanova

Kao 10. knjiga po redu u renomiranoj biblioteci „Podzvizd“ Matice hrvatske, koju uređuje akademik Tonko Maroević, iz tiska je izašla nova knjiga pjesama Tomislava Žigmanova naslovljena *Minijature vlastitosti*, a podnaslovljena „Krajolici života i životopisi zavičaja“.

Nova knjiga Mirka Kopunovića

U sunakladi Hrvatskog akademskog društva i samoga autora, izašla je nova knjiga pjesama pod nazivom *Pruži ruku mila* subotičkog književnika Mirka Kopunovića.

Likovni natječaj „Moja Vojvodina“

OŠ Matija Gubec iz Tavankuta je raspisala likovni natječaj za učenike osnovnih i srednjih škola iz AP Vojvodine

koji nastavu pohađaju na srpskom, hrvatskom, mađarskom i ostalim jezicima nacionalnih manjina u Vojvodini na temu „Moja Vojvodina“. Pristigli radovi bit će korišćeni pri izradi i tiskanju razglednica te će se koristiti u daljnjem projektu škole pod radnim nazivom „Razglednicom u svijet“.

Suradnja Gare i Tavankuta

Na poziv Hrvatske manjinske samouprava iz Gare voditelja folklornog odjela HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta Ivica Dulić je u tamošnjoj folklornoj skupini postavio splet bunjevačkih plesova iz Tavankuta kao nastavak zajedničke suradnje.

STUDENI, 2014.

3.

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata je u Monoštoru organizirao znanstveni kolokvij „Iz tradicijske baštine šokačkih Hrvata u Bačkoj“. Uvodničarke su bile: Katarina Dimšić, Iva Grubiša, Lucija Halužan, Sara Mikelič, Martina Novosel, Mirna Posavec, Gabriela Paradžik i Andrea Višak, studentice Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i sudionice terenskog etnološkog istraživanja šokačkih Hrvata u Bačkoj tijekom 2014. godine realiziranog u suradnji Odsjeka i Zavoda, pod mentorskim vodstvom prof. dr. sc. Milane Černečić.

4.

U sklopu tradicionalne manifestacije „Sjećanje na Dragutina Tadijanovića“ održane u Slavanskom Brodu, hrvatskom književniku Miroslavu Slavku Maderu uručena je ovogodišnja nagrada „Dragutin Tadijanović“ koju dodjeljuje Zaklada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU).

- 6.** U prostorijama Udruge umirovljenika u Cantaviru održano je predstavljanje romana *Wild Card* Dražena Prčića, u prijevodu na mađarski jezik.
- 6.** Klapa „Cambi“ iz Splita održala je koncert u novosadskoj sinagogi.
- 6.** Dio rezultata terenskog istraživanja o promjenama i očuvanju na različitim razinama unutar novoštokavskog ikavskog dijalekta predstavila je dr. sc. Dijana Čurković s Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje na znanstvenom kolokviju Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata. Tema kolokvija je bila „Poddijalekti novoštokavskog ikavskog dijalekta“, a održan je u prostorijama Zavoda u Subotici.
- 7.** U okviru manifestacije „Dani hrvatske kulture 2014.“ UG „Urbani Šokci“ iz Sombora je u suorganizaciji s hrvatskim udrugama iz Hercegsantova (Mađarska), Vinkovaca, Gajića i Baranjskog Petrovog Sela (Hrvatska), hrvatskim udrugama iz Brega, Monoštora, Sonte, Plavne i Vajske te Gradskog muzeja Sombor priredila međunarodnu izložbu starih vjenčanih fotografija i nabožnih predmeta u Šokaca pod nazivom „Lipi k'o slika“. Nakon otvorenja izložbe u Gradskoj kući je održan kulturno-umjetnički program na kojem je predstavljen novi CD „Kraljica Bodroga“ iz Monoštora, a nastupio je i tamburaški sastav KPZH „Šokadija“ iz Sonte.
- 7.** U organizaciji Hrvatske čitaonice u Subotici je održana XIII. Pokrajinska smotra recitatora na hrvatskom jeziku na kojoj je nastupilo četrdesetak recitatora iz cijele Vojvodine.
- 7.** Izložba „Drugo lice demokracije“ vizualne umjetnice Andreje Kulunčić upriličena je u Zavičajnoj galeriji „Dr. Vinko Perčić“ u Subotici.
- 8.** Promocija prvoga nosača zvuka moderne duhovne glazbe vokalno-instrumentalnog sastava „Proroci“ pod nazivom „Božje djelo“, održana je u sportskoj dvorani Srednje tehničke škole „Ivan Sarić“ u Subotici.
- 8.** Članovi dječje skupine KUDH „Bodrog“ iz Monoštora, nastupili su na Sajmu torti, kolača i poljoprivrednih proizvoda u Monoštoru.
- 9.** HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta priredio je godišnji koncert svog Tamburaškog orkestra u sportskoj dvorani Osnovne škole u Donjem Tavankutu.
- 9.** U vjeronaučnoj dvorani župe Uznesenja BDM na Bikovu predstavljen je roman *Dogovoreni brak* Dražena Prčića.
- 13.** Na izložbi umjetnosti iz Srbije i Vojvodine nastale u razdoblju od 1914. do 2014. godine, pod nazivom „Slutnja, krv i nada“, postavljenoj u bečkom Künstlerhausu zastupljen je i rad Spartaka Dulića, multimedijalnog umjetnika iz Subotice koji je izložen u okviru segmenta „Poslije 2000: umjetnost u doba tranzicije – tranzicija u umjetnosti“.
- 13.** U sklopu Mjeseca hrvatske knjige, u slavonsko-brodskoj Gradskoj knjižnici predstavljena je knjiga *Bunjevački Put križa – za osobnu pobožnost virujućeg svita* Tomislava Žigmanova. Knjigu prate fotografije Augustina Jurige i crteži postaja Antuna Rudinskog.

13.-15.

Kao pobjednici Nacionalnog kviza za poticanje čitanja, Mihaela Dulić iz Đurđina i Dunja Šimić iz Subotice, boravile su na završnoj priredbi i izvlačenju nagrada Kviza „Ljubav za početnike“ koji su organizirale Knjižnice grada Zagreba a u Subotici ga provela Gradska knjižnica Subotica.

14.

Hrvatsko narodno kazalište iz Osijeka gostovalo je u Subotici s predstavom „Zeusove ljubavnice“ koju je po tekstu Ane Tonković Dolenčić režirao Ivan Leo Lemo.

14.

Proslavom dvadeset godina postojanja i redovitog izlaza, u Velikoj vijećnici subotičke Gradske kuće, svečano je obilježen jubilej katoličkog lista *Zvonik*. U programu su nastupili VIS „Proroci“, ženska pjevačka skupina „Kraljice Bodroga“ iz Monoštora i zbor „Collegium Musicum Catholicum“.

14.

U organizaciji Hrvatske matice iseljenika u Zagrebu je održan XX. Forum hrvatskih manjina na temu Kulturna baština hrvatskih manjina u europskim državama, te kako Republika Hrvatska može pridonijeti njezinom očuvanju. Srbiju su predstavljali ravnatelj Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata Tomislav Žigmanov i predsjednik Izvršnog odbora HNV-a Darko Sarić Lukendić.

14.

Josip Dumendžić Meštar, pjesnik iz Bođana, primio je Povelju za stvaralačko njegovanje i čuvanje slavonskoga i šokačkoga dijalekta u književnosti te mali zlatni dukat koji su mu uručeni na kulturnoznanstvenoj manifestaciji „Šokačka rič 12“ u Vinkovcima.

15.

KUDH „Bodrog“ iz Monoštora održao je manifestaciju „Divanim šokački“ na

kojoj su osim domaćina nastupili i gosti iz Sombora, Bođana, Sonte te muška pjevačka skupina Zuce i Literarna grupa iz Gundinaca (Hrvatska).

15.

Povodom obilježavanja 111 godina postojanja i rada HKPD „Matija Gubec“ iz Rume organiziran je svečani koncert na kojem su sudjelovali Veliki i Dječji tamburaški orkestar domaćina te tamburaški sastav „Bondersolj“ HKD iz Koljnofa kod Šoprona u oblasti Gradišća u Republici Mađarskoj.

15.

Mješoviti pjevački zbor HKPD „Jelačić“ iz Petrovaradina nastupio je na XII. smotri pjevačkih zborova u Županji.

15.

Dramska sekcija HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora sudjelovala je na XII. susretu pučkih kazališta kajkavskog govornog područja „KAJBUS“ u Buševcu, pokraj Zagreba izvevši predstavu „Audicija“, koju je po tekstu Matije Poljakovića adaptirala i režirala Ljiljana Tomić Markovinović.

18.

Pokrajinski tajnik za kulturu i javno informiranje Slaviša Grujić i ravnatelj Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata Tomislav Žigmanov potpisali su Ugovor o dodjeli novčanih sredstava iz tekuće proračunske rezerve AP Vojvodine za 2014. godinu za sufinanciranje troškova adaptacije novog poslovnog prostora Zavoda.

20.

U Gradskom kazalištu „Joza Ivakić“ u Vinkovcima glumci zagrebačkog kazališta Histron izveli su predstavu „Bunjevački blues“ nastalu prema knjizi *Prid svitom – saga o svitu koji nestaje* autora Tomislava Žigmanova u režiji Vlatka Dulića.

20.

U Galeriji Doma učenika srednjih škola u Somboru otvorena je samostalna izložba slika Marije Turkalj Matić.

21.

Godišnja skupština Pučke kasine 1878. iz Subotice održana je u čitaonici Gradske knjižnice u Subotici.

22.

U dvorani novosadske Gimnazije „Laza Kostić“ glumci HKPD „Stanislav Preprek“ iz Novog Sada premijerno su izveli dramu „Noć bogova“ koju je po tekstu Mire Gavrana adaptirala i režirala Miljana Vojnović.

22.

Na XXVI. festivalu „Zlatna tamburica“ u Novom Sadu, Marjan i Dajana Kiš iz Subotice nagrađeni su trećom nagradom za najljepšu novu vojvođansku pjesmu u 2014. godinu za pjesmu „Otiš'o je – pa neka je“ u vokalnom izvođenju Antonije Piuković, također iz Subotice.

22.

Na tradicionalnoj manifestaciji Šokci i baština, pod geslom „Al je lipo u svatove iti“, održanoj u Sonti nastupile su udruge šokačkih Hrvata iz Monoštora, Berega, Sombora, Sonte, Bača, Vajske, Plavne i Bođana, a kao gosti programa i udruge iz Subotice i Srijemske Mitrovice. Manifestaciju su zajednički organizirale sve šokačke udruge pod pokroviteljstvom HNV-a i ZKVH-a.

22.

U sklopu programa kulturne razmjene, pod nazivom „Subotica Express“, u Subotici su u Omladinskom klubu „Skладиšte“, gostovati mladi umjetnici iz Zagreba, književnica Asja Bakić, akademski slikar, grafičar, ilustrator i ulični umjetnik Miron Milić, alt-rock bendovi „Brujači“ i „Šumski“, a prikazana su i dva filmska ostvarenja – „Kult Mance“ Veli-

mira Rodića i „Ponikve 2001“ Tomislava Fiketa.

23.

Pobjednici XIII. Pokrajinske smotre recitatora na hrvatskom jeziku posjetili su Osijek. Nagradni izlet je organizirala Hrvatska čitaonica.

25.

U foajeu Narodnog kazališta u Somboru otvorena je izložba slika osječkog slikara Josipa Alebića kao nastavak suradnje gradova Sombora i Osijeka koja je uspostavljena prije nekoliko mjeseci.

26.-28.

Hrvatski prozni i dramski pisac te prevoditelj Mladen Kopjar boravio je tri dana u Vojvodini i u šest navrata susretao se s mladim čitateljima iz Subotice, Male Bosne, Đurđina, Žednika, Tavankuta, Bačkog Monoštora Bezdana i Berega. Susrete je organizirala Gradska knjižnica Subotica uz potporu Hrvatske matice iseljenika, Grada Subotica, Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata i Hrvatskog nacionalnog vijeća.

28.

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata obilježio je 100 godina od početka Prvoga svjetskoga rata Međunarodnim znanstvenim okruglim stolom održanim u subotičkoj Gradskoj kući na temu „Hrvati u Vojvodini i Prvi svjetski rat“ u čijem radu su sudjelovali eminentni predavači iz Srbije, Hrvatske i Mađarske.

28.

U organizaciji HKUPD „Matoš“ u Plavni je priređena književna večer Mirka Kopunovića na kojoj su predstavljene njegove dvije najnovije knjige – zbirka pripovjedaka *Mrvljenje mrve neba* i pjesnička zbirka *Pružiti ruku mila*.

29.

Na inicijativu HKPU „Zora“ iz Vajske u etno kući „Didina kuća“ u Baču održana je prva u nizu radionica za izradu ženskog oglavlja na kojima su članice udruga „Zora“, UG „Tragovi Šokaca“ iz Bača i HKUPD „Matoš“ iz Plavne svladavale tehniku izrade prateće opreme i dijelova narodne nošnje šokačkih Hrvata ovoga kraja.

29.

Folklorna sekcija KPZH „Šokadija“ i književnica Ruža Silađev iz Sonte gostovali su u Dalju, u etno-kompleksu „Stari mlin“, na manifestaciji „Sončan-ski divani“.

29. 11. – 5. 12.

Na VI. regionalnom festivalu suvremenog kazališta „Desiré Central Station“ u Subotici izvedene su i dvije predstave iz Hrvatske: „Aleksandra Zec“ autora i redatelja Olivera Frlića nastala u produkciji HKD teatra iz Rijeke i „A gdje je revolucija, stoko?“ po konceptu i režiji Boruta Šeparovića zagrebačke trupe „Montažstroj“.

30.

U organizaciji Zajednice Hrvata Zemuna „Ilija Okrugić“ i Društva hrvatske mladeži Zemuna u dvorani župe Uznesenja Blažene Djevice Marije u Zemunu, održana je promocija knjige pjesama vlč. Marka Kljajića *Rumeni sutoni*, koju je ove godine objavila NIU „Hrvatska riječ“ iz Subotice.

30.

KUDH „Bodrog“ iz Monoštoru organizirao je za članove svoje folklorne sekcije jednodnevni posjet Budimpešti.

30.

U velikoj vijećnici Gradske kuće Hrvatska glazbena udruga „Festival bunjevački pisama“ je održala godišnji koncert na kojem je osim dječjeg i velikog festivalskog tamburaškog orkestra

nastupila i operna pjevačica Tajana Tikvicki Raj iz Njemačke.

Nova knjiga meditativne proze Lazara Novakovića

U nakladi Katoličkog društva za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ izašla je iz tiska nova knjiga meditativne proze svećenika i književnika Lazara Novakovića, naslovljena *Recept*.

Nova internetska stranica Cro info

Udruga novinara „Cro-info“ pustila je u rad novu internetsku stranicu www.croinfo.rs na kojoj se osim aktualnosti mogu pročitati i informacije iz oblasti kulture, sporta i zabave, tehnologije i mode, kao i o aktualnim natjecajima.

Donacije knjiga hrvatskom odjelu Gradske knjižnice Subotica

Zahvaljujući donaciji knjiga koju su darovali Nacionalna sveučilišna knjižnica iz Zagreba, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske i razni nakladnici i donatori, hrvatski odjel subotičke Gradske knjižnice bogatiji je za oko 1.200 novih naslova.

Nova knjiga Milovana Mikovića

U nakladi Matice hrvatske Subotica tiskana je nova knjiga pjesama subotičkog književnika Milovana Mikovića naslovljena *Jedući srce žive zvijeri*.

Srijemci u „Šljiviku“

Folklorna skupina HKC „Srijem – Hrvatski dom“ i Edi Tajm iz Srijemske Mitrovice prošli su audiciju koju je organizirala glazbena redakcija Radiotelevizije Srbije za emisiju „Šljivik“, koja se bavi tradicijskom kulturom u Srbiji.

Izašao zbornik Šokci : Bunjevci : Panonija – Europa

U sunakladništvu Šokačke grane iz Osijeka i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata iz tiska je izašao zbornik naslovljen *Šokci : Bunjevci : Panonija – Europa*. U njemu su objavljeni radovi s VIII. i IX. Međunarodnog okruglog

stola Urbani Šokci: „Panonski kontekst šokačke i bunjevačke kulture i tradicije“ (održano u Osijeku i Somboru 26. i 27. IV. 2013.) te „Kako se to može biti Europljanin i živjeti u Šokadiji“ (održano u Osijeku i Somboru 25. i 26. IV. 2014.).

PROSINAC, 2014.

2.

Etnološki odjel „Blaško Rajić“ Katoličkog društva za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ organiziralo je radionicu izrade figurica za božićnjak u prostorijama vjeronaučne dvorane župe sv. Roka u Subotici.

2.

Svečano je obilježen početak rada renoviranog i osuvremenjenog radijskog studija u kojem se stvara radijska emisija „Glas Hrvata“ koju producira HKD „Vladimir Nazor“ iz Stanišića a emitira Radio Sombor.

3.

Bernadica Ivanković, informatorica Gradske knjižnice Subotica održala je predavanje kao pozvani izlagač na Međunarodnom stručnom skupu „Vremeplov – Dječji odjeli jučer – danas – sutra“ kojim je Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek obilježila 60 godina postojanja i djelovanja svog Odjela za rad s djecom i mladima.

4.

HU „Sveta Barbara“ iz Vrdnika organizirala je svečanu akademiju u povodu obilježavanja blagdana svete Barbare, zaštitnice rudara kao i 210. godišnjice od otvorenja rudarskog bazena u tom mjestu, na kojoj su osim domaćina nastupili i tamburaški orkestar HKPD „Tomislav“ iz Golubinaca i gosti iz Republike Hrvatske Srpsko pjevačko društvo „Javor“ iz Vukovara.

4.

U prostorijama Društva hrvatskih književnika u Zagrebu, održano je predstavljanje knjige *Izabrane pjesme istaknutog i nagrađivanog hrvatskog književnika vojvođanskih korijena, Miroslava Slavka Mađera*.

5.

U organizaciji Hrvatske matice iseljenika u Zagrebu je održana tribina s temom „Periodične publikacije ZKVH-a i kultura sjećanja Hrvata u Vojvodini“, u okviru koje su predstavljeni *Godišnjak za znanstvena istraživanja* br. 4 i 5 te časopis za književnost i umjetnost *Nova riječ* br. 1 i 2 iz 2013. i broj 1 iz 2014. godine.

5.-6.

U okviru drugog dijela „Ciklusa hrvatskog filma“ što ga zajednički priređuju Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Art kino „Lifka“ i Udruga za audiovizualno stvaralaštvo „Artizana“ iz Zagreba u Art kinu „Lifka“ u Subotici prikazani su filmovi „Dečko kojem se žurilo“ i „Dragi Lastane“.

6.

U okviru programa „Glazbene večeri u Karmelu“ u crkvi svetog Stjepana kralja u Somboru nastupile su „Kraljice Bodroga“ iz Monoštora.

6.

U velikoj dvorani „Hrvatskog doma“ u Somboru prigodnim programom svih sekcija HKUD „Vladimir Nazor“ je obilježio 78. obljetnicu Društva. Kao gosti nastupili su članovi HKC „Bunjevačko kolo“ iz Subotice.

6.

Dr. Gaja pl. Pozojević održao je predavanje „Naseljavanje Hrvata u srednji Banat (Klariju)“ u Radojevu.

6.

U Etnografskom muzeju u Zagrebu otvorena je izložba pod nazivom „Sli-

ke od slame i božićnjaci bačkih Hrvata" koju su inicirali HKPD „Matija Gubec“ i Galerija Prve kolonije naive u tehničari slame iz Tavankuta, Društvo vojvođanskih i podunavskih Hrvata iz Zagreba i Etnološki odjel „Blaško Rajić“ pri Katoličkom društvu za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ iz Subotice.

6. HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Berega gostovalo je u Batini na Međunarodnom susretu folklornih društava koje je organiziralo MKUD „Kiskószeg“ iz tog mjesta u Hrvatskoj.

9. NIU „Hrvatska riječ“ iz Subotice, UG Hrvata Šokaca „Ante Jakšić“ i HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Berega organizirali su književnu večer Marka Dekića Bodoljaša iz Budimpešte, u Domu kulture u Beregu.

9. Etnološki odjel „Blaško Rajić“ pri Katoličkom društvu za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ organiziralo je XVIII. izložbu božićnjaka u Vestibulu Gradske kuće u Subotici.

12. Svečanom akademijom u dvorani Nove općine u Subotici proslavljen je praznik hrvatske zajednice u Srbiji – dan prvog saziva Hrvatskog nacionalnog vijeća. Tom prigodom uručena su priznanja zaslužnim pripadnicima hrvatske zajednice u Srbiji. Priznanje „Dr. Josip Andrić“ za doprinos hrvatskoj kulturi dodijeljeno je Zvonimiru Pelajiću, „Ban Josip Jelačić“ za društveni rad u hrvatskoj zajednici vlč. Marku Kljajiću, a „Pajo Kujundžić“ za doprinos obrazovanju na hrvatskom jeziku Mariji Dulić.

12. U Gradskoj knjižnici „Karlo Bijelicki“ u Somboru predstavljena je knjiga

Kuharski dnevnik bebe Marte, treće prošireno izdanje autorice dr. Marije Mandić.

12. HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora je organizirao radionicu izrade figurica za božićni kolač – božićnjak na kojem je sudjelovalo dvadesetak djevojaka i djevojčica.

12. Svojim pjesničkim stvaralaštvom i samostalnom izložbom sakralnih radova Josipa Dević iz Subotice predstavila se u okviru Vukovarskih adventskih svečanosti.

12. Slaveći sedmu obljetnicu od osnutka udruge, Zajednica Hrvata Beograda „Tin Ujević“ priredila je u Ustanovi kulture „Parobrod“ u Beogradu kulturnu manifestaciju koja je ponudila likovne, književne, glazbene i filmske sadržaje.

13. U Hrvatskom domu u Somboru priređen je nastup folklornih skupina na kojem su nastupili KUD „Marija Bursać“ iz Velikog banatskog sela, HKUD „Vladimir Nazor“ iz Sombora i Plesne skupine „Helmuta Hajla“ iz Pečuha. Ovaj koncert dio je projekta učenja plesova podunavskih Nijemaca pod vodstvom Helmuta Hajla, plesnog pedagoga.

13. Župa sv. Roka iz Subotice organizirala je priredbu za Materice i Oće pod naslovom „Sačuvati obitelj“, koja je održana u dvorani HKC „Bunjevačko kolo“. U programu su nastupila djeca i mladi župe sv. Roka, dječji vrtić „Marija Petković – Sunčica“ te članovi ženske pjevačke skupine ogranka HKC „Bunjevačko kolo“ na Paliću.

13.-14. Na poziv Turističke zajednice grada Biograda na Moru HKPD „Matija Gu-

bec" iz Tavankuta sudjelovao je na II. Božićnom sajmu u Biogradu na Moru.

14.

KUDH „Bodrog“ iz Monoštora priredio je božićni koncert „Radujte se narodi“ u mjesnom Domu kulture na kojem su osim domaćina nastupili djeca i mladi iz Sombora i Berega.

14.

U organizaciji HBKUD „Lemeš“ u Domu kulture održana je izložba božićnjaka i koncert pod nazivom „U susret Božiću“ na kojem su uz domaćine nastupili i gosti iz Berega.

16.

Izložba slika članova Hrvatske likovne udruge „Cro Art“ otvorena je u Galeriji Otvorenog sveučilišta u Subotici.

16.

Izaslanstvo Zagrebačke županije posjetilo je OŠ „Matija Gubec“ u Tavankutu i uručilo donaciju oko 4.000 knjiga prikupljenih u okviru projekta „Knjiga pod bor“ u kojem su učenici 28 škola Zagrebačke županije skupljali knjige i slikovnice za svoje vršnjake u Tavankutu.

17.

Spomenik Presvetoga Trojstva u Subotici demontiran je i poslat na kompletnu restauraciju i rekonstrukciju kako bi obnovljen bio vraćen na mjesto u centru grada gdje se nekada nalazio.

19.

HKD „Vladimir Nazor“ iz Stanišića organizirao je V. književno-pjevačku večer pod nazivom „Ikavica – govor hercegovačkih, dalmatinskih, ličkih, bosanskih, šokačkih i bunjevačkih Hrvata“. Nakon prigodnog predavanja Katarine Čeliković iz Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata nastupili su recitatori, pjevači, glumci, pjesnici i kraljice iz hrvatskih kulturnih udruga iz Subotice, Male Bosne,

Sombora, Bođana, Monoštora, Sonte i Berega.

20.

HKPD „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Berega organizirao je Božićni koncert u crkvi svetog Mihovila, na kojem su osim domaćina nastupili i gosti iz Hrvatske KUD „Seljačka sloga“ iz Bogdanovaca, VIS „Antunić“ iz Sombora, SKUD „Izvor“ iz Stanišića te KUDH „Bodrog“ iz Monoštora.

20.

U Subotici je održan redoviti susret predstavnika hrvatskih udruga kulture koji je organiziralo Hrvatsko nacionalno vijeće u suradnji sa Zavodom za kulturu vojvođanskih Hrvata. Na sastanku je kratko boravio i župan Primorsko-goranske županije Zlatko Komadina koji je javno obznanio da će Festival bunjevački pisama imati stalnog pokrovitelja u ovoj županiji.

20.

HKPD „Tomislav“ iz Golubinaca održao je godišnji koncert u Staroj Pazovi. Kao gosti nastupili su članovi tamburaškog orkestra Zajednice Hrvata Zemuna Knjižnica i čitaonica „Ilija Okrugić“ iz Zemuna.

20.-21.

Mješoviti pjevački zbor Kulturno-umjetničke udruge „Jeka Primorja“ iz Rijeke i Joso Butorac održali su dva božićna koncerta, najprije u Subotici u Velikoj vijećnici Gradske kuće a sutradan i u Tavankutu u crkvi Srca Isusova. Pokrovitelj ovih koncerata je Primorsko-goranska županija (Hrvatska), a suorganizatori Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, HGU „Festival bunjevački pisama“ i HKPD „Matija Gubec“ iz Tavankuta.

21.

U organizaciji HKUD „Vladimir Nazor“ u „Hrvatskom domu“ u Somboru održan je Božićni koncert u kom su su-

djelovala djeca i mladi iz somborskih župa.

22.

Tradicionalni, XXV. Božićni koncert u Subotici održan je u franjevačkoj crkvi sv. Mihovila. Na koncertu su nastupili zbor „Sveta Cecilija“ i Subotički tamburaški orkestar.

24.

Članovi pjevačkog zbora i tamburaškog sastava KPZH „Šokadija“ iz Sonte održali su tradicionalni božićni koncert u crkvi sv. Lovre u Sonti pola sata prije polnočke.

28.

Na Božićnom koncertu održanom u subotičkoj katedrali bazilici svete Terezije Avilske nastupili su Katedralni zbor „Albe Vidaković“, Katedralni zbor „Svete Terezije“, Katedralni dječji zbor „Zlatni klasovi“, Komorni zbor „Collegium musicum catholicum“, Komorni zbor „Pro Musica“ i Subotički tamburaški orkestar. Zborovima i orkestrom su ravnali Kristina Čikoš i Miroslav Slantić.

Novi CD HGU „Festival bunjevački pisama“

Hrvatska glazbena udruga „Festival bunjevački pisama“ iz Subotice je objavila glazbeni kompakt disk pod nazivom „Pere Tumbas Hajo – Bunjevačka kola“ na kojem se nalaze 22 bunjevačka kola svirana na način kako je to činio čuveni tamburaš Pere Tumbas Hajo.

Nova knjiga Mile Markov Španović

U nakladi NIU „Hrvatska riječ“ objavljena je zbirka pjesama Mile Markov Španović *Nosim sebe sa sobom u sebi*.

Stolni kalendar za 2015. godinu „Živa baština“

U zajedničkoj produkciji NIU „Hrvatska riječ“ i Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata, uz potporu Hrvatskoga naci-

onalnog vijeća, tiskan je kalendar za 2015. godinu pod nazivom „Živa baština“ posvećen bogatoj i raznovrsnoj nematerijalnoj kulturnoj baštini Hrvata u Vojvodini.

Zabilježila:
Bernadica Ivanković

SURADNICI U OVOM BROJU

Ivana Andrić Penava
Ivan Antunović
Slaven Bačić
Marina Balažev
Silvestar Balić
Katarina Čeliković
Vladan Čutura
Sven Adam Ewin
Bernadica Ivanković
Zorica Jurčević
Geza Kikić
Ljubica Kolarić Dumić
Miroslav Slavko Mađer
Nevena Mlinko
Zoran Nakić
Stipan Orčić
Lajčo Perušić
Petar Pifat
Zlatko Romić
Vojislav Sekelj
Ante Sekulić
Luka Štilinović
Neven Ušumović
Petar Vuković
Ljubica Vuković Dulić
Slavko Žebić
Tomislav Žigmanov

ZAVOD ZA KULTURU VOJVOĐANSKIH HRVATA

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata je ustanova za znanstvena, stručna, razvojna i primijenjena istraživanja u području kulture, menadžmenta u kulturi i kulturne produkcije hrvatske nacionalne zajednice u AP Vojvodini.

Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata osnovan je Odlukom Skupštine AP Vojvodine od 1. ožujka 2008. godine i Odlukom Nacionalnog vijeća hrvatske nacionalne manjine od 29. ožujka 2008. godine.

Sjedište Zavoda je u Subotici, Ulica Laze Mamužića 22.

Djelatnost Zavoda

Zavod se bavi sljedećim djelatnostima koje obuhvaćaju promidžbu, poticanje, čuvanje, razvijanje i organiziranje:

- kulture, znanosti i jezika hrvatske nacionalne zajednice u AP Vojvodini;
- multikulturalnosti i interkulturalnosti na području Vojvodine;
- suradnje s ustanovama i organizacijama u području kulture, znanosti i umjetnosti u Republici Srbiji;
- uspostavljanja veza i suradnje ustanova kulture, organizacija i pojedina u AP Vojvodini s međunarodnim ustanovama i organizacijama (Vijećem Europe, Europskom unijom, UNESCO-om, i dr.);
- promidžbe jednakosti između državnih, privatnih i građanskih inicijativa u području kulture, znanosti i umjetnosti;
- normative djelatnosti u području kulture, znanosti i umjetnosti i usklađivanje s europskim standardima;
- tržišne orijentacije radi poboljšanja uvjeta za rad i djelatnost kulturnih subjekata;
- amaterizma hrvatske nacionalne zajednice u AP Vojvodini;
- umjetničkog stvaralaštva mladih talenata;
- stručno usavršavanje i obrazovanje, organiziranjem seminara, radionica i kampova;
- razvijanje turizma u kulturi i
- informacijsko-dokumentacijske djelatnosti u području kulture, znanosti i umjetnosti.

Zavod obavlja djelatnost na temelju svojih programskih i planskih dokumenata, odluka i zaključaka donesenih od strane autoriziranih tijela, radnih tijela i odbora, forumskim i neposrednim radom i uključivanjem svih kompetentnih i zainteresiranih organizacija i ustanova, predstavnika republičkih, pokrajinskih i općinskih tijela i pojedinaca iz kulture, umjetnosti, znanosti, prosvjete i obrazovanja.

Ustrojstvo Zavoda

Zavod je ustanova u kojoj je rad organiziran po ustrojbenim jedinicama:

- Znanstveno-istraživačka jedinica,
- Informacijsko-dokumentacijska i komunikacijska jedinica,
- Jedinica za kulturno-umjetničke manifestacije, stručno usavršavanje i obrazovanje u kulturi, znanosti i umjetnosti hrvatske nacionalne zajednice u AP Vojvodini.

Jedinice Zavoda ostvaruju međusobnu suradnju u realizaciji svojih programa rada.

Zavod razvija **međunarodnu suradnju** u području znanosti, kulture i umjetnosti vojvođanskih Hrvata radi unapređivanja i razvijanja međunarodne kulturne suradnje hrvatske nacionalne zajednice.

Zavod ostvaruje suradnju u okviru izrade projekata u području kulture i umjetnosti s međunarodnim organizacijama.

Ovaj broj časopisa *Nova riječ* tiskan je uz potporu
Ministarstva kulture i informiranja Republike Srbije, Pokrajinskog tajništva
za kulturu i javno informiranje te Veleposlanstva Republike Hrvatske u Srbiji.

Adresa uredništva:

Nova riječ, časopis za književnost i umjetnost
Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata
Laze Mamužića 22
24000 Subotica
Tel./fax: +381 (0)24/535-533
e-mail: ured@zkhv.org.rs